

C
189.779

T É N Y E K É S É R V E K

PILLANATKÉPEK

Társadalmi partnerek az oktatásirányításban

OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET

SZÉCHENYI TERV

PILLANATKÉPEK

TÁRSADALMI PARTNEREK
AZ OKTATÁSIRÁNYÍTÁSBAN

A Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.1 számú, „21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” című kiemelt projekt stratégiai célja az Új Magyarország Fejlesztési Terv közoktatás-fejlesztési programjainak központi koordinációja, menedzselése, a különböző fejlesztési programok harmonizációja, a közoktatási intézmények fejlesztéseit és a központi fejlesztéseket, a területi-hálózati tevékenységeket irányító, összefogó központi intézkedés annak érdekében, hogy az ágazat szakmapolitikai elképzelései alapján minden művelet és konstrukció az operatív programban meghatározott célokat maradéktalanul meg tudja valósítani.

A megvalósítók – az Educatio Kft. és az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI) – konzorciumán belül az OFI-ban megvalósult elemi projektek a K+F tevékenységek, a versenyképesség és az esélyteremtés erősítését, a közoktatás intézményi megújulását, a tanulási környezetet és iskolafejlesztést támogatják, az oktatásirányítás és az iskolarendszer hatékonyságának javítását szolgálják.

PILLANATKÉPEK

TÁRSADALMI PARTNEREK
AZ OKTATÁSIRÁNYÍTÁSBAN

Szerkesztette
Fehérvári Anikó

OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET
BUDAPEST, 2011

A könyv megjelenését az Új Magyarország Fejlesztési Terv
Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.1-08/1-2008-0002 számú,
„21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” című projektje támogatta.
A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális
Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Írta

Bocsi Veronika, Fehérvári Anikó, Kállai Gabriella

Szerkesztette

Fehérvári Anikó

Lektor

Csákó Mihály

Olvasószerkesztő

Majzik Katalin

Sorozatterv, tipográfia

Kiss Dominika

Tördelés

Sziliné Simonyi Katalin

Borítófotó

Thinkstock

© Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet, 2011

ISBN 978-963-682-679-6

ISSN 1785-1432

Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet

1055 Budapest, Szalay u. 10–14.

www.ofi.hu

Felelős kiadó: Kaposi József

Nyomás és kötés: Érdi Rózsa Nyomda

Felelős vezető: Juhász László

TARTALOM

BEVEZETŐ	7
-----------------------	----------

Fehérvári Anikó

CIVIL, SZAKMAI ÉS ÉRDEK-KÉPVISELETI SZERVEZETEK SZEREPE

AZ OKTATÁSIRÁNYÍTÁSBAN	11
A civil szervezetekről	11
Az oktatásirányítás szereplői	15
Szaktárcák	15
Tanácsok	18
Országos szintű érdekegyeztetés	32
A társadalmi szervezetek	33
Konzultatív testületek	56
Az állam szerepe	77
Elképzelések az oktatásról	83
Együttműködések	104
A civilekről	106
Összegzés	108

Fehérvári Anikó

CIVIL SZERVEZETEK AZ OKTATÁSBAN A DÉL-DUNÁNTÚL RÉGIÓBAN	111
Szervezeti jellemzők	111
Szervezeti célok	115
Együttműködések, nyilvánosság	119
Vélemények a közoktatásról, szakképzésről	120

Bocsi Veronika

REGIONÁLIS ÉS HELYI SZINTŰ ÉRDEKEGYEZTETÉS AZ ÉSZAK-ALFÖLDÖN	131
A szervezetek működése	137
A szervezetek részvétele az érdekegyeztetésben	141
A szakmai szervezetek és a nyilvánosság	147

Kállai Gabriella

TÁRSADALMI EGYÜTTMŰKÖDÉS AZ OKTATÁS TERÜLETÉN

A KÖZÉP-MAGYARORSZÁG RÉGIÓBAN 153

Iskolai szint: az alapok. **153**

Kerületi szint: szakszervezetek, kisebbségi önkormányzatok, diáktanács, egyesületek . . **155**

 Nem formális szervezetek és egyesületek **157**

 Állampolgárrá nevelés **157**

 A társadalmi integráció segítése **159**

Fővárosi szint: Oktatási Tanács. **162**

A régió szintje. **170**

Összefoglalás. **176**

IRODALOM 177

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE 179

FÜGGELÉK 181

BEVEZETŐ

Az oktatásirányítás és a társadalmi, piaci és civil szervezetek című TÁMOP 3.1.1, 21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció programban készült kutatás zárójelentését tartja kezében az olvasó. Témaválasztásunkat indokolta, hogy e területen kevés elemzés született, csekély ismeretünk van az oktatásügyi döntések mechanizmusáról, és még kevesebbet tudunk a társadalmi kontrollt gyakorló szervezetek tevékenységéről.

Az Európai Unió országaiban az oktatás irányítása sokszínű, amit az egyes országok tradíciói alapvetően meghatároznak. Az utóbbi évtized oktatási reformjai ugyanakkor az egységesedést mutatják: a centralizált országok esetében a decentralizált rendszerek felé történt elmozdulás, míg egyes decentralizált hagyományú országokban erősödött az állam irányító szerepe. A döntési szint „lejjebb” kerülése mellett az irányításban részt vevő szervezetek száma is növekedett. A szakképzés-irányítást mindig is kettősség jellemezte, mert nemcsak az oktatáspolitikai, hanem a gazdaságpolitika is befolyásolta. Ez a kettősség – a legtöbb országban – az irányítás intézményeiben is megjelenik (az oktatási minisztérium mellett más szaktárca is részt vesz a szakképzés irányításában). Emellett az utóbbi időben – egyre több országban – az állam a gazdasági érdekcsoportokat (munkaadói és munkavállalói szervezetek) is „beemelte” a szakképzés-irányításba, aminek a következménye a hatáskörök és a felelősség megosztása lett.

Célunk az, hogy bemutassuk a civil, a szakmai és érdekvédelmi szervezetek szerepét az oktatás és szakképzés-irányítás rendszerében, különös tekintettel az érdek-képviselői szervezetekre, az érdekegyeztetés és konzultációk intézményrendszerére és az oktatásügyi nyilvánosság kérdéseire. Főbb kutatói kérdéseink a következők voltak: mi jellemzi a szervezetek felépítését, tevékenységét, finanszírozását; hogyan írható le a szervezet kapcsolatrendszere, beágyazottsága, együttműködése más szervezetekkel; a szervezet hogyan ítéli meg az oktatásügyi konzultáció rendszerét. Feltételezésünk az volt, hogy az oktatás területén működő civil-, szakmai és érdekvédelmi szervezetek heterogének, szervezeti jellemzőik alapján

inhomogének; társadalmi beágyazottságuk különböző, vannak olyan szervezetek, amelyek mögött nem áll tagság, és akadnak olyanok is, ahol a szervezet és képviselője között nincs kapcsolat; az oktatásügyi konzultáció bizonyos területeken nem valósul meg, és ha igen, akkor is csak formális jelleggel.

A kötet első felében ismertetjük a magyar oktatási rendszerben a társadalmi érdekegyeztetés fórumait, jellemzőit, valamint bepillantást adunk nemzetközi példák megismerésére is. Emellett bemutatjuk a hazai civil, szakmai érdek-képviselési szféra jellemzőit, történeti, szociológiai hátterét.

A kötet következő fejezeteit esettanulmányok képezik, amelyek az országos, a köztes (regionális, megyei) és a helyi szintű oktatásügyi érdekegyeztetést mutatják be, középpontba állítva a civil-, szakmai érdekvédelmi szervezetek ebben betöltött szerepét. Az esettanulmányokat mélyinterjú alapján készítettük.¹ Az adatfelvételre 2010-ben került sor. Az országos szintű irányítás és érdekegyeztetés mellett még három régióban végzetünk kutatást, Közép-Magyarországon, Észak-Alföldön és Dél-Dunántúlon. Az esettanulmányok interjúrészletekkel gazdagítva plasztikus képet adnak a hazai nonprofit szféra állapotáról és arról, hogy hogyan valósul meg a társadalmi kontroll.

A kutatás empirikus szociológiai eszközöket használ: a dokumentumelemzés és szakirodalom-feldolgozás mellett interjúk módszert alkalmaztunk. Összesen 120 strukturált mélyinterjú készült civil, szakmai és érdekvédelmi szervezetek képviselőivel (a részletes interjútervet a Függelék tartalmazza.). Az interjúalanyok kiválasztása több módon történt, melyet az egyes terepek is befolyásoltak. Az országos szint esetében a megkérdezett szervezeteket a közoktatáshoz és a szakképzéshez kapcsolódó országos konzultatív testületek (Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanács, OKJ Bizottság, Országos Köznevelési Tanács, Közoktatás-politikai Tanács, Országos Szülői Érdek-képviselési Tanács, Országos Diákjogi Tanács, Országos Kisebbségi Bizottság) tagjai közül választottuk ki véletlenszerűen. A köztes (regionális) és helyi szintet bemutató tanulmányainkat megalapozó interjúink alanyainak kiválasztása többféle módon történt. Egyrészt ebben az esetben is követtük az országos szint kiválasztási módját, vagyis megkerestük a regionális, megyei, helyi szintű konzultatív testületeket, és ennek tagjai közül vettünk véletlenszerű mintát. Mivel azonban – ahogyan ez az elemzésünkéből ki is derül majd – ilyen konzultatív testületek csak a szakképzés területén léteznek (Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottságok), ezért a közoktatás területén működő civil-, szakmai és érdekvédelmi szervezeteket más módon kellett felderítenünk. Ezt több módszerrel tettük: a szaktárca által nyilvántartott civil kapcsolatok címlistája, a helyi

¹ Köszönet kutatásszervezőinknek, Puskás Szilviának áldozatos munkájáért.

önkormányzatok által nyilvántartott civil szervezetek címlistája és a bíróság által nyilvántartott nonprofit szervezetek címlistája alapján megpróbáltuk feltérképezni a kiválasztott helyszínek valamennyi érintett és működő szervezetét. A regionális interjúmintát igyekeztünk úgy összeállítani, hogy az érdekvédelmi szervezeteken belül szülői, pedagógus és diákszervezetek egyaránt megjelenjenek benne. A mélyinterjúk minden helyszínen egységes, előre kialakított interjúterv alapján készültek. Az esettanulmányok váza szintén minden esetben ugyanazon forma volt.

A kutatás mintájának kialakításakor azért éppen e három régióra esett a választásunk, mert a statisztikai adatok szerint a legtöbb civil, szakmai és érdekvédelmi szervezet Közép-Magyarországon működik, mint nagyon sok másban is, ebben is fővároscentrikus az ország. Emellett Dél-Dunántúlon, különösen Somogy megyében tevékenykedik sok nonprofit szervezet. E tekintetben kirívóan alacsony a szervezetek száma az Észak-Alföld régióban, különösen Szabolcs-Szatmár megyében. Terepválasztásunkat tehát az indokolta, hogy a főváros mellett olyan helyszínt kerestünk, ahol kevésbé, illetve ahol nagyon erős a civilszféra jelenléte. A régiókon belül a két megyeszékhely (Nyíregyháza és Kaposvár) ugyanazon okból került kiválasztásra, mint a két régió, vagyis a civilszféra kiterjedtsége alapján. A Közép-Magyarország régió bemutatásánál a régiós és a fővárosi szint mellett egy kisebb szint is kiválasztásra került, hogy annak tapasztalatai párhuzamba állíthatók legyenek a másik két várossal. A fővárosi terület kiválasztásánál az a szempont játszott szerepet, hogy e kutatással párhuzamosan a programban más empirikus vizsgálatok is zajlottak, így ugyanaz a terepválasztás lehetővé teszi, hogy az adott helyszínről komplexebb képet kaphassunk.

2011. július

A szerkesztő

FEHÉRVÁRI ANIKÓ

CIVIL, SZAKMAI ÉS ÉRDEK- KÉPVISELETI SZERVEZETEK SZEREPE AZ OKTATÁSIRÁNYÍTÁSBAN

A társadalmi viták, akárcsak a politikai közvélemény-kutatások, felfoghatók egyfajta politikai marketingtevékenység részeként, melyek révén a „döntéstermelők” folyamatosan hozzáigazítják „termékeiket” a „döntésfogyasztók” illetve „döntésszervezők” reakcióihoz.

(Edouard Cloutier, 1985)

A CIVIL SZERVEZETEKRŐL

A szocializmus időszakát jellemző kettős társadalomban (Hankiss, 1986) második gazdaság, nyilvánosság, kultúra, tudat, jogrendszer működött. Hankiss e második társadalom rejtett dimenziót tárja fel nyolc fogalompár mentén,¹ megállapítja, hogy az első társadalom veszélyesnek ítélte a helyi társadalmat, a mikrohálózatokat, így ezek az autonóm horizontális szerveződések is rejtve maradtak és a második társadalomban működhettek. Hankiss szerint az állam és a civil társadalom különböző modelljeinek értelmezésekor a magyar társadalmat nem tudjuk elhelyezni egyetlen modellben sem, mivel a különböző modellekben nem diffúz, hanem differenciált társadalmak léteznek.

A szocializmusban a társadalmi szerveződések az állam uralta, társadalmi autonómia nem létezett, nagyfokú volt az individualizáció, az egyének a családi közösségekbe húzódtak vissza. (Körösi – Tóth – Török, 2003) Ennek nyomán az érdekszerveződések helyett az egyéni érdekhálózatok kerültek előtérbe, amelyek ma is jelentősen befolyásolják a posztkommunista társadalmakat (Howard 2005).

¹ Homogenizálás-differenciálódás; vertikális-horizontális szerveződés; lefelé-felfelé áramlás; államosítás – nem államosítás; politikai-gazdasági/társadalmi dominancia; ideologizáltság – nem ideologizáltság; láthatóság – láthatatlanság; elfogadottság – nem elfogadottság.

A gazdasági érdekérvényesítési rendszerben azonban a pártállami apparátus mellett a különböző nagyvállalatok vezetői is befolyásolni tudták a döntéseket (Rainer, 1994). Azonban a sokféle érdektörékvéseket képtelen volt az apparátus kezelni, ennek eredményeként torz érdek-képviselési rendszer jött létre, amelyben a vállalatok mérete és politikai fontossága befolyásolta a döntést (Ágh, 1994). A döntések informális kapcsolatrendszerek útján, alkudozások révén születettek (Thoma, 1998). Ez a fajta döntésmechanizmus mai társadalmunkra is rányomja a bélyegét, hiszen az egyének ma is úgy vélik, hogy nem tudják érvényesíteni érdekeiket a döntéshozókkal szemben (Körösi – Tóth – Török, 2003). Az érdekszerveződésekkel szemben jelenleg is az informális kapcsolatrendszer biztosítja a nyomásgyakorlás lehetőségét (Howard, 2005).

A rendszerváltás utat nyitott a társadalmi szerveződéseknek, az 1989-es egyesülési törvény lehetővé tette, hogy az oktatás területén is számos szervezet, érdekcsoport jöjjön létre. Olykor maga az állam is befolyásolta egy-egy érdekszerveződés létrejöttét (pl. egy döntés nyomán ellenállás alakul ki egy szakma érdekcsoportjai körében és ennek okán szervezetbe tömörülnek, hogy artikulálhassák érdekeiket.)² A szerveződések azonban aszimmetrikusak, bizonyos területek nagy önszerveződő aktivitást mutatnak (pl. nyelvtanárok), míg mások kisebbet (pl. természettudományos tárgyakat oktató tanárok) (Bajomi, 1996; Bajomi, 2006).

A plurális modern demokráciák politikai rendszereit összehasonlító Arend Lijphart (1977) szerint két szervező elv érvényesül a mai társadalmakban: a „többségi” és a „konszenzuson alapuló”. Míg a konszenzusos modell a hatalom alkotmányjogi és politikai megosztásával meggátolja a többség „túlhatalmának” kialakulását, addig a többségi elven működő modell egyetlen párt kezébe adja az ország vezetését – a teljes, átháríthatatlan felelősséggel együtt. A konszenzusos végpontját Belgium és Svájc példája jelöli ki, míg a többségi modell klasszikus képviselője Anglia, illetve Új-Zéland. Magyarország eddig a konszenzusos modellhez hasonult leginkább (Halasi, 2010).³ A politikai rendszer e kétféle szervező elve az érdekegyeztetés rendszerében is tetten érhető.

A nonprofit szektor részét képezik a civil szervezetek, a szakmai, gazdasági érdekképviselési szervezetek. A KSH felmérése szerint (Nonprofit szervezetek..., 2008) hazánkban 2006-ban 58 242 nonprofit szervezett működött. A szervezetek fele egyesület, egyharmada alapítvány, 4%-a szakmai érdekképviselő, 2%-a munkaadói érdekképviselő.

2 A Magyar Zeneiskolák Szövetségének vezetője hasonlóképpen nyilatkozott: „1990-ben egy nagyon konkrét ügy hozott össze bennünket, nevezetesen az, hogy az 1991-es költségvetés törvénytervezetében az alapfokú művészetoktatás, zeneoktatás egyáltalán nem szerepelt.” (Bajomi, 1996)

3 http://hvg.hu/velemeny/20100427_ketharmad_demokracia_fidesz

Tevékenységi területek szerint az oktatás a második legnagyobb terület a nonprofit szervezetek között, míg a szakmai, gazdasági érdek-képviselői szervezetek hét százalékos arányt képviselnek.

A nonprofit szervezetek száma régióként hasonló arányt képvisel, kivétel Közép-Magyarország, itt található a szervezetek egyharmada, mivel Budapesten található a szervezetek egynegyede.

A régiók és megyék szerinti eloszlások már korántsem ilyen egyenletesek, ha a nonprofit szervezetek számát a lakónépesség számához viszonyítjuk. Azt tapasztaljuk, hogy a Dunántúlon magasabb az 1000 lakosra jutó az önszerveződés előfordulása, mint a keleti régiókban. Különösen magas Veszprém, Zala és Somogy megyében, míg az átlagnál alacsonyabb Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Így nem meglepő, hogy a régiók közül Dél-Dunántúl áll az élen, míg Észak-Alföld járja a sort.

A nonprofit szervezetek működése településtípus szerint is eltér. A fővárosban koncentrálódik a legtöbb szervezet. Átlagosan tehát itt működik a legtöbb szervezet, 6360 az alapítványok átlagos száma, míg a társas nonprofit szervezeteké 7524. A megyeszékhelyeken már jóval alacsonyabbak a számuk, az alapítványok átlagos száma 285, míg a társas szervezeteké 429. A többi város esetében pedig még kisebb a számuk, az alapítványok esetében 24, míg a társas nonprofit szervezetek esetében 37 a szervezetek átlagos száma. A községekben pedig elenyésző a civilszféra jelenléte, az alapítványok átlagos száma 1,5, míg a társas nonprofit szervezeteké 3,5.

A nonprofit szektor felét négy ágazat teszi ki: szabadidős, oktatási, sport és kulturális tevékenység. A szervezeti formákat alapvetően meghatározza a tevékenység. Az alapítványok aránya főként az oktatási, szociális szolgáltatás és a kultúra területein jellemző, a társas nonprofit szervezetek inkább a szabadidős, sport és szakmai, munkavállalói érdekképviseltekkel foglalkozó szervezetekre jellemzők.

A nonprofit szervezetek hatókörét vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a szervezetek fele helyi hatású, települési szinten tevékenykedik, regionális a hatóköre a szervezetek egynegyedének van, míg országos hatókörrel rendelkezik a szervezetek egyhatoda. Míg az oktatás területén a szervezetek 79 százaléka településszintű hatókörrel rendelkezik, addig a szakmai, gazdasági érdek-képviselői szervezetek inkább regionális és országos hatókörrel bírnak.

A nonprofit szektor súlyának növekedését jelzi, hogy a szektorba befolyó betételek összege növekedést mutat. 1993-hoz képest 2006-ra a szektor bevétele (reálértéken) hét és

félszeresére növekedett. A szektoron belül erősen differenciált a bevételek aránya. Míg egyes tevékenységi területeken pl. a szakmai, gazdasági érdek-képviselői szervezetek esetében nominálértéken számítva az elmúlt években csökkentek a bevételek, addig az oktatásban növekedtek, a legjelentősebb növekedést azonban a kulturális, vallási valamint a kutató- és egészségügyi szervezetek érték el.

A legnagyobb bevételi forrást az állami támogatás jelenti (42% az aránya). A magán-támogatások aránya 14 százalék, míg a szervezet többi bevétele az alaptevékenységből (pl. tagdíjak) és a gazdálkodási tevékenységből (pl. bérleti díj, kamatjótállás) származik. A bevételi források elemzéséből az derül ki, hogy a szervezetek jelentős része nem rendelkezik a tartós működéshez szükséges elegendő anyagi forrással.

A bevételi források területi egyenlőtlenséget is mutatnak, a legtöbb bevételhez a fővárosi székhelyű szervezetek jutottak (a szektor bevételeinek 60%-a), a szervezetek számához képest a kistérségek jutnak a legalacsonyabb bevételhez.

A nonprofit szektor többet költ, mint amennyi bevételhez jut. A kiadások több mint felét a fenntartási kiadások jelentik, a munkaerővel kapcsolatos költségek csak a kiadások 27%-át teszik ki. Ez igen alacsony arány, amely azzal magyarázható, hogy a szektor foglalkoztatási szintje alacsony. A beruházások és a felhalmozások mindössze a kiadások 3 százalékát teszik ki.

Az alacsony foglalkoztatási szintet jól jellemzi, hogy 2006-ban a nonprofit szervezeteknek alig több mint egytizede (12%) alkalmazott főállású teljes munkaidőben dolgozó munkatársat, és csak 15 százalékuk alkalmazott fizetett munkatársat. Ráadásul a foglalkoztatottak száma csökkent az előző évhez képest. 2006-ban közel százezer dolgozója volt a nonprofit szektornak. Ott a legnagyobb a foglalkoztatottak száma, ahol a legtöbb a rendelkezésre álló pénzeszköz. Így tevékenységi területek szerint főként a szociális ellátásban, a településfejlesztés és az egészségügy területén van a legtöbb foglalkoztatott. Területileg pedig a fővárosban dolgoznak a legtöbben. Mivel több szervezet nem tud állandó munkatársat foglalkoztatni, így többen megbízási szerződéssel foglalkoztatnak munkaerőt. 2006-ban ebben a formában 6300 főállású, teljes munkaidős munkavállaló bérének megfelelő összeget fizettek ki a nonprofit szervezetek. A szektor foglalkoztatottsági sajátossága, hogy önkéntes segítők vesznek benne részt. 2006-ban csaknem félmillió önkéntes segítőtje volt a szervezeteknek. Leginkább az alapítványokban és az egyesületekben dolgoztak önkéntesek. A legtöbb önkéntes a szabadidő, a sport és az oktatás területén tevékenykedett. Az önkéntesek aránya településtípus és régiók szerint is kiegyenlített. A KSH számításai szerint a csaknem félmillió önkéntes 117 ezer főállású munkavállaló bérét takarította meg, amely a szervezetek bevételeinek 5 százalékos emelkedésével járt.

A KSH 1993 óta gyűjt adatokat a nonprofit szektorra vonatkozóan. Az elmúlt másfél évtized folyamatait vizsgálva a következő főbb megállapításokat tehetjük:

- A szervezetek száma 1997-ig folyamatosan nőtt, később stagnált, majd csökkent, míg az elmúlt öt évben ismét növekedésnek indult.
- Az egy szervezetre jutó reálbevételek is ugyanezt a tendenciát mutatják, azzal a különbséggel, hogy a bevételek csak az elmúlt három évben álltak újra növekedési pályára.
- Ezzel szemben a szektorban foglalkoztatottak száma nem mutat ilyen mély hullámvölgyet, vagyis a foglalkoztatottak száma egyenletesebben és gyorsabban bővült.
- Habár a nonprofit szektor ma is fővároscentrikus, 1993-hoz képest mégis csökkent Budapest szerepe.
- A tevékenységi területek szerkezete is sokat változott az évek alatt, a sport és érdek-képviselési szervezetek aránya csökkent, míg az oktatási és a településfejlesztési tevékenységekkel foglalkozó szervezetek aránya növekedett.
- A szervezetek bevételi összetétele is megváltozott, míg 1993-ban a gazdálkodási bevételek és a magántámogatások tették ki a bevételek több mint felét, addig jelenleg az állami támogatásból és az alaptevékenységből származik a bevétel nagyobb része. A pályázati bevételek összege ugyan növekedett az elmúlt években, de az aránya még mindig csekély mértékű.

A hazai nonprofit szektor igencsak heterogén. Eltérő jogállás, szervezeti fejlettség, erőforrás-felhasználás jellemzi. A területi egyenlőtlenségek mellett nagyfokú gazdasági bizonytalanság teszi nehezebbé a szektor működését (S. Arapovics, 2007).

AZ OKTATÁSIRÁNYÍTÁS SZEREPLŐI

Szaktárcák

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium (jelenleg Nemzeti Erőforrás Minisztérium) hatásköre – a teljes oktatási rendszeren belül – a szocializmus időszakához képest jelentősen csökkent. Ez azt eredményezte, hogy a közvetlen irányítási módszerek helyett ma már csak közvetett irányítási lehetőségekkel rendelkezik. Ezzel párhuzamosan növekedett az iskolafenntartó önkormányzatok jogköre, valamint az iskolák autonómiája. A tárca legfontosabb feladatkörébe tartozik az alapvető szakmai követelmények meghatározása, az értékelő és az ellenőrző mechanizmusok működtetése és az általános jogi szabályozók kibocsátása.

Az 1993-as oktatási törvény új feladatokat határozott meg a minisztérium számára, így egy Nemzeti alaptanterv létrehozását, amely minden életkori csoport, illetve minden iskolatípus számára megfogalmazza az alapvető követelményeket. Emellett a tárca feladata, hogy kidolgozza az új kerettantervhez tartozó alap- és érettségi vizsgák követelményét, illetve a vizsgáztatás szabályait. A minisztérium további teendői közé tartozik a képesítések és a fokozatok elismerése, valamint, hogy elfogadja és törvényesítse az iskolai bizonyítványok hivatalos formáját és használatát, kiadja a szakértők és a vizsgáztatók országos listáját (Jelentés..., 2000).

A szakképzés-irányítás annyiban tér el az oktatás más színtereitől, hogy horizontális szintjén az oktatási tárca több minisztériummal együtt megosztva gyakorolja jogi felelősségét (pl. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium). Ezen szaktárcák a felelősök a szaktantervek és a képzési követelmények meghatározásáért és kidolgozásáért. A szaktárcák közül 1998-ig a Munkaügyi Minisztérium legjelentősebb feladatai közé tartoznak a szakértői szolgáltatások, a vizsgáztatás és az Országos Képzési Jegyzék (OKJ) kiadása. 1998-ban az államigazgatási átszervezések következtében a Munkaügyi Minisztérium megszűnt, a szakképzés és a hozzá kapcsolódó feladatok az Oktatási Minisztériumhoz kerültek át, majd 2002-től ismét a Szociális és Munkaügyi Minisztériumhoz tartoztak a már korábban említett feladatok. A minisztérium feladata a szakképzés feltételeinek, a szakmai vizsgáztatás szabályainak, valamint a szakképzésben részt vevő tanulókat megillető juttatások meghatározása. A felsorolt feladatokat az oktatási tárcával egyeztetve látta el. Szintén fontos szerepe van a minisztériumnak az egész életen át tartó tanulás ösztönzésében.⁴ Kutatásunk szempontjából az SZMM-nek még egy további szempontból is kiemelt szerepe van, nevezetesen ez a minisztérium a felelős a kormányzat részéről a civil szervezetekkel való kapcsolattartásért, és elősegíti a civil szervezetek részvételét a közfeladatok ellátásában. A 2010-es kormányváltás újabb változást hozott a központi irányításban, de a szakképzés és közoktatás megosztása továbbra is fennmaradt. Míg az oktatási tárca a Nemzeti Erőforrás Minisztériumába tagozódott be államtitkári szinten, addig a szakképzés, felnőttképzés a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium egyik államtitkársága lett. A szakképzés továbbra is több (13!) tárca felelőssége között oszlik meg.

Az oktatásirányítás vertikálisan helyi, regionális/megyei/kistérségi és intézményi szinten jelenik meg. A rendszerváltást követően az állam a megyei szintet gyengítette, míg a helyi szintű felelősséget növelte. Míg a közoktatásban inkább a helyi szint, addig a szakképzésben a megyei, az unióba belépést követően pedig a regionális szint dominál.

4 <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=13926&articleID=31288&tag=articlelist&iid=1>

A szakképzés irányítási rendszeréhez képest, a közoktatás irányítási rendszere egyszerűbb, és az elmúlt két évtizedben kevesebb változáson esett át. A rendszerváltást követően a magyar modell közigazgatásba ágyazott, decentralizált. Az országos ágazati irányítás keretjellegű. A területi irányítási szint nagyon gyenge, a közoktatásban nincsenek régiós vagy megyei döntéshozó szervezetek (Jelentés..., 2006). Az Európai Unióba való belépéssel azonban a régiós szint erősödni látszik, hiszen az uniós támogatások elosztásában fontos szerep jut a régióknak. A köztes irányítási szinten helyezhetők el a kistérségek is, amelyek szerepe az elmúlt években szintén felértékelődik. A teljesítményelvű alaphatározó bevezetése arra ösztönzi a szétaprózott iskolafenntartó helyi önkormányzatokat, hogy társulásokat hozzanak létre. Így az elmúlt években növekedésnek indult a társulási fenntartásban működő intézmények száma. Ugyanakkor az oktatási intézmények többsége továbbra is a helyi önkormányzatok fenntartásában működik. A helyi irányítási szint széleskörű jogosítványokkal rendelkezik és az oktatási intézmények autonómiája is nagyfokú. Az oktatási intézmény vezetője készíti el az intézmény életét leginkább befolyásoló dokumentumokat, így a szervezeti működési szabályzatát, házirendjét, minőségirányítási programját, pedagógiai programját. A dokumentumokat a tantestület fogadja el és a fenntartó jóváhagyásával válik érvényessé.⁵

Európa más országaival összehasonlítva, hazánk azok közé az országok közé tartozik, ahol nagyfokú az iskolák autonómiája. Az Eurydice 2005-ös kiadványában (Key Data, 2005) hat területen, összesen 44 mutató összevetésében vizsgálták az unió országainak döntéshozói szintjeinek sajátosságait.⁶ Arra a megállapításra jutottak, hogy a legnagyobb autonómiával rendelkeznek az iskolák Magyarországon, Hollandiában és az Egyesült Királyságban, míg a legkisebbel Görögországban, Cipruson és Luxemburgban. Az Eurydice jóvoltából a közelmúltban több olyan európai összehasonlító tanulmány is született, amelyek az iskolák és a tanárok döntési jogköreit vizsgálták.⁷ Az iskolák pénzügyi és emberi erőforrás gazdálkodásának tekintetében a vizsgálat szerint 10 országban igen nagyfokú az iskolák autonómiája, köztük Magyarországon is (balti országok, Belgium, Írország, Olaszország, Szlovákia, Szlovénia, Svédország és az Egyesült Királyság, Lengyelország). Dániában, Finnországban és Hollandiában az iskolák mellett működő testületeké a döntés joga. A '80-as évekhez képest mára már kisebbségbe kerültek azok az országok, ahol alacsony az iskolai autonómia (Franciaország, Görögország, Ciprus, Málta, Portugália, Luxemburg, Németország, Ausztria).

Az elemzés az iskolai szintű testületek működését is vizsgálta. Ciprus, Szlovákia, Izland, Törökország és Liechtenstein kivételével, mindenhol működik valamilyen iskolai szintű

5 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról, 40–44. §.

6 Az adatok a 2002/2003-as tanévre vonatkoznak. A hat vizsgált terület: oktatási szolgáltatás, a tanítás tartalma és folyamata, iskolai szabályzatok és szervezet, pénzügyi források, emberi erőforrás, alapítványok.

7 School Autonomy in Europe: Policies and Measures (Eurydice 2007); Levels of Autonomy and Responsibilities of Teachers in Europe (Eurydice 2008).

testület. A különbség abban van az egyes országok között, hogy ezeknek a testületeknek mekkora szerepe van a döntéshozatalban. Vannak olyan országok, ahol csak konzultációs jelleggel működnek, míg más országokban számottevő döntési jogkörökkel vannak felruházva. Míg Magyarország az előbbi csoportba sorolható, addig az utóbbi csoportba tartozik például Hollandia, Svédország és Finnország (Key Data, 2009).

Tanácsok

A társadalmi párbeszéd elméleti kereteinek megértéséhez Archer munkáját vettük alapul. Margaret S. Archer *Az oktatási rendszerek eredete* (1979) címe műve az oktatási rendszerek fejlődését, rendszersajátosságait elemzi, képet adva az oktatási rendszerek interakcióiról is. Archer két csoportba sorolja az oktatási rendszereket: a centralizált és a decentralizált rendszerek társadalmi párbeszédének sajátosságait mutatja be. Az ábrázolt elméleti sémák az interakciók mintázatait mutatják be, melyek mindkét modellben általánosak, de melyektől az empirikus valóság eltér. E párbeszédben a kormányzó elit, a szakmai és a külső érdekcsoportok vesznek részt. A központosított modellben a kormány oktatási döntéseire közvetlenül csak a politikai pártok és a tanácsadó testületek vannak hatással. A decentralizált modellben az oktatásügyi változásokat a különböző szakmai és egyéb érdekcsoportok, sőt a társadalmi nyilvánosság is közvetlenül befolyásolhatja. Archer mindkét modellre empirikus példákat is hoz, míg a központosított modellt Franciaország és Oroszország testesíti meg, a decentralizált modellt Anglia és Dánia.

Az Európai Unió országai az érdekegyeztetés területén igen változatos képet mutatnak. Sok országban nincsenek országos érdekegyeztető fórumok, és ha működnek is ilyenek, több helyen inkább csak ad hoc jelleggel. Azokat az országokat is két csoportra oszthatjuk, ahol van valamilyen országos konzultáció. Az első csoportba azok tartoznak, ahol egy vagy két ilyen testület működik (koncentrált), a másik csoportot pedig azok az országok alkotják, ahol több fórum működik (szétaprózott).

A döntésekben való részvétel az oktatás legelemibb szintjén, az intézményekben is jelen van: szülői, tanári, önkormányzati, diákbizottságok, tanácsok, iskolaszékek. A közigazgatási rendszer legalsó szintjén is kiépültek a döntéshozás, döntés-előkészítés intézményes keretei. Azokban az országokban, ahol a szakképzés már a közoktatás szintjén is jelen van, a munkaadók és a munkavállalók szervezetei is részt vesznek a döntésekben. Számos országban az egyházak is tagjai a döntés-előkészítő testületeknek. Azokban a tagállamokban, ahol a közigazgatásban a köztes szintek (tartomány, szövetség) dominálnak, ott ezeken a szinteken is működnek döntéshozó, előkészítő testületek (Key Data, 2009).

A következő alfejezetekben áttekintjük a magyar szakképzésben és közoktatásban működő konzultatív testületek rendszerváltás utáni történetét. Az áttekinthetőség érdekében egy táblázatban is összefoglaltuk a legfontosabb testületeket.

Konzultatív testületek 1990–2010 között

Szakképzés	Közoktatás
Országos Érdekegyeztető Tanács szakképzési bizottsága 1991–	Országos Köznevelési Tanács 1993–
Országos Szakképzési Tanács 1995–2006	Közoktatás-politikai Tanács 1993–
Felnőttképzési Tanács 2001–2006	
Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanács 2006–	Országos Kisebbségi Bizottság 1996–
OKJ Bizottság 2008–	Közoktatási Érdekegyeztető Tanács 1993–
Megyei munkaügyi tanácsok 1991–1998	Országos Szülői Érdek-képviselői Tanács 2007–
Megyei szakképzési bizottságok 1998–2001	Országos Diákjogi Tanács 1996–
Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottságok 2001–	Iskolaszékek 1993–

SAKKÉPZÉSI TANÁCSOK

Az Érdekegyeztető Tanács megállapodása révén 1991 óta működött az Országos Képzési Tanács, amely az Érdekegyeztető Tanács egyik bizottsága. A tanács feladatait a szakképzési törvény határozta meg.⁸ Az Érdekegyeztető Tanács 1999-től 2002-ig Országos Munkaügyi Tanács, majd 2002-től Országos Érdekegyeztető Tanács (OÉT) néven működik. 2002-ben nemcsak névváltoztatás történt, hanem a tanács megújítására is sor került. Az átszervezés részeként az eddig működő szakforumok, szakbizottságok és tanácsok mellett újak is létre-

⁸ A tanács feladatai:

dönt a Foglalkoztatási Alapból a hatáskörébe utalt pénzeszközök felhasználásáról;
támogatja a munkanélküliek részére szervezett országos és helyi munkaerő-fejlesztési programokat;
javaslatokat tesz munkaerő-fejlesztő és -képző központok létesítésére, és azok igazgatói kinevezéseiről és visszahívásairól is dönt;
véleményezi ezen központok munkáját;
hozzájárul képzési célú alapítványokhoz;
véleményezi a képzést;
ajánlásokat tesz a képző központok működésével kapcsolatos érdekegyeztetési tevékenységre vonatkozóan;
véleményt nyilvánít és állásfoglalást alakít ki a szakképzési rendszer fejlesztését érintő kérdésekben;
véleményezi a jogszabály-tervezeteket;
véleményezi a megszerezhető szakképesítések körét, javaslatokat tesz új szakképesítés bevezetésére;
anyagi támogatást biztosít tananyagok, valamint szakmai követelmények és új eljárások kifejlesztéséhez;
támogatást nyújthat a szakképzéshez, képzési szolgáltatásokhoz és intézményfejlesztéshez (Szakképzési Alap);
ellenőrzi és értékeli az általa támogatott szakképzés és tanácsadás eredményességét, valamint a tananyagok és vizsgakövetelmények alkalmazását;
dönt a Foglalkoztatási Alapból a hatáskörébe utalt pénzeszközök felhasználásáról;
évente felülvizsgálja a szakképzésben tanulószerveződés nélkül részt vett és szakképesítést szerzett tanulók elhelyezkedési lehetőségeinek tapasztalatait, különös tekintettel az ifjúsági munkanélküliségre, és ajánlásokat tesz a szakképzést folytató intézmények fenntartói számára.

jöttek, de a szakképzés szempontjából nem történt változás.⁹ Ugyanakkor egy 2009-es törvény¹⁰ átalakította az Országos Érdekegyeztető Tanácsban részt vevő szervezeteket, vagyis inkább újrendezte a szervezetek erőviszonyát. A törvény alapján csak olyan érdek-képviselői szervezetek kerülhetnek be az OÉT-be, amelyek országos szintűek. Emellett a törvény arról rendelkezik, hogy a szakszervezetek esetében legalább négy nemzetgazdasági ágat és legalább tizenkét alágazatot kell képviselniük, legalább nyolc megyében jelen kell lenniük és legalább 150 munkáltatónál kell önálló tagszervezetnek lennie. A munkáltatói oldal esetében ezek a feltételek: két nemzetgazdasági és hat alágazatot kell képviselnie, legalább tíz megyében és legalább ezer munkáltatót (vagy 100 000 főt foglalkoztató) kell tömörítenie. A szakszervezeteknek és a munkáltatói szövetségeknek is európai szövetségekhez kell tartoznia. Az OÉT-ben részt vevő szervezetek megerősítéséhez, munkájukhoz támogatást kapnak. Az OÉT tevékenységét a már említett törvény 14. §-a szerint a Munkaerő-piaci Alapból (ebbe az alapba érkeznek a munkaadók által befizetett szakképzési hozzájárulások) finanszírozzák. Az OÉT munkájához korábban is a szaktárca adott támogatást, tagjaik országos munkaadói és munkavállalói szervezetek, ugyanakkor a szervezeteknek nem kellett reprezentálniuk tagságukat.

Visszatérve az Országos Képzési Tanácsra, amely az ÉT egyik bizottságaként jött létre, a tanács tripartit rendszerben működött, amely munkaadói, munkavállalói és kormányzati képviselőkből állt. A munkaadói oldalon a megalakuláskor kilenc¹¹ országos érdek-képviselői szövetség kapott helyet.

⁹ Szakfórumok:

Nemzeti ILO Tanács

Európai Integrációs Tanács

Ágazati Tanács (új)

Szakszervezetek:

Bér-és Kollektív Megállapodások Bizottsága

Gazdasági Bizottság

Esélyegyenlőségi Bizottság

Információs és Statisztikai Bizottság

Munkaerő-piaci Bizottság

Munkajogi Bizottság

Munkavédelmi Bizottság

Szakképzési Bizottság

Szociális Bizottság

Tanácsok:

Munkaerő-piaci Alap Irányító Testülete

Szociális Tanács

Országos Területfejlesztési Tanács, valamint a területfejlesztési regionális testületek

Országos Szakképzési Tanács

Országos Felnoítképzési Tanács, valamint

Felnoítképzési Akkreditációs Testület

¹⁰ 2009. évi LXXIII. törvény az Országos Érdekegyeztető Tanácsról.

¹¹ Vállalkozók Országos Szövetsége, Magyar Gazdasági Kamara, Általános Fogyasztási Szövetkezetek Országos Szövetsége, Iparszövetkezetek Országos Szövetsége, Magyar Agrárkamara, Kereskedők Országos Szövetsége, Ipartestületek Országos Szövetsége, Mezőgazdasági Szövetkezetek és Termelők Szövetsége, Gyáriparosok Országos Szövetsége.

1995-ben több törvénymódosítás is született (1995. évi CXXIV. törvény és az 1995. évi LXXXIV. törvény), amely alapvetően megváltoztatta az Országos Képzési Tanács működését. Az eddigi egy tanáccsal szemben két újabb tanács jött létre, az Országos Munkaerő-piaci Tanács és az Országos Szakképzési Tanács. Az Országos Munkaerő-piaci Tanács megalakítását a Munkaerő-piaci Alap létrehozása indokolta. A korábban önálló Szakképzési Alap az újonnan létrehozott Munkaerő-piaci Alap szakképzési alrészévé vált, amelynek felosztását a Munkaerő-piaci Tanács véleményezi.¹² Az új tanács még számos olyan véleményező és javaslattevő szerepet átvett, amelyek korábban az Országos Képzési Tanács (OKT) feladatai közé tartoztak. Így javaslatot tesz: a Munkaerő-piaci Alap költségvetésére; a maradványok elosztására; foglalkoztatási és képzési programok indítására, szervezetfejlesztési hitelek felvételére; előzetesen véleményezi a Munkaügyi Minisztérium egyedi döntéseit a foglalkoztatási válsághelyzetek kezelését szolgáló keretről, illetve véleményezi a kormány foglalkoztatási koncepcióját. Emellett évente értékeli a Munkaerő-piaci Alap felhasználását és beszámoltatja az Országos Munkaügyi Központ főigazgatóját.

Az OKT további működését a gazdasági kamarák létrejötte is befolyásolta. A gazdasági kamarák megalakulásával éles vita bontakozott ki az OKT-n belül a kamarák helyéről. Mivel az OKT a klasszikus tripartit rendszer szerint működött, ezért elsőként az a kérdés merült fel, hogy a kamaráknak csatlakoznia kell valamelyik oldalhoz. Mivel a kamarák a gazdasági vállalkozások képviselői, ezért a szakszervezeti oldal a munkaadói oldalra akarta helyezni a kamarákat. A munkaadói oldal véleménye megosztott volt, ám inkább a kormányzati oldalra helyezték volna a kamarákat. E vitában nem született megoldás. Így a gazdasági kamarák csak megfigyelőként kaptak helyet a tanácsban.

Eközben 1995 decemberében a minisztérium létrehozta az Országos Szakképzési Tanácsot (OSZT), amelyben már a gazdasági kamarák is helyet (oldalt) kaptak. Az OSZT-ben a korábbi tripartit szerkezettel szemben, öt oldal képviseltette magát: a munkaadók, a munkavállalók, a gazdasági kamarák, az iskolafenntartók és a kormányzat. Az OSZT-ben a munkaadói oldalon az OKT-ben delegált kilenc szervezet helyett csak hat szervezet kapott helyet. A tagokat – egy meghatározott időtartamra – a munkaügyi miniszter kérte fel. Az új tanács döntés-előkészítő, véleményező, javaslattevő testületként működött. Főbb feladatkörei a következők voltak: javaslatot tesz a Szakképzési Alap központi részének elosztására és a területi megoszlásokra, kiírja és értékeli a pályázatokat, javaslatot tesz a miniszternek az odaítélésre, gondoskodik a nyilvánosságra hozatalról, és értékeli a regionális pályázatok hatását (Fehérvári, 1996).

¹² Itt meg kell jegyezzük, hogy az ÉT plenáris üléseiről szóló feljegyzések szerint a munkaadói oldal nem tartotta indokoltnak és nem támogatta az alapok összevonását.

Mivel az Országos Szakképzési Tanács és az Országos Munkaügyi Tanács átvette az Országos Képzési Tanács legfontosabb feladatköreit, ezért az OKT elvesztette korábbi jelentőségét. *Ugyanakkor azt is ki kell emelnünk, hogy az OKT ügydöntő szervezetként működött, az OSZT azonban nem ügydöntő, hanem tanácsadói testület.*

Az országos tanács mellett megyei szintű fórumok is működnek. 1991–98 között az OKT-hez hasonló tripartit rendszerben működtek a megyei munkaügyi tanácsok, amelyek legfőbb feladata a Szakképzési Alap (később Munkaerő-piaci Alap) decentralizált részének elosztása volt.

1998 után az államigazgatási átszervezések mellett a kormányzat az érdekegyeztetés rendszerét is átalakította. Az Országos Munkaügyi Tanács a munkaügyi érdekegyeztetés makrointézménye¹³ lett. Titkársága a Gazdasági Minisztériumhoz tartozott, ugyanakkor a téma jellegéből adódóan a Kormányt a Gazdasági Minisztérium és a Szociális és Családügyi Minisztérium képviseli. Az Országos Munkaügyi Tanács (a mai OÉT-hez hasonlóan) szakbizottságokat működtetett az egyes szakmai kérdések tisztázása, a döntés-előkészítés érdekében. Külön bizottság foglalkozhatott pl. a bér, a foglalkoztatás, a szakképzés, a társadalombiztosítás, a munkajog, a munkavédelem témakörökkel. A 2002-es kormányváltást követően az Országos Munkaügyi Tanácsból ismét Országos Érdekegyeztető Tanács lett.

Az átszervezés az Országos Szakképzési Tanács munkáját is érintette, mivel a szakképzés irányítása a Munkaügyi Minisztérium megszűnését követően az Oktatási Minisztériumhoz került át. Így a tanács az oktatási tárca szakmai tanácsadói testületévé vált.

Az átszervezés a megyei fórumokra is kihatott. Az OSZT-hez hasonlóan működő (öt oldalú) megyei szakképzési bizottságok jöttek létre, amelyek a megyei munkaügyi tanácsok feladatait vették át.

2006-ban történt ismét változás a tanácsok munkájában. Az eddig külön működő Országos Szakképzési Tanács és Felnőttképzési Tanács (amelyet a 2001-es felnőttképzési törvény hívott életre) összevonásra került,¹⁴ létrejött egy új testület, a Nemzeti Szakképzési

13 Hatásköre: a gazdaság egészére vonatkozó munkaügyi jogszabályok egyeztetése (Munka Törvénykönyve, szakképzési törvény, munkavédelmi törvény, munkaügyi ellenőrzésről szóló törvény, foglalkoztatásról és munkanélküli ellátásról szóló törvény, társadalombiztosítási jogszabályok stb.); megállapodás az országos minimális bérrel, a munkanapok áthelyezéséről, az országos kollektív szerződésről; a szociális partnerek jogkörét, működését érintő jogszabályok megvitatása.

Résztvevői: országos munkavállalói érdekképviselők, országos munkaadói érdekképviselők, a kormány képviselői.

14 A 2006. évi CXIV. törvény által módosított 2003. évi LXXXVI. törvény 12. §-a rendelkezik a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanács (NSZFT) létrehozásáról.

és Felnőttképzési Tanács (NSZFT), amelyben már együtt jelennek meg a szakképzéssel és felnőttképzéssel kapcsolatos feladatok¹⁵.

A Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanács kibővült, mert az OÉT-ben képviselettel rendelkező kilenc munkaadói és hat munkavállalói szövetség, a kormányzati oldal, a kamarák és az iskolafenntartók képviselői mellett a civil szervezetek, a szakképzés, a felnőttképzés és a felsőoktatás területén elismert szakértők, a szakképzés területén működő szakmai társadalmi szervezetek, a felnőttképzést folytató intézmények érdek-képviselői szervezeteinek képviselői is helyet kapnak. Így összesen 44 tagot számlál a tanács. Az NSZFT legfontosabb feladatai közé tartozik, hogy javaslatot tesz a Munkaerő-piaci Alap felhasználására. Az NSZFT állásfoglalásai nyilvánosak. Az elektronikusan elérhető állásfoglalások¹⁶ alapján 2007-ben közel 8 milliárd, 2008-ban 22,1 milliárd, 2009-ben 1,7 milliárd és 2010 áprilisáig 4,5 milliárd Ft felett rendelkeztek.¹⁷ Négy év állásfoglalásai közül csupán három olyan volt, amelyben konkrét programot és támogatást utasított el a Tanács, illetve egy OKJ szakmajavaslatot nem fogadtak el.

A rendszerváltás előtt érvényben lévő többféle szakmai jegyzéket a szakképzésért felelős minisztérium eltörölte és helyette – a különböző szaktárcákkal és szakértőkkel egyeztetve – létrehozta az Országos Képzési Jegyzéket, amelyet először 1994-ben adott ki. Ez a jegyzék tartalmazza az állam által elismert szakmákat, meghatározva a szakmák elsajátításához szükséges belépési feltételt, a képzési időt (bár vannak olyan szakmák, amelyek elsajátításához az OKJ nem határoz meg képzési időt), valamint a szakmai és vizsgáztatási követelményrendszer meghatározására feljogosított szaktárcát. Az OKJ első kiadását többször is módosították, kiegészítették. (Pl. ilyen módosítás volt, hogy a szakmajegyzékben el-

15 A Tanács

a) véleményt nyilvánít

aa) a szakképzési és felnőttképzési rendszer fejlesztését érintő stratégiai kérdésekben,

ab) a szakképzési és felnőttképzési támogatási rendszer elveiről,

ac) a szakképzést és felnőttképzést érintő jogszabályok tervezetéről,

ad) az alaprészt központi keretéből nyújtott támogatások felhasználásáról készített beszámolókról,

ae) a megszerezhető szakképesítések köréről;

b) javaslatot tesz

ba) az alaprészt központi, valamint a decentralizált pénzügyi kereteinek elkülönítésére, a decentralizált résznek a régiók közötti felosztására, és ajánlást tesz a felhasználási prioritásokra,

bb) az alaprészt központi keretének és az oktatásért felelős miniszter rendelkezési jogkörébe tartozó részének felhasználására,

bc) a felnőttképzésben részt vevő felnőttek elhelyezkedési lehetőségeit elősegítő intézkedésekre,

bd) szakmai követelmények, tananyagok, valamint új eljárások kifejlesztésére és ehhez anyagi források biztosítására,

be) új szakképesítés bevezetésére;

c) értékeli a szakképzés és tanácsadás eredményességét, valamint a tananyagok és a szakmai követelmények alkalmazását;

d) évente felülvizsgálja a szakképzésben szakképesítést szerzett pályakezdő szakemberek elhelyezkedési lehetőségeinek a tapasztalatait, különös tekintettel a pályakezdő fiatalok munkanélküliségére, és ajánlásokat tesz a szakképzést folytató intézmények fenntartói számára;

e) ellátja a Munkaerő-piaci Alap képzési alaprészt felhasználásával kapcsolatos döntés-előkészítő feladatokat;

f) 2008. január 1-jétől dönt – a szakképesítésért felelős miniszter javaslata alapján – az országos beiskolázással indítható szakképesítések köréről és a szakképesítés megszerzésére felkészítő intézményekről.

16 <http://www.szm.gov.hu/main.php?folderID=16449&articleID=40242&ctag=articlelist&iid=1>

17 A szétosztható támogatások csökkenésében a világválság hatása érzékelhető.

különbítették a kizárólag iskolarendszerű szakképzésben és a nem kizárólag iskolarendszerű szakképzésben elsajátítható szakmákat.) 1996-tól az OKJ tartalmazza az ISCED-nek megfelelő képzési szintek rendszerét, 2001-től az OKJ szakmacsoportos rendszerű. A jegyzék 2006-ban jelentősen módosult, ekkor került bevezetésre a modulrendszer, amely egy-egy szakmára vonatkozóan alap- és részképesítéseket, ráépítéseket és elágazásokat is meghatároz. Ugyan első ránézésre az új OKJ-ben jelentősen csökkent a szakmák száma (2009-ben 422 volt), viszont, ha a szakmák elágazásait is figyelembe vesszük, akkor csaknem 1400-ra növekedett. Az is új jelenség az OKJ-vel kapcsolatban, hogy 2008-tól egy bizottság gondozza a képzési jegyzéket (javaslatot tesz a módosításra, fejlesztési irányokat határoz meg). A bizottságot az SZMM rendelete alapján a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet szervezi. Az interneten is elérhető jegyzőkönyvek alapján, megalakulások óta eddig kilenc alkalommal üléseztek. (2008. november – 2010 január között). A bizottság 45 tagból áll, az országos gazdasági kamarák és az országos gazdasági érdek-képviselői szervezetek, valamint az ágazat egészében érdekelt szakmai kamarák képviselői a tagjai. A bizottság kéthavonta tervezi üléseit. Az ülések jegyzőkönyvei alapján a bizottság a következő feladatokat végezte el: szakmacsoportok szerinti munkabizottságokat hozott létre, javaslatokat fogalmazott meg a bizottság elé terjesztett új szakmák felvételéről, módosításáról, elutasításáról. Az NSZFT-vel ellentétben az OKJ Bizottság kritikusabb állásfoglalásokat hozott. Több olyan előterjesztés is volt, amit a bizottság elutasított. Azonban jegyzőkönyvek arra is rámutattak, hogy a bizottság a tényleges létszámához képest kisebb létszámmal ülésezik és az idő előrehaladtával egyre több lett a helyettesítő személyek száma. Ugyanakkor a bizottság arról is döntött, hogy a jövőben elektronikus úton is véleményezhetnek, illetve szavazhatnak.¹⁸

Nemcsak az országos szintű, hanem a régiós érdekegyeztetés is átalakult. Az Európai Unióba való belépés a megyék szerepét meggyengítette és felértékelte (az addig nem is létező) régiókat. Mivel az uniós források többségéhez régiók és kistérségek férhetnek hozzá, ehhez igazodott az irányítási struktúra is. Még az uniós belépést megelőzően, már 2001-ben létrejöttek¹⁹ a Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottságok, amelyek a korábbi megyei szakképzési bizottságok feladatait is átvették, egyik legfontosabb feladatuk a decentralizált támogatások odaítélése. A 27 tagú bizottságban (az OÉT-ben képviselt szervezetek mellett) az oktatás más szereplői is helyet kaptak, így a közoktatás-fejlesztési közalapítványok, a felsőoktatás intézmények és az OKÉV képviselője is. 2003-ban²⁰ módosult az RFKB-k működése, kibővült a taglétszámuk (28 fő) és megnövekedett a feladatkörük is. 2007-től még inkább felértékelődött az RFKB szerepköre.²¹ A szakképzés intézményrendszere jelentős

18 Forrás: <http://www.nive.hu/okjbizottsag/>

19 2001. évi LXXXVI. törvény.

20 2003. évi LXXXVI. törvény.

21 2007. évi LXXXVII. törvény.

szerkezeti átalakuláson ment át, amely az RFKB-k működésére is hatással volt. A centralizáció okán létrejött szakképzés-szervezési társulások (TISZK) fejlesztési irányait, beiskolázási keretszámait, szakmai programját az RFKB-k hagyják jóvá.

1991 és 2010 között jelentősen átalakult a szakmai konzultációs rendszer hazánkban. A változási folyamata legfontosabb eleme, hogy a kezdeti tripartit rendszer többszereplőssé bővült, és ez az összes szinten (országos, régiós) megnyilvánul. Számottevő változást jelentett a megyei szint eltűnése, helyette köztes szintként a régiók kerültek előtérbe.

A jelenlegi magyar irányítási és szabályozási rendszer erősen támaszkodik az uniós országok gyakorlatára. A magyar rendszerben is prioritást élvez az irányítási rendszer decentralizációja, illetve a felelősség és a feladatok megosztása. Ezt jelzi a helyi önkormányzatok jogköreinek kiszélesedése és az iskolai autonómia növekedése is. A társadalmi partnerek képzésben betöltött szerepét illetően, a Magyarországon működő tanácsok és bizottságok összetétele és feladatkörei szintén hasonlítanak az uniós országokéhoz. Az uniós országai a gazdasági kamarák szakképzési szerepvállalása alapján két csoportra oszthatók. Azokban az országokban, ahol magánjogi kamarák működnek, csak korlátozott szerepet töltenek be a kamarák a szakképzésben. Míg azokban az országokban, ahol közjogi kamarák működnek erős befolyással bírnak. Magyarország sajátos helyet foglal el, mivel 1999-ig közjogi kamarák működtek, majd ismét magánjogi rendszer került bevezetésre, viszont a szakképzési törvény továbbra is meghatároz közjogi feladatokat (ezek a törvényi háttér ismertetésében kerülnek részletesen bemutatásra) a kamarák számára, így a kamarák kitüntetett szerepet töltenek be az érdek-képviselési szervezetek között.

KÖZOKTATÁS

A közoktatásban is számtalan testület vesz részt az oktatásirányítás döntés-előkészítő munkájában. Az 1993-as közoktatási törvény alapján működő konzultatív testületek a következők: Országos Köznevelési Tanács (OKNT), Közoktatás-politikai Tanács (KT). Mindkettő döntés-előkészítő, véleményező és javaslattevő testület. Az OKNT jogosítványa szélesebb körű, mivel az 1993-as törvény szerint az OKNT javasolja az óvodai nevelési programot, a tantervi alapelveket és követelményeket és a kerettanterveket, melyeket a miniszter ad ki. A KT csak véleményezési joggal bír. Az 1996-os közoktatási törvénymódosítás egy újabb szereplőt von be a döntés-előkészítésbe, megalakul az Országos Kisebbségi Bizottság (OKB). Ezzel az OKNT kizárólagos szerepe csökkent, mivel az óvodai nevelési program, a Nemzeti Alaptanterv, az érettségi vizsga vizsgaszabályzata esetében is a kormány részére történő benyújtása előtt be kell szerezni az Országos Köznevelési Tanács, a nemzeti, etnikai kisebbségi nevelést érintő kérdésekben pedig az Országos Kisebbségi Bizottság egyetértését. A Közoktatás-

politikai Tanács továbbra is véleményezési joggal rendelkezik.²² Az OKNT javaslattevő joga azonban a tantervi program esetében továbbra is megmarad.

A 2002-es törvénymódosítás²³ egyetértési jogot adott az OKNT számára oktatás-nevelési irányelvek meghatározásában, kerettantervi és tantervi programokban. Javaslattevő joga az oktatási jogok miniszteri biztosának kinevezésére, felmentésére korlátozódott. Az OKB is egyetértési joggal rendelkezik nemzeti, etnikai kisebbségi nevelést-oktatást érintő kérdéseiben. A KT-nek pedig továbbra is véleményezői joga maradt.

A három már említett szervezet mellett három további szervezet vesz részt a döntés-előkészítő munkában: a Köznevelési Érdekegyeztető Tanács, az Országos Szülői Érdekvédelmi Tanács és az Országos Diákjogi Tanács. Mindhárom véleményezési joggal rendelkezik.

Az országos testületeken túl, helyi szinten az iskolaszékek létrehozásáról döntött az 1993-as köznevelési törvény. Az iskolaszékek tevékenységével kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy mivel nem a valós társadalmi szükséglet hívta életre, ezért a formális szervezet létrehozásán túl, csak azokban az iskolákban játszik fontos szerepet, ahol valamilyen konfliktushelyzet van. Pl. egyházi kártalanítás (ez főként a kilencvenes évekre volt jellemző), iskolabezárás, iskolaátadás más fenntartónak, profilváltás (Liskó – Fehérvári – Tót, 1995). Egy 2009-es vizsgálat szerint az iskolavezetők 90%-a nyilatkozott úgy, hogy van kapcsolata az iskolájának valamilyen szülői szervezettel, és közülük 40% gondolja úgy, hogy az elmúlt öt évben intenzívebb lett ez a kapcsolat (Jelentés..., 2010).

Visszatérve az országos konzultációs testületek tevékenységére, vizsgáljuk meg részletesebben az egyes tanácsok elmúlt néhány éves munkáját. Az Országos Köznevelési Tanács 1993 óta működik. A szakértői testület munkáját²⁴ az oktatási törvény mellett a tárca rendeletei szabályozzák.²⁵ A tanácsnak 23 tagja és nyolc póttagja van, akiket a miniszter

²² 1996. évi LXII. törvény, 6. §.

²³ 2002. évi XXI. törvény 2. §.

²⁴ A tagok jogai és kötelességei:

- a) figyelemmel kísérik az oktatásügy helyzetét;
- b) megfelelő felkészültséggel részt vesznek az üléseken;
- c) tevékenységükkel segítik a javaslatok, állásfoglalások kialakítását;
- d) a testülettől vagy az elnöktől kapott megbízás alapján képviselik az OKNT-t;
- e) részt vesznek az OKNT keretében működő testületek, bizottságok munkájában;
- f) megkapják az OKNT üléseinek jegyzőkönyvét és kérésre más írásos anyagait;
- g) feladataik ellátásához tájékoztatást kérhetnek a törvény 96. § (2) bekezdésében meghatározott kérdésekben;
- h) a napirendre tűzött kérdésekről írásban véleményt alkothatnak. Amennyiben az ülés előtti napon hozzászólásuk a Titkárságra beérkezik, azt – kérésükre – az ülésen ismertetni kell. Az írásos hozzászólás minden esetben a jegyzőkönyv részét képezi.

Forrás: http://www.okm.gov.hu/letolt/oknt/doc/oknt_szmsz_100122.pdf

²⁵ 100/1997. Korm. rendelet (a továbbiakban: Korm. rend.) 8. § (2) bekezdése, valamint a 17/2004. OM rendelet 5. § és a 23/2004. (VIII. 27.) OM rendelet.

nevez ki. Az OKNT éves feladatterv alapján végzi a munkáját, amelyet a miniszter és a tagok javaslatára az elnök állít össze, az OKNT fogad el.

Az OKNT három állandó bizottságot működtet: Országos Pedagógus-továbbképzési Bizottság, Országos Érettségi Vizsgabizottság, Kerettantervi Bizottság. Emellett egyéb bizottságokat is létrehozhat, nem állandó jelleggel. Az OKNT és a bizottságok munkáját szakértők is segíthetik. A Tanács munkája és állásfoglalásai nyilvánosak.

A Tanács az ülések jegyzőkönyvei alapján az elmúlt két évben a következő témákban fogalmazott meg véleményt: kétnyelvű oktatás kerettanterve, katolikus kerettanterve, természettudomány tantárgy kerettanterve, Digitális Középiskola – az interneten szervezett iskola alternatív kerettanterve, az egyéni képzési utak lehetősége, digitális tananyagok bírálatára vonatkozó értékelő lapok, kompetenciafejlesztő oktatási program kerettanterveinek elfogadása, jogszabály tervezetek, kiemelt fejlesztési programok, tankönyvpiac, felvételi rendszer és ponthatárok, kreditrendszer, oktatási normatívák, óvodai nevelés országos alapprogramjának átdolgozása, a szakképzés helye a közoktatásban, a természettudományos oktatás helyzete, állásfoglalás az etika, emberismeret tantárggyal kapcsolatban.

A Közoktatás-politikai Tanács létrehozásáról is az 1993-as közoktatási törvény rendelkezett.²⁶ A Tanács tagjai nyolc oldalt képviselnek: országos pedagógus szakmai szervezetek, országos pedagógus szakszervezetek, országos szülői szervezetek, országos diákszervezetek, helyi önkormányzatok érdek-képviselői szervezetei, országos kisebbségi önkormányzatok, nem állami, nem önkormányzati iskolafenntartók négy-négy (összesen 28), továbbá a kormányzatot képviselők (oktatási miniszter, illetve az oktatásban érdekelt minisztérium, vagy országos hatáskörű szerv egy-egy delegált összesen 7 képviselője). A KT munkájában a közoktatás szereplőinek szempontjai jelennek meg.

A Közoktatás-politikai Tanács tagjait a szervezetek, intézmények delegálják, tagságukról a minisztertől okiratot kapnak. Az OKNT tagjait tehát választják, a KT tagjait viszont az adott szervezetek delegálják. A KT is működtethet állandó vagy ideiglenes bizottságokat.²⁷

A KT köteles napirendre venni a miniszter által javasolt témákat. A KT rendes üléseit éves munkaterv alapján, szükség szerint, de legalább háromhavonta tartja. (2008-ban és

²⁶ 1993. évi LXXIX. törvény 97. §.

²⁷ A KT joga a tárgyalásra felvett napirendi pontokról szavazással: állást foglalnia elvi jelentőségű ügyekben, véleményt alkotnia a közoktatást érintő ügyekben, javaslatot tennie, kérdést intézni a miniszterhez közoktatást érintő kérdésekben.

2009-ben csaknem havi rendszerességgel ülésezett a KT). Az éves munkatervre a miniszter és az oldalak tesznek javaslatot, amelyet a Titkárság állít össze. A KT munkája és állásfoglalásai nyilvánosak. Az OKNT-ben egy választott elnök van, míg a KT-ben rotációban működik az elnöki poszt betöltése.

A KT 2009-es munkájának értékelésekor elhangzott (jegyzőkönyv alapján²⁸), hogy a Tanács csaknem minden közoktatást érintő jogszabályt és költségvetési előterjesztést véleményezett. A KT titkára azonban úgy véli, hogy az egyes oldalak nem tudtak ténylegesen egy-egy oldalként megnyilvánulni, vagyis az egyes oldalak nem konzultálnak a megvitatásra kerülő témakörökkel kapcsolatban. A szakmai oldal képviselője úgy véli, hogy a KT üléseit megelőzően nincs mód az egyeztetésre, mivel olyan rövid határidőkkel kapják meg a Tanács üléseire a meghívót és a hozzá kapcsolódó anyagokat. Úgy vélik, hogy a Tanács csak túlzottan jellegű munkákat képes végezni. További bírálatként hangzott el a KT munkájával kapcsolatban, hogy a miniszter szabja meg a Tanács üléseinek napirendi pontjait, ám az üléseken nem jelenik meg sem ő, sem államtitkár vagy helyettes államtitkár, csak egy beosztott köztisztviselő terjeszti elő az adott napirendi pontot. A Tanács azt is nehezményezte, hogy szakképzési kérdések nem szerepelnek a munkatervükben.

Az Országos Kisebbségi Bizottság szintén az oktatási és kulturális miniszter szakmai döntés-előkészítő testületei közé tartozik. Egyetértési és javaslattevési joga van minden nemzetiségi, etnikai, kisebbségi oktatáshoz fűződő kérdésben (tanterv, tankönyv, program).

A Bizottság a magyarországi mindenkori országos kisebbségi önkormányzatok 1-1 delegált képviselőjéből áll, megbízatásuk három évre szól. A Bizottságban egy elnök és két alelnök van, munkájukat külső szakértők is segítik. Szervezeti szabályzatuk szerint évente legalább hat alkalommal üléseznek.²⁹ (A bizottság ennél jóval nagyobb aktivitást mutat, általában havonta ülnek össze.) A bizottságban 12 kisebbség képviselteti magát.³⁰ Az ülések jegyzőkönyvei nyilvánosak, elektronikusan elérhetők³¹. E jegyzőkönyvek alapján a következő témákkal foglalkoztak: nemzetiségi tankönyvnyomás, tankönyvvé nyilvánítás, tankönyvjóváhagyás, nemzetiségi érettségi vizsgakövetelmények, a nemzetiségi nevelési, oktatási feladatokhoz nyújtott kiegészítő támogatás, nyelvi követelmények kiadása. Emellett olyan kérdésekkel is foglalkoztak, amelyek nem közvetlenül kapcsolódtak a nemzetiségi oktatáshoz, így pl.: a felnőttképzési törvény, a szakképzési törvény, a foglalkoztatási törvény módosítása, az

28 Forrás: http://www.okm.gov.hu/letolt/oknt/doc/kt_ules_091215.pdf

29 http://www.okm.gov.hu/letolt/oknt/doc/okb_szmsz.pdf

30 Német, horvát, cigány, román, bolgár, szlovén, szerb, szlovák, ukrán, lengyel, görög, ruszin.

31 http://www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/okb/okb_060831.pdf

Országos képzési keretrendszer (OKKR) megalkotásának koncepciója, a NAT felülvizsgálata, a költségvetési törvény, a képzési kötelezettségek és a pedagógiai szakszolgálatok, az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményei. A legnagyobb vitát és egyben összefogást is kiváltó ügy a közoktatás megváltozott finanszírozása nyomán alakult ki. A 2007-es költségvetési törvény (teljesítményalapú normatíva bevezetése) hatalmas intézmény-összevonási és fenntartóváltási hullámot indított el, mely a nemzetiségi oktatást folytató iskolák többségét is érintette. A bizottsági jegyzőkönyvek arról tanúskodnak, hogy az iskolák tagintézménnyé válása negatívan hatott az intézmények életére, mivel általában kisebb intézmények lévén nem tudták érvényesíteni érdekeiket a nagyobbakkal szemben. A Bizottság többször is foglalkozott szakértők kijelölésével is (vitás esetben kérhető szakértő, ha a helyi és a kisebbségi önkormányzat véleménye különbözik).

A Közoktatási Érdekegyeztető Tanács (KÖÉT) feladata: „a közoktatás területén dolgozó közalkalmazotti jogviszonyban álló munkavállalók közösségét képviselő reprezentatív szakszervezetek, továbbá az országos önkormányzati szövetségek és a nem önkormányzati iskolafenntartók, valamint a közoktatásért felelős ágazati minisztérium képviselői között a közalkalmazotti és egyéb munkaügyi kapcsolatok, különösen az anyagi, szociális és kulturális, valamint az élet- és munkakörülményeket érintő jogokkal és kötelezettségekkel összefüggő kérdések ágazati szintű egyeztetése”³².

A Tanács véleményezi a közalkalmazottak és a közoktatási terület más munkavállalóinak nagyobb csoportját érintő döntések, jogszabályok tervezeteit, az éves állami költségvetés közoktatást érintő tervezetét, a bérpolitikai intézkedések közoktatást érintő tervezeteit, a KÖÉT hatáskörébe tartozó jogszabályok megalkotását és módosítását a munkaidő mértékéről, a létszám- és bérgazdálkodásról, a képzési és minősítési rendszerről, illetve ezek tervezett változtatásait. A Tanács ajánlást, állásfoglalást készít a napirenden szereplő témáról, megállapodást dolgoz ki a napirenden szereplő véleményezésre kiadott kérdésekről, és – ha a felek között egyetértés alakult ki –, kezdeményezi a megállapodás jogszabályban történő kihirdetését. A Tanács saját ügyrendjéről is dönt.

A Tanácsban az ágazati minisztérium, a közoktatásban reprezentatív szakszervezetek és az országos szintű önkormányzati szövetségek képviselői vannak jelen, vagyis klasszikus tripartit rendszerben működik (kormányzat, munkavállaló, munkaadói oldal). Összesen 11 tagja van.

32 Forrás: <http://www.okm.gov.hu/kozoktatasi/tarsadalmi-kapcsolatok/kozoktatasi/kozoktatasi>

Míg az Országos Köznevelési Tanács, a Köznevelés-politikai Tanács és az Országos Kisebbségi Bizottság ülésrendje, az ülések jegyzőkönyvei és a tanácsok határozatai elektronikus formában is elérhetők, addig a Köznevelési Érdekegyeztető Tanács munkájáról kevesebbet tudhat meg a nyilvánosság, mivel az ülésekről nincs tájékoztatás.

Az Országos Szülői Érdekegyeztető Tanács szintén az 1993-as köznevelési törvény³³ alapján szervezheti meg működését. Magyarország azon népes csoportba tartozik tehát, ahol működik központi szintű szülői konzultatív testület. (Ebbe a csoportba tartozik még: Portugália, Spanyolország, Franciaország, balti országok, Ausztria, Németország, Hollandia, Belgium, Luxemburg, Dánia, Németország, Norvégia, Írország, Málta, Ciprus.) Általában ott nem működik központi szintű szülői konzultatív testület, ahol vagy egyáltalán nem jellemző a konzultatív döntés-előkészítés, vagy helyi szinten működik nagyon erős döntéshozói testület, pl. Svédország, Finnország, Csehország, Szlovákia, Bulgária, Románia, Olaszország, Törökország, Izland, Egyesült Királyság, Liechtenstein (Key data..., 2009).

Az Országos Szülői Érdekegyeztető Tanácsot hosszú egyeztetések után 2007-ben hozták létre (2008-tól ülésezik), és az oktatási és kulturális miniszter döntés-előkészítő munkáját segíti a szülői jogokkal kapcsolatban. A kilenctagú szervezet három tagját a miniszter delegálja (jelenleg a miniszter delegáltjai között két iskolaigazgató és egy önkormányzati oktatási ügyekért felelős van), a többi tagot az akkreditált szülői egyesületek³⁴ jelölik³⁵, egyszerű többséggel választják és delegálják. A tanács tagjai megbízásukat a minisztertől kapják, három évre. A tanács elnökét a szülői szervezetek delegáltjai választják, egyhangú többséggel. Az elnöki megbízatás egy évre szól. A tanács évi négy alkalommal ülésezik, vagyis jóval ritkábban, mint az előbbieken felsorolt szervezetek. Az ülések jegyzőkönyvei alapján a szülői szervezetek képviselőit államtitkárok segítik a tájékozódásban. A szülőket érintő jogszabálytervezeteken túl, programokról kapnak tájékoztatást (pl. Új iskola új tudás program), de maga a testület saját napirend keretében állást foglalt az előrehozott szakképzéssel kapcsolatban is, melyben támogatta azt. Emellett „Tájékoztatási jog és a szülők hiteles tájékoztatása” címmel készített egy előterjesztést, melyben öt javaslatot fogalmazott meg a miniszter számára, melyek a szülők és iskola kapcsolatának, együttműködésének javítását szolgálják.³⁶ A gyermekek bántalmazásával kapcsolatban is öt pontos javaslatot

33 A köznevelésről szóló 1993. évi LXXIX. törvény 98. § (3) bekezdés.

34 „...szülői szervezeten azt a szervezetet kell érteni, amelyik alapszabályának és bírósági nyilvántartásba vételének igazolásával a Köznevelés-politikai Tanács titkárságán bejelentkezett.” In: <http://www.okm.gov.hu/koznevelas/tarsadalmi-kapcsolatok/orszagosszuloi-erdek/orszagosszuloi-erdek>

35 „5:4 arányban vannak a pedagógusok, tehát ez nem is egy igazi szülői érdek-képviselői tanács” (részlet az OSZÉT 2008. március 14-i üléséről).

36 Az OSZÉT kezdeményezi, hogy a tanügyi nyilvántartási dokumentumok között kerüljön előírásra valamennyi köznevelési intézményben a „Tájékoztatási napló” vezetése, amellyel bizonyítható, hogy a tájékoztatás mikor, milyen formában történik meg, és egy adott jogszabályi előírás vagy intézményi döntés milyen mértékű fizetési kötelezettséggel jár a szülő számára. Az OSZÉT javasolja, hogy a jogszabályban előírt nyilvánosságra hozatal (kifüggesztés) érdekében alkalmazott hirdetőtábla (faliújság)

fogalmaztak meg, melyben az kéri a minisztertől, hogy tanuló és szülő központú álláspontot képviseljen az iskolai erőszak megítélésében.

Az OSZÉT jegyzőkönyveiben többször vannak olyan kérdések, amelyek azt feszegetik, hogy mire is való ez a tanács, illetve mire szeretné használni a minisztérium, és arra is vannak utalások, hogy a tanács tagjai fölöslegesnek érzik munkájukat, mivel a miniszter nem reagál javaslataikra, vagy éppenséggel nem hívja őket össze.³⁷

Szintén a közoktatási törvény alapján jött létre az Országos Diákjogi Tanács. A Tanács véleményt nyilváníthat, javaslatot tehet, állást foglalhat a tanulói jogokat érintő bármilyen kérdésben. A Tanács kilenc tagból áll, amelynek három tagját az oktatásért felelős miniszter, három tagját a hat-tizenéves, három tagját pedig a tizenöt-tizenhét éves tanulók képviselői ellátó országos diák szervezetek delegálják. Általában havi rendszerességgel üléseznek (bár 2008-ban csak hét, 2009-ben pedig csak hat ülésük volt). A Tanács üléseinek jegyzőkönyvei nyilvánosak, elektronikusan elérhetők. 2007-ben a Tanács tíz minisztériumi előterjesztést³⁸, jogszabályt véleményezett, ezek mindegyikét elfogadta, emellett a diákszervezetek előkészítésével és lebonyolításával foglalkozott. 2008-ban³⁹ a Tanács munkája kevésbé volt aktív, összesen hét előterjesztést véleményeztek, amelyek mindegyikét elfogadták, emellett az év első felében a diákszervezetek értékelése zajlott, illetve saját ügyrendjükről folytattak vitát. 2009-ben⁴⁰ is csak hat alkalommal ülésezett a Tanács, legfontosabb feladata a következő diákszervezetek előkészítése lett volna, ám a minisztérium bejelentette, hogy elhalasztják a rendezvényt. A Tanács emellett oktatásfinanszírozási kérdésekben foglalt állást, a művészeti oktatás normatívájának növeléséről és az érkező normatíva csökkentéséről.

A konzultatív testületek működtetése mellett az oktatási tárca általában szeretné növelni a társadalmi részvételt a döntés-előkészítés folyamatában. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium 2008-ban⁴¹ összesen 41 országos civil egyesületet regisztrált a közoktatás te-

az intézményen kívül is legyen elhelyezve, hogy az érdekeltek az óvoda, iskola, kollégium nyitvatartási idején kívül, tehát munkaszüneti napokon és az esti órákban is megtekinthessék.

Az OSZÉT javasolja, hogy az OKM támogassa a „szakmai” befolyástól mentes, hiteles tananyag alapján folyó óvodai, iskolai, kollégiumi szülői szervezet vezetőinek képzését, továbbképzését, a szülők felkészítését a „szervezett” szülői szerepre és az iskolaszéki szülő szerepére.

A közoktatási intézmények dokumentumainak nyilvánosságának biztosítása.

142. § új (7) bekezdés: Aki a jogszabályban meghatározott tájékoztatási kötelezettségét (nyilvánosságra hozatal, értesítés, közzététel stb.) nem teljesíti, továbbá az intézkedések alapjául szolgáló adatokat, tényeket, információkat eltitkolja, illetve azok megismerését akadályozza ötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

37 „Megalakult az Országos Szülői Érdekvédelmi Tanács két évvel ezelőtt. Készült egy alapszabály. Próbáljuk az alapszabály szerint működtetni az Országos Szülői Érdekvédelmi Tanácsot, de nem megy. Egyik oldalról olyan akadályba ütközünk, hogy ha az előterjesztéseket és az előterjesztések tárgyalásához való kérelmeinket az Oktatási Minisztérium nem akceptálja, nem hívja össze az ülést. Egy év alatt ez az első ülés, amelyet a kérésünkre hívott össze az Oktatási Minisztérium.” (Részlet: 2010.03.11-ei ülés)

38 http://www.okm.gov.hu/letolt/oknt/doc/odjt_beszamolo_080331.pdf

39 http://www.okm.gov.hu/letolt/oknt/doc/odjt_beszamolo_090212.pdf

40 http://www.okm.gov.hu/letolt/oknt/doc/odjt_beszamolo_100223.pdf

41 <http://www.okm.gov.hu/tarsadalmi-parbeszed/tarsadalmi-parbeszed>

rületén. Közülük a többség pedagógus szervezet, mindössze két szülői és két diákszervezet van közöttük.

Az OKM rendelkezik egy civil kapcsolatokat fejlesztő tervvel is (2008–2010 időszakra). A 16 pontos cselekvési terv célja:

- a civil szervezetek hatékony működésének elősegítése,
- a társadalmi részvétel eszközrendszerének fejlesztése,
- a jogi környezet felülvizsgálata és szükség szerinti átalakítása,
- az állami támogatások pályázóbarát elemeinek megteremtése,
- az állami és önkormányzati közfeladat-ellátásban a civil szervezetek részvételének elősegítése.⁴²

A cselekvési terv pontjai két nagyobb témakör mentén ragadhatók meg: a minisztérium nagyobb nyitottságot, nyilvánosságot szeretne megvalósítani döntés-előkészítő munkájában, illetve jobb, szorosabb együttműködést kíván elérni a civil szervezetekkel. Ennek érdekében pl. közzéteszik a konzultatív testületekkel kapcsolatos információkat (különböző testületek szerint azonban eléggé egyenetlenek a nyilvánosságra hozott információk), szintén közzé teszik a jogszabálytervezeteket, fórumot működtetnek.

A decentralizált oktatásirányítás, a felelősség megosztása azonban csak akkor működőképes, ha az megfelelően szabályozott, illetve az egyes szereplők között megfelelő a kooperáció. Az Országos Köznevelési Intézet oktatásirányítással kapcsolatos átfogó elemzése (Balázs Éva, 2000) azt mutatta, hogy a szabályozás hiányosságai több ponton gyengítik a rendszer átláthatóságát. A feltárt problémák mögött leggyakrabban a felelősséggel rendelkező szereplők eszköztelensége és érdektelensége található. A vizsgálat arra is felhívja a figyelmet, hogy a rendszer számos szereplője nem rendelkezik a felelősség gyakorlásához szükséges kooperációs és kommunikációs technikákkal.

ORSZÁGOS SZINTŰ ÉRDEKEGYEZTETÉS

Az elemzés országos szakmai, érdekvédelmi, civil szervezet képviselőjével készült strukturált mélyinterjúkn keresztül mutatja be a nonprofit szféra jellegzetességeit, problémáit, valamint oktatásirányításban betöltött szerepét. A megkérdezett szervezeteket a közneveléshoz és a szakképzéshez kapcsolódó országos konzultatív testületek (Nemzeti Szakképzési és

42 http://www.okm.gov.hu/letolt/okm_ccst_080514.pdf

Felnőttképzési Tanács, OKJ Bizottság, Országos Köznevelési Tanács, Köznevelési-politika Tanács, Országos Szülői Érdek-képviselői Tanács, Országos Diákjogi Tanács, Országos Kisebbségi Bizottság) tagjai közül választottuk ki véletlenszerűen. A kutatás 2010 tavaszán zajlott, amely – függetlenül kutatói akaratunktól – egy politikai korszak lezárulását is jelenti. A kormányváltás és az ezt követő közigazgatási átszervezések valószínűleg megváltoztatják az eddigi érdek-képviselői rendszert, annak ellenére, hogy több tanácsban is a tagok mandátuma még nem járt le, mivel számos testület tagsága keresztembizásos (vagyis egy-egy politikai ciklus felidejében kerülnek megválasztásra). Tanulmányunk nemcsak az utóbbi néhány év történéseire reflektál, hanem olykor visszanyúl a rendszerváltás óta eltelt 20 évre is. Ezt a visszatekintést azért tudjuk megtenni, mert interjúalanyaink döntő többsége a rendszerváltás óta tagja valamilyen szakmai, érdekvédelmi, civil szervezetnek és így valamilyen konzultatív testületnek is.

A társadalmi szervezetek

MEGALAKULÁSUK, MŰKÖDÉSÜK

A vizsgált szervezeteket megalakulásukat tekintve három csoportba oszthatjuk. Az 1989-es egyesülési törvényt követően számtalan szakmai, érdek-képviselői szervezet jött létre. A vizsgálatunkban részt vevő szervezetek többsége is ekkor jött létre. A szervezetek többsége úgy nyilatkozott, hogy az akkori reformhangulat, társadalmi pezsgés kedvezett a civil mozgalmaknak. Sokuk azért szerveződött, mert a korábbi rendszerrel szakítva, egy kevésbé politikai színezetű szervezetet akartak létrehozni.

„Mai napig van egy-két ilyen szervezet, amely túlpolitizált, és úgy voltunk vele, hogy nem akarunk semmilyen politikai pártnak a csatlósai lenni. Megpróbálunk azzal foglalkozni, ami alapvetően a feladatunk. Aztán kiderült, hogy volt jó néhány ilyen új, tehát a régi felbomló szakszervezetekből alakult új szakszervezet, mely nem találta a helyét, és valahogy összeverődtek.” (szakszervezet)

„1989-ben a rendszerváltás forgatagában alakultunk.” (szakmai szervezet)

Akadnak azonban olyanok is, amelyek hosszabb múltra tekintenek vissza, de náluk is átalakulással járt a rendszerváltás, mivel szakítani kívántak múltjukkal. Kisebb számban, de olyan szervezet is van, amelyik pedig csak később (az ezredforduló környékén) alakult meg. E második hullám jellemzője, hogy általában valamilyen speciális igény megjelenése kapcsán jöttek létre, illetve más szervezetben nem találták meg saját képviselői lehetőségeiket, vagy nem értettek egyet azzal.

„Nem tudom, mennyire emlékszik rá, a '90-es évek elején a munkavállalók elég jól artikulálták a szervezeteiket, a szakszervezetek alakultak gomba módra és felmerült az az igény, hogy speciális munkaadói szervezetet is létre kellene hozni, amely kifejezetten a stratégiai vállalatokat és a közszolgáltató vállalatokat tömöríti.” (munkaadó)

„Ez az egyesület 2001 óta létezik és volt egy jogelődje, az végig érdekképviselőt végzett, már a '90-es évek közepe tájától. A vezetőség korábban az X-ben volt, tehát elég nagy tapasztalatuk van, de abból többféle anomália kapcsán kiléptek, és sajátot hoztak létre. Most ez jól működik. Célja elsősorban tényleg az érdekképviselő, elsősorban a kisvállalkozókról és független szervezelekről van itt szó főleg..., de egyszerűen nem tetszett az az irány, ahogy vitték az egyesületet.” (munkaadói szervezet)

A szervezeteket tagságuk típusa alapján is kategorizálhatjuk. Vannak ernyőszervezetek, amelyek tagságát további tagszervezetek alkotják, és vannak olyanok is, amelyeknek tagjai jogi személyek, vállalkozások, míg a szakmai szervezetek, szakszervezetek tagsága jellemzően magánszemélyekből áll. A megkérdezett szervezetek mérete is igen szélsőséges. Vannak olyanok, amelyek csupán alig több mint tíz tagot számlálnak (az egyesület létrehozásának feltétele minimum 10 tag), és olyanok is akadnak, amelyek százezret. Emiatt jelentősen különbözik a szervezetek horizontális és vertikális felépítése is.

A nagyobb szervezetek helyi-megyei-országos szintekre épülnek (pl. kamarák), vannak olyanok, amelyek országos és regionális szervezetekre bomlanak (pl. STRATOSZ), és akadnak olyanok is (a kisebbek), ahol nincs területi tagozódás. A regionális szervezeti szint nagyon ritka, jellemzően inkább megyei szervezetek léteznek. A régiós gondolkodásmód nem épült be a vizsgált szervezetek viselkedésébe, bár találoztunk olyan szervezettel is, amely azért hozott létre régiós szintű tagszervezetet, mert az Európai Unióba való belépést követően azt várta, hogy csak így lehet majd pályázatokhoz hozzáférni.

A nagyobb szervezetek tehát helyi, megyei szervezetekre tagolódnak. Sok szervezetben a területi egységenként szerveződő tagság önálló, független. Ez azt is jelenti, hogy önálló véleményt is képviselhetnek. Vannak olyan szervezetek, ahol szervezeten belüli versengések, viszályok nehezítik a közös álláspont képviselését, s a szervezet belső megosztottsága lehetetleníti el annak érdekképviselését.

Ugyanez figyelhető meg egy-egy ernyőszervezet esetében is. Az MSZOSZ 1990-ben jött létre, több szakszervezetet tömörítő érdekvédelmi szervezet. Ugyanakkor ernyőszerve-

zetként nem mindig sikerül egységes véleményt képviselniük, mivel az egyes szervezetek megosztottak, érdekellentétek uralkodnak közöttük.

„Az igazi nagy gond azóta is az, hogy az egységet máig nem sikerült helyreállítani, jelen pillanatban is 6 országos konföderáció működik. Megosztottak vagyunk, és egyikkel-másikkal néha versenyhelyzetben is vagyunk, és ez éppen a munkavállalók érdekeit nem segíti.” (szakszervezet)

A kamarák esetében is ugyanezt figyelhetjük meg, tehát nem feltétlenül képviselnek egységes véleményt. Nemcsak ágazatok szerint lehet különbség (agár-kereskedelmi), hanem egy ágazaton belül, területi szinten is. Tehát valójában a 20 területi és egy országos kamara nem feltétlenül képviseli ugyanazt az álláspontot.

Egyes szervezetek esetében a taglétszám és a szervezettség igazán 2009-ben jutott fontos szerephez, mivel az Országos Érdekegyeztető Tanács tagsága megújításra került, és a résztvevőknek bizonyítaniuk kellett, hogy megfelelnek a törvényi kritériumoknak és elegendő számú taggal, illetve országos lefedettséggel rendelkeznek. Ezzel eloszlottak a kételyek is, mivel korábban több szervezet megkérdőjelezte mások reprezentativitását.

„Az elmúlt hónapokban mértek meg az Országos Érdekegyeztetéssel kapcsolatos törvény alapján. Megmérték, hogy az egyes szektorokban milyen tagsággal bírnak a konföderációk. A Liga az egyetlen, amely reprezentatív külön a versenyszférában is és külön a közsférában is a taglétszámát és a tagok területi megoszlását illetően.” (szakszervezet)

„Az első, amikor megalakult az Országos Érdekegyeztető Tanács, akkor reprezentálni kellett magát minden egyes érdekképviselőnek, taglétszám, területi felosztás szerint. Mi országos érdekegyeztetési szerv voltunk, vagyunk, így kaptunk ott helyet, az OÉT munkaadói oldalán. Az IPOSZ-szal, a VOSZ-szal együtt, ahova nagyon szeretett volna nyomulni a STRATOSZ mint az állat, csak közben semmi. Most az új rendszerben mindenkinek újra kell majd reprezentálnia magát. Majd el fog dőlni, hogy kik maradnak – kik nem. Én nem akarok senkire mutogatni. Akivel sokkal több a baj, az a rengeteg szakszervezet. Mert a szakszervezetek széthullottak, nevetségesek, sokkal több velük a probléma, mint a munkaadókkal. (munkaadó)

Általában a szervezetek mérete, a szervezettség foka és persze a finanszírozás befolyásolja a tagozottság mértékét. A szervezetek horizontális szinten szakosztályokra, tagozatokra

vagy bizottságokra tagolódnak. A szervezeteket az elnökség irányítja, melyet közgyűlés vagy küldöttgyűlés választ.

„Az egyesület tagozati rendszerben működik és a tagozatok többnyire valamilyen aktuális külső nyomás hatására jönnek létre. Volt egy időben nagy küzdelem a hátránykompenzációval foglalkozó iskoláknál, mert azok lényegesen drágábbak, mint egy normál iskola, hogy hogyan lehet ezekhez forrást találni. Akkor részben a minisztériummal, részben a fővárossal ez sikerrel járt, erre sikerült pluszforrásokat szerezni. És akkor ez a küzdelem összehozott jó néhány iskolát, és megalakítottak egy tagozatot, vagy mint említettem, a művészeti iskoláknál a múltkor ez a végveszély előállt, akkor ők egy nagyon erős tagozattá váltak.” (iskolafenntartó)

A szervezetek számára nagyon fontos a nemzetközi kapcsolatok építése, az interjúk alapján megállapíthatjuk, hogy valamennyien törekednek a külföldi partnerekkel való kapcsolattartásra. (Meg kell jegyezzük, hogy az Országos Érdekegyeztető Tanács-tagság feltétele a nemzetközi szervezethez való csatlakozás.)

A szervezetek többségében központi szerepet tölt be a tagtoborzás, a taglétszám növelése. Főként azoknak a szakmai szervezeteknek a vezetői számoltak be taglétszámcsökkenésről, amelyek a rendszerváltást követő eufóriában születtek. A 20 éves szervezetek alapítói lassan kiöregedtek, és sok helyen nem jött újabb generáció utánuk. Nemcsak a tagságra és a vezetőségre érvényes ez a megállapítás, hanem az általunk megkérdezettekre is. Interjúalanyaink többsége az idősebb korosztályhoz tartozik, és sokan már nyugdíjasok.

„A '90-es évek elején még közel 70 ezren voltunk, most meg 20 ezer alatt van a szakmának az összlétszáma.” (szakszervezet)

„Az igazi problémánk, hogy a fele ilyen vén hülye, mint én. Az összes vezető nyugdíjas, úgy dolgozunk, és hiányzik a középmezőny. Ha átmegy a szomszéd szobákba, ott fiatalok ülnek, az egyetemről talán 3-5 éve jöttek ki, ez a kisebb baj. Az életkor, az nem baj, az a baj, hogy minden tapasztalat nélkül vannak.” (munkaadó)

„33 éve vagyok itt, tehát most már ideje lenne eltűnnöm nyugdíjba. Ezért kerülök bele ilyen szituációkba, hogy arról kell beszélnem, amihez nem is értek. Mert pl. kit küldtünk volna el a Szakképzési Tanácsba? Éppen tagújítás volt – mondtam, most már küldjünk egy fiataalt. Nemrég (ez 3 éve volt) hoztunk

át a Vasas szakszervezettől egy fiatal lányt, tehát őt beraktuk. Nem telt bele egy hónap és elment a gyáriparosokhoz, 2x-es fizetést ígértek neki. Itt 3 évig kitartott a dolgokat, ott megürlt egy hely, és elcsábították. Most itt állunk. Ki volt már nevezve az NSZFT-be tagnak, már sürgettek, hogy nevezzünk meg mást. Nem tudom, mi lesz. Az lesz a vége, hogy én megyek vissza.” (munkaadó)

A taglétszám visszaesésének egy másik aspektusa a potyautas effektus. Vagyis azért nehéz bármelyik érdek-képviselői szervezetnek újabb tagokat verbuválni, mert a tagságból kimaradók is részesülnek a szervezet által kiharcoltakból. Az összes pedagógusra vonatkozik a PSZ vagy a PDSZ által megkötött bérmegállapodás, vagy az összes felnőttképzőre vonatkozik a Felnőttképzők Szövetsége által kiharcolt törvénymódosítás stb.

„A hagyományos iparosságot mi 240 ezer fő vállalkozóra becsüljük, ebből 40-50 ezer nálunk önkéntesen tag, a többi pedig nem tag sehol. Tehát ez azt jelenti, hogy ők egy másik szervezetben benne vannak. Sehol nincsenek ott, és élvezik mind azt az érdekvédelmet, amit mi folytatunk, anélkül, hogy egy fillérrel is hozzájárulnának, és ez a szolgáltatásokra is vonatkozik.” (munkaadó)

„A szakszervezeti tagságunk, azt kell mondjam, folyamatosan csökken, nem drasztikusan. Bár időnként, egy-egy kormányzati döntés miatt a kolléga odacsap az asztalra, és azt mondja, hogy én nem leszek tovább szakszervezeti tag, mert a szakszervezet ezt nem tudta elintézni. A szakszervezeti tag fizeti a tagdíját, ebből fenntartja a szakszervezetet, az infrastruktúrát, a szakértőket, az X lapját, a honlapot és területi szervezetet, jogsegélyszolgálatot. És akkor, amikor valamit kapnak, akkor az a kolléga, aki nem fizeti a szakszervezeti díjat, az ugyanúgy megkapja. Ezek a potyautasok.” (szakszervezet)

A potyautas effektussal szemben három megoldással találkoztunk. Az első egy karizmatikus vezető megjelenése. Vannak olyan szervezetek, ahol a vezetőváltás igen erős taglétszám-növekedéssel járt együtt. Erre példa a VOSZ, ahol a vezetőváltás jelentősen növelte a taglétszámot, ez pedig ahhoz vezetett, hogy jelentősen növekedett a VOSZ befolyása a munkaadói oldalon, ami tovább növeli a taglétszámot. De más szervezeteknél is láttunk erre példát, íme egy erre utaló interjúrészlet.

„Az, hogy én most a szövetség élére kerültem, az nyilván jár egy rakás kötelezettséggel is, de igazából ez az elnökség annyiról szól, amennyit én beleteszek, illetve amennyit az aktuális elnök beletesz. Ez nagyon rányomja a bélyegét az adott évben az aktuális X moralitására, hangulatára, közösségi összefogásra.

Mert tekintve, hogy nyilván ezt nem fizetésért vagy nem egyéb juttatásokért csináljuk, csak lelkesedésből, amennyit hozzáteszünk, olyan éppen az X.” (diákszervezet)

A második megoldás, hogy a szervezet olyan szolgáltatásokat, információkat tud nyújtani, amelyek a tagdíj mértékéhez képest vonzóbbak. Ezt azonban csak kevesen tudják megtenni, hiszen ahhoz, hogy a szolgáltatások számát, minőségét emelni tudják, nagyobb mértékű bevételre is szükség volna, a bevétel egyik forrása pedig éppen a tagdíj. A harmadik, egy-egy konfliktushelyzet növeli a taglétszámot. Erre példa a művészeti intézmények összefogása. A művészeti iskolák támogatásának várható csökkentése, megszüntetése egységbe kovácsolta ezeket az intézményeket és közösen, egyesületi keretek között léptek föl a finanszírozás megváltozása ellen.

Létezik még egy negyedik út is, az állami beavatkozás, pl. a kötelező kamarai tagság bevezetése. 1993–2000 között kötelező volt a kamarai tagság, és úgy tűnik, ismét bevezetésre kerül, vagyis minden munkaadónak tartoznia kell valamelyik kamarához, így a kamarák joggal jelenthetik ki, hogy ők a teljes munkaadói oldalt képviselik. Ugyanakkor egyes munkaadói szervezetek arra hívják fel a figyelmet, hogy a kamarák az érdek-képviselési szervezeteket gyengítik, illetve azokat a tevékenységeket, amelyeket eddig érdek-képviselési szervezetek végeztek vagy végezhetnének, a kamarák kevésbé hatékonyan teszik meg.

„Az nem várható el, hogy 0 forinttal, önkéntes tagdíjból valaki pluszfeladatot vállaljon, ugyanakkor hihetetlenül sok feladatot végre tudnak hajtani. Ezt próbáljuk megértetni, hogy fele olyan olcsó, mint a kamara, (vulgarizálom a kérdést) de ez az igazság, hogy meglévő infrastruktúrával sokkal kisebb költségekkel ez a rendszer képes szakembereket alkalmazni. És mi ezt mondtuk a kormánynak, hogyha egyszer leépíti a szakembereket az egyik oldalról, akkor vigyük át a másik oldalra. Ha innen elküldünk a minisztériumból 5 értelmes embert, akkor tegyük át a másik oldalra, mert ott meg nincs a világon senki.” (munkaadó)

A kamarák és a többi érdek-képviselési szervezet között máig megfigyelhető a vetélkedés, ami a szervezetek létrejöttével magyarázható. Egyrészt az érdekvédelmi szervezetek nem tekinthetnek vissza hosszú múltra, nem verhettek gyökeret, folyamatos finanszírozási bizonytalanságban vannak, és a taglétszámuk szinten tartása, emelése fontos feladatuk. A kamarák 1993–2000 között nem érdekvédelmi szervezetek voltak, hanem közjogiak, viszont 2000-től kezdve helyzetük bizonytalanná vált, tagságuk drasztikusan csökkent, ezzel finanszírozásuk is, viszont közjogi feladataik egy része megmaradt. Jellemzően az elmúlt évtizedben a kama-

rák azért küzdöttek, hogy nélkülözhetetlenné tegyék magukat, és minél több közjogi feladatot vállalhassanak át.

A kamarákkal szemben más érveket is megfogalmaztak a megkérdezett szervezetek. Véleményük szerint a kamara fölött nem működtethető semmilyen társadalmi kontroll, míg az állam fölött igen.

„– Ön szerint a szakképzés a kamara kezében jó helyen lenne? Szakmai alapon kezelné ezt a képzést?

– Nem. A kamarával az a fő baj, hogy nincs társadalmi kontrollja. És hogyha a szakképzés a közoktatás része, akkor nem lehet kivonni a társadalmi kontroll alól.” (szakszervezet)

„A kamarának nem szabadna szakmaisággal foglalkozni. Tehát a kamarát feljogosították a szakképzés bizonyos fajta dolgaira. De egy közjogi általános gazdasági kamara sehol a világon nem szakmázik. Megvannak a nagy országos szakmai szövetségek és szervezetek minden országban, amelynek ráadásul a vezetői a kamara vezetői. Nálunk ezt törvény tiltja. Nálunk pl. mi nem lehetnénk a kamarának is vezetői. Mert egy törvény kettéválasztotta dolgot. Ezért mi történik? A kamara is felállított szakmai szekciókat, oda behívta a Kis Józsit, a Nagy Lajcsit mint személyt, nem mint tagot! Összeülnek négyen, és még kívülről van egy 1200 fős szakmai szövetség, ők négyen eldöntik, hogy mi legyen. Ez törvényerőre emelkedik, anélkül, hogy az 1200 fős szakmai szövetséggel hivatalosan ezt lejátszották volna, hivatalosan megkeresték volna mint szövetséget. Ezért mi azt képviseljük, hogy mindennek szervezetszerűen kellene működni ahhoz, hogy szakmailag működjön.” (munkaadó)

„Hát azt a kormányzatnak kell eldöntenie. Mi nem támogatjuk lelkiileg azt, hogy a kamarán keresztül történjen ez, nekünk jobb, ha a minisztériumon keresztül történik. Miért? Mert minden egyes országban a társadalomnak ez két különálló pillére. Hogy egymás között aztán kötnek-e megállapodásokat, az az ő magánügyük, de maga a minisztérium, amikor kommunikál, akkor külön kommunikál a kamarai rendszerrel, a maga köztestületi módján, és külön kommunikál a szakmai szervezeti és érdek-képviselési rendszerrel a maga módján, és ez így van rendjén.” (munkaadó)

A kamarákhoz hasonló a történetük az iskolaszékeknek is. Az 1993-as közoktatási törvény hívta életre az iskolaszékeket, amely a helyi szintű érdekegyeztetés színtere lett volna. Ám

a törvényi háttér biztosítása nem volt elegendő ahhoz, hogy valóban működjenek is. Az iskolafenntartó önkormányzatok inkább az oktatási bizottságban látták az érdekegyeztetés lehetőségét, ezért ahol meg is alakultak az iskolaszékek, csak formális jelleggel működtek. Az eredeti elképzelés kötelezővé tette az iskolaszékek tevékenységét, végül önkéntessé vált. A létrejött iskolaszékek 1995-től egyesületbe tömörültek.

„Ez akkor nagyon nagy ellenállást szült, méghozzá leginkább az önkormányzatok körében, és leginkább a városi önkormányzatoknál, főleg Budapest volt a legnagyobb ellenálló. Azt érezték ebből, hogy ezzel az önkormányzatnak a hatáskörét akarja átvenni az iskolaszék. Hiszen ha már ott megegyeznek, akkor miről vitatkozik majd az önkormányzat oktatási bizottsága (ahol van,) vagy az önkormányzati testület. És ezért Budapest mindent megtett, hogy ne jöjjön létre, és az iskolák nagy részében nem is jött létre az iskolaszék, vagy ha létrejött, kvázi partizán módon.” (Iskolaszékek Egyesülete)

SZERVEZETI CÉLOK

A munkaadói és munkáltatói szervezetek célja elsősorban az érdekképviselés. Emellett azonban sokan fontosnak tartják a tagság felé szolgáltatások biztosítását, és a nemzetközi szervezetekhez való csatlakozást. Az érdekvédelmi tevékenység egyik fontos színtere a különböző konzultatív testületek, ezért az egyes szervezetek jelentős eredménynek tartják, munkájuk fokmérőjének vélik, ha minél több helyen képviseltetik magukat. Ha egy szervezet bejut az OÉT-be, akkor automatikusan meghívást kap más testületbe, bizottságba is. Míg a szakképzés területén az OÉT-ben és az NSZFT-ben megjelenő szervezetek a meghatározók, addig a közoktatásban sokkal puhább szabályzók érvényesülnek, nem szabályozza törvény a szervezetek reprezentációját, vagyis nem minden esetben tudhatjuk, hogy valójában egy-egy szervezet mekkora tagságot képvisel.

„A rendszerváltásnál valamire ráérezett, csinált egy egyesületet, és kinevezte magát országos elnöknek. Ő önmagát. És azóta fenntartja magának a jogot, hogy ő jár el mindenhova, mert bedolgozta magát, és 30 E Ft-ot kap egy-egy ilyen ülésért... Igen, most a múltkor megint volt egy iskolai agresszió, ő is beterjesztett egy nagy baromságot. Akkor mondtam, hogy tisztázzuk: kinek hány tagja van, hány tag van mögötte. Azt mondták, az nem számít, hogy hány tagja van, az a lényeg, hogy ők itt mit mondanak. Létszám szerint minimum 11 tagnak kell lenni. Az a minimum. Túl sokat nem érdemes, 20 fölé nem nagyon szabad menni, hanem ilyen pártoló tagokat kell felvenni. Mert előfordul, hogy összeáll egy csapat, hogy ha jól megy az egyesület – a miénknek nincs

ilyen veszélye. De előfordul, hogy akkor lenyúlják. Volt ilyen, nem is egy, beléptek 10-12-en és a közgyűlésen szépen leszavazták az elnököt, és maguk közül választottak, és azután azt csináltak a tőkével, pénzzel, számítógépekkel, amit akartak. Engem erre figyelmeztettek. És ezért nem szabad 20 fölé menni, és csak olyanokat bevenni, akikben megbízok.” (szülői szervezet)

A szervezetek számára azért fontos, hogy részt vehessenek a társadalmi egyeztetés folyamatában, hogy véleményt nyilváníthassanak, és nyilvánossá válják a döntés-előkészítés, döntéshozás folyamata.

„Az állami szakképzési politikával szembeni kritika nagyon erősen megjelent. Az állam közreműködése meglehetősen korlátozott kell legyen, és az igazi jó szakképzést a gazdaság bázisán lehet kialakítani. Ehhez kell a környezetet úgy alakítani, hogy az állam és a gazdaság között olyan típusú együttműködés alakuljon ki, ahol mindkettő érdekeit lehet képviselni.” (szakmai szervezet)

„A szakszervezet 2008-as kongresszusa, a másfél éve tartott tisztújító kongresszusa egy merőben másfajta programot fogadott el az eddigiekhez képest. Olyan fő irányvonalakat határozott és szabott meg a szakszervezet számára, ami a szakmai érdekvédelmi munkának a kezelését, illetve annak nagyon hangsúlyozottan az erősítését célozta meg.” (szakszervezet)

„Főleg az országos érdekegyeztető tanács munkájába bekapcsolódás és hogy a törvényalkotás, törvénymódosítások közelébe kerülhessünk, véleményt mondhassunk, javaslatot tehessünk, és ezzel befolyásolhassuk főleg a kis- és középvállalkozókat az agráriumban, érdekeiket képviseljük mint munkaadói szervezet.” (munkaadó)

Az interjúk arra is fényt derítettek, hogy egyes szervezetek célja időbeli változásokat is mutat. Például az Alapítványi és Magániskolák Egyesülete (AME) a rendszerváltást követően jött létre, először szakmai szervezetként, később az érdekképviselőt vált jellemzőbb tevékenységévé.

„Az egyesületben mindig van olyan hang, olyan ethosz, hogy az itt felgyűlmlő szakmai tartalmakat kell átadni a közoktatásnak, ugyanakkor valóban az egyesületben érvényesülő tevékenység, én úgy látom, hogy az érdekképviselő – tehát a szakmai, belső szakmai munka – az mindig háttérbe szorul ahhoz képest, hogy milyen jogszabályi módosítások vannak, mire kell felkészülni,

milyen ellenőrzések jönnek, mennyi pénzt kapunk, ki mennyit és így tovább.”
(iskolafenntartó)

A szervezetek bizonyos időszakonként (évente, két-, három-, négyévente) tartanak közgyűléseket, ahol megválasztják az elnökséget. Az elnökség hozza meg a stratégiai döntéseket, állásfoglalásokat. A szervezetek általában többféle bizottságból, tagozatból épülnek föl. A kapcsolattartás a tagsággal, egymással interneten, elektronikus levelezőrendszeren keresztül működik.

„A szakszervezetek közös együttműködésének az elvi alapja a súlyozott paritás, ami azt jelenti, hogy egy tagszervezet alanyi jogon egy képviselőt küldhet a döntéshozó szervbe. A súlyozott arány a létszám és a befizetett tagdíjból adódik össze. A testületek felépítése általában megegyező, a legfelső döntéshozó testület a kongresszus. Ez négyévente ülésezik... Az országos tanácsüléseket általában 2-3 havonta tartjuk, elnökségi ülések pedig 3 hetente vannak. Ezenkívül működnek bizottságok, a bizottságok szerepe a döntések előkészítése. Így az oktatás-képzésre és a szakképzésre vonatkozó döntések az a mi bizottságunk előkészítő munkájaként kerül az elnökség elé.” (szakszervezet)

„Mint normális civil szervezet, mi a képviseleti demokrácia szerint működünk, a tagság évente közgyűlést tart, szabályozta azt, hogy az elnökségbe kik hogyan kerülhetnek be – választási procedúra szerint. Nagyon nagy mozgásteret ad, ha valaki mint tag akar valamit kezdeményezni, akkor az egyesület mögé áll. Nemcsak azt mondja, hogy csináld, hanem hogy csináld az egyesület nevében.” (iskolafenntartó)

„A stratégiai kérdések a legmagasabb szinten, tehát mondjuk a kamara hosszú távú képzési stratégiáját, amit mi elfogadtunk 2005–2013-ra, ezt a küldöttgyűlés fogadja el. Egyéb stratégiai kérdéseket, mondjuk a szakképzés megújító stratégiáját, a felnőttképzést azt az elnökség, és van egy szakmai fórum, az oktatási kollégium, amelyet én vezetek, ami alapvetően előkészíti ezeket. Ugye, ezek országos szervezetek, a végrehajtás pedig területi szinten történik.” (kamara)

Vannak olyan szervezetek, ahol finanszírozási okok miatt ritkult a közgyűlések, vezetőségi ülések száma, de akadnak olyanok is, ahol abban látják a szervezet megújulásának lehetőségét, ha minél többször találkoznak, ezért sűrűbbé tették a küldöttgyűléseket.

„Közggyűlésünk általában évente egyszer van. Vezetőségi ülések a korábbi időszakokban nagyon gyakran voltak, az utóbbi években a kollégáink elfoglaltsága miatt az utazási költségek drágulása miatt, és nem utolsósorban az internetes technikák térhódítása miatt ezek jelentősen megritkultak. Volt időszak, hogy havonta tartottunk vezetéségi üléseket, most már évente néhány alkalommal van ülés. Azt hiszem, ezzel nem állunk egyedül, hogy jóval ritkábban van, mint korábban. Itt egy fontos változás volt, amikor ez az önkéntes munkából végzett tevékenység nálunk átváltott egy profi és részben fizetett – vagy fizetett – feladattá. Onnantól kezdve a vezetéségi tagok és mindenki úgy gondolta, hogy ha valaki bármiféle díjazást is kap azért, hogy itt munkát végez, akkor a munka oroszlánrészét ki kell, hogy fizesse. Ez praktikusán így van.” (szakmai szervezet)

„Telefonon is elérhetőek vagyunk, meg személyesen is, ha hívnak, megyünk, de irodát nem tartunk fenn. Nem telik rá, de nincs is rá szükség, mert azokat az ügyeket, amikor egymással kell beszélni, ezt általában meg tudjuk oldani telefonon, vagy neten keresztül. Ha meg olyan van, hogy le kell ülni valakivel, akkor arra az alkalomra szerzünk helyet.” (diákszervezet)

„Én elsősorban az említett közösségi életre próbáltam rágyúrni, úgy láttam, hogy ahhoz képest amennyi lehetőség az X-ben rejlik, ahhoz képest egy kicsit satnya a közösségi élet. Ezért vezettük be idén, hogy minden tagozat, illetve az elnökség szervezzen havonta vagy kéthavonta egy országos találkozót egyrészt. Másrészt rendszeresítettük a hírlevelünket, és kicsit összepofoztuk, rendezettebb formába. Csináltunk kettő levelező listát, egy külsőt, amit szintén csak felújítottunk, mert azzal is voltak gondjaink és egy belsőt. A belső levelező lista ez azoknak az X-eknek a neveit tartalmazza akik gyakorlatilag a belső magot alkotják, akik mindig ott vannak az ilyen találkozókön, akikre lehet számítani, ha esetleg segítség kell, és ez a 30-40 fő, akik azt hiszem ízig-veéig X-ek.” (diákszervezet)

Mint már említettük, minden szervezet megpróbál valamilyen szolgáltatást nyújtani a tagság számára. A szolgáltatások száma, mértéke azonban igencsak eltér az egyes szervezeteknél. Vannak olyan kisebb szakmai szervezetek, ahol az érdekvérvényesítés, a tárgyalás a legfőbb szolgáltatás. Például a Felnőttképzők Szövetsége szerint szívós szakmai munkával sikerült elérniük, hogy a minisztériumok tárgyalópartnerként tekintsék őket, és minden fontos tanácsba, testületbe bekerültek. Az OÉT-ben több szervezetben is munkaadói oldalon jelen vannak. Azoknak a szervezeteknek is hasznos, ahová beépülnek, mert rengeteg anyagot

kell véleményezniük, és nincs elegendő kapacitásuk és a felnőttképzőknek is előnyös, hiszen saját érdekeiket is megjeleníthetik közvetett módon.

„Azt hiszem, nemcsak a felnőttképzés terén, hanem mindenütt két nagyon szélsőséges módszer van. Egyik a személyhez kötődő. Vegyük a VOSZ-t. A VOSZ 5 éve még a leggyengébb volt, a MGYOSZ-hoz képest nem volt sehol. Mióta X az elnöke, azóta a MGYOSZ nincs sehol és a legszilárdabb szervezet a VOSZ. Kezdet kezdetén Y beépült, ő az egyik tagszervezetünk vezetője. Nem mi delegáltuk, magánkezdeményezésre beépült, és ő hozta a lehetőséget az együttműködésre, hogy egyre több tagunk, helyesebben tisztségviselőnk vállalt tisztséget az OKISZ-ban. A MGYOSZ-ban könnyebb volt a helyzet, csak most már nem fektetünk akkora súlyt rá, amióta ennyire harmatgyengén űzi ezt a műfajt. A MGYOSZ-ba, ugye könnyebb volt beépülni, ugyanis a MGYOSZ-nak nem vállalkozások a tagjai, hanem szakmai érdekképviselők, pl. az Autóközlekedési Szövetség. Nos, mivel annak idején az ágazati minisztériumok háttérintézménye voltunk. De egyébként is vannak szakmacsoportok. A MGYOSZ-ba tulajdonképp úgy furakodott be nagyon sok FVSZ-tisztségviselő, hogy a saját ágazati érdek-képviselői szervezete delegálta.

Én például úgy lettem a MGYOSZ szakképzési bizottság elnöke, hogy engem a Külgazdasági Szövetség, amelynek a cégünk tagja, delegált a képzési bizottságba. És ott egy-két év után megválasztottak. Van ilyen típusú fellépés is, de van olyan is, amit kifejezetten megcélzunk.” (szakmai szervezet)

A Magyar Szakképzési Társaság és az Alapítványi és Magániskolák Egyesülete is úgy nyilatkozott, hogy komoly eredményként értékeli azt, hogy minden fontosabb testületben helyet kapnak, meghatározó szerepet töltenek be a kormányzattal kapcsolatos tárgyalásokon.

A szakmai szervezeteknek általában saját folyóiratuk is van, amelyet a tagok megkapnak, illetve hírlevélük. Az is tipikus, hogy bizonyos rendszerességgel szakmai konferenciákat szerveznek, illetve jogi és szakmai tanácsadást is folytatnak. Az Alapítványi és Magániskolák Egyesülete alternatív pedagógiai központot is működtet (Független Pedagógiai Intézet). Fontos feladatuknak tekintik, csakis úgy, mint a felnőttképzők, a minőségbiztosítást, ennek érdekében saját minőségbiztosítási rendszert dolgoztak ki. A szolgáltatásaik fontos részét képezik az intézményi átvilágítás és minősítés is.

A nagyobb szervezetek esetében – amelyeknek nem kellett kivívniuk, hanem méretüknél vagy történelmüknél fogva, automatikusan tárgyalópartnerekké váltak – persze önmagában ez az érdekvédelmi tevékenység nem elég a tagság megtartására, egyéb szolgálta-

tásokra is szükség van. A szakmai, jogi és pályázati tanácsadáson túl, az információ adása a legelterjedtebb szolgáltatás.

„A legfontosabb az információszolgáltatás. Mindig a legfrissebbeket, rendszeresen tájékoztatnak, erre szervezik a konferenciákat is, hírleveleket, honlapot igyekeznek mindenféle friss dologgal ellátni, illetve közvetlenül is nagyon sokszor telefonálnak a vezetőségnek az emberek. Tehát így tulajdonképpen azt lehet mondani, hogy személyes kapcsolatok vannak. Kb. 800 fővel lehet személyes kapcsolatuk.” (munkaadó)

De vannak egyedi szolgáltatások is, pl. a Felnőttképzők Szövetsége tagjai olyan kedvezménykártyával rendelkeznek, amely bizonyos vásárlások során komoly kedvezményeket jelentenek, a VOSZ pedig Széchenyi Kártyát ad a tagságának.

„Például van egy olyan szerződésünk, ami nagyságrendben 30-40%-os kedvezményű szoftverbeszerzést tesz lehetővé.” (szakmai szervezet)

„Emellett egy nagyon lényeges tevékenységi kör a Széchenyi Kártya. Ez egy nagyon fontos feladata a VOSZ-nak, hogy a Széchenyi Kártyával összefüggésben ad országos garancia mellett hitellehetőséget a tagjainak, erre a kártyára lehet kölcsönt kapni.” (munkaadó)

A szakszervezetek legfontosabb szolgáltatása a tagok részére az érdekvédelem, a jogsegély, az információadás. Emellett pluszszolgáltatásként jelenik meg a segélyezés, amely csak erre a szervezettípusra jellemző.

„A tagszervezetek mit tudnak általában adni az általános érdekvédelmen és érdekvérvényesítésen kívül. Vannak ilyen egyéb szolgáltatások, mint a nehéz élethelyzetbe kerültek segélyezési típusú támogatása, oktatás-képzés esetén menedzselése az ilyen típusú problémáknak, segítségadás, szakszervezeteknél üdültetési típusú szolgáltatások, de ezt most már nagyon nehéz szervezni, mert ennek nagy adóvonzata van. Vannak ezen kívül azok a juttatások, amelyek a cafeteria-rendszeren belül adódnak, és azokat egészítik ki, vállalati, meg egyéb megállapodások. Nyugdíjasok esetében van egypár olyan típusú szolgáltatásunk, ami segíti az ő mindennapjaikat.” (szakszervezet)

A szervezetek számára az információs technológia fejlődése komoly segítséget jelent a szervezeten belüli kommunikációban. Az internet és az elektronikus levelezés a legolcsóbb és a legfőbb kommunikációs eszköz. A legtöbben kiemelték azt, hogy mekkora könnyebbséget jelent számukra az internet, mivel anyagi forrás nem áll rendelkezésre a hagyományos kommunikációs forrásokra. Anyagi lehetőségeikhez mérten a legtöbb szervezet arra törekszik, hogy naprakész, interaktív honlapot működtessen. Olyan megoldások is születtek, ahol nyilvános és jelszavas tartalom is hozzáférhető. A nagyközönség számára nyilvános, míg a tagok számára kóddal hozzáférhető.

Emellett az elektronikus levelezőrendszereket is minden szervezet használja. Szinte kivétel nélkül minden szervezet működtet hírlevelet.

„A 2000-es években viszont nagyon megerősödött a kétirányú információ-áramlás azáltal, hogy áttértünk az online rendszerre, vagyis a Liga minden egyes tevékenységéről, és minden egyes döntéséről minden egyes tagszervezet közvetlenül értesül.” (szakszervezet)

„A honlap érdekessége, hogy ez mindenki számára betekintheső, nemcsak szakszervezeti tagjaink, hanem mindenki számára, akit érdekel. De ennek a honlapnak van egy belső, zárt oldala, ahol csak szakszervezeti tagok, kód-számmal, jelszóval mehetnek be, tehát csakis kizárólag a szakszervezeti tagok számára elérhető.” (szakszervezet)

Az olcsó megoldásokon túl, ahogyan azt már a szolgáltatások között említettük, vannak olyan szervezetek, ahol rendszeres, személyes találkozókat, konferenciákat is szerveznek a tagság számára.

„Igen, nagyon sok kistérségi és regionális konferenciát tartunk, havonta egyet minden térségben és minden régióközpontban tartunk, ahol tudunk információt cserélni. Ezenkívül vannak központilag szervezett konferenciáink, amiken szintén részt tudnak venni. Kiadunk minden évben egy két féléves (mindkét félévben egyet) információs lapot, amiből tudnak tájékozódni. És működik az internet, van honlapunk is, telefon, fax. Általában mindig az aktuális kérdésekre kért válaszok és megoldások miatt keresnek meg minket, főleg arra kíváncsiak, hogyan történnek a pályázati kiírások, hogyan juthatnak hozzá, milyen feltételei vannak, miben tudunk mi segíteni. Tehát mi nagyon sok segítséget nyújtunk a vidéki gazdáknak is, akik szeretnének pályázni.” (munkaadó)

„Születésétől fogva hihetetlenül nagymértékű a belső kommunikáció – egy kicsit összemosódik a szolgáltatásunk a belső kommunikációval. Tehát amikor indokolom, hogy miért hihetetlenül jó a kommunikáció, akkor nekem szolgáltatásokat kell felhoznom példának. Csak kirakatba: egyik az, hogy igen sok szakmai konferenciát szervezünk. A másik az, lehet, hogy ezt kellett volna első helyen mondani, hogy az utóbbi 2-3-évben lefolytatott fejlesztésként egy olyan kitűnő, ellenőrizhető honlapunk van, ami a gyakori frissítés miatt is, de a honlapon megteremtett funkció miatt is egy állandó kommunikáció.” (szakmai szervezet)

Sokkal rendszeresebb a tagok közötti kapcsolat, ha krízishelyzetről van szó. Így pl. a művészeti oktatási intézmények finanszírozási veszélybe kerültek, ekkor a tagságon belül komolyan összefogtak ezek az intézmények, hogy érdekeiket képviseljék.

„Abban az esetben, hogyha pénzről van szó, akkor 100-120-an jönnek, abban az esetben ha jogi kérdések vannak terítéken, akkor vagyunk 60-an, ha pedig igazából szakmai kérdések tárgyalása folyik, akkor jóval kevesebben, 20-30-an. De ez nem volt mindig így. Tehát ez a fajta harci szellem, ami a '90-es évek közepén még jellemző volt, az a fantasztikus nagy elán, amivel elkezdte mindenki a munkát, ezekre az összefövetelekre nagyobb arányt hozott.” (iskolafenntartó)

A belső kommunikáció azt a kérdést is felveti, hogy vajon a különböző tanácsokba delegált személyek mennyire tartanak kapcsolatot az elnökséggel, a szervezet vezetőivel, illetve a tagsággal. Vagyis a delegált személy mennyire közvetíti a szervezet véleményét, illetve a szervezet mennyi információt kap arról, hogy mi is folyik ezeken a tárgyalásokon.

Az interjúk igen vegyes képet mutatnak. Vannak olyan szervezetek, ahol szoros beszámoltatás működik oda-vissza. Vagyis a delegált személy egyeztet a bizottsági ülés előtt és után is. Ez azonban igen ritka. Inkább az a gyakori, hogy a delegált tagok előzetesen keretjelleggel megbeszélnek, hogy milyen álláspontot fognak képviselni a konzultatív testületekben és ehhez tartják magukat, de részletkérdésekben mindenki önállóan dönthet. A harmadik csoportba azok tartoznak, ahol a delegált tag maga képvisel valamilyen véleményt, és erről tájékoztatást ad a szervezetnek.

„Ez úgy van, hogy van egy jelentési kötelezettségem, amikor megkapom az anyagot, a meghívót és a beszámolót – mert van egy végső jegyzőkönyv, egy emlékeztető arra vonatkozólag, hogy miben döntött a Nemzeti Felnőttképzési Tanács, és ezt én mind megküldöm az apparátusnak, X. úrnak, ő pedig szétteríti, belekerül a hírlevélbe, eljuthat mindenkihez. És amikor olyan kérdés

van, hogy mi milyen alapon szavazzunk az NSZFT-ben bizonyos kérdésekben, akkor nekem ki kell kérnem a tagság véleményét, a megyei elnököknek egy e-mailt kell küldeni. Ezt az apparátus csinálja, leveszik rólam ezt a terhet. Vagy ha egy kérdőív van, akkor az apparátus kiküldi a kérdőívet, visszagyűjtik az eredményt. Felteszik az internetre, én is látom, de ők gyűjtik össze, a végén pedig nekem úgy kell szavazni, ahogy azt ők előkészítették.” (munkaadó)

„Mi általában az országos vezetőségtől olyan kérdésekben várunk döntést, ami az ő kompetenciájuk. Nagyon egyszerű dolgot mondok, amikor a 2008-as sztrájbizottságnak a kormánnyal való megállapodása volt a 13. havi bér eltörlése miatt és annak kompenzálásáról, az országos vezetőség hatalmazott fel engem arra, hogy a tárgyaláson én a felsorolt variációk közül mi az, amit elfogadhatok.” (szakszervezet)

„Aki részt vesznek az RFKB-k munkájában, azok folyamatosan tartják a kistérségi és a regionális képviselőkkel a kapcsolatot, és folyamatosan adnak le nekünk is jelentést. Tehát két oldalról kapunk mi információt. Az RFKB-tagoktól is, meg a kistérségi megbízottaktól is, de ők is tartják egymással a kapcsolatot. Ez az RFKB-ülésekhez szükséges is, azok az információk, amelyek oda kellene, azok tőlük jönnek, az összes.” (munkaadó)

Minden szervezet fontosnak ítéli meg a nyilvánosságot és törekszenek is a minél több nyilvános megjelenésre. Ugyanakkor egybehangzóan úgy vélik, hogy nagyon nehéz manapság nyilvános színre lépni, mert az oktatás, képzés marginális terület a médiában, és kevésbé eladható. A szervezetek sajtótájékoztatókat tartanak, jelen vannak az elektronikus médiában, de csak akkor van hírértékük, ha valamilyen botrányról tudnak beszámolni.

„Az egyik legfontosabb feladat az, hogy jól tudjunk élni a nyilvánosság lehetőségével. Nem olyan könnyű dolog, Ezt pontosan tudja, hogy ma a nyilvánosságot, főleg az országos médiát alapvetően a botrányok érdeklik. Az, hogy mi kötöttünk egy kollektív szerződést, vagy sikerült valahol elérnünk egy nagyon szép bérmegállapodást, az nem izgatja a médiát. De az, hogy ha valahol felmentenek egy tisztségviselőt, az már esemény, az igen, vagy ha összevesztek valamin. Ezzel együtt egy nagyon fontos, döntő kérdésnek tekintjük. Hála istennek, vagy néha éppen peches dolgok miatt is, szinte állandóan benne vagyunk az országos médiában, lehetőséget kapunk. Szerintem az elnök úr már több időt tölt a különböző televíziós, rádiós stúdiókban, mint a székházban... Oktatás szempontjából is van nyilvánosság, nyilván az oktatás nem kap ilyen nagy súlyt a nyilvánosságban.” (szakszervezet)

„Ez az egyik legnagyobb bajunk, hogy mi is hiányoljuk, hogy most már nem tudunk a tömegtájékoztatásban megjelenni, régen bekerültünk gond nélkül. Most már pénzzel sem. De hát nem megy. Ha nincs balhé, nincs mit eladni. Már annyira van az ingerküszöbe Magyarországon a népnek, hogy aminek komoly tartalma van, azt kár is erőltetni.” (munkaadó)

„Működtetünk egy honlapot, most újult meg, elég informatív és szép. Évekbe telt, amíg végre valaki pályázott, és lett annyi pénz, hogy sikerült egy korszerű honlapot csinálnunk. Akkor, amikor valami nagyobb közoktatást érintő dolog van, akkor mindig megkeresik X-et az újságírók, behívják a tévébe. Úgy, hogy a szervezetünk hírt tudjon generálni, az nagyon ritkán tud előfordulni. Az ősszel volt egy nagy konferencia, az éppen hogy elérte a média ingerküszöbét. Bekerült a futottak még kategóriába. A pozitív hírekkel nem lehet bekerülni. Iskolai veréssel lehet bekerülni, botrányral, amikor a tanárverés botrány volt, természetesen Y-t is megszólaltatták, amikor az érettségi botrány volt, ilyen esetekben is.” (iskolafenntartó)

„Nem is nagyon érdekli az embereket, ez az igazság. De jegyzőkönyvek vannak, honlapon fenn vannak, aki akarja, az tud tájékozódni. De az embereket általában nem érdekeli.” (szülői szervezet)

Vannak azonban olyan oktatási témák, amelyeknek hírértéke jelentősebb, így pl. a történelem tanítása, amelynek aktuálpolitikai értéke van.

„Egyrészt, ha ma bármi történik, ami a történelemtanítást illeti, vagy akár a történelmet illeti, akkor igen jó eséllyel megkeres minket a média, hogy mi a véleményünk. És a mai megosztott világban én azt különösen fontosnak tartom, hogy nem kizárólag A vagy B médiumok keresnek meg minket, hanem elég vegyes azon weblapok, rádiók, tévék, újságok köre, akik hozzánk fordulnak. Ez egyébként teljesen nyilvános, mert a honlapunkon egy külön rovat van TTE a médiában alcímmel.” (szakmai szervezet)

FINANSZÍROZÁS

Interjúalanyaink szerint a szervezetek többsége alulfinanszírozott. Gazdálkodásukban nem elégséges a tagdíjak fizetése, önmagában ez nem tudja fedezni működési költségeiket. Egyedül a szakszervezeteknél jellemző, hogy a legnagyobb bevételi forrás a tagdíj.

„A szervezetnek van 7-8 regionális irodája, regionális területi szervezetekkel. A szervezet azon dolgozik, hogy minden megyében legyen egy ilyen iroda, ehhez pénz kell, anélkül nem megy. A szervezet kizárólag tagdíjakból gazdálkodik, semmilyen egyéb külső forrása nincs.”(szakszervezet)

„Minden szervezetnél alapvető dolog a tagdíj. Az egyébként kötődést is jelent a szervezethez, tehát a tagdíj és azon felül lehetnek különféle pályázati bevételek. Az változó, attól függően hogy milyen pályázataink vannak. Jelenleg több is fut, és lehetnek vállalkozói bevételek. Pl. épület bérbeadásából, hasznosításából. Azt hiszem, ez a legkisebb súlyú a bevételek között.” (szakszervezet)

Ugyan az állam, kormányzat kontrollálására jöttek létre a civil kezdeményezések, mégsem tudják az államtól függetleníteni magukat, mivel állami segítségre szorulnak. A költségvetésben a tagdíj mellett a különböző projektpénzek jelentenek bevételt, illetve a Nemzeti Civil Alapprogram támogatása. A támogatás nagysága szervezetenként 2–5 millió Ft között alakul, amely tehát nem túl jelentős mértékű, ennél sokkal számottevőbb bevételt jelentenek az uniós pályázatok. Arra is akad azonban példa, hogy még ezért a kis összegű állami támogatásért sem küzd egy-egy szervezet, mivel akkora adminisztrációs teherrel jár, amit már nem tudnak vállalni, hiszen nincs emberük, aki elvégezze. Más szervezetek pedig azt emelték ki, hogy teljesen kiszámíthatatlan az állami támogatás, ami ebben a szférában egyenlő a megszűnéssel vagy a szüneteltetéssel, hiszen ezeknek a szervezeteknek nincsenek mozgósítható tartalékaik.

„Időnként kapunk, van az Oktatási Minisztériumnak egy szakmai szervezeteknek adott támogatása, ezt meg kell pályázni. És ha jól emlékszem, 3-400 E Ft-ot szoktunk évente-kétévente nyerni, az utóbbi két évben nem pályáztunk, mégpedig szándékosan, mert egyrészt volt még valami tartalékunk, másrészt én annyira bürokratikusnak tartom. Egy ideig benne voltam a kuratóriumban, aztán lemondtam. Végül is '92-ben indult azt hiszem, ez a pályázat, és 2002-ben ugyanezt a pénzösszeget kaptuk. Hajdanán indult 10 civil szervezettel, ha jól sejtem, most van 150 körüli szakmai, szülői, kisebbségi szervezet. Ebben benne vannak a fogyatékos szervezetek is, tehát mindenféle ilyen civil szervezet. 2-300 E Ft-ért rengeteg adminisztrációt, rengeteg értelmetlen beszámolót kell írni, miközben ezeknek a szervezeteknek nagy része rá van utalva.” (szakmai szervezet)

„Nézze, gyakorlatilag azt nagyon fontosnak tartanám, hogy a szakmai szervezetek, legalább akik már igazolhatóan letettek valamit az asztalra minden-

féle szempontból, teljesítményükkel, működésükkel, elszámolási tisztaságukkal, egyebekkel, hogy azoknak legalább a működésük valahogy kiszámítható legyen. Az egy hihetetlen probléma, hogy itt 0 forint biztos a költségvetésben. Ha tetszik, akkor a tagdíjaknál valamivel számolhatunk, de hát azok jelképes összegek. Tehát abból semmit nem lehet csinálni.” (szakmai szervezet)

„Kb. 50 E Ft összejeött tagdíjból, 100 ezret kaptunk, de azt is úgy kaptuk, hogy utólag. Tehát nekünk előlegezni kellett 2009-ben, és 2010-ben januárban kaptuk meg a pénzt utólag. És ha nincs miből előlegezni, akkor nincs miből kérni sem.” (szülői szervezet)

A tagdíj mellett a kisebb szakmai szervezeteknél (pl. Alapítványi és Magániskolák Egyesülete) az egyéb pályázatok jelentenek nagyobb bevételi forrást. Sok szervezet jelezte, hogy bevételeik csökkentek az elmúlt években. Szakmai szervezetek esetében sokan korábban finanszírozóként kapcsolódtak be egy-egy kutatásba, vagy külső szakértőt alkalmaztak egy-egy probléma vizsgálatára, ma már nincs erre pénz. Bevételek jelent még számukra a szakmai programok szervezése, amelyek a tagságnak ingyenesek, a külső résztvevőknek fizetős.

A munkaadói oldal már sokkal jobban dotált. A tagdíj csak elenyésző hányadot képvisel az összes bevételből, a szolgáltatási bevételek (pl. oktatás) és a pályázati pénzek alkotják bevételeik nagyobb hányadát. A pályázati bevételek igen jelentős szerepet töltenek be a szervezetek költségvetésében, ugyanakkor kiszámíthatatlanságuk erősen veszélyezteti is működésüket, mivel egy-egy szervezet nem tud több hónapos munkát megelőlegezni.

„Az elmúlt 5 évben a források viszonylag stabilak voltak, a problémájuk a kiszámíthatatlan kezelésük, az, hogy májusig-júniusig elő kell finanszírozni az egyébként végrehajtandó projektet. Gondoljon bele, ilyen körülmények között. Hihetetlenül nehéz feladat, mert nekünk nincsenek likvid pénzeink bankban, hogy majd 5 hó múlva megkapjam. Ez egy hónapról hónapra élő szervezet, mint egy család.” (munkaadó)

„Minden évben kötelező minden tagszervezetnél. De nincs meghatározva, tehát a mindenkori taglétszámtól függ, meg a lehetőségektől is. Nem vontunk mi egy szigorú korlátot, hogyha valaki a 10 M Ft-ot nem fizeti be, akkor már nem lehet tag. Azért nálunk ilyen nincsen. Meg pályázunk, nagyon sok pályázatot adunk be. Az FSZHOÉP pályázaton minden évben nyerünk támogatást, a Kereskedelmi és Iparkamara pályázatán is indultunk, ez is 3 éves program. Aztán az FVM kiír elég gyakran civil szervezetekre pályázatokat, ott kettőn

is indulunk, egyiken a működési költségre lehet pályázni. Most már a harmadik kapuvári gazdanapokat rendezzük, és szoktunk kapni (csekély) támogatást. Hozzá kell raknunk a saját költségvetésünkből, de azt meg szoktuk tartani.” (munkaadó)

„– A finanszírozás az elmúlt 5 évben emelkedett egy kicsit? Vagy inkább csökkent?

– Emelkedett, ugyanis 2007-ben megújítottuk a szervezetet, mert szükség volt erre. Azóta emelkedünk. Remélem, így is marad.” (munkaadó)

„Az elmúlt esztendőben 692 M Ft volt a szövetség bevétele. És ebből 462 M Ft volt a pályázati bevétel.” (munkaadó)

Vannak olyan munkaadói szervezetek, amelyek plusztevékenységet, pl. oktatást végeznek, hogy ezzel tudják fenntartani magukat. Sokan a felnőttképzésbe kapcsolódnak be, de akad olyan szervezet is, amelyik az iskolarendszerű képzéssel is foglalkozik.

„Mivel érdekképviseletből a szövetséget nem tudtuk fenntartani, onnantól az egész országos szövetség ráállt az oktatásra. Tehát mi egy akkreditált felnőttképző intézmény vagyunk, kifejezetten csak a kereskedelem-vendéglátás szakterületéről.” (munkaadó)

„– Milyen bevételi forrásokkal rendelkeznek?

– A tagdíjak. Önkéntesen adják, mindig is önkéntes volt.

– Ezenkívül még valami, esetleg, az oktatásból?

– Az oktatásból befolyó bevételek, a vizsgáztatásból befolyók, és a kisvállalkozók részére vannak kifejezetten érdekképviseleti pályázatok, azokra mindig megpróbálunk rámozdulni. Legjelentősebb az oktatás, még mindig a fő bevételi forrást adja, aztán a pályázat, harmadik a tagdíj. Mert a tagdíj mértéke oly csekély, hogy csak jelképes. 8-10 E Ft között változik az országban éves szinten, akárhány tagja van egy megyének, az vajmi kevés.” (munkaadó)

A szervezetek gazdálkodását az is befolyásolja, hogy mikor jöttek létre. A rendszerváltás előtt létező (vagy akkor alakuló) szervezetek anyagilag jobb pozícióban vannak, mivel közülük sokan valamilyen vagyoni, ingatlanra tettek szert, amelyből jelenleg is származik némi bevételük (bérbeadás).

„Van ilyen, pl. amikor a SZOT-vagyont felosztották, akkor az autonómoknak is jutott egy nagyobb tömeg, ebben van szálloda, irodaház, ezeket működtetjük.

Tulajdonképpen saját költségen bérbe adva. Többek között ennek az irodaháznak a működtetését én koordinálom. Tehát ezzel tudjuk valamennyire csökkenteni a szakszervezeti tagdíjra nehezedő nyomást. Aztán sikerült egynehány üdülőt megmenteni, tehát a tagságunk felé szolgáltatunk – itt az előbb, amin dolgoztam, ez is a mi saját kis üdülők.” (szakszervezet)

Szintén jelentős finanszírozási tétel az OÉT-tagok állami támogatása. Az OÉT tagjai tanácsadói munkájuk elvégzése érdekében minden évben állami támogatást kapnak, amelyet a Munkaerő-piaci Alapból finanszíroznak.

Néhány szervezet adomány vagy szponzor révén jut még további bevételhez, gyakran ez nem is pénzt, hanem valamilyen szolgáltatást takar. A szponzorok száma azonban nagyon csekély és gyakran az is problémát jelent a társadalmi szervezet számára, hogy az adományért cserébe olyan elkötelezettséget várnak, mely veszélyezteti a szervezet függetlenségét.

„Leginkább adományokból. Például van nyomda, amely adományként kinyomtatja az anyagunkat. Még azt is szoktuk, hogy a tanácskozásokon pénzt gyűjtünk, olyan értelemben, hogy felajánlásokat a tagdíjakon kívül. Ezek önkéntes alapon vannak. 200 Ft az éves tagdíj, amit kötelező beadni, és természetesen, ha e fölött ad valaki, az inkább csak jelzésértékű.” (szülői szervezet)

„A változat: állami emlő, B változat: saját bevétel, C változat: külső támogatás/szponzor. De a szponzorok mindig azért támogatnak, mert ez nekik valamilyen anyagi érdekük.” (szakmai szervezet)

„Nincsenek tagszervezeteink, sajnos azért nincsenek, mert nincs már rá anyagi keretünk. Azelőtt olyan komoly finanszírozás volt, az 1%-ból is, meg az Oktatási Minisztérium pályázataiból is. Például idén összesen 100 E Ft-ot kaptunk egy évre.” (szülői szervezet)

Ám a munkaadói szervezetekre is érvényes, hogy alkalmazottakat már ők sem tudnak megfizetni. Az állandó finanszírozási gondok miatt azonban jellemző, hogy nagyon kevés a főállású alkalmazott, ha van is, általában ők végzik az adminisztratív munkát, a szakmai feladatokat önkéntes, társadalmi munkában végzik. A kamarák kivételével (ott közel 600 az alkalmazotti létszám) minden szervezet nagyon kevés alkalmazotti létszámmal dolgozik (1– max. 20 fő).

„Az központban 6 ember dolgozik. Ebből 5 abszolút adminisztratív munkával van ellátva, mert végsősorban ők azok, akik az anyagokat előkészítik, összefésülik, tartják a kapcsolatot, rajtuk keresztül működik minden.” (szakszervezet)

Interjúalanyaink arra is utaltak, hogy számukra nagy segítséget jelentett a civil szektorban foglalkoztatottak számára nyújtott állami támogatás, viszont ez csak időszakos volt, a támogatás megszűntével később nem tudták a fiatalokat tovább alkalmazni.

„Volt hozzá egy olyan segítségünk, hogy pár éve a Miniszterelnöki Hivatal egy ösztöndíjas programot hirdetett, amire a fiatalok jelentkezhettek. Ez közigazgatási program, tehát államigazgatásba jelentkezhettek. De sikerült kiaknázni, és az ún. társadalmi kapcsolatoknak is adtak egypár helyet, ami azt jelentette, hogy egy évig teljesen fizették a fiatalok költségeit. Így 3 éven keresztül hoztunk ide fiatalokat.” (munkaadó)

Akadnak azonban olyan szervezetek is, ahol nem pénzkérdés a fiatalítás, hanem egyszerűen nincs rá jelentkező. Nem jelent a fiatalok számára elég jó karrierlehetőséget a civil szektor.

„De az a probléma, hogy nagyon kevés fiatal az, aki ezt hivatásának érzi. Mert a társadalmi presztízs és megítélés nem jó.” (szakszervezet)

Egyedül csak a kamarák nyilatkoztak úgy, hogy anyagilag stabil a helyzetük, megfelelő alkalmazotti létszámmal rendelkeznek, és finanszírozásuk is hosszú távon biztosított. A kötelező tagság megszűnése ugyan nem jött jól a kamaráknak, ugyanakkor 1993–2000 között már megfelelő tárgyi felszereltségre (irodákra, infrastruktúrára) tettek szert, és megteremtődtek a működés, fenntartás feltételei is, mivel több közjogi feladat az önkéntes tagság mellett is megmaradt, a közjogi feladatok ellátásához pedig rendszeres támogatást kapnak.

„1/3 kb. az átlagos arány, ami tagdíjából származik. Ez egy jó arány, hiszen a függősége a kamarának az önkéntes tagoktól így nem túl jelentős. Egyharmad rész az különféle szolgáltatás, és egyharmad az, ami ilyen kamarai »monopólium«, ilyen pl. a békéltető testületek, amit a kamara működtet, kapunk forrásokat, az okmányhitelesítés, ami egy külker tevékenység, az örök idő óta kamarai tevékenység, az is egy jelentős forrás. Ilyennek minősül a szakképzés, nevezzük így, mert az éves szinten országosan egymilliárd-háromszáz milliós nagyságrend, tehát nem jelentéktelen.” (kamara)

A plurális politikai rendszerek sajátossága, hogy az állam megosztja a feladatokat és a felelősséget a társadalom szereplőivel. Az oktatásban leginkább a szakképzésben vannak példák erre. A két gazdasági kamara (ipar, kereskedelmi/agrár) létrehozása óta közjogi feladatokat is ellát a szakképzésben. Így feladatuk a gyakorlati képzőhelyek akkreditálása, minősítése, ellenőrzése, részt vesznek a szakmai vizsgáztatásban, jelenleg ők delegálják a vizsgabizottság elnökét is, mesterképzés, tanulószereződés. Ezeket a feladatokat a Munkaerő-piaci Alap támogatásával végzik.

„Nagyon fontos a kamara testületi tagjainak a száma, hiszen csak az oktatásnál, és nemcsak oktatási kollégiumok vannak, hanem minden megyében van szakképzési bizottságunk. A törvény kötelez bennünket, hogy az érdekképviselőkkel is hozzunk létre mindenféle egyeztető fórumokat. Az is egy külön rendszer, plusz az RFKB, tehát azt gondolom, hogy a kamara ilyen típusú delegált emberei azok több százak. A kamara működtet mestervizsga-bizottságokat, amelyek a mesterképzést végzik. Ezek létszáma is 500-on felül van, egészen biztos. Hiszen itt mi legalább 30 szakmában adunk ki mester oklevelet, ebből 13-ban kötelező érvénnyel.” (kamara)

Ugyanakkor a megkérdezett szervezetek közül többen is jelezték azt – szakszervezeti és munkaadói oldalon is –, hogy képesek lennének közjogi feladat ellátására, olyanokra, amelyet ma az állam nem, vagy kevésbé hatékonyan végez. Így például a szakszervezetek a munkanélkülieket ellátó rendszerbe kapcsolódnának be.

*„– Közfeladatokat önök ugye nem látnak el?
– Sajnos nem. Pedig beleillene még egy munkanélküliellátás-rendszer is, nagyon sok logikája volt annak, hogy valamikor a közművelődés területén a szakszervezetek nagyobb szerepet kaptak. Ha Magyarország elmegy a szélsőségek felé, ebben többek között az is benne van, hogy egyre kevesebb a jól működő közösség, ahol emberek párbeszédet folytatnak, ahol megtalálják a megoldásokat, színjátszó kör, tánccsoport, fúvós zenekar stb., és ebben nagyon szép hagyományai voltak a szakszervezeti kulturális tevékenységnek. Őrültség volt ezt elengedni.” (szakszervezet)*

A munkaadói oldalon pedig egyes szervezetek, pl. az IPOSZ, a kis kézműves szakmák menedzselésével foglalkozik, amelyet más szervezet nem végez, és az állam sem. Munkája során felméri az igényeket a foglalkoztatóknál, az iskoláknál, a szülőknél, képzéseket szervez és kialakítja a képzések tartalmát. Mindezt pályázati finanszírozásban végzi, nem közjogi feladatként.

„Azt tapasztaltuk, hogy amikor felméri odalenn a foglalkoztatási igényeket és a foglalkoztatási helyzetet, akkor az 5 fő alatti vállalkozások – főleg – teljesen kiesnek a szűrőn. Ez azt jelenti, hogy nincs valós képük annak a kistérségnek a gazdasági helyzetéről, mert azok vannak a legtöbben. Tehát az IPOSZ azt javasolta, hogy az ipartestületek és a munkaügyi központok között jöjjön létre egy fajta kapcsolat, és az ipartestületeknek adjuk meg a lehetőséget, de ez megint csak finansziális probléma, hogy a kisvállalkozásoknál fel tudják ténylegesen mérni a trendeket. Egyrészt nem azt mondom, hogy a teljességet, mert ahhoz meg regisztráció kellene. De a trendeket, hogy egyes szakmákban mik a trendek, hogy miben mondtak csődöt Somogy megyében – ők tudják, higgye el, hogy tudják, ha 20-szal beszélnének, már tudnák. De nem beszélnek. Ezt kellene, és ezeket valamifajta jelentésben, amit negyedévente amúgy is küldenek fel, próbáljanak megfogalmazni. Nem tudjuk elérni, hogy ahhoz, hogy ezt összetartsuk és 7 koordinátorral a 7 régióban elkezdjük az ipartestületekkel, ahhoz adjanak 30 M Ft-ot egy évben. Nem adnak.” (munkaadó)

Konzultatív testületek

A közoktatásban és a szakképzésben több döntés-előkészítő testület működik. A kötet elején külön fejezetben foglalkoztunk a különböző tanácsok működésével. Azt is bemutattuk, hogy az elmúlt években számtalan új testület született, illetve a már működő tanácsok is újabb tagokkal bővültek. A megkérdezett szervezetek egy része nemcsak oktatási, hanem egyéb foglalkoztatási, szociális testület tagja is, pl. Gazdasági és Szociális Tanácsnak, a különböző ágazati tanácsoknak (FÖVÉT). Íme egy jellemző interjúrészlet a gomba módra szaporodó testületekről.

„– Sokadszorra említi már az ágazati szociális párbeszédbizottságot. Mit lát ebben? Milyen adottságai vannak, ennek a bizottságnak?

– Ez egy új terület. Egy kísérlet arra, hogy klasszikusokat idézzek: »munka és tőke közötti ellentmondások feloldhatók-e valamilyen megállapodásos rendszerben«, ez a kollektív szerződéses rendszer nálunk, és ha sikerülne kialakítani az ágazati kollektív megállapodások rendszerét, az egy minőségi előrelépés lehetne Magyarországon a foglalkoztatási viszonyok vonatkozásában. Megalakultak most a párbeszéd-bizottsági tanácsok, van egy ilyen összekötő szerv, amelynek keretében van egy szakképzési bizottság is, ez most kezdte el a munkáját, abba delegáltak a párbeszédbizottságok képviselőket. Velük együtt kell majd az összhangot megteremteni. De vannak már szakmai anyagok, ajánlások.” (szakszervezet)

A megkérdezett szervezetek mindegyike tagja valamilyen testületnek, sőt többnek is, hiszen, ha valamelyik szervezet tagja az OÉT-nek, akkor automatikusan tagja az NSZFT-nek és az RFKB-nak is. A közoktatási testületeknél is ugyanilyen átfedések vannak, mivel minden KÖÉT-es szervezet tagja a KT-nek is és a KT-ben megjelenő szülői és diák oldal képezi az OSZÉT-et és az ODK-t.

Ahogy a szervezeti céloknál már említettük, a legtöbb szervezet legfontosabb feladatának azt tekinti, hogy bekerüljenek a konzultatív testületekbe. Így pl. az AME (Alapítványi és Magániskolák Egyesülete), mivel nem tagja az OÉT-nek, ezért nem tagja az RFKB-nak sem, csak megfigyelőként lehetnek jelen. Számukra ez elég nagy probléma, mivel az alapítványi iskolákra is vonatkoznak a TISZK-ekkel kapcsolatos törvények (vagyis az alapítványi iskoláknak is TISZK-ekbe kell tömörülniük, ha szakképzési támogatást akarnak kapni) és az RFKB-k a TISZK-ek felett is döntenek. Azért küzdenek tehát, hogy az RFKB-k teljes jogú tagjaivá válhassanak.

A közoktatási tanácsok köréből pedig az OKNT az, ahová több szervezet is szeretne bekerülni, így pl. a szakszervezetek.

„Ezzel szorosan összefügg, hogy van egy Országos Köznevelési Tanács, ez egy szakmai szervezet, ennek véleményezési joga van, mégpedig olyan, ami nemcsak iránymutató a miniszternek, hanem több esetben meghatározó. Nagyon sajnáljuk, és mindenképpen változtatni szeretnénk azon, hogy ebben a szervezetben a közoktatási szakszervezeteknek nincs helyük.” (szakszervezet)

Mielőtt a különböző testületek tartalmi munkájával foglalkoznánk, bemutatjuk azt, hogy mi a megkérdezett szervezetek véleménye a testületek egymáshoz való viszonyáról, szerkezetéről, tagjainak számáról, összetételéről és az ott ülő egyének szakértelméről.

Egyes vélemények szerint a konzultatív testületek, bizottságok valamiféle hierarchiában szerveződnek. Így az OÉT szakképzési bizottságának előkészítő munkáját az NSZFT végzi, míg a közoktatásban az OKNT magasabb rendű, mint a KT.

„Az NSZFT inkább egy előkészítő tanácsadó testület. A szakbizottságok meg döntés-előkészítő testületek, a kettő között van némi különbség. És sokkal több témával foglalkozik az NSZFT, mint az OÉT szakbizottsága. Tehát az alsóbb szintű jogszabályok is mind megfordulnak az NSZFT-ben. Sokszor háromszor is visszatérünk egy-egy témára, mert az elhangzottak alapján ötlete támad valakinek, és csinál vele valamit.” (szakszervezet)

„Nem egyszer előfordul, hogy a vita során elhangzottak alapján akkor még ezt is átnézzük, meg azt is, aztán ha van idő, akkor visszakérül, ha nem, akkor meg a nagy OÉT elé kerülnek ezek a finomított dolgok. Mielőtt hozzánk kerül, egy sor szakmai területet meg szoktak futni ezek a tervezetek. Akik igazán sokat dolgoztak benne a különféle pedagógus szakszervezetek, meg vannak különféle olyan szakmai érdekképviselőink, melyeknél ezeket mindig megfuttatják, a képzők különféle szövetségeitől kezdve a különböző oktatókig.” (szakszervezet)

„A KT az, ugye, két ilyen nagy fórum van, az OKNT és a KT, illetve vannak a Regionális Fejlesztési Bizottságok még, amik nem igazán hagyományos értelemben vett oktatáspolitikai fórumok. Ott is jó néhányban jelen van az egyesület. Az OKNT-ben X. Y. van benne, aki személyében is egy eléggé elfogadott szaktekintély, és hogyha ő az egyesület nevében mondja, mint X. Y., akkor annak van súlya. De azt tudjuk, hogy az OKNT-nek a jogosítványa sem teljesen tiszta. Hogy vétőjoga elvileg sok mindenben van, javaslattevési joga is van, de a végrehajtásban már az ereje attól függ, hogy éppen a politika hogy áll. Amikor N. N. volt, akkor ő hozta vissza az OKNT-t igazából. Ő teljesen komolyan vette, abszolút számított rá, az ő saját szakmai legitimációjához hozzátartozónak vélte az OKNT-t. A KT meg igazából soha nem volt ilyen értelemben szakmai legitimációs fórum.” (iskolafenntartó)

„– Van ennek a képviseletnek is egy piramisa. Ami alapvető fontosságú, hogy az Érdekegyeztető Tanácsban ott legyünk. Mert ilyen leosztásos alapon mennek aztán vidéken is. Ugye, a fejlesztési bizottságokba a területi képzési és fejlesztési bizottságokban, munkaügyi tanácsokban mindig az OÉT tagszervezetnek a helyi szervezetének a képviselője vehet részt. Ezen a jogcímen vannak a mi tagjaink ezeken a különböző regionális fórumokon, ami szintén pénzosztó, vagy nem. Tavaly ugye, nem osztottak pénzt az RFKB-n.

– Más szervezetnél is így működik ez a piramis elv?

– Persze. Sokszor ezért is lázadoznak egyes szervezetek, akik kívül maradtak ezen a csapaton. Az országos érdekegyeztetésről szóló törvénynek ez volt az egyik célja, hogy azt a zártsgot fellazítsa azzal, hogyha tudsz produkálni ugyanannyi tagot, mint amennyit kell, akkor te is bekerülhetsz ebbe. Persze, hogy ez hogy fog változni a következő kormány alatt, ezt nehéz megjósolni.” (munkaadó)

Más vélemények szerint nem hierarchikus, hanem horizontális a szereposztás a különböző tanácsok között.

OKNT-KT viszonya: *„Tehát azt a konstrukciót hozza létre a kormányzat, amelyben (kedvenc metaforámmal) az iskola lelkét azt a pedagógusok kezébe teszik, szabadon szárnyalhatnak, megmondják, hogy ők tudják, hogy mi a jó a gyerekeknek. Ők tudják, hogy mi a jó az iskolának. Mi a jó a társadalomnak. És az összes többi, aki ehhez nem ért, annak nincs más dolga, mint finanszírozni, előteremteni azokat a tárgyi feltételeket, amellyel ez a pedagógus-jóakarát és -racionalitás itt diadalmaskodhat. Említettem a köznevelési tanács(ok)nak – hosszú ideig döntési helyzetben voltak, hiszen ameddig teljesen helyénvalóan ezt el is vették tőle, mert hiszen az államigazgatás, újfent döntési helyzetbe kerültek, mint az iskolák tantestületei. Viszont a felelősségük zéró. Tehát elfogadni bármit, és, államügyekben felelősséget nem vállalni, mert nincs módja a kollektív döntésekben, ez minden, nem modern, hanem minden olyan rendszerben, ahol a felelősséget és a döntést összekapcsolják ez nonszensz. Ez volt az a fő ok, amitől elvették ettől.”* (iskolafenntartó)

A szervezetek többsége szerint a szakképzésben az NSZFT a legfontosabb konzultatív testület, amely demokratikus módon működik, komoly szakmai viták során hoznak döntéseket, állásfoglalásokat, általában konszenzusra törekednek. Abban a szervezetek is egységes állásponton vannak, hogy az NSZFT legfontosabb feladata a Munkaerő-piaci Alap elosztása.

Ugyanakkor több kritikát is megfogalmaztak a testülettel szemben. Az egyes kormányzati ciklusok újra és újrarendezik a konzultatív testületeket és azok taglétszámát is. Több szervezet nem ért egyet az NSZFT felduzzasztásával, véleményük szerint túl sok a szereplő a testületben. (A kilencvenes években működő tanácsnak csak kilenc tagja volt, ma 44.)

„Túl nagy ez a testület. Csak arra alkalmas, hogy megfürdessünk anyagokat, ők hozzátegyék a véleményüket, és mi érezzük azt, hogy kb. milyen. Ez is a dolga, X. Y. nagyon bölcsen tette, hogy mindenki elmondhatta a véleményét, de ők úgy dönthettek, ahogy akartak. Nem volt kérdés, hogy ne azt döntsék, amit akarnak.” (munkaadó)

„Ezzel az a gond, hogy nagyon szétaprózott ez a struktúra. Mindenki be akar kerülni, és ebből adódóan megint az a szokásos magyar megoldás, hogy a könnyebb ellenállás irányába ezeket a testületeket nyilván létszámban felduzzasztják.” (kamara)

Vannak azonban olyan vélemények is, melyek szerint a nagy létszám ellenére, fontos szereplők maradtak ki a tanácsból. Így pl. többen az intézményfenntartókat hiányolják a tanácsból, a szakszervezetek a megyei önkormányzatokat, míg mások az egyházakat.

„De szerintem kimaradtak a szakképzésben, felnőttképzésben működő szervezetek, gyakorlatilag a közoktatási szakképzési szervezetek, akik a pedagógusokat, és a nem pedagógus munkavállalók igényeit jelenítik meg. Ennél is súlyosabb probléma az, hogy kimaradtak a fenntartók. Márpedig a szakképzés jelentős részét a megyei önkormányzatok tartják fenn, és a másik oldalon viszont ott vannak a munkáltatók, ez egy elég súlyos aránytalanság ebben a rendszerben.” (szakszervezet)

„1999-ben az előző FIDESZ-kormány idején a történelmi egyháznak lehetősége lett, hogy egy embert delegáljanak ebbe a szakképzési bizottságba, és ezt akkor még OSZT-nek hívták, szakképzési tanácsnak, és az iskola-fenntartói oldalba a 4 történelmi egyház lehetőséget kapott, megegyeztek. Mivel a katolikus egyháznak van a legtöbb iskolája, ezért a négy egyház úgy döntött, hogy a katolikus egyház lesz az, amelyiket a bizottságba küld. És mivel nekem volt szakképzési és vezetői tapasztalatom, engem kértek fel. Az akkori oktatási miniszter ezt el is fogadta. Ebben aztán jogfolytonosan voltunk – a neve változott, most NSZFT.” (iskolafenntartó)

Emellett olyan vélemény is akad, hogy egy-egy oldal túl nagy befolyással rendelkezik. Többen a munkaadói oldalt látják ilyen szereplőnek, mivel a munkaadókon kívül a kamarák is a tanács tagjai, akik szintén a munkaadókat képviselik.

„Viszont a tartalmi kérdésekben egyre nagyobb hangsúllyal jelenik meg a munkáltatói oldal, illetve a kamara. Ezzel az a baj, hogy nagyon komoly hangsúlyeltolódás van a munkáltatói érdekek felé, függetlenül az iskolahálózattól, függetlenül a fenntartói akarattól, és függetlenül attól (és ez a legsúlyosabb), hogy akik ott szakoktatók, egyéb kollégák, vajon képesek-e vagy meg akarnak-e felelni annak az elvárásnak pl. kimeneti szabályozásban, vizsgarendszerben a kamarák elvárásainak?” (szakszervezet)

Egyes (főként munkaadói) vélemények szerint az NSZFT összetétele azért sem megfelelő, mert a felsőoktatási lobbiság túl sokan jelennek meg a tanácsban.

„Evvél hosszas vita volt, amikor az NSZFT munkájába bejöttek a felsőoktatási intézmények. Nem azt mondom, hogy nem kellene ott legyennek, mert a felsőoktatás ráépül a szakképzésre, de a felsőoktatási intézményeknek a képviselete nagyon markáns.” (munkaadó)

A közoktatási érdekegyeztető tanácsok esetében viszont olyan problémák merülnek fel, hogy egy-egy szervezetet nem sikerül egy-egy oldalra besorolni, mivel az oldalak nem egységesek. Pl. ilyen az Magyar Iskolaszék Egyesület is, amely szülőket, tanárokat és iskolafenntartókat tömörít, így a KT-ben egyszerre több oldalon is megjelenhetne, végül a szakmai oldalra került a delegáltjuk.

„A szakmai oldalon vagyok tag, de ugye, mi a Magyar Iskolaszék Egyesületet soha senki nem tudja hova berakni, mert mi mind a kettőhöz tartoznánk. Szülőkhöz is, meg a pedagógusokhoz is. Végül is a pedagógusok delegáltak, legnagyobb szavazattal jutottam be ebbe a tanácsba, de igyekszem a szülői és az önkormányzati oldalt is valamelyest képviselni.” (szülői szervezet)

Az AME pedig olyan oldalon ül, ahol az egyes szereplők ellenérdekeltek, mivel az iskolafenntartókat sem lehet egységesen kezelni, lehetetlen az oldalvélemény kialakítása.

„A KT-nak többnyire csak véleményalkotási joga van, a nagy érdek-képviselői irányokat fogja össze – a szakmai érdekvédelem, a szülői érdekvédelem, a gyermekvédelem. Fura módon mi, a nem állami, nem önkormányzati iskolák az egyházakkal vagyunk egy oldalon. Itt oldalak vannak, én együtt ülök a keresztény, az evangélikus és a református egyház képviselőivel, és az oldalnak egyeztetett véleményei vannak. Most az folyamatos diszkrimináció, hogy a közoktatási törvény is, meg az alkotmány is a tanuláshoz való egyenlő hozzáférés esélyeiről beszél, meg a gyermekérdek mindenek felettségéről beszél, ugyanakkor a vatikáni szerződés kapcsán az egyházak kapnak kiegészítő normatívát, az alapítványi és magániskolák pedig nem kapnak. Egyedül ebben a szférába érintett gyerekek jutnak lényegesen kevesebb állami forráshoz, mint az összes többi. Ez az, amit alkotmánybírárságon megpróbált az egyesület megtámadni, de sikertelenül.” (iskolafenntartó)

Az NSZFT-ben a kormányzat részéről több minisztérium is képviselteti magát, ám az interjúkból az derül ki, hogy az állam, a minisztériumok sem képviselnek egységes oldalt, álláspontot, sőt gyakran leszavazzák egymást.

A konzultatív testületek jogköreiről is megoszlanak a vélemények. Vannak, akik még több jogosítványt szeretnének kapni, minél nagyobb döntési jogkörrel akarnak bírni, míg más szereplők úgy vélik, hogyha a döntés nem jár együtt jár felelősséggel, akkor nem kell kiszélesíteni a jogköröket, hiszen a felelősséget a kormányzat viseli.

„Ezek a testületek nem feltétlenül döntési jogkörrel kell, hogy rendelkezzenek. Én ebben bizonyos szempontig konzervatív vagyok, még akkor is, hogyha most nem az állam oldaláról nézem a dolgot. Nagyon sokszor a kollektív felelősség nem működik. Tehát könnyebben hoznak olyan pénzügyi döntéseket, ahol nem lehet utána megragadni azt, hogy kivel szemben érvényesítem ezt a felelősséget... Úgy vélem, hogy a hatalomnak, függetlenül attól, hogy ki a le-téteményese, vagy kikkel kell ezt megosztania, időről időre meg kell vizsgálni ezt a döntési jogkört. Ugyanakkor a civil szervezeteket inkább felfogom a szak-mai lelkiismeretünk megnyilvánulásának, mintsem operatív szervezeteknek” (szakmai szervezet)

Sokak véleménye, hogy a konzultatív testületekbe delegált tagok jól felkészültek, oktatás-hoz értő szakemberek, ám amiatt, hogy sokan vannak (ez főként az NSZFT-re értendő), illetve a szűkös határidők miatt nem alakulhat ki érdemi vita az üléseken. Kivétel nélkül, min-den interjúalanyunk utalt arra, hogy nagyon rövid határidővel hatalmas mennyiségű szakmai anyagot kapnak, melynek feldolgozása, esetleges szervezeten belüli véleményezése az idő rövideje miatt szinte lehetetlen.

„Akkor lenne szükség, hogyha komolyabban tudnának működni ezek a szerve-zetek. Van, hogy sokszor egy törvényváltozás minősítésére van 3 nap. Az em-ber leír valamit, akkor átfuttatják a minisztériumoknál, egyik is, másik is hozzá-tesz, és a végén nem lehet ráismerni az eredetire. Tehát itt a minisztériumok közötti egyeztetésekről is véleményt mondunk.” (munkaadó)

Ugyanakkor a tagok felkészültségével kapcsolatban ellentétes (igaz csak kisebbségi) vé-lemények is akadnak. Akad olyan interjúalany, aki szerint kevés a szakmailag jól felkészült ember ezekben a tanácsokban, inkább csak *megélhetési* tagok vannak, akik a kávé, pogá-csa vagy az üléspénz miatt vesznek részt e tanácsok munkájában. E kisebbségi véleményt adatfelvételünk is megerősítette, van néhány olyan interjúalany, aki nem mutatott túl nagy tá-jékozottságot az oktatás egyetlen területéről sem, és nem érzett olyan késztetést sem, hogy ezeket a hiányokat pótolja vagy palástolja, és olyan esettel is találkoztunk, ahol a kiválasztott alany csak pénzért lett volna hajlandó elmondani a véleményét.

„Szakmai problémák, hozzáállási problémák miatt, vannak itt is megélhetési tagok, mint minden szervezetben. Azért itt nem kevés honoráriumok vannak. Üléspénz. Sok a dolguk. Üléspénzekhez képest nem kevés, mert egyébként, ha tisztességesen végzi valaki a munkát, akkor nincs megfizetve. Ha tényleg felkészül, akkor az nincs, pláne ha nincs mögötte apparátus. De amúgy meg nagyon csábító a honorárium.” (szakmai szervezet)

A konzultatív testületek delegáltjai nem minden esetben az adott szervezet tagjai. Találkozunk olyan szervezettel is, ahol külső, oktatási ügyekben járatos személyt bíz meg a feladat ellátásával, mivel a szervezetben belül nincs ilyen személy, de szeretnék, hogy szakmailag kompetens egyén képviselje őket. Általában olyan egyént választanak, aki nemcsak hozzáértő, hanem nézetei az adott szervezethez közel állnak.

„Itt is ismeretségen keresztül, akikkel együtt dolgoztam, ők kértek fel, hogy időnként ilyen kis kommunikációs vezetői tanácsadást, oktatásokat, tréningeket csináljak kisvállalkozóknak. Az újságukban, ami szakmai folyóirat, rendszeresen megjelenítek cikkeket, ami tulajdonképpen tanulás. Az egyesület vezetője nagyon elkötelezett az innováció, a tanulás irányába. A tagság nem annyira. De nagyon igyekszünk, hogy valahogy rávegyük őket.” (munkaadó)

Ugyanakkor interjúalanyaink arról is beszámoltak, hogy ha a delegált személy tagja is egy szervezetnek, akkor sem feltétlenül a szervezet, a tagság véleményét, igényeit közvetíti a tanácsok munkájában, hanem a saját magáét.

„Egyénileg hordozzuk a magunk múltját, és például sokszor az nem is tűnik fel, hogy ki kit képvisel.” (iskolafenntartó)

„De nem oldalként működünk. Tehát munkavállalói oldal külön nem működik, hanem a 6 konföderáció annak képviselői természetes személyként vannak ott, és viszik tovább az adott szervezet álláspontját.” (szakszervezet)

Olyan példák is akadnak, hogy a delegált személy helyett helyettesítő személy jár be a testületi ülésekre.

„Hát az X. úr az elnök, de szoktam néha helyettesíteni. Meg elkísérem általában mindegyikre, mert van, hogy neki el kell menni közben, és valakinek be kell ülnie helyette. ...mindenben az elnök úr dönt – amikor én elmondogatom neki a véleményemet, akkor ő mondja, hogy ez nem így van. És én általában elfogadom.” (munkaadó)

Így azon sem lepődhetünk meg, hogy olyan személy ül egy-egy testületben, akinek semmiféle tapasztalata, tudása nincs az oktatással kapcsolatban.

„– Mennyire elégedett a kormány oktatási, szakképzési koncepciójával? A legfontosabb, oktatással kapcsolatos törvényekkel, például a közoktatási és a szakképzési és a kamarai törvénnyel?

– *Én ezt részletesen nem ismerem, tehát részletekbe menően nem is akarok róla úgy véleményt mondani, hogy nem ástam bele magam sohasem.*” (munkaadó)

Vannak olyan tagok is, akik megtiszteltetésnek érzik, hogy ott ülhetnek egy-egy tanácsban, de érdemben nem befolyásolják az ott folyó munkát. Vannak olyan karizmatikus személyiségek a tanácsban, akikre hallgatnak, elfogadják a véleményüket, saját véleményt vagy szervezeti véleményt nem alakítanak ki, nem képviselnek.

„– *Ön szerint mit kellene fejleszteni-változtatni az NSZFT-n belül?*

– *Én erre nem tudok válaszolni. Nálam sokkal okosabbak mondják.*” (iskola-fenntartó)

„*Hiszen pont arra valók ezek az NSZFT-tanácsülések, hogy az ember felkészüljön, elolvassa az adott anyagot, ami érinti, mert nyilván képtelenség néha 150-200 oldalakat elolvasni, nem szoktam tudni. Meg megvan a magam élete, tevékenysége. Egyébként a kamarák képviselőivel néha konzultáltam, illetve a szakszervezet képviselőivel.*” (iskola-fenntartó)

Mivel nagyon rövid idő áll rendelkezésre egy-egy anyag véleményezésére, így csak arra van lehetőség, hogy a közvetlen szakmai ismerősi körrel véleményeztessék az anyagokat. Az interjúalanyok arról is beszámolnak, hogy van, amikor nemcsak véleményt nem tudnak kérni másoktól, hanem maguk sem olvassák el a teljes anyagot, mert olyan rövid a határidő. Ilyenkor az őket érdeklő legfontosabb részeket próbálják áttekinteni.

„*Van viszont egy begyakorolt kontroll, ami a világ legtermészetesebb dolga. Mindegyikünknek sok helyütt van ismerőse. Tehát amikor mi valamiben megakadunk, akkor mindig van olyan minisztériumi ember (beleértve a szakállamtitkár asszonyt), akit ilyenkor valaki felhív telefonon, hogy bocs, de annyira nem értjük, hogy a megfontolásuk mi volt – és akkor két dolog derül ki: vagy valami olyan megfontolás, amire nem gondoltunk, egyébként ilyen is van – vagy egy oltári baromság. És akkor nem tud válaszolni a kérdésre, csak azt, hogy »megint valamit nagyon elcseszték a kollégák«. Na, ugyanez vonatkozik a szakértői segítségre. Hadd tegyem hozzá, hogy a mi tagjaink közül kerülnek ki zömmel a felnőttképzési szakértők.*” (szakmai szervezet)

„*Én egyrészt a nemzetközi igazgatóval tartom a kapcsolatot, ha úgy tetszik, neki jelentek. Őnála van, és ő terjeszti fel anyagot. Mert ennyi anyagot nem küld a főtitkárnak, hanem kiveszi a lényegest. Amikor én elküldöm az*

NSZFT-nek a meghívóját, akkor ő végignézi a napirendeket, és azt mondják, hogy a 3., 4., 5.-ben a VOSZ-nak ez lenne az álláspontja. És nem korlátoznak engem. Ha én nem értek egyet vele, akkor tovább egyeztetünk, megpróbálom őket meggyőzni, hogy ez nem jó, hanem helyette így legyen. Volt már ilyen, hogy én nyertem, volt már olyan is, hogy azt mondták, nem, ők szeretnék, ha a VOSZ ebben ezt képviselné és nekem ahhoz alkalmazkodnom kell.

Például ösztöndíj dolog volt most, meg a szakképzési törvény módosítása. Ilyenkor nagyon széles körű egyeztetés folyik, mert ebbe bele van kapcsolva az OÉT-es kollégám, X. Y. is. Ő is küldi nekem, amikor ott van egy olyan törvényjavaslat, amihez kéri a véleményemet. De nemcsak nekem, hanem az összes megyei elnöknek. Aztán vagy van rá válasz, vagy nem. Én általában szoktam egy-két dolgot írni, hogy melyik pontjával nem értek egyet. Mert úgy érzem, hogy kutya kötelességem elolvasni. Ezután úgyis bejön az NSZFT-re, és akkor jobb, ha látom előre, hogy kb. hogy néz ki a dolog.” (munkaadó)

„Ismerek 4-5 olyan fiút, meg aki megyei elnökként benne van a megyei RFKB-kban és azt mondja nekem: „Te Jóska, mondd már meg, hogy mi az a számviteli szakügyintéző? Tehát nem tudják, fogalmuk sincs róla, mi az. És úgy szavaznak, van ez a listájuk, fejlesztendő – visszafejlesztendő – megtartásra ítélt, és az összes képzés benne van a tartásra ítéltben. Akik képviselik, azok nem igazán szakemberek, azok apparatcsikok. Nekik mindig meg kell kérdeznie valakit, hogy így van-e, és nem mindegy hogy kit kérdez meg. És ebből jön az, hogy ha valakinek nagyon rossz tapasztalata van, akkor azt mondja el neki, és ő ezt közvetíti.” (munkaadó)

Egy-egy interjú pedig arra is rávilágít, hogy a szervezet maga sem mindig törekszik arra, hogy szélesebb körben, akár a tagsággal, szakértőkkel véleményezzenek anyagokat, mert nem érzik fontosnak. Meghatározott (számukra fontos) stratégiai jellegű kérdésekben szükségesnek tartják az alaposabb döntés-előkészítő munkát, ám más esetekben nem. Olyan interjúalannyal is találkoztunk, aki egyáltalán nem is érezte ennek szükségességét.

„– Ez milyen gyakran szokott előfordulni? Nagyobb döntéshozatal előtt vesznek-e igénybe külső erőforrást, Szakértői tanulmányt, közvélemény-kutatást?

– Stratégiai döntések előtt szoktak. Egy példa, ez nem ágazati, hanem össz társadalmi kérdés. Amikor kiderült 2006 körül, hogy az a gazdasági szerkezet, amelyet Magyarország követ, tehát ez a neokonzervatívnak hívott gazdasági szerkezet már akkor látszott, hogy inog. Akkor nagynevű szakértőket vontunk be, hogy segítsenek a Liga programjának elkészítésében. Ágazati kérdésekben

ez elég ritka, mert ágazati kérdésekben ott vannak az ágazati szakszervezetek, De stratégiai kérdésekben veszünk igénybe ilyeneket.” (szakszervezet)

„– Volt-e arra precedens, hogy külső szakértőnek a véleményét is kikérte, esetleg egy tanulmányt rendelték meg?

– Nem, nem volt semmi ilyen. Igény se merült fel rá, meg nem is elvárás az tőlem, hogy én szakértőkkel megvitattassam az adott témákat, akár a szakképzés fejlesztésével, akár törvényalkotással kapcsolatos véleményezésről van szó. Nem volt ilyen a tizenegynéhány év alatt.” (iskolafenntartó)

Viszont ha a szervezetet közvetlenül is érintő fontosabb kérdések kerülnek terítékre, akkor a rendelkezésre álló rövid idő ellenére is, külső és belső szakértőket mozgósítanak a szakmai anyagok véleményezésére.

„A Pedagógus Szakszervezet alkalmaz jogászokat, tehát az Oktatási Minisztériumtól jövő jogszabály-módosításokat elsősorban a jogászok nézik meg, ugyanakkor olyan szakmai szemmel nézik itt a jogászaink, illetve van egy oktatási szakértőnk, aki egyben a házigazgató titkár is, tehát ők hárman szokták általában ezt szakmailag véleményezni.” (szakszervezet)

„Van egy külön oktatási stábunk, abban azok a megyei vezetők vannak benne, akik komoly pedagógiai képesítéssel is rendelkeznek, azokat a megyéket hívjuk meg egy-egy olyan előkészítésre, ahol véleményt kell mondani valamiről, például az NSZFT-ről. Azokat a megyéket hívjuk be konzultációra, ahol jó a felkészültség, legtöbbet oktatnak. Azokból áll össze az a grémium, hogy végül kialakuljon egy olyan szakértés, amit effektíve például én viszek tovább.” (munkaadó)

„Megint a mi kis szakszervezetünk példáját hozom: az autóbuszvezetők többségénél 50 fölött már jelentős egészségkárosodás lép fel. Gyomorsúlygyedés, gerincsérv, vérnyomásproblémák, látásproblémák. Erre lett kitalálva a kordedvezményes nyugdíjazás. Aztán ezt elkezdték korlátozni, típushoz meg sok mindenhez kötötték. Egy többéves akciót pörgettünk így végig, és különböző orvosokat, kutatókat, üzemorvosokat kértünk fel, hogy a hozzájuk forduló betegeknel kutassák fel azokat a jellegzetes betegségeket, amivel mondjuk egy autóbuszvezető jelentkezik. Végül is ezekkel a tanulmányokkal sikerült szakmailag megalapoznunk, hogy sikerült ezt a dolgot valamelyest kiterjesz-

tenünk. Az unióban kidolgoztak valami egészségfelmérő rendszert és mi is elkezdtük az üzemorvosainkkal ezt alkalmazni. Most már egy éve megy és ennek a tapasztalatait szeretném valamikor a jövő hónapban megkapni.” (szakszervezet)

Az is jellemző felkészülési mód, hogy a szervezeten belül a különböző bizottságokba, testületekbe delegált tagok egyeztetik véleményüket egymással.

„Maguk a bizottsági tagok hoznak információt magukkal, hiszen mindenki valahol valamilyen szinten kapcsolatban van a képzéssel, szakképzéssel és nagyon sok kutatási eredményt ismernek. Ezenkívül képviseltetve vagyunk valamennyi munkaügyi tanácsban, regionális fejlesztési-képzési bizottságban, képviseltetve vagyunk az Országos Szakképzési és Felnőttképzési Tanácsban, most éppen ott X. kolléga. Én benne vagyok az NSZFT több munkabizottságában. Hogy is mondjam? Mindannyiunk kezében nagyon sok információ van.” (szakszervezet)

Vannak olyan szervezetek is, amelyek az interjújuk során önkritikát gyakoroltak, maguk is érzik, hogy nem rendelkeznek elegendő ismerettel ahhoz, hogy megfelelő álláspontot, véleményt tudjanak kialakítani a képzéssel kapcsolatban. Ezen azonban anyagi források híján nem tudnak változtatni, mivel nem képesek sem ideiglenesen, sem állandóan szakértői munkákat finanszírozni.

„Én nem vagyok meglegedett. Mert nagyon sok helyen képviselhetünk szakmai véleményt, de úgy érzem hogy nem mindig biztosított nekünk sem az a fajta szakmai háttér biztonság, hogy minden esetben biztonságosan jó szakmai véleményt tudjunk adni. Nálunk is jó lenne, ha komolyabb szakértői háttér lenne, ha jobb szakmai feltételek lennének, persze mert nagyon jó az, hogy sok aktivistával dolgozunk, de azért más lenne, ha megfelelő főállású szakértői gárda működne mellettünk és azok hosszabb távon a döntéseket előkészítve és nem a döntések nyomában loholva tudnának véleményeket, javaslatokat kialakítani.” (szakszervezet)

Arra is akad példa, hogy a rövid határidőket és a tetemes mennyiségű szakmai anyagokat egy-egy tanács úgy próbálja kezelni, hogy albizottságokat hoz létre, és az albizottságok tagjai alkotnak véleményt egy-egy témáról, akár külső szakértőket is bevonva az albizottság munkájába. Ez lehetőséget teremt az erőforrások jobb megosztására és a hatékonyabb felkészülésre.

„Havonta volt ülése az OKNT-nek és minden ülésen dömpingben voltak a véleményezendő anyagok, törvénymódosítások. Ezt aztán föl is ismerte a testület és viszonylag hamar próbált meg ez ellen tenni: egy albizottsági rendszert alakított ki, és akkor saját tagjaiból illetve külső tagokkal kibővítette ezeket az albizottságokat.” (OKNT-tag)

A testületi munkát nemcsak a rövid határidővel érkező szakmai anyagok hátráltatják, hanem az ülések elé kerülő témák száma is. Az NSZFT ülései kapcsán merült föl az a vélemény, hogy a napirendi pontok száma már önmagában ellehetetleníti a testület működését, nemcsak azok megtárgyalására nincs idő, hanem egyenkénti elfogadására vagy elvetésére sem, így összevontan kezelnek témákat és problémákat, illetve összevontan szavaznak róla. Ezek az összemosások pedig nem teszik lehetővé, hogy a tagok témánként különbözőképpen szavazhassanak.

„Egy nagyon egyszerű oknál fogva. Ez egy teljesen egyértelmű dolog. Van egy igen erős elnök, a szakképzési/felnőttképzési államtitkár, aki igen erőteljesen, ugyanakkor igen taktikusan tudja befolyásolni a magánszemélyek ottani szereplését. Próbáltam finoman fogalmazni. Sok esetben formai tárgyalásbeli dolgokkal. Példa: Amikor azt mondja egy levezető elnök, hogy (általában 20-40 napirendi pontja van egy NSZFT-nek, ehhez számolja hozzá, hogy max. két órát ülésezik) az 1. napirendi pont kitárgyalására nincs idő! Utána azt mondja, hogy ezt a 15 kérdést most már egyben szavazzuk meg. Ez egy taktikai fogás, Nem idő kérdése.” (szakmai szervezet).

Interjúalanyainktól az is kritikai észrevételként hangzott el, hogy a véleményezési mechanizmus adok-kapok elv alapján működik, vagyis, ha az egyik szervezet pártolja egy másik szervezet véleményét, akkor cserébe számíthat arra, hogy őt is támogatni fogják majd.

„Először is túl nagy a testület. Ez a véleményem. És a hangulat nagyon sokat számít, hogy kik vannak ott éppen. De nem lehet azt mondani, hogy ez valami nagyon mély szakmaiság alapján fog eldőlni - ezt én nyugodtan vállalom. Nyilván át is kell ezt alakítani. Mert nagyon nagy a tagsági létszám, nagyon sokféle ember jön különböző helyekről, pedagógusoktól a szakszervezetekig. Ez is úgy működik, mint mondjuk egy MAB (Magyar Akkreditációs Bizottság), meg az FTT, vagy más – ahol sokféle oldalról jövő emberek vannak, és mindenki figyel a saját dolgára. Tehát a szakszervezetis betérjeszt egy valamit, akkor elvárja tőlem, mert ő nem bántotta az enyémet, hogy én sem bántsam az övét. Nagyjából így működnek ezek a testületek, a testületi döntések.” (munkaadó)

A kamarák úgy gondolják, hogy komoly befolyással bírnak a szakképzéssel kapcsolatos tanácsokon belül, vagyis ha ők egyetértenek valamivel, akkor mások is ugyanazt vallják, vagyis erős nyomást tudnak gyakorolni egyes szervezetekre.

„– Az NSZFT-ben melyek azok a képviselői szervek, akik erős befolyással bírnak?

– Nevetni fog, a Kamara. Ha az X. is azt mondja, meg én is valamire, hogy ez így egy komplett hülyeség, akkor nem szavazzák meg. Meg ott van 38 ember ugye, ha valamelyik minisztériummal állunk szemben (mert ilyen is volt), akkor a minisztériumot is leszavazza a többi minisztérium. Nyilván van egy-két prominens személyiség, aki azt mondja, hogy kérem, ezt ezért meg azért nem lehet.” (kamara)

Számos beszélgetésünk ezt megerősítette, tehát leginkább azok a szervezetek képviselői, akik nem alakítanak ki önálló véleményt a szervezeten belül (mert erre nincs is igényük), hajlamosak elfogadni mások véleményét. De akadnak néhányan, akikre nem terjed ki a kamara hatóköre. Az ellenvéleményt megfogalmazók szerint a kamarák országosan nem tudják annyira befolyásolni a döntéshozást, mint regionális szinten, mert a többi szervezet regionális felépítése gyenge, míg a kamaráé erős, hiszen van rá forrása. Ezen vélemények szerint az OÉT-en belül is inkább a VOSZ szava döntő.

A konzultatív testületek ágazatonként szétagoltak, a szakképzési tanácsokban nem jelennek meg közoktatási kérdések, míg a közoktatási tanácsokban sem jelennek meg szakképzési kérdések. Maguk a megkérdezett szervezetek is úgy vélik, hogy nincs szükség ennyi testületre, bizottságra. Ráadásul nincsenek ágazatközi testületek, így pl. a szakképzés és a közoktatás nem jelenik meg egy testületben. Teljesen esetleges, hogy egy-egy szakképzési probléma bekerül-e a közoktatási tanácsok elé, illetve egy-egy közoktatási kérdés a szakképzési tanácsok elé. Hivatalosan el sem juthat, viszont ha egy-egy szervezet tagja mindkét ágazat tanácsainak, illetve az oda delegált tagok átfedésben vannak, vagy kommunikálnak egymással, akkor van esély arra, hogy tisztában legyenek a közoktatás és a szakképzés fontosabb kérdéseivel. Adatfelvételünk során többféle példát is tapasztaltuk, de kisebbségben vannak azok a minták, ahol a különböző tanácsokba delegált tagok szoros kapcsolatban állnak egymással.

„– Mit gondol: szükség van ennyi testületre?

– Nincs. Én azt gondolom, hogy egy integrált szakmai testület mondjuk jobban tudna működni. Azt gondolom, hogy Magyarországon nem az a lényeg, hogy teljesen szétváljon a közoktatás, szakképzés és a felsőoktatás (mint, ami most

van), ennek egy integrált rendszernek kell lenni, egymásra épülnek a dolgok.” (munkaadó)

„Olyan kérdések nem tudnak megjelenni a Szakképzési, Felnőttképzési Tanácsban, amelyek a szakképzést megalapozzák, a közoktatási kérdések nem tudnak megjelenni. Szerintem ez súlyos hiba. Ezen változtatni kell.” (szakszervezet)

„Nem látszik már átjárhatóság az általános iskola meg a középfok között sem. A közép- és a felsőfok között meg már alig. Azon kívül, hogy időnként mindenki kiabál a másikkal, ilyen abszolút lokális megmozdulások vannak, tehát jó szándékú iskolák jó szándékú középiskolákkal, ilyen van. De ez sem egy szervezett valami. Továbbra is azt mondom, hogy az egész oktatási rendszerben egyfajta abszolút összehangolatlanságot érzékelek. Úgy tűnik, hogy senki nem gondolta át, hogy milyen rendszerben kellene ennek működni, és az érdekeltek, a tagok között milyen hálónak kellene lenni, ide-oda sodródniak.” (munkaadó)

Viszont sokszor az is előfordul, hogy ágazaton belül, a különböző bizottságok között sincs átjárás, így nem ismerik, tudják egymás véleményét.

„Például 160 szakbizottságban folyik az egyik alprojektben a tananyagok megírása. Fogalmunk sincs róla, hogy az iparosok közül a 186 szakbizottságban melyik szakmában van benn valaki, vagy nincs. Nincs interkommunikáció. Tehát nekünk nincs fogalmunk erről. És így az ipartestületekről sem tudjuk, hogy most bementek-e vagy ad hoc hívták oda. És be sem tudunk lépni jelenleg a honlapra, mert le van tiltva.” (munkaadó)

A szervezetek szerint az is gondot okoz, hogy az egyes oldalak nem képesek egységes véleményt kialakítani. Ennek oka nemcsak az, amit korábban említettünk, hogy egy-egy oldalra nagyon különböző szervezetek kerültek, hanem a szervezetek egymás közötti rivalizálása, megosztottsága is.

„Igen, megnyirbálja azokat a lehetőségeket, amelyek kifejezetten a rugalmasság, a valódi értékek mentén történnének, mondjuk azok mentén, amelyekre a munkaerőpiacnak igénye van. Tehát sokszor nagyon jelentős ellentétek vannak az iskolafenntartók és a munkáltatók között. Az RFKB-ban ott vannak az iskolafenntartók, és ott vannak az intézmények képviselői, és ott vannak a munkaadók képviselői is.” (munkaadó)

„Én az OÉT működését korrektnek tartottam, különösen a munkaadói oldal együttműködésével vagyok megelégedve. A szakszervezeteket szerintem nagyon feszíti a szembenállás, és emiatt több alkalom volt, amikor miattuk volt kevésbé sikeres az OÉT működése.” (munkaadó)

Ha kisebb számban is, de ellentétes példák is akadnak. Pl. a KT-ben az iskolafenntartók számos javaslatban együtt szavaznak, melynek oka, hogy egyformán érintik őket a kormány finansziális javaslatai.

*„Minden olyan javaslatot leszavazunk, nemcsak én, hanem mindenki az önkormányzati oldalról, amely forrás nélkül akar valamit – minden olyan javaslatot viszont támogatunk, amelyik racionális. Tehát tudják, hogy ami a fő ellenfelünk, az alapvetően a kormányzat. Mert a kormányzat mindig a pedagógiai szakmá-
iságra épít, az önkormányzatisággal szemben.” (iskolafenntartó)*

„De ha mód és idő van rá (az utóbbi időben sajnos egyre kevésbé), lehetőség szerint szeretek egyeztetni más szervezetekkel. És magától értetődik, hogy az oldal is egyeztetet lehetőség szerint. És ott négyen vagyunk, különböző szervezetekből, esetenként nem is azonos szakmai értékrenddel. Tehát ezt nagyon fontosnak tartom, hogy itt egyeztetünk. És nem jellemző az oldalra a kisebbségi vélemény, általában sikerül úgy megfogalmaznunk az álláspontot, hogy az egyben van.” (szakmai szervezet)

Általános vélemény az is, hogy a konzultatív testületek munkája, szerepe csak formális. A kormányzat elmondhatja, hogy megkérdezte a társadalmi szereplőket, a társadalmi partnerek is elmondhatják a véleményüket, de valójában a döntéseket nem befolyásolják.

„Azt mondhatom, hogy nagyon kényesen vigyáz a kormány, az ágazati minisztérium arra, hogy ezek a törvényben előírt egyeztetések, az egyeztetési intézmények működjenek, hogy tartalmában mennyire hatékony, az már egy másik kérdés. De azt kell mondjam, ha nagyon későn is, de többé-kevésbé a szakszervezetek véleményét megkérdezik, de előfordulhat, hogy olyan stádiumban és olyan időpontban kérdezik meg, hogy már érdemi változtatásra nincs lehetőség. De a jog szerint azért kipipálható, hogy az érdekegyeztetés megtörtént.” (szakszervezet)

„Igen, amikor utólag odahozzák, hogy na, ezt a módosítást nyújtottuk be, akkor kialakul a vita, hogy ez nem jó, meg az nem jó, és a végén azt

mondják, hogy mindegy, köszönjük szépen, de ezt már benyújtottuk, ezen már nem tudunk változtatni. Ettől a résztől kímélhetné meg magát a kormány.”
(munkaadó)

„Kiküldik az anyagot, megkapják, ezzel nincs semmi probléma. Hanem nekem azzal van problémám, hogy amikor benyújtjuk a minisztériumhoz, én nem nagyon találkozom azzal, hogy ennek különösebb eredménye lenne. Tehát vagyunk, eltöltjük ott az időt, de hogy utána hogy csapódik le, amit kérünk.”
(szülői szervezet)

Szintén kormányzati kritikaként fogalmazódik meg, hogy az állam az ülések napirendi pontjain keresztül befolyásolja a tárgyalandó témákat, és gyakran a társadalmi partnerek számára fontos kérdések nem kerülnek bele a napirendbe, tehát ezek nem is válnak tárgyalandó témává.

„Több jogosítványnak kellene lenni a munka világát képviselő szervezeteknek. Például abban, hogy a munka világát érintő minden egyes kérdés kerüljön oda eléjük, ne lehessen az, hogy a kormányzat nem veszi figyelembe a véleményüket.” (munkaadó)

A különböző tanácsok, pl. az OKNT és KT maga is kezdeményezhetne napirendi pontokat, tehát olyan témát is felvethetne, amelyet nem a minisztérium javasol, de erre nem igazán van példa. Az ott ülők ezt a passzivitást azzal magyarázzák, hogy a tanács tagjai annyira megosztottak, hogy nem tudnak olyan témákat javasolni, amelyet a többség megszavazna. Az összefogás hiányában is olyan hátrító véleményekkel találkozunk, amelyekben a szervezetek a kormányzatot, a politikát okolják. Úgy vélik, hogy kormányzat a tanácsok összetételével, a tagok számával már eleve manipulálják a tanács munkáját, ezzel kényszerítve a szervezeteket a passzivitásra.

„Mivel nagyon-nagyon tagolt ez a társaság, nagyon nagy bajnak kellene ahhoz történni, hogy egy közös érdek mentén indítványozzanak valamit. Ez a politikának egy nagyon kellemes játéktere, mert annyi egymásnak ellentmondó érdek jelenik meg, hogy könnyen alkalmazza az oszd meg és uralkodj elvet.”
(iskolafenntartó)

Találkoztunk azonban önkritikusabb véleménnyel is, amely szerint, amilyen a kormányzat hozzáállása, olyan a tanácstagoké is. Vagyis, ha úgysem veszik figyelembe a tanácsok véleményét a döntések során, akkor fölösleges komoly munkát fektetni az ülésekre való felkészülésekre.

„Ez egy külön beszélgetés tárgya lehetne. Tehát nincs most idő belemenni részleteiben, de azt gondolom, hogy a KT most kb. olyan módon működik, hogy a kormányzat alapesetben a KT elé viszi a jogszabályokat, illetve egy-két más kérdést, és a KT ezt a lehetőségeihez és az idejéhez képest átnézi, megvitatja és állást foglal róla. Most abban az esetben, hogyha több idő lenne az egyes kérdésekre, akár a felkészülésre is, abban az esetben hogyha mindenki tudná azt, hogy a mindenkori kormányzat ténylegesen érdeklődik a mindenkori KT véleménye iránt, támaszkodni akar rá, akkor talán hatékonyabbak lehetnénk. Nemegyszer az az ember érzése, hogy ez egy ilyen kipipálás.” (szakmai szervezet)

Az esetleges felkészületlenség mellett az is megfigyelhető, hogy egy-egy ülésen túl sok a hiányzó vagy akár helyettesítő személyek száma, amely szintén a párbeszéd pusztán formális jellegét erősíti.

„Azt hiszem, nagyon sok helyen így van, borzasztó hibás dolognak tartom, fogalmam sincs, mit lehet ilyenkor tenni, de az egyre csökkenő részvételi hajlandóság – ez is egy társadalmi feladat.” (szakmai szervezet)

„Úgy látom, inkább nem annyira mondja el a véleményét, aki megnyilvánul. De inkább az a probléma, hogy igazi véleményt nem mondanak – persze senki nem akadályoz senkit, hogy hozzászóljon bármihez, bármikor, lehet is tudni, hogy kik azok, akik rendszeres, kritikus hozzászólók. Mert a tagságnak egy jelentős része meg sem nyilvánul, csak szavaz. Hogy egyébként miért nem nyilvánul meg, mert nem nézte meg az anyagot, nem is tudja, hogy miről van szó, érdemben nem is tudna hozzászólni?” (civil képviselő)

A konszenzusos politika leértékelését jelzi az is, hogy az egyes tanácsok munkájába kormányzati szinten nem miniszterek vagy államtitkárok, hanem alsóbb szintű vezetők kapcsolódnak csak be. Az ülésekről a magasabb szintű vezetők távol maradnak.

„A minisztérium rengeteg ilyen üres egyeztetési dolgokat csinál, mert ebből az egyeztetésnek az a fontos problémája, hogy amit mondanak, az súlytalan. Tehát a miniszternek nem kell reflektálnia... És a másik fő probléma, hogy az ágazati egyeztetések között más minisztérium bürokratáinak a szava sokkal súlyosabban esik latba.” (iskolafenntartó)

„De a politikát nem befolyásolja, mert ide nem jön be államtitkár, csak nagyon ritkán.” (iskolafenntartó)

„Időnként PR-szempontról fontosnak tartotta a miniszter vagy az államtitkár, hogy valami legyen úgy, hogy az OKNT is megtárgyalja – például az új tudásprogram, akkor az X-et akkor láttuk egyetlen egyszer az OKNT-s napon, közben el kellett mennie félidőben.” (szakmai szervezet)

A testületi munka hiábavalóságát mutatja be a következő interjúrészlet is, amely nemcsak arról szól, hogy a kormányzat nem veszi figyelembe javaslataikat, hanem arról is, hogy később semmilyen visszajelzést sem kapnak egy-egy döntésről.

„Valójában az OKJ-szakképesítések módosítására, illetve az újabbak felvételére beérkező javaslatokat tárgyaljuk, tehát a minisztériumok javasolnak valamit és arra a különféle szakmai szervezetek reagálnak, és azt kell megtárgyalni, ebben az egyesületnek csak véleményezési javaslata van. ... Véleményt alakíthatunk ki, de a múltkor mondta az elnök úr, hogy egy az egyben még egyet sem fogadott el a minisztérium. Tehát, amit javasolnak, hiába patronálja az OKJ bizottság. Ha a minisztériumban eldöntöttek valamit, akkor azt keresztül is viszik. Meg onnan jönnek az illetékes minisztériumtól a javaslatok. Olyan előfordul, hogy kicsi változtatással visszaküldjük módosításra. Azt mondjuk, hogy ezzel a módosítással elfogadjuk. De utána már nem tudjuk a sorsát, azután már nem jön vissza... Mert ott üldögélünk 3-4 órát, és akkor az embernek az az érzése, hogy valami értelmesebb dolgot is csinálhattam volna. Azzal, hogy véleményezési jogotok van, aztán mi vagy figyelembe vesszük, vagy nem, ez így látszik, hogy egy mondvacsinált valami, ezzel befogjuk a száját valakiknek.” (szakmai szervezet)

„Ha KT-ban gondolkozunk, akkor olyan hatalomra volna szükség, amely komolyan veszi az alapszabályainkat, és amelynek van oktatáspolitikája. Az előző időszaknál én azt láttam, hogy ez nem nagyon volt jellemző. Persze, igyekeztek betartani a jogi formákat, de mondjuk egy tetten érhető oktatáspolitikai elképzelés az nem nagyon volt. Voltak ügyek, amelyek láthatóan fontosak voltak, a roma felzárkóztatás vagy hasonló, viszont ezekben meg nem nagyon akartak beszélni senkivel. Volt egy fejlődés, és a szerint menjünk.” (diákszervezet)

Vannak azonban olyan próbálkozások is, amelyek arra irányulnak, hogy számon kérjék a kormányzati munkát, és kikényszerítsék azt, hogy a kormányzat nagyobb politikai nyilvánosságot adjon a tanácsok véleményének.

„Az biztos, és ezt látom, hogy a Közoktatás-politikai Tanács kezdeti nagyon viharos léte mellett ott mindenféle politikai meg egyéb színezetek voltak, elindult egy leülési folyamat, de az elmúlt időszakban viszont elkezdődött a feléledése. És ugye, leginkább a kormányzat terjeszt elő valamit, és erről véleményt alkot a KT. És most eljutottunk a másik oldalra, hogy azt mondtuk, hogy nem, persze a kormány terjeszti elő, mi meg véleményt alkotunk, de kérünk ebben tájékoztatást, mert ezt tartjuk most fontosnak, és nem azt, hogy a 122. § (3) bekezdését javítsák. Másrészt pedig most először fordult elő, hogy számon kértük azt, hogy a kormány ígéretet tett, de nem ezt terjesztette be a parlament elé. Mi történt és miért nem, hiszen megígérte, hogy a mi véleményünket is odateszi, mert szakmailag korrektnek tartotta. Tehát ha elindul ez a »nem durván számonkérés«, hanem egyszerűen az ígéretek betartásának a biztosítása.” (szakmai szervezet)

A hiábavalóságon túl interjúalanyaink szerint azonban mégis fontos szerepe van a partnerségnek, mivel a tanácsok olyan információs csatornák, ahol a társadalom szereplői közvetlen bepillantást kapnak a kormányzati munkából, abból, hogy mik az aktuális témák, elgondolások. Értésülnek a bevezetésre kerülő jogszabályokról, megkapják azokat az információkat, hogy éppen milyen döntések várhatók, és ezeknek mi áll a háttérében stb. Így tehát minden szakmai, érdekvédelmi, civil szervezet alapvető célja, hogy a lehető legtöbb konzultatív testületbe jusson be, még akkor is, ha nem is lehet tudni, hogy melyik jár majd igazán számukra haszonnal, fontos információval.

„Hogy mi a haszon? Egyrészt a közvetlen információszerzés, tehát minden minisztériumi terv... mi már a nyilvánosság első körében tudjuk, ez nagyon fontos. Erre fel lehet készülni és kiszivárogtatva, illetve más területeken lehet akciózni. El lehet indítani. A másik az, hogy a minisztériumi jogszabályi tervezetek technikai jellegű hibáit kiszűri a tanács, azt mindig korigálja.” (iskolafenntartó)

„– Mondom a fontosabbakat. Kezdjük fentről: a gazdasági szociális tanács, van egy ilyen, igaz hogy nem működik, de van. Agrárgazdasági tanács, említettem, az ILO nemzeti tanácsa, ami ide kötődő dolog. Nekem külön feladatom, az Országos Szövetkezeti Tanács elnöksége, Szövetkezeti Kutatási Alapítvány, mik vannak még? Akkor ezeket kevésbé érinti, de a különböző EU-s programok, van egy ilyen most, hogy Új Magyarország Vidékfejlesztési Programja, annak vannak operatív programjai, és mindegyiknek van monitoring bizottsága. Ez nagyon fontos, mert pénzről van szó. Vagy például elnökségi tag vagyok a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózatban, X. Y.-nal együtt.

– De miért jó ennyi tagság?

– Információ. Egyrészt azért, mert nem mondhatjuk, hogy ez minket nem érdekel, és nem megyünk el oda. Másrészt, lehet, hogy fontos is. Mert sose lehet tudni.” (munkaadó)

A társadalmi párbeszéd folyamatából pozitív példákat is be tudunk mutatni. A szervezetek szerint amellet, hogy információhoz jutnak, további haszna is van a tanácsok munkájának. A leggyakoribb, hogy a kormányzat által előterjesztett jogszabályokat még bevezetésük előtt korrigálják, javítják. Szintén fontos hozadék, hogy véleményt nyilváníthatnak, nyilvánosságra kerülnek elképzeléseik, problémáik. A kisebb vagy gyenge érdekérvényesítő szervezetek számára (pl. diákok) ez igen jelentős megnyilvánulási lehetőség. Szintén számottevő nyeresége a tanácsok munkájának, ha sikerül érvényesíteni a társadalmi kontrollt. Erre az OKNT munkájában találunk példákat, különösen a kerettantervek szabályozásával kapcsolatban.

„Mit értünk hatékonyság alatt? Ha azt tekintjük hatékonynak, hogy a mi elképzeléseink kerülnek a jogszabályokba, akkor kicsi a hatékonyság. Ha azt tekintjük hatékonyságnak, hogy azok az érdekek, amelyeket mi fontosnak tartunk, felmutatódik a diákokat érintő kérdések vitája során, akkor hatékony, hiszen mind a Közoktatás-politikai Tanács, mind az Országos Diákügyi Tanácsban ezek megjelennek, adott esetben írásos állásfoglalás formában is. E szerint hatékony. A másik szerint meg nem. Attól messze vagyunk, hogy itt áttörő eredmények legyenek. Volt ilyen időszak, a '96-os törvénymódosítás, annak előzménye az akkori diákszervezetek összekapaszkodása, ugye, összekapaszkodtak és letettek egy közös zsinórmértéket az asztalra. Ez volt a Diákjogi Charta. A '96-os törvénymódosítás egyrészt a kartát, másrészt a diákjogi egyezményt vizsgálta, és ez alapján történt meg a módosítás. Több olyan szakasza van a közoktatási törvénynek, ami a Diákjogi Chartából került át szó szerint. Van olyan előírás, ami azóta gyengült a módosítások miatt, de alapvetően hatályban van.” (diákszervezet)

„Az átalakult kerettantervi bizottságnak viszont megmaradt ez a civil kontroll szerepe. Ezt elég komolyan csináltuk, ha nem is annyira az elutasított kerettantervek számát tekintve, hanem a javításra visszaadott kerettantervek számát.” (szakmai szervezet)

Az állam szerepe

Mivel a szakmai, érdekvédelmi és civil szervezetek legfontosabb szerepe a társadalmi kontroll, ezért nem lényegtelen, hogy hogyan látják az államot és annak oktatásirányításban betöltött tevékenységét, illetve saját kapcsolataikat.

Egyes szervezetek szerint az állammal való összefonódás az érdek-képviselési munkát inkább elősegíti, mint hátráltatja.

„...hogya én miért adok pusztit X. szakállamtitkárnak!? Mondom, »mert nagyon jó viszonyban vagyunk«. »De hát akkor nem tudsz neki ellentmondani!«, »De, tegeződve még sokkal jobban lehet...«” (szakmai szervezet)

Mások viszont úgy értékelik, hogy az érdekegyeztető munka leértékelődött és nem válik hasznára az érdek-képviselési szervezeteknek.

„A következő időszakban, 1998–2002 között a kijáró rendszer megszűnt, a formális érdekegyeztetés leértékelődött, ami nem jó. 2002 és 2008 között pedig átestünk a ló túloldalára, megvoltak az érdekegyeztetés keretei, azonban semmi másra nem használta a kormány az érdekegyeztetést, mint a jogszabályi kötelezettség kipipálására. Ez különösen 2006–2009 között volt, és vált nyilvánvalóvá mindenki számára.” (szakszervezet)

Interjúalanyaink egy része úgy nyilatkozott, hogy a valódi döntések vagy döntés-előkészítés nem a konzultatív tanácsokban történik, hanem lobbizás, személyes nyomásgyakorlás révén.

„A mi munkánknak a nagy része a színpalak mögött megy. Rendszertől függetlenül mindig úgy volt (régén még jobban), hogyha valamit kívívtunk, sokszor nagy volt a pofozkodás, a harc, utána az eredményt be lehetett jelenteni, de mélyen hallgatni kellett arról, hogy hogyan történt. Ti. ha elmondjuk, akkor legközelebb nem fogjuk elérni. Ha elmondanám, hogy kit zsaroltunk meg valaminben (nem szó szerint, hanem hogy milyen következménye lesz, ha ezt és ezt nem csináljátok meg, akkor mi elmondjuk, hogy milyen hülyeséget csináltatok), ha ezeket elmondanánk, meg hogy ki segített, ki nem – akkor legközelebb nem érnénk el semmit.” (munkaadó)

„Mi következetesen azt mondjuk, hogy mi nem politizálunk. Ami nem igaz, egy ilyen szervezetben ez kizárt dolog. Ráadásul így is, úgy is el vagyunk

könyvelve, mint a múltnak a letéteményesei. De azért jó egyébként a kapcsolatunk minden párttal.” (munkaadó)

Vannak olyan szerveződések is, amelyek elégedettek szerepükkel, tevékenységükkel. Az Alapítványi és Magániskolák Egyesülete úgy gondolja, nagyságukhoz képest jelentősen tudták a döntéshozást befolyásolni több őket szorosan érintő területen is, így pl. a művészeti oktatás és az SNI-diákok finanszírozásában is. Ugyanakkor ez a befolyás nem a testületi munkákban jelent meg, hanem a színpalak mögött, ahogy interjúalanyunk is mondta: *„az informális kapcsolatok a hatékonyabbak”*.

„Egyéni mércét tudok mondani, hogy az alapítványi és magániskolák kb. 10-15 ezer gyereket képviselnek, ehhez képest lényegesen nagyobb reprezentációja van. Tehát az összes iskolába járó gyerekhez képest az alapítványi és magániskolákba viszonylag kevés jár, de ehhez képest az alapítványi és magániskolák érdekképviselője lényegesen erősebb. Törvényalkotásnál, mondjuk. Volt egy erős politikai szándék a művészeti iskolákból a pénz kivonására. És az, hogy ez mégsem tudott teljes mértékig megtörténni, abban az Alapítványi Iskolák Egyesületének elég jelentős lobbitevékenysége volt. Vagy az SNI-s körben is ugye, vannak nagy mozgások, ott is alapvetően pénzkivonás célzattal, ott is sikerült valahogy konszolidálni ezt a helyzetet.” (iskolafenntartó)

Akadnak olyanok is (munkaadók, szakmai szervezetek), akik szintén inkább a személyes kapcsolatok, nyomásgyakorlás hívei, viszont az oktatást túlságosan perifériális, gyenge területnek tartják, így magasabb szinten látják értelmét a kapcsolatok elmélyítésének.

„Nem, ne az oktatás területén keressük ezeket a kapcsolatokat. Magasabb szinten. Gazdaságfejlesztés területén. Tehát hagyományosan szoros kapcsolatokat ápol a mindenkori gazdasági vezetéssel. Tehát nem véletlen, hogy annak idején, a ...-kormány idején volt egy nagy látványos kínai kapcsolatfejlesztő törekvés, és egy elég komoly szakembergárda kísért a miniszterelnököt Kínába. Akkor a szövetség elnöke is benne volt ebben a csapatban. Egyébként első kézből tudom, hogy a mostani választások előtt pl. a FIDESZ megfelelő területtel foglalkozó felelőse látogatást tettek a szövetségben.” (szakmai szervezet)

„Úgy, hogy nagyon szoros együttműködésben dolgozunk a Magyar Gazdasági Kamarával, X. úr és Y. úr rendszeresen összeülnek egyeztetni a dolgokat. Nekünk visszacsatolásként megjelenik egy olyan kezdeményezés, hogy a VOSZ és a kamara kezdeményezte pl. az adminisztratív terhek csökkentését

a kisvállalkozóknál. Tehát egy olyan program elindítását. Elég, ha arról beszélnek csak, hogy a reform bizottság is ott ülésezett a Z. úr székházában. Én is tagja vagyok a gazdaságpolitikai munkabizottságnak, amit az A. úr vezetett, most pedig B. úr vezeti. Tehát ez a dolog elég nagy horderejű. Mert a ...-kormányzat a Reform Szövetség anyagaiból táplálkozott. Nem mondom, hogy teljes mértékben azt csinálta, de nagyon sok mindent, impulzust onnan vett át, amikor rendbe kellett tenni az országnak a dolgait.” (munkaadó)

Vannak azonban olyan szervezetek is, amelyek nem kívánnak egyetlen politikai erővel sem szóba állni.

„De ezen túl mi pártokkal sosem foglalkoztunk. Semelyikkel, sem a múltban, sem a jelenben, és a közeljövőben sem hiszem.” (iskolaferentartó)

Ugyan nyíltan a többség nem is mondja ki, a legtöbb szervezet célja az érdekérvényesítés, és ezt többféleképpen is teszik, nyilvánosan és nem nyilvánosan is. Pl. a Magyar Szakképzési Társaság története jó példa arra, hogy egy szakmai szerveződés mekkora befolyással bírhat a kormányzati oktatáspolitikára.

„Mi, a szakképzés területén viszonylag már tapasztalatokkal rendelkezők, egy levéllel fordultunk számos kollégánkhoz, hogy az egyesülési formát kihasználva tartsunk egy ilyen típusú találkozót a Műegyetemen. Tehát a hely szelleme is jelen van. Meglepő módon több mint 100-an eljöttek erre a találkozóra és ott helyben megszületett az a szándék, hogy a Magyar Szakképzési Társaság néven kezdeményezzük ennek az egyesületnek a létrehozását.” (szakmai szervezet)

A Magyar Szakképzési Társaság olyan időpontban született, amikor reformhangulat uralkodott az országban, nagy érdeklődés volt első konferenciáján. A Társaság részt vett a szakmai egyeztető fórumokon, javaslatai beépültek a '93-as szakképzési törvénybe. A reformjavaslatok mellett a Társaság a nemzetközi együttműködések beindítását is sürgeti, megszervezi az első nagyobb PHARE-együttműködést. Más európai szakképzési szervezettel is felveszik a kapcsolatot.

„Tehát elindulnak olyan programok, hogy iskolaigazgatók csoportjai egyszerre több európai országba, 2-3 hét alatt végiglátogatnak oktatási intézményeket, melyek döntő módon szakképző intézmények. Céljuk egyrészt az intézményi kapcsolatok elősegítése. Az iskolai kapcsolatrendszer azt is eredményezi,

„hogy a szakképzésben nagyon hamar kialakulnak a testvériskola kapcsolatok osztrák, német, holland, francia iskolákkal.” (szakmai szervezet)

Mivel az első kormányban a szakmapolitikát, szakképzés-politikát kevésbé képviselték, ezért a Magyar Szakképzési Társaság légüres térbe nyomult be, javaslataival gyakorlatilag irányította az ágazatot.

„Anélkül, hogy bántanám, volt, hogy X. Y. is közíróként tett megjegyzéseket szakmapolitikai kérdésekben, Z. szintén egy kreatív pedagógiai felfogásból, de azért a maga szakmai érdeklődésének megfelelően, A. A. nevét szintén megemlíthetem, mert vele emberileg is nagyon jó kapcsolat volt évekig, de ők a progresszív szakmapolitikát kevésbé képviselték. Nem volt például nemzetközi ismeretük. Sőt, esetenként a magyar ismeretük is hihetetlenül szelektív volt. Tehát nem egy horizontális szemlélettel, hanem pl. szegény néhai A. A. a kötélverő szakmával sokszor példálózott, mert abból írta a doktori disszertációját. Z. szintén, ő meg a népitáncsal, egyéb dolgokkal jött.” (szakmai szervezet)

A Társaság tagjai összefonódtak a döntési pozícióba kerülő egyénnel, így valóban a Társaság célkitűzései valósultak meg az aktuális szakképzés-politikában.

„Ami lényeges, bár a struktúrában nem sikerült egy integráltabb dolgot alkotni, de mindenhol, ahol vezetők voltak, a Magyar Szakképzési Társaság céljait, működési formáját igenlők kerültek pozícióba. Kvázi, volt egy olyan szakmai informális háló, amelyet nem tudatosan szerveztünk, de mégis kialakult.” (szakmai szervezet)

A Társaságnak nemcsak a kormányzati politikát sikerült befolyásolnia, hanem a többi társaságot is sikerült kiszorítania a hatalmi befolyásolásból.

„Történt néhány olyan szervezetnek a létrehozása, mely megpróbált szűkebb identitásban gondolkozni, pl. a fővárosi szakképző intézményeknek a vezetői stb. Még azt sem mondhatom, hogy ezek egyike-másika nem élte meg a tisztebb kort, magyarán még mindig működik, de különösebb hatása a szakmapolitikára nem volt.” (szakmai szervezet)

Akad azonban olyan szervezeti vélemény is, amelyik szerint a politika akkor is felhasználja őket, ha nem akarják. Vagyis akaratukon kívül is felkarolnak kezdeményezéseket, véleményeket

egyres politikai erőket, ha az az érdeket szolgálja, és ilyen helyzeteket követően nehéz abból a szerepkörből kilépni, hogy X szervezet X politikai párt szimpatizánsa, csatlósa.

„Velem nem álltak szóba másfél évig olyan emberek, akikkel együttműködtünk és üvöltözték velünk a minisztérium folyosóján. És a lényeg az, hihetetlen viharok voltak, és megfagyott köröttünk a levegő, miegyéb. Miközben a másik oldalról a FIDESZ azonnal behúzódtott mögénk, kormányra készülődő erőként, hogy íme, a történelemtanárok is ezt mondják! És a mi hátunk mögöl lövöldöztek, ránk hivatkozva, nem biztos, hogy azonos célokkal, mint mi. Ez megint az, hogy a politika hogyan használja fel az eszközt. De ezzel együtt mi nem tehetünk mást, ha tükörbe akartunk nézni.” (szakmai szervezet)

„Miközben mi együttműködtünk a minisztériummal, nem fogtuk be pörös szánkat az oktatáspolitikát illetően. Ez megint a mai politikai kultúrában nehezen fér bele. Hogy akkor most valaki vagy együttműködik, vagy protestál. És akkor vagy itt, vagy ott. Tehát ez a fekete-fehér gondolkodás, ez nagyon jellemző.” (szakmai szervezet)

Az állammal való kapcsolattartás milyensége mellett arról is megkérdeztük a szervezetek véleményét, hogy hogyan értékeli az állami döntéshozást. Interjúalanyaink az állam legnagyobb hibáját abban látják az oktatás területén, hogy rengeteg változást vezettek be, anélkül, hogy a korábbi változások hatását, eredményét megismerték volna. Kormányzati ciklusonként alakult az oktatási koncepció, és egy-egy cikluson belül is számos módosítás történt.

„Egyetlen egy dologban tudtak az elmúlt 20 évben a parlamenti pártok közös nevezőre jutni a közoktatást illetően, hogy változtatni kell, de ennél többre nem. A politikai pártokban nem volt készség, szándék arra, hogy legalább a legkisebb közös többszörösben megegyezzenek, mert ezt a négyévenkénti irányváltást megsínylette a közoktatás, de alapvetően a gyerekek sínylik meg, akikért állítólag ez az egész közoktatás van. A tartalmi kérdéseket illetően mi azt gondoljuk, hogy az új kormány mindenekelőtt és legelőször is ismerje el az oktatás-nevelés-képzés társadalmi fontosságát. Azzal, hogy az Oktatási Minisztérium nem lesz egy önálló minisztérium, ezzel számomra az az üzenet, hogy a közoktatás mégsem annyira fontos.” (szakszervezet)

„Mert hatásvizsgálat nélküli rossz döntések születtek. Amire azt mondtam, hogy ez foglalkoztatási típusú, mert ez is az oktatási kormányzat nem hatáskörébe, de döntés-előkészítő körébe tartozik. Az pl., hogy felemelték

a pedagógusok kötelező óraszámát, Aminek nyilvánvaló oka az volt, mint később egyik vezető kormányzati politikus, a parlament oktatási bizottságának elnöke elmondott a parlament plénuma előtt, hogy idézem: »hogy megspóroljanak mintegy 34 Mrd Ft-ot«. Azzal, hogy felemelték a pedagógusok kötelező óraszámát, ennek következtében azonnal (mert olyan a finanszírozási rendszer) csökken a közoktatás finanszírozása, amely arányban felemelték, olyan arányban csökken a közoktatás finanszírozása (2007-ről beszélünk). És nem voltak tekintettel arra, mert nem voltak olyan fékek a rendszerben, hogyha felemelik a kötelező óraszámot, nyilván el kell bocsátani arányosan annyi embert – majdnem sikerült is. De nem 18 ezer embert bocsátottak el, hanem csak 15 ezer-egynehány státusz szűnt meg... Mivel a finanszírozás csökkent, ezért az önkormányzatok összevontak-bezártak intézményeket, nem attól függött és a mai napig sem attól függ, hogy ott milyen szakmai munka folyik, hanem attól, hogy mennyi a nyeresége. Tehát ezek a fékeknek hiányában történt az, hogy nagyon nagymértékű forrást kivontak a rendszerből, 20%-ot az elmúlt 8 évben a közoktatás finanszírozásából.» (szakszervezet)

A szakképzéssel kapcsolatban a legtöbben azt kifogásolták, hogy különböző szaktárcák felelősek az oktatásért, hiszen az Oktatási és a Szociális és Munkaügyi Minisztérium mellett más tárcák is bekapcsolódnak a szakképzésbe, szakmák/szakmacsoportok szerint szinte valamennyi minisztérium részt vesz a szakképzés, az OKJ alakításában.

„Nem, már eleve nem jó, nem kellene szaktárcák. Egy kell. Ahogy kollégám említette, hogy két tárca irányít jelen pillanatban és 11 pedig felügyel – ez abszurd, ilyen nincs. Ez nem működhet. Bízom benne, hogy e tekintetben lesz némi változás a következő időszakban. Tehát nem szaktárcák, hanem egy felelőse kell, hogy legyen a dolognak.» (szakszervezet)

„Az, hogy 13 minisztériumhoz tartozik jelenleg a szakképzés. Az, hogy a szakképzés egy olyan Munkaügyi-Szociális Minisztériumba van jelenleg delegálva, ahol az államtitkár még 32 feladattal meg van bízva, és emellett a szakképzés egy, ez azt jelenti, hogy nincs a szakképzés igazán kézben tartva.» (munkaadó)

Egyes szervezetek szerint hazánkban hiába született meg az önkormányzati törvény és a plurális konszenzuskeresés intézményei, az állam nem segít a kis- és mikrovállalkozásokon, nem a helyiekre bízta a döntéseket, hanem felülről akar irányítani.

Elképzelések az oktatásról

A szervezetek többsége nem rendelkezik önálló, az oktatás egészét átfogó koncepcióval, általában csak részterületekre vonatkozóan vannak elképzeléseik. Sok szervezeten belül azért sincs lehetőség egységes elgondolás kialakítására, mert maga a szervezet sem egységes, különböző érdekek jelennek meg, amelyek gátolják egy egybehangolt nézet kialakítását.

Ilyen pl. az Alapítványi és Magániskolák Egyesülete, ahol a magániskolák érdekvédelme a cél, de megmarad a tagság sokszínűsége, csak magát a magánoktatás szféráját védik. Az a legfontosabb koncepciójuk, hogy minél több nyilvános szereplésük legyen a közvéleményben, a pedagógiai szakmai lapokban. Minél jobban tudják propagálni az alapítványi iskolákat, egyrészt a gyerekekért folytatott versenyben, másrészt, hogy növeljék a taglétszámukat, mivel három és félszer több az alapítványi iskola, mint a taglétszámuk.

„Az viszont kétségtelen, hogy most egy hosszú-hosszú demográfiai apály időszakához értünk. Ez már évekkel ezelőtt is megkezdődött, most már elérte a középiskolák szintjét, el fogja a felsőoktatást is, és ha megnézzük az egész pici csecsemőig, hogy mi a helyzet, azt mondhatjuk, hogy tragikus, nagyon kevés a gyerek. Akkor, amikor ezek az alapítványi iskolák megalakultak, egészen más volt a helyzet, nagyon sok volt a gyerek. Az alapítványi iskolák szerepe ebből a szempontból is óriási volt. Tehát a demográfiai magaslatokból eredő problémákat azért sikerült végigvinni, mert léteztek, megalakultak az alapítványi iskolák. Most más a helyzet. Az önkormányzatok, a legnagyobb iskola-fenntartói hálózat, nem érdekeltek abban, hogy létezzenek alapítványi iskolák, hiszen konganak az önkormányzati iskolák, nagyon sokat azért kellett bezárni, mert nincs tanuló, nincs igény a szolgáltatásokra. (Alapítványi és Magániskolák Egyesülete)

A sokszínűség ellenére csokorba gyűjtöttük azokat a lényeges, oktatással kapcsolatos megjegyzéseket, amelyek a szervezetek képviselőitől elhangoztak.

TARTALMI KÉRDÉSEK

A közoktatást érintő legfontosabb tartalmi kérdések között jelenik meg, hogy a sok-sok szerkezeti, intézményi változás és változtatás mellett elmaradtak, háttérbe szorultak a tartalmi fejlesztések. Ez nemcsak az iskolai innovációk hiányát jelenti, hanem egyes nézetek szerint a tudásanyag növelésére is szükség lenne, illetve az iskola értékközvetítő funkcióját is erősíteni kellene.

„Azok a liberális fordulatok, amik a törvényhozásban látszólag kedvező helyzetet hoztak. Például tankötelezettség meghosszabbítása, az alapvizsgának a jogi bevezetése, gyakorlatilag az elszabotálása. Magyarországon több mint 10 évig volt egy olyan jogi formula életben, '93-tól egészen 2005-ig, hogy 16 éves korban egy alpműveltségi vizsgával próbáljuk meg szintre hozni az embereket. Nem történt meg. A különféle iskolafejlesztési programok elmentek az infrastrukturális fejlesztések irányába, érthető, hogy akkor a pedagógusképzéssel, a belső tartalommal nagyon keveset foglalkoztak, ez széthúzta az iskolákat, az iskola szabad választása ezeket a folyamatokat felerősítette, a szakmunkásképzésnek a 16 éves kor utánra való helyezése tönkretette a szakmunkásképzést.

A külső források az EU-értékrend politikája szerint nem azokat az értékeket fejlesztik, amit egyébként a magyar oktatáspolitikai fejlesztene.” (szakmai szervezet)

„Alapvetően szerintünk meg kell erősíteni a szakmai feltételeket, a dolgozók egzisztenciális körülményeit, és mindehhez megfelelő forrásokat kell biztosítani. Ezért mondjuk, hogy az oktatásnak a tartalmi követelményeit, a tudásanyagát növelni kell, ennek az a közvetlen kapcsolata a szakképzéssel, hogy társadalmi szempontból roppant hátrányos, ha egy szakképzésben részt vevő alacsony tudásszinttel kerül a szakképzésbe. Ez az egyik. A másik nyilvánvalóan fontos, hogy helyre kell állítani a szakképzésben a tanulók becsületét is, hogy legyen érték szakképzésben részt venni, ott tanulni.” (szakszervezet)

Szakmai szervezetek szerint viszont nem is a tudásanyag növelésére lenne szükség, hanem annak átstrukturálására. Példa erre a történelem oktatása, ahol a megkérdozett szervezet szerint egyrészt a tananyagot kellene átalakítani oly módon, hogy az újkori történelem hangsúlyosabban jelenjen meg benne, mint a régmúlt, másrészt az egyes évfolyamok tananyagán is változtatni kellene.

„Az érettségien is sokkal nagyobb arányban van a XX. századi feladatok aránya, és ehhez képest negyed-, harmadannyit tanítunk az iskolában, mint kellene. Tehát a lényeg az, hogy sokkal többet kellene a modernebb korszakokról tanítani, szükségképpen kevesebbet a régebbi korszakokról.

De továbbmegyek: az általános iskola felső tagozatának a helyzetét tisztázni kell. Ez egy általános szakmapolitikai kérdés. A jelen helyzetben, ezen

belül, hogyha megnézem a történelemtanítás helyzetét, tarthatatlan az állapot. Elegánsan szoktam a kérdést megfogalmazni a kollégáknak: hogy vajon célszerű-e 5.-tól 8.-ig az ősembertől eljutni Orbán Viktorig, vagy talán nem így kéne. Aztán négy évvel később megint ezt a kört megfutni.” (szakmai szervezet)

Az elmúlt évek legmarkánsabb oktatáspolitikai kérdése az integráció volt. Azt tapasztaljuk, hogy a társadalmi szervezetek véleménye erősen szóródik e kérdéskörben. Vannak integráció mellett érvelő és ellenző vélemények is. Még az SNI-s szervezeteket, illetve szülői szervezeteket képviselő tagok körében is akadnak szélsőséges vélemények. Az ellenzők legfontosabb érvei szerint a nem SNI-s gyerekek iskolai előrehaladását gátolja az integráció, és az SNI-s tanulóval sem tudnak megfelelő mértékben foglalkozni az iskolák, míg az integráció mellett érvelők olyan eredményeket mutatnak fel, miszerint az SNI-s diákok sokkal jobb eredményre képesek, ha nem szegregáltan oktatják őket.

„Ugyanakkor azt a rendszert, ami EU-hírű volt, a gyengénlátók, a siketek, a mozgássérültek oktatási rendszerét szétverték. Ezeket a gyerekeket szétszórták normál osztályokba, csak a személyi-tárgyi feltételeket nem biztosították hozzá stb., stb. Az adminisztrációnak az elképesztő megemlése, ugyan már egy kicsit mérsékelték ezeket a terheket, de ez még kevés.” (szakszervezet)

„A Siketek és Nagyothallók Intézete, de ők nem integrálás pártiak – és ott nem gyerekek vannak, hanem az idősek vannak. Az én szüleim is siketné-mák voltak és én azokat is nagyon jól ismerem, mert gyerekkoromban állandóan odavitték, és később is sokat jártam oda. Tehát ismerem a Siketek és Nagyothallók Szövetségét is, de ők nyilván az idősebb emberekkel foglalkoznak, ők mind szegregáltan tanultak. Akkor még nem volt integrálás. Egy idő után – ’93-tól – a közoktatási törvénybe is belekerült az, hogy az integrálásra lehetőség van. És akkor lassan elindultak. Megint csak a Gyógypedagógiai Főiskola (igazgatója I. S.) volt nagyon nagy segítsége az integrálásnak, és megindultak ezek az utazó tanári lehetőségek. Gyógypedagógusok kimentek iskolába, hogy a pedagógusnak segítsenek, hogy foglalkozzanak a gyerekekkel.” (szülői szervezet)

Szintén több interjúban (leginkább szülői és diákszervezeteknél) is felvetődött a tanári munka értékelésének hiánya, amit a megkérdezett szervezetek a szakfelügyeleti rendszer visszaállításával oldának meg.

„Nagy hiányosságnak tartom, hogy nincsen külső szakmai ellenőrzés. Tehát fontos az intézményi autonómia, de az mégiscsak tarthatatlan, hogy az intézmény minden további nélkül meg tudta csinálni 2010-ben, hogy a '78-as tanterv alapján tanít. Márpedig tudjuk, hogy ez azért nem ritka példa. De az is fontos lenne, hogy a jogalkalmazás során az intézményvezetőnek a jogköre erősebb és képviselhető legyen. Például, ha ő alkalmatlannak tart egy kollégát, az alkalmatlanság okán történő felmentés az ne egy ritka holló legyen, hanem, ha erre van szükség, akkor egy alkalmazható történet legyen.” (diákszervezet)

Az AME úgy véli, hogy az elmúlt két évtizedben a legtöbb innováció az alapítványi és magániskolákban történt/történik. Ugyanakkor ezek a fejlesztések nem tudnak érvényesülni a többi iskolában, melynek okát abban látják, hogy az újító iskola maga sem tudja tartalmilag és módszertanilag is pontosan leírni azt, amit csinálnak, másrészt más környezetbe, más szereplők között rendre elbuknak az újítást bevezető kísérletek.

„Mert amikor azt mondja a Belvárosi Tanoda, vagy az AKG, hogy ez a jó, amit mi csinálunk, és így kellene másoknak is, akkor ők a legjobb tudásuk szerint megmondják, hogy mi ez, amit mi csinálunk. Aztán mégsem tudja senki sem megcsinálni, ha akarja sem. Több ilyen kísérlet volt, hogy legyünk mi a II. AKG, vagy a II. Belvárosi Tanoda – és nem sikerült.” (iskolafenntartó)

AZ OKTATÁS KÖRÜLMÉNYEI

Természetesen sokan érintik az oktatás tárgyi és személyi feltételeinek fejlesztését. Különösen a szakszervezetek körében hangsúlyos ez a kérdés és persze leginkább a pedagógusok bérezése, munkakörülményei kapcsán vetődik fel.

A szakszervezetek oktatási elképzelései kizárólag a pedagógusok érdekvédelmével kapcsolatosak: a túlmunkával, a csoportlétszámokkal, az intézménybezárásokkal, átszervezésekkel és a bérekkel. Pl. azért támogatja az egyik szakszervezet az integrált oktatást, mert ezt csak kis csoportos képzéssel látja megoldhatónak.

„Társadalmi szempontból muszáj valamilyen választ találni az integrációs kérdésekre, a sajátos nevelési igényű, halmozottan hátrányos helyzetű gyerekeknek és azoknak a társadalmi csoportoknak az integrálására, ahol sok ilyen van. Ez nemcsak a cigányságot érinti, hanem azokat a társadalmi csoportokat is, amelyek egyre inkább gyökértelenné válnak. Személy szerint ezt gondolom a proletarizálódásról, a nagyvárosok külső részeibe szorultakról beszélek, én

Budapestet ismerem jobban, Budapestnek még a belső kerületeiben is sok ilyen van. Tehát a gyökértelenné váló családok gyerekei azok nagyjából ugyanezt az életpályát futják be, és egyre nagyobb arányban lesznek ilyen gyerekek. Nem lehet azt tenni, az ún. rideg integrációt, hogy azt mondom, együtt kell tanítani a nagyon lassan haladót a közepesen vagy gyorsan haladóval egy 33 fős osztályban szakmai segítség nélkül. Mi azt mondjuk, persze, nagyon fontos az integrált oktatás, de csak akkor van értelme, hogyha legfeljebb 15-20 fős osztályokban van ez, és legfeljebb 3-5 lassabban haladó és sajátos nevelési igényű gyerek van, különben árt. Azt, hogy árt, azt lehet tudni, mert elviszik a gyerekeket azokból az iskolákból, ahol nem olyan jó minőségű oktatást látnak a szülők, és egyre több olyan iskola lesz, ami szegregált. Az oktatási rendszer teljes kettéválása látszik. Ezt pedig viszonylag egyszerű szabályozókkal és nem kevés pénzzel meg lehet oldani. Kis osztályok kellene, és arányosan kevés lassabban haladó vagy sajátos nevelési igényű gyerek az egyes osztályokba.” (szakszervezet)

„Tehát igenis, ezek a kollégák, ha dupla fizetést kapnának – attól lehet, hogy jobban tudnának tanítani.” (szakszervezet)

„Az önkormányzatok elfogadták a költségvetésüket, és a kollégáinknak azt mondták, hogy a kötelezően elvégzett túlmunkát nem fizetjük ki. Mondjál le róla, akkor talán nem fogják megszüntetni az intézményt, csoportot összevonni stb.” (szakszervezet)

Az oktatás finanszírozása, tárgyi és személyi feltételei az iskolafenntartók körében is a legfontosabb kérdéskör. Abban egységes véleményt képviselnek, hogy a kormányzat ne rójon rájuk pluszfeladatokat finanszírozás nélkül és a költségvetési törvény, a fejkvóták meghatározásában is hasonló az álláspontjuk. De itt már érdekellentétek is megfigyelhetők, hiszen az önkormányzati, egyházi és alapítványi iskolák finanszírozása eltérő.

Az oktatás feltételei között a diák- és szülői szervezetek számára a legfontosabb kérdés a közoktatás ingyenességének biztosítása, illetve a diák és szülők jogainak maximális érvényesíthetősége.

„A finanszírozás oldaláról nézve azon kellene változtatni, hogy egyik oldalról úgy teszünk, hogy a közoktatás teljesen ingyenes és ehhez tartsa magát mindenki. Másik oldalról pedig elnézem azt, hogy az oda nem adott finanszírozást az intézmény a szülőtől elveheti. Mert a törvény az egyértelmű abban, hogy az

erdei iskola az kinek a költsége, az az intézmény költsége, hogyha benne van a törvényi programba. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy az esetek 90%-ában ez nem intézményi költségvetésből valósul meg.” (diákszervezet)

VÁLTOZÁSOK A SZAKKÉPZÉSBEN

A munkavállalói és szakmai szervezetekkel készült interjúkban három kérdéskör külön is felmerült: az OKJ, a TISZK és a Munkaerő-piaci Alap (MPA). E témák jelenleg fontos szerepet töltenek be a szakképzéssel kapcsolatos diskurzusokban, mivel az OKJ a közelmúltban került teljes átalakításra, a térségi integrált szakképző központok is kutatásunk időpontjában alakultak meg, az alap kezelése pedig igen sok kritikát kapott, ezért elemzésünkben külön is foglalkozunk ezekkel.

A rendszerváltás előtt érvényben lévő többféle szakmai jegyzéket a kormányzat eltörölte és létrehozta az Országos Képzési Jegyzéket, amelyet először 1994-ban adott ki. Ez a jegyzék tartalmazza az állam által elismert szakmákat, meghatározva a szakmák elsajátításához szükséges belépési feltételt, a képzési időt (bár vannak olyan szakmák, amelyek elsajátításához az OKJ nem határoz meg képzési időt), valamint a szakmai és vizsgáztatási követelményrendszer meghatározására feljogosított szaktárcát. Az OKJ-t az elmúlt másfél évtizedben többször is módosították, 2006-ban történt a legutóbbi jelentős módosítás. Ekkor került bevezetésre a modulrendszer, amely egy-egy szakmára vonatkozóan alap- és részképesítéseket, ráépítéseket és elágazásokat is meghatároz, illetve a kompetencia alapú oktatás.

A megkérdezett szervezetek mindegyike egyetért a változásokkal, viszont azok bevezetésének módjával, tartalmával, eredményével már senki sem.

Úgy vélik, hogy a modulrendszer csak a korábbi tantárgyi rendszer, tantárgycsoportok átnevezésével valósult meg, míg a kompetencia alapú oktatás rendszere túl bonyolulttá tette a vizsgáztatást.

„Utána 3-4-5 napos vizsgák vannak, amelyekre már igazán a gyakorlatot jól ismerő, elkötelezett ember nem tud elmenni. Ha a vizsgabizottságok összetételét nézik, tele van nyugdíjasokkal és nem kompetens emberekkel. A vizsga egy megélhetési forma lett Magyarországon, amiből az hiányzik, hogy a gyakorlatnak kellene kontrollálni a képzést, tehát nem az autószerelő megy el autószerelő OKJ-vizsgára, hanem elmegy majd az a hivatalnok, meg kamarai csinovnyik (abból is van most már elég), és végigüli, ha végigüli, mert ma már lehetővé tették, hogy elég, ha egy ember ül ott a vizsgán.” (szakmai szervezet)

„Eléggé tragikus a helyzet. Miből származik ez? Három dolgot kapásból: egyik tragikum hogy megint sikerült kifejeszteniünk egy olyan rendszert, aminek az alapelveivel ha én egyet is értek – ez úgy, mint az 1968-as gazdasági reform –, pont a kulcskérdései nem valósultak meg. Ennek következtében, szélsőségesen fogalmazva, az egésznek több a kára, mint a haszna. Én nem ilyenekre gondolok, hogy modulrendszer, meg kompetencia alapú, mert ezek vitathatatlanul jók és szükségesek. Bár erre is mondhatnám, hogy ez sem valósult meg. A modulrendszerű képzésben nem valósult meg az átjárhatóság.” (szakmai szervezet)

A modul rendszer bevezetése az iskolarendszerű képzés és a felnőttképzés közötti átjárhatóságot is biztosította volna, viszont mivel csak névlegesen valósult meg, ezért továbbra sincs átjárás a két rendszer között.

„Azt mondtam, hogy tulajdonképpen az alapelképzéseknek sem felel meg. Az alapelképzés az volt, és ez egy jelentős munkaerőpiachoz való közeledést és átláthatóságot okozott volna, hogy az iskolarendszerben és a felnőttképzésben ugyanabban a konstrukcióban folyik a képzés. Saját tapasztalatom szerint nagyon fontosnak tartom, hogy tantárgyszerkezet helyett tananyagmodulok alapján képezek. Én megértem, hogy ez az iskolarendszerben a tanárok foglalkoztatása miatt probléma. Lehet hogy a szakismereti halmaz miatt is probléma. Én megértem azt, hogy megmaradt a tantárgyi struktúra, óriási engedés volt ebben. Csakhogy ebből származik egy nagyon súlyos probléma. Hogy nincs átjárás a felnőttképzésbe. Visszafelé sem.” (szakmai szervezet)

Szintén sokan kritizálják az OKJ-ben szereplő szakmák számát. Jelentős csökkenésre nem számíthatunk, hiszen az elmúlt 16 évben sem sikerült ezt megtenni, pontosan azért nem, mert sok-sok érdekeltség, érdekellentét nem tud konszenzust teremteni.

„Ha az OKJ-ról beszélünk, akkor nevetséges. Ha egy szóval kellene jellemezni az OKJ-t, akkor nevetséges. Kicsit bővebben: hiába volt az Országos Képzési Jegyzék reformja, és kétségtelenül haladt előre valamit a korábbi struktúrához képest, egyébként olyan színvonalatlan OKJ-s képzések vannak, amelyekre nincs szükség. Azt gondolom, hogy az OKJ-ból ki kell gyepálni a 60%-át, és tényleg csak annak a 40%-nak van létjogosultsága a felnőttképzésben, amelyre van munkaerő-piaci kereslete. Bocsanat, de hogy százával képeznek műkörömépítőket – nincs erre szükség.” (munkaadó)

Sokan azt is problémának ítélik meg, hogy az átmeneti időszakot, a régi és az új OKJ együttélését nem kezeli jól, nincs semmiféle kialakított stratégia a párhuzamos működésre.

„Eleve az, hogy maga az OKJ is elég nagy kívánnivalót hagy maga után, a szervezete miatt. Nekem volt szerencsém meghallgatni hogy pl. ez a moduláris téma hogyan készült. Nagyjából azt mondhatnám, hogy vagy vicces, vagy felháborító a mód, ahogyan készült. A másik dolog pedig, hogy általában a bevezetés módjával van probléma, amikor azt mondják, hogy itt egy választóvonal és holnaptól ezt csináljátok, miközben senki nincs felkészülve belőle, senkinek sincs fogalma arról, hogy mit kell csinálni. Természetesen vannak tájékoztatók, aztán az igazgató, igazgatóhelyettes megpróbálja továbbadni, és a tantestület meg csak néz. Közben nincsenek meg hozzá a tananyagok, tehát kicsit időzavarosnak tűnik az egész.” (szakmai szervezet)

„Tekintettel arra, hogy az európai uniós pénzekből történt ez a fejlesztés, ezt tartom én a legnagyobb konstrukciós problémának, ezen nem lehet változtatni. Ez így önmagában nem igaz, Eu-s pénzzel nem lehet. Elég furcsa, ugye, hogy most kezdődik hivatalosan a bevezetése, egy éve megy, és akkor most még 18 Mrd-ot ráfordítani a változtatásra, pedig több pénz kellene a változtatásra, mint a kialakításra.” (szakmai szervezet)

A megkérdezett szervezetek véleménye a TISZK-ekkel kapcsolatban hasonló, mint az OKJ-val. A szervezetek többsége egyetért azzal az elképzeléssel, amely miatt a TISZK-eket létrehozták, de annak megvalósulásával már nem. A fő ellenérvek a következők:

- Leginkább a felnőttképzéssel (is) foglalkozó szervezetek fogalmazták meg azt a kritikai észrevételt, hogy a TISZK-ek versenytársat jelentenek a felnőttképző vállalkozások és intézmények számára, miközben nem értenek ehhez a feladathoz, nincsenek meg hozzá a személyi feltételeik.
- Az intézmények ellenérdekeltek a profiltisztításban, azért lépnek be a TISZK-be, hogy hozzáférhessenek a szakképzési hozzájáruláshoz.
- Egyes esetekben a rossz úthálózat miatt nem megoldott a tanulók utaztatása az intézmények és a lakóhely között.
- A nagyobb intézmények jobb érdekérvényesítő képessége révén előnyre tesznek a kisebbekhez képest.
- A TISZK ellenérdekelte abban, hogy a tanuló munkahelyi környezetben folytassa a gyakorlatot, viszont a szervezetek többsége szerint fontos lenne, hogy legalább egy évet munkahelyi környezetben tanuljon a szakmunkás.

– Nem megoldott a TISZK-ek fenntartása, az újonnan – leginkább pályázati pénzekből – beszerzett modern technológia is elavul, amortizálódik néhány éven belül.

„A TISZK-ek, ha megnézem a statisztikát, meg a közvetlen saját tapasztalataimat, azt látom, hogy nem értenek a felnőttképzéshez, nem akarnak felnőttképzéssel foglalkozni, és nincsenek meg az eszközeik, személyi, humánerőforrásuk sincs hozzá. Miközben kötelező felnőttképzéssel foglalkozniuk, mert a TISZK-é válás majdan 5 év múlva ellenőrizendő, a megalakuláshoz képest. Indikátoraként megjelenik az, hogy neki felnőttképzési tevékenységet kell folytatnia. Miközben ez senkinek nem érdeke, kivéve a jogszabályalkotó – véletlenül ismert okból hozott – megfontolásának. Ezzel én nem tudok egyetérteni.” (szakmai szervezet)

„Hosszú történet, de a lényege az, hogy amikor én összehívtam az iskolákat, azt mondtam, hölgyeim, tessék szíves csináljunk egy rendszert, mert a marketingben melyik iskola fog specializálni, mert 4 meg 8 hallgatót tanított az egyik, a másik, a harmadik. És mit tetszik gondolni, mi lett? Rögtön megbuktattak, azt mondták, ki ez a fickó, aki itt szórakozik velünk. Mert a szakképzési támogatás az nekünk kell! Ettől kezdve nincs miről beszélni. A TISZK-ek itt buktak meg.” (munkaadó)

„Na, akkor elmondom a TISZK-ről csak úgy hirtelen, hogy Cegléden megcsinálták a TISZK-et és a nagykatái szakiskolából oda kellene átjárnia a gyerekeknek. Aki ezt kitalálta, életében nem volt se Nagykátán, se Cegléden. Nagykátáról be lehet jönni Pestre, és be lehet jönni Ceglédről is. De keresztben nincs járat. Hogy menjen át a szerencsétlen gyerek a TISZK felszerelt tanműhelyébe? Hagyjanak már békén!” (munkaadó)

„Mint szándék kitűnő, a gond az, hogy nagyon sok a látszat-TISZK, ha jól tudom 78 bejegyzett TISZK van jelen pillanatban, egyáltalán nem biztos, sőt, egészen biztos vagyok abban, hogy nem mindegyik jelent valódi integrációt. Látszólagos megállapodás pályázati pénzek elnyerése érdekében. Tehát mindenképpen híve lennék a TISZK-ek működésének, de teljesen újra kellene gondolni és valódi működő integrációt kellene kialakítani. A gyakorlati képzésben viszont annyiban más a véleményem, hogy mindenképpen szükségesnek tartanám minden szakmában, hogy legalább egy év gyakorlatot a tanuló vállalatnál töltsön el. Ne csak iskolában legyen gyakorlaton, még abban az esetben

sem, hogyha egyébként a TISZK-en belül kitűnő technikai feltételeket tudnak biztosítani, meg ahol pályázati pénzekből már szép fejlesztéseket tudtak megvalósítani. Nem lehet valaki úgy szakmunkás, hogy nincs munkahelyi tapasztalata.” (szakszervezet)

„Létre kellett hozni a TISZK-eket, amikkel én akkor sem értettem egyet, most is tagja vagyok és nem értek vele egyet. A megyében az történt, hogy 13 ezer diák bekerült ebbe a TISZK-be, és létrejött egy mamut intézmény. És ezt én nem tartom jónak, életszerűnek. Gyakorlatilag törvényesen működik a TISZK, de az oktatási intézmények megtartották az önállóságukat, rivalizálás van, és ami a legnagyobb gondunk, hogy a szakképzési hozzájárulást a TISZK-nek kell fizetni. És a TISZK osztja vissza. A szakképzési hozzájáruláson beszerzett eszközök nem az intézmény tulajdona, hanem a TISZK tulajdonába kerülnek. Véleményem szerint nem érte el a célját a TISZK és el kellene dönteni, hogy duális szakképzést folytatunk, vagy az angolszász modellt. Nálunk egy hibrid megoldás van, amely mindkettő hátrányait hordozza, és én bátran ki merem mondani, hogy a következő a helyzet: beléptek nagy önkormányzatok, zártkörű részvénytársaságot alakítottak ki, mindenki szavaz a kis plakettjével. Tehát egy nagy önkormányzat, megszavazza azt, hogy nekem mit kell csinálni. Elvesztettük az önállóságunkat, és csak azért kényszerültünk belépni, mert ha nem lépünk be, akkor semmi fejlesztési forrást nem kapunk.” (munkaadó)

„A TISZK alapvetően, bevallottan is, modernizációs szándék volt azazal, hogy az elavult kis iskolákat valahogy szorítsa ki a piacról, számolódjanak fel, szűnjenek meg. És a forrásokatallokálja a modernizációs szakmákra, nagy forrásigényű szakmákra. És a forrásallokációnak az egyik lényeges pontja a szakképzési hozzájárulás, amit a cégek fizetnek be, és úgy is indult, hogy a cégek ezentúl nem adhatnak az iskoláknak közvetlenül pénzt, csak a TISZK által fenntartott, működtetett CNC-műhelynek a fejlesztésére. És aztán a belső lobbik eredményeként visszaállt az a rendszer, hogy az iskolák simán hozzájuthatnak továbbra is ugyanazokhoz a forrásokhoz, csak egy kicsit bonyolultabb úton. Olyan hallatlanul erős a belső lobb, hogy megölte ezt a szándékot.” (iskolafenntartó)

„A TISZK egy óriási infrastrukturális fejlesztési program, és nincs megmögötte a szerves beépülése a szakképzési rendszerbe. Hiszen a diszfunkciók tömege kíséri egyelőre a TISZK-eket... Kvázi egy olyan forrás-struktúra átrendeződés ment végbe az utóbbi 6-8 évben, ami azt eredményezte, hogy

a gyengék még gyengébbek lettek, az erők pedig esetenként nem biztos, hogy a leghatékonyabban használják fel azokat a pénzeket. Hiszen szép, hogy egy TISZK-re ráköltünk egy-két milliárd forintot, de ha ez az infrastruktúra nem működik, akkor ugyanúgy el fog porladni, néhány év alatt amortizálódik, mint teszem azt, ha valami másra költöttük volna ezt a pénzt esetleg hatékonyabban.” (szakmai szervezet)

Interjúalanyaink nemcsak a TISZK-ről mint intézményről nyilatkoztak negatívan, hanem az őket felügyelő RFKB-król is. Leginkább az iskolafenntartók és szakmai szervezetek (akik nem tagjaik az RFKB-knek) fogalmaztak meg kritikákat. Akad közöttük egy munkaadó is, de ez is jó példa arra, hogy ki kinek a véleményét képviseli, hiszen az interjúalany ugyan egy munkaadói szervezet delegáltja az NSZFT-ben, foglalkozása azonban iskolaigazgató, és véleménye is inkább ezt a szerepkört tükrözi.

A bírálók szerint az RFKB tagjai személyes vagy (jó esetben) szervezeti érdekeket képviselnek, nem alkalmasak egy-egy régió képzési, foglalkoztatáspolitikai döntéseinek meghozatalára.

„Az, hogy ezekben a bizottságokban ülő emberek a legritkább esetben képesek egyrészt felülemelkedni saját érdekeiken, másrészt pedig erőfeszítést tenni arra, hogy átlássanak nagyobb területet. Hogy egyetlen egy művészeti képzés sem kerül bele a támogatott szakmák körébe, az azért elég rövidlátó gondolkodás. Jó, a színházak viszik a pénzt, a mozi viszi a pénzt, persze. Ha profit oldalról nézem, ez pénzpocsékolás. De ha azt mondom, hogy a magyar kultúra, akkor talán mégsem.” (iskolafenntartó)

A hiányszakmák meghatározását is alapvetően hibásnak vélik. Úgy gondolják, hogy az iskolák vagy felnőttképzők a kereslet alapján hirdetik meg képzéseiket, arra képeznek, amire igény van. Így a hiányszakmák meghatározása abszurdnak tűnik. Ráadásul egyes vélemények szerint a hiányszakmák leginkább az alulfizetett szakmák köréből kerülnek ki, vagyis hiába képeznek rá szakembereket, ha később úgysem azon a területen fog az illető dolgozni.

„Az a tény, hogy a teljes szabályozási és ennek következtében a finanszírozási rendszer ún. hiányszakma-centrikus. Gondoljon a TISZK-ekre, ha igaz a rémhír, akkor már a TISZK minimális 1500-as taglétszámába sem lehet beleszámolni az RFKB-k által visszafejlesztendő szakképesítéseket. Mint közismert, a nem visszafejlesztendő, a szinten tartandó és a fejlesztendő szakképesítések zömét azok a fizikai szakmák teszik ki, amire nincs kereslet. Akkor azt kell mon-

dani, hogy akkor falanszter, és akkor anyukától apukától kezdve a fejeket kell mosni. Nem lehet azt mondani, hogy keresletvezéreltnek kell lennie – ez a rögeszmém –, hogy nem lehet összekeverni a keresletet a munkaerő-piaci kereslettel. Más összefüggésben már mondtam, hogy a munkaerő-piaci kereslet egy viszonylag kis része az összkeresletnek. Most bután fogalmazom, semmiképpen sem szakszerűen, akkor a keresletnek a 90%-a az érintett képzésben részt venni szándékozó, illetve korosztálytól függően még inkább a környezete: apuka, anyuka, család. És annak én mondhatom, ha ő szülész-nőgyógyász akar lenni, hogy legyél ács-állványozó, miután a teljes finanszírozási, szabályozási rendszer erre irányul, ráadásul biztonsági szelepet sem hagy.” (szakmai szervezet)

„Nálunk van 10 db hiányszakma, ilyen hogy ács/állványozó, kőműves, bádogos, gépszerelő, húsipari feldolgozó stb. ugyanakkor nincs építőipari kereslet ezekre a szakmákra. És ezt nem érti pár nagyon kedves ember, hogy egy hiányszakma azért alakul ki, mert nem fizetik meg. Ha megfizetnék a kőművest, akkor tucatjával mennének oda, és kialakulna a presztízse. De így nem lehet. Most meg az a koncepció, hogy zárjuk be a gimnáziumokat, zárjuk be a középiskolákat, és tereljük a népet a szakiskolák felé, és így majd sok kőműves lesz. Nem ezt akarják a szülők.” (munkaadó)

Interjúalanyaink szerint az MPA pénzeit nem jól osztják el. A legtöbb kifogás amiatt van, hogy nem a szakmunkásképzés, a gyakorlati képzés fejlesztése részesül belőle, hanem másra fordítják a támogatást. Főként a munkaadói és munkavállalói szervezetek szerint aggályos, hogy a felsőoktatás, a közoktatás és különböző más programok részesülnek az MPA-ból.

Különösen a felsőoktatás támogatása szül komoly vitát az NSZFT-n belül. Sokan úgy vélik, hogy a felsőoktatás nem része a szakképzésnek, ezért ne is kapjon az MPA-ból, míg mások – nyilván a felsőoktatásban érdekeltek – úgy vélik, hogy a felsőoktatás része a szakképzésnek.

„Szerintem duplán nem osztja el jól, mert az eredeti elképzelés az volt, hogy a szakmunkásképzésre szánjuk ezt. Tehát amikor a gyerekek nincs megfelelő gyakorlólhelye, akkor csináljunk ezeknek egy megfelelő gyakorlólhelyet. Tehát pl. húsiparnál első évben egyik gyerekkel sem lehet mit csinálni, meg kell tanítani megfogni a kalapácsot vagy akármit. A következő évben már tud termelni, a nyári gyakorlatokon pláne. Harmadik évben pedig oda lehet állítani már a szalag mellé.

És miért nem osztja el jól?

Azért, mert X. a minisztersége alatt (egyébként ő értett hozzá, hogy mit kell csinálni) azt találta ki, hogy a felsőoktatás szakképzés – ami így nem igaz. Mert rossz lányokat is kell képezni, az is nagyon fontos, Indiában csinálják is.” (kamara)

„Hogy elviekben 1/3 részt most már a felsőoktatás használhat fel, 2/3 ott maradt a középfokú oktatásban – ezzel sincs különösebb gondom. Csak egyre nagyobb arányban állami projekteket finanszíroznak belőle. Egyre inkább olyan dolgokat és nem azt, amire igazából létrehozták.” (szakszervezet).

„Van itt egy nagyon fontos véleménykülönbség abban, hogy a szakképzést a szakképzési oldalon ülők egészen másképp fogják föl, mint a felsőoktatási oldalon ülők. Egy durva példa: megjelentek publikációk az elmúlt időszakról arra vonatkozóan, hogy amit a felsőoktatás csinál, az nem szakképzés. Na ez elég durva, mert az én iskolámat alapul véve, ahol mi számviteleseket képzünk, azért elég durva azt mondani, hogy ez nem szakképzés. Akkor mi-csoda?” (munkaadó)

Általános vélemény az is, hogy az MPA elosztásakor sokszor olyan támogatást is megítélnek, amely nem lenne indokolt, illetve amely egy-egy tanácsban részt vevő szereplőnek kedvez.

„A munkaadók általában azt panaszozzák, hogy a szakképzés milyen pocskékul áll, ezt mindannyian tudjuk, másrészt nem arra mennek a pénzek, ami tényleg közvetlenül segítené a gazdaságot. Megszavaznak ugyan minden marhaságot, de azért csak-csak panaszozzák a magukét. Aztán az oktatási rész, a felnőttképzésiek, azok meg ügyeskednek, hogy úgy alakítsák a pályázati feltételeket.” (munkaadó)

„Kilóra meg vagyunk véve, hogy ne vitatkozzunk. Az Oktatási Minisztérium előterjesztéséből kilóg a lóláb, hogy ott az intézményeket próbálják fenntartani ilyen alibi pályázatokkal. Az SZMM-nél jobb a helyzet, mert igaz, hogy sokszor olyat csinálnak, ami ha úgy tetszik, direktben nem szakképzési téma, de valahol a periférián legalább ott van.” (munkaadó)

Többféle érdek is ütközik a pénzek elosztásánál. Nemcsak a különböző oldalak között, hanem egy oldalon, a kormányzati oldalon belül is. Az NSZFT, az OKM és SZMM is jelen van, és az OKM oldaláról is lehetnek előterjesztések. Az interjúk tanúsága szerint a két minisztérium között is súlyos ellentétek feszülnek a pénzek elosztásakor.

„– Nekem az, hogy nagyon szétaprózott, megosztott, nagyon gyorsan egy helyre kellene rakni és akkor sokkal hatékonyabb lenne. De itt legalább összetalálkozik az OKM meg az SZMM, mert különben nem. Ez két várként áll egymással szemben. Minket azért nem szeretnek az SZMM-ben, mert tudják rólam, hogy felsőoktatás vagyok. Tehát ami oktatás, azt nem nagyon szeretik. De a szakképzési alap szétosztásában ez a kettő, ugye, dominánsan megjelenik. De nyilván szét lesz osztva.

– Nagy ütközések szoktak lenni egy ilyen tárgyaláson?

– Nem nagyon, mert a zöme itt az NSZFT-ben általában munkáltató meg munkavállaló szervezetnek tagja és az övét figyeli, de ez az OKM-es rész nem nagyon érdekli. Csak amikor kilóg a lóláb, akkor van ütközés. Van olyan kilógó lóláb, hogy egy háttérintézménynek akarják adni a pénzt.” (munkaadó)

Sokan azt is kifogásolják, hogy nem derül ki, hogy mire költik a pénzt. Pénzügyi beszámolókat születnek, erős finansiális kontroll valósul meg a támogatott projektek befejeztével, de tartalmi, szakmai számonkérés nem. Vagyis az eredmények bemutatása rendre elmarad.

„Hát nem, de mindig tudjuk, hogy egy évben kétszer az RFKB-ba bejön a kamara egy nagy sleppel, mindenki benne van, mi is, mert összegyűjti maga mellé az összes ilyen szakmai szervezetet, és akkor benyújtja a maga nagy pénzét, és elvárja, tőlünk, hogy ezt természetesen támogassuk. Nekem személy szerint egy bajom van, de többeknek is a testületben az a bajunk, hogy a kamara hatékonyságát, eredményességét ezen a téren nem nagyon méri, és nem látja senki.” (munkaadó)

Emellett a tagság pozitív példákat is említ, az alap felosztása esetében voltak arra példák, hogy az NSZFT delegált tagjai tettek előterjesztéseket kutatások támogatására, viszont ez a forrásmegvonások miatt csak rövid ideig tartott.

„Módunk van előterjesztéseket is tenni, sőt a legutolsó ciklusban volt, hogy akár kutatási témákat, akár támogatási témákat javasolhattak az NSZFT résztvevői. 2008-ban és 2009-ben volt ez, ameddig volt valamennyi forrás rá, addig el is indult ezeknek a támogatása, akár kutatási, akár más, de aztán eléggé leálltak a források. Úgyhogy én azt gondolom, hogy tényleg a szakmai konszenzuson alapul az egész, az oldalak konszenzusán.” (iskolaferentartó)

SZAKKÉPZÉS VERSUS FELSOÓKTATÁS, KÖZOKTATÁS, FELNŐTTKÉPZÉS

Sokan vallják azt a nézetet (kamarák, munkaadók), hogy a szakmunkásképzés a legnagyobb vesztese a felsőoktatás expanziójának. Sérelmezik, hogy a felsőoktatásba ma már alacsonyabb tudással, felkészültséggel is be lehet kerülni. Úgy vélik, hogy a szakmunkásképzés presztízsét a felsőfokú továbbtanulás korlátozásával kellene visszaállítani.

„Egyszerűen minden gyerek, akinek a szakképzésbe kellett volna mennie, a tehetsége erre predesztinálta, mégis a felsőoktatásba ment és annyira felhígult a tudás, hogy nagyon. Én tudom, mert tanítok a felsőoktatásban. Bocsnát, hogy ezt mondom, de van egy csomó nagyon rossz képességű gyerek a felsőoktatásban, aki elvégzi előbb-utóbb, de tehetségtelen, és nem igazán tud sikeres lenni.” (munkaadó)

„Ez a bolognai folyamat, ami egy népképzést jelent, hogy mindenki mehet egyetemre. Ez is egy abszurd dolog, hogy ma Magyarországon az egyetemre, főiskolára felvettek száma több, mint a beiratkozott elsősök száma. Egy buta kérdés: hogy ki fog dolgozni? De tényleg vissza kellene adni a szakmunkának, a kétkezi munkának a becsületét. És ez nem csak demagógia. Hanem azért meg kellene már nézni, hogy azok a kis fiatalok, akik egyetemre, főiskolára kerülnek, azok tényleg odavalók-e?” (szakszervezet)

Vannak olyan vélemények is, hogy amellet, hogy kevesebb felsőoktatási intézményre lenne szükség és kevesebb hallgatóra, a felsőfokú képzések sincsenek összehangolva a munkapiaci igényekkel. Olyan szakmákban folynak képzések, amelyekre a munkapiacon nincs szükség. Egyes vélemények továbbfonva ezt a szálát, azt is fölvetik, hogy a felsőoktatásban is a szakképzésben működő rendszert kellene bevezetni, az RFKB-knak (vagy hasonló szervezetnek) kellene döntenie a felsőoktatásban választható szakmák munkapiaci relevanciájáról.

„Hihetetlen mennyiségű pénzt költünk ma Magyarországon oktatásra, csak rosszul. Tehát azt gondolom, hogy ezt a több százmilliárd forintot, amit elköl-tünk egyébként oktatásra, felsőoktatásra is, ha ezt ésszerűen költenénk el, biztos, hogy hatékonyabb lenne. De ez kétségtelen azzal járna, hogy a jelenlegi 71 egyetemből, mert ennyi van, nem kellene, csak 25. Szakképzésről ugyanez. Az, hogy potenciális munkanélkülieket termelünk, mert olyan szakmákat tanítunk, amiről pontosan tudjuk, hogy nincs rá szükség, de kényszerből a gyereket beadják a szülők, és amikor elvégzi, potenciálisan már nincs munkahelye, és akkor jöhet az átképzés.” (munkaadó)

„Az RFKB-k hoznak döntéseket a szakképzési típusú intézményeknél, hogy melyek azok a kiemelten támogatandó szakmák, amelyeknek a képzéséhez magasabb anyagi hozzájárulás jön, ezt igyekeznek is megalapozottan tenni. Ugyanakkor a felsőfokú oktatási intézményeknél ilyen típusú kényszer nincs. Tehát kvóta alapján kapják meg és kész.” (szakszervezet)

Akadnak azonban olyan munkaadói vélemények is, amelyek nem szankciókkal operálnak, hanem a pályaválasztás, pályaaorientáció kiszélesítésétől várják a szakmunkásképzés népszerűségének emelkedését. Úgy gondolják, hogy a munkahelyek nagyobb mértékű bevonásával és a minél korábban elkezdett pályaaorientációval elősegíthetik ezt.

„Az iskolarendszerű szakképzésben azzal foglalkozunk, amiről beszéltem, hogyan lehetne a hiányszakmákban és egyebekben az iparosságnak az utánpótlását biztosítani, ezért rendkívül érdekeltek vagyunk a pályaaorientációnak egy nagyon kifejezett változatában, már a 6. osztálytól kezdve, mert már ott dönt a gyerek, hogy hova megy, a 12 osztályosba, vagy máshova... hogy onnantól kezdve tudomása legyen legalább bent az iskolában arról, hogy választási lehetősége van. És mi szeretnénk, hogyha maga az iparos is bemehetne az iskolába.” (munkaadó)

Miközben egyes munkaadói szövetségek úgy gondolják, hogy a szakképzés nem illeszkedik a munkapiaci igényekhez, és nem eladható szakmákra képeznek, addig a másik oldalon a felnőttképzők azt mondják, hogy nem jelennek meg a piacon a munkapiaci igények, azért, mert nincsenek igényeik. Csak az egyén igényeire tudnak alapozni, amikor a képzéseket indítják.

„Az első és legfontosabb, hogy a különféle munkaerő-piaci felmérésekhez és az igényekhez kell alakítani az iskolákat. Tehát olyan szakképzésnek kell lenni, olyan szakmáknak, szakmacsoportoknak, amire azon a területen, régióban igény lesz 5 év múlva, 3 év múlva. Ma olyan helyeken folynak olyan képzések, ahol hasonló cég nincs is a közelben sem. Sajnos, Magyarországon alacsony a mobilitás, nincs lakás, kötődnek a helyhez. Lehet, hogy el lehetne menni Győr-Sopron megyébe, és ott el tudna helyezkedni a szakmájában, de nincs lakása, gyenge a mobilitás, ezért nem tudni mi lesz belőle. Munkanélküli lesz belőle.

Az a probléma, hogy egy-két speciális szituáció vagy üzleti fogás, vagy szerencse, vagy bármi miatt vannak csordultig töltött felnőttképzési intézmények, de a felnőttképző intézmények többsége, becslések szerint is 50%-a

túlkapacitással dolgozik. Hogy ennek mi az oka, az nagyon sokrétű. Ugye, az egyik oka az, hogy a felnőttképzési intézmények születésüktől fogva vállalati igények kielégítésére jöttek létre. Furcsa ellentmondás, hogy ma az államigazgatás állandóan azt szajkózza, hogy a szakképzés a munkaerő-piaci igényeknek megfelelően alakuljon, és miért nem alakul eléggé. Amire mi azt szoktuk mondani, hogy mi a piacról élünk, mi azt hirdetjük meg, nem azt, amit mi kitalálunk, hanem ami iránt jó kereslet van. A kereslet döntő többsége nem a munkaerőpiacról jön, tehát nem a munkaadóktól jön a kereslet, hanem magánszemélyektől. Még a mai napig is, magánszemélyektől nagyobb a keresleti igény, de még egy tetőfedőképzés esetén is, nemcsak egy fehérgalléros esetben, amit pl. az én cégem csinál. Minimális, úgy becsüljük, hogy 20% körüli az összkeresletből a vállalati megrendelés.” (szakmai szervezet)

A szakképzés átalakítására vonatkozó elgondolások között főként a munkaadók körében van jelen a finanszírozás átalakításának igénye, egy szakmától függő, differenciált finanszírozás bevezetése.

„Sokkal differenciáltabb képzést, visszatérve mondjuk a középfokú szakképzéshez, ott is nagyon nagy különbségek vannak, hogy most cukrászt vagy informatikust képezek. Nem ugyanaz. De a jelenlegi finanszírozás ezeket a különbségeket nem veszi figyelembe. Na most lehetne olyan differenciált támogatást kialakítani, hogy a munkaerőpiac szempontjából fontosabb, de költségesebb képzéseket jobban támogatni.” (szakszervezet)

Szintén tipikus vélemény a kamarák és a munkaadók oldalán, hogy a szakképzésben szükségtelen mértékű a közismereti képzés, általában kevesebb elméletet kellene tanítani, és növelni kellene a gyakorlati oktatás idejét. Sokan tartják pl. szükségtelennek a szakmunkások nyelvvoktatását.

„Három dolgot kell megtanulni: írni, olvasni, számolni. A többi az mese. Ha ezt megtanulja, akkor szakmunkás lesz.” (kamara)

„Be lehet bizonyítani, hogy az utóbbi 15-20 évben egy kereskedőképzésbe mindent beletöltünk a gyakorlat rovására. Pedig ez egy manuális szakma. Vagy mondtam a kedvenc példámat: A dabasi gyerek bejelentkezik a Koltai Zsuzsa Szakiskolába kőművesnek. De nem falat rakni tanítjuk, hanem németül. Majd akkor, amikor a gyerek felszabadult, és jól tud falat rakni, és kimegy Németországba dolgozni, és azt mondja a pallérja, hogy fiam, hozd ide

a fandlit, és nem a fandlit, hanem a hódlit viszi oda, akkor kap egy nagy pofont. Akkor megtanulja, hogy mi a kettő között a különbség. A szakmát kell megtanítani, nem mindent elvenni az elmélet rovására.” (munkaadó)

„Folyamatosan jelezzük elég hosszú idő óta, hogy a szakképzésnél, felnőttképzésnél nagyon keveselljük azt a gyakorlati időt, amit erre szánnak.” (munkaadó)

Mások inkább azt szorgalmazzák, hogy egyértelműen váljon el a szakképzés a közismereti képzéstől.

„A szervezetünk az élharcosa a duális képzési rendszernek. Össze kell párosítani a duális képzés előnyeit a mi iskolaszervezetű képzésünkkel, meg kell szüntetni az iskola abszolút fennhatóságát egy csomó területen, hogy csak tanulmányi képzéseken vigye át a gyerekeket 3 éven keresztül, mert nem tudnak vele a gazdaságban mit kezdeni. Tehát itt egy értelmes kompromisszumot kell kötni. El kell választani a közoktatást és a szakoktatást sürgősen egymástól, mert amíg a közismeret rátelepszik még a szakképzési évfolyamokra is, addig nálunk gyakorlatilag alulképzett emberek jönnek ki. Ez van.” (munkaadó)

„Mi a középfokú szakképzést képviseljük. Tehát nekünk ebből az a fontos, amit mondott: MINDEGY hogy hol a határ, de választódjon ketté a közismereti oktatás és a szakképzés, ugye, egyes országokban 9 osztályos rendszer van. Ha azt mondom, hogy 9.-ig tart az általános iskola, vagy tart a 8.-ig, ne engedjék addig tovább, ha kell, négyszer bukjon meg, amíg el nem éri azt a határt, amikor lejárt a tankötelezettsége. De nem jó koncepció az, ha azt hiszem, hogy a szakiskolában meg tudom tanítani a közismeretet, amit 8 év alatt nem tanult meg. Sőt, elvonom az energiát a szakképzés gyakorlati és elméleti részétől, amivel azt érem el, hogy a szakképzésből sem jönnek ki olyan emberek, akik 8 év alatt nem lettek tudományos doktorok, de lehet, hogy olyan manuális képességük van, ami alapján a társadalom alkotói lehetnek, és ott áll, hogy majd le fogja tenni az érettségit. És tele vagyunk olyan iparossal, aki letette a szakmunkászvizsgát, utána letette az érettségit, ma már két diplomás szakmérnök. Ez az út egy kicsit bezárult az utóbbi időben. Megszüntették az esti iskolákat, jelentős részüket. Ezt az utat szabadon kéne hagyni.” (munkaadó)

Nemcsak a felsőoktatást, de vannak, akik a felnőttoktatást is az iskolarendszerű szakképzés versenytársának tartják, arra hivatkozva, hogy szükségtelen több évet eltölteni az iskola-

padban, ha ugyanazt a szakmát sokkal rövidebb idő alatt szerezheti meg az egyén a felnőttképzésben.

„Most a kettőt összekapcsolva mondanám, hogy néha az az érzés, hogy van némi ellenérdekeltség a szakképzés és a felnőttképzés között. Ha azt vesszük, hogy bizonyos szakmákban fiatalok 2-3 év alatt szerzik meg ezt a képesítést, de a felnőttképzésben valaki fél év alatt nagyjából ugyanazt megcsinálja, ez már önmagában egy furcsa állapot.” (szakmai szervezet)

A felnőttképzők és a munkaadók egy része azonban úgy vélekedik, hogy a felnőttképzés a szakképzés mostohagyereke. Az állam nem kezeli kiemelt területként, ebből fakad e terület megannyi diszfunkciója, pl. nincsenek megfelelően számon tartva és minősítve a felnőttképzést folytató intézmények, és a képzésben részt vevők sem.

„Megszüntette a külön felnőttképzési intézetet, beolvasztották azzal az ígérettel, hogy ott az azonos súlyozást megtartják. Nem történt meg. Míg az iskolarendszerű képzéssel kiemelten, teljes spektrumában foglalkoznak, addig a felnőttképzés háttérbe szorult. Ez az egyik ilyen dolog. A másik pedig, hogy a felnőttképzésnek a minisztériumi kezelése sincs megfelelően különválasztva. Nincs például (már 5 éve imádkozunk, hogy legyen) egy adatbank, felnőttképzési adatbank – a mai napig nem valósult meg. Tehát én azt mondom, hogy a felnőttképzéssel kiemelten és hatékonyan kellene foglalkozni.” (munkaadó)

KAMARAI JOGKÖRÖK SZÉLESÍTÉSE

Különösen a 2010-es választások előtt erősödtek fel azok a nézetek, hogy a kamarák kapják meg a szakképzés egészének felügyeletét. Interjú adatfelvételünk éppen abban az időpontban zajlott, amikor ez a téma aktuális volt, ezért szinte minden megkérdezett szervezet reagált rá. Az Agrárkamara az FVM-től átvette az összes szakképzéssel kapcsolatos jogosultságot, és ehhez uniós forrásokat használva, komoly humán erőforrást alkalmazhatnak 2013-ig.

„Amikor megcsinálták a Magyar Agrárkamarát, akkor volt az ún. gazdajegyzői hálózat. Lehet, hogy nem hallott róla. Ez csak nálunk volt. Ezek a gazdajegyzők adtak szaktanácsot a parasztnak. Ezt az X. megszüntette, illetve hivatalnokot csinált belőlük. Most már másfél éve megkaptuk, és ez a 200 ember kint van a faluban, és hozzánk tartozik szervezetileg, és behívjuk őket olykor-olykor.” (Agrárkamara)

A gazdasági kamarák centralizációs törekvései abban is megnyilvánulnak, hogy az OKJ gondozását is a kezükbe szeretnék venni. Céljuk, hogy ők mondhassák meg, hol, milyen szakmát oktathassanak az iskolák, és annak mi legyen a tartalma.

„Azt szeretnénk megcsinálni a másik kamarával együtt, hogy a gazdaság szereplői mondják meg, hogy mit akarnak. Hogy ilyen szakmát akar, olyan szakmát akar. Nem kell műbútorasztalos, csak ajtógyártó.” (Agrárkamara)

A gazdasági kamarákat több munkaadói szervezet is támogatja ebben, pl. a STRATOSZ is úgy véli, hogy a kamarának kellene adni a szakképzéssel kapcsolatos feladatokat, és vissza kellene állítani a kötelező kamarai tagságot. Ugyanakkor a támogatók körében olyan vélemények is elhangoznak, hogy ehhez a kamaráknak felkészült szakembereket is fel kell vennie, mert jelenleg nem képesek ezt a feladatot ellátni.

„– Egyrészt egy profiltisztítás, most van egy elképzelés, ami a szíveimtől nincs messze. Az, hogy nyugat-európai mintára a kamarákhoz tenni az egész szakképzést.

– Ez önnek tetszik? Miért?

– Meg fognak engem verni, de nekem tetszik a nyugat-európai minta. Nem biztos, hogy mi is meg tudnánk így csinálni, és nem biztos, hogy mindenhol egyetértek. Mondjuk a szakmunkásképzésben az nem zavar, hogy a kamaráknál van nem tudom hány szakma a 176-ból. Mondjuk van 70. Miért nem lehet mind a 176, nyugodtan oda lehet adni a kamaráknak. A szakmunkásnál, az hogy hentes, meg nem tudom mi, miért kell ezt az SZMM-ben, meg nem tudom hol eldönteni.” (munkaadó)

„Ismerem a kamara elképzeléseit, szinte az összes fizikai szakma képzését át akarja venni a kamara. Úgy, hogy ebben a pillanatban szerintem nincs felkészülve. Van benne fantázia, de két feltétele van a dolognak: az egyik, hogy vissza kellene ehhez állítani a kötelező kamarai tagságot, a másik, hogy jelentős szakmai fejlesztések kellenének. A jelenlegi feltételek között a kamarának ez a 17 szakma is nagyon nagy feladatot jelent. Ott ülök az OKJ-bizottságban, a legtöbb módosítás, javaslat és probléma a kamarai szakmák felől jön, mert ott a legtöbb a probléma. Látszik, hogy hiányzik mögüle az a szakmai háttér, amely egy jó oktatási programot kidolgozott volna. Tehát szakmailag nincsenek kellőképpen még felkészülve, de én látok benne fantáziát.” (szakszervezet)

Összességében azonban inkább ellenzői vannak a kamarai jogkörök kiszélesítésének. A kritikai észrevételek között a leg súlyosabb az, hogy ezáltal egy olyan hatalmi szervezet jön

létre, amely fölött nem lehet társadalmi kontrollt gyakorolni, és a túl sok hatáskör túl sok visszaélésre ad lehetőséget. Olyan vélemények is vannak, hogy a kamara legitimálni akarja magát, ezért törekszik arra, hogy minél több feladatot és ehhez kapcsolódó forrást vegyen át az államtól. Olyan nézetek is akadnak, amelyek arra hívják fel a figyelmet, hogy a kamarák eddigi teljesítményének (pl. a gyakorlati képzőhelyek ellenőrzése) megítélése alapján nem kellene újabb feladatokat kapniuk.

„Én nem látom semmi értelmét. Tudom, hogy ugyanezt csinálja a Kereskedelmi és Iparkamara is, hogy ezt mindenáron szeretné maga alá kotorni. De ez a szervezeti élet tipikus része, hogy feladatot keres magának. Ugyanúgy, mint az államigazgatásban, ha van egy szervezet, akkor addig nem nyugszik, míg nem talál magának munkát. Hogyha egyszer fenntartanak egy állami szervezetet erre, akkor nem sok tetejét látom, hogy egy nem állami szervezet az érdekeltek pénzén csinálja ugyanezt. Mi pl. ezért nem kontárkodunk ilyen dolgokba bele. Van ott olyan, aki ezt csinálja.” (munkaadó)

„A kamarával kiépült kapcsolattal eléggé ambivalens érzéseim vannak. Ez abból fakad, hogy a kamara egy óriási ---. Na, kezdjük, a fiatalkoromban a kamara gyakorlatilag állami szervezet volt. Aztán jött egy következő periódus, amikor hatalmas volt, nagy ereje volt, mert kötelező volt a kamarai tagság. Aztán jött az előző FIDESZ-kormány 8-10 éve, akkor megszűnt a kamarai tagság. Akkor a kamara összeomlott. Azóta lépegetett, lépegetett, de nem igazán találta meg a helyét. Azt is mondhatom, hogy számomra az identitása nem világos még, nem világos, hogy ő egy nagy bevétellel rendelkező irányító hatóság-e (most élesen fogalmaztam, de őszintén). Tehát az a gyanúm, hogy az identitástudatukkal valami zavar van. De itt nem ez az elvi kérdés, hanem ebből nagyon sok konkrét káros következmény adódik, úgy érzem annak ellenére, hogy benne vagyok testületekben, nem tudom pontosan eldönteni, hogy ők kvázi államigazgatási szervezet sok pénzzel, vagy egy érdek-képviselői szervezet nem kevés pénzzel.” (szakmai szervezet)

„Ez az érdek-képviselői szervezetnek mond ellent, tehát a vállalkozásnak, jelen esetben a szakképzésben, felnőttképzésben érdekelt vállalkozásoknak van az ellenére. Pl. az, hogy teljes körű ellenőrzést akar, át akarják venni az államtól, amit jelenleg a munkaügyi központok, meg a FAT (Felnőttképzési Akkreditált Testület) végez. Át akarják venni a teljes ellenőrzést: az akkreditációs ellenőrzést, a gyakorlati helyek ellenőrzését. Én arra mondtam példának, hogy mi nem akarjuk eljátszani az FVSZ-en belül a zsandár szerepet, ezt az identitás-zavart próbálom ezzel is alátámasztani, hogy ők meg erre helyezik a hangsúlyt,

miközben állandóan hangsúlyozzák, hogy ők egy érdek-képviselői szervezet! És felmerül a gyanú, hogy ez tisztán csak hatalmi pozíció, meg pénz kérdése. Tehát amikor azt mondja egy kamara, hogyha megszüntetik az NSZFI-t (ez csak egy semleges példa) és átveszik ŐK az NSZFI szerepét, akkor kb. 3 Mrd Ft-ot spórol a nemzetgazdaság. Egy épeszű embernek hogy jut ilyen az eszébe? Ilyen és hasonló dolgok. Én nagyon kételkedő vagyok a kamara megítélésében, miután azt mondom, hogy 1/3 rész hatalmi irányultság, 1/3 rész anyagi és 1/3 rész szakmai.” (szakmai szervezet)

„Hallatszik olyan, hogy szeretnék a kamarát megerősíteni. Ennek értelemszerűen nem örülünk. Egyrészt a kamara nem képvisel mindent, és ez nagyon rossz üzenet lenne, hogyha mondjuk egy olyan szervezet, amely nem képvisel minden területet, az túl erős lenne. Így is éppen elég nagy a szakképzésben betöltött szerepe, amit őszintén szólva nem is igazán lát el. Tehát eléggé látszólagos a vizsgálóhelyek ellenőrzése, egyrészt az, hogy kimegyek és megnézem, hogy van-e elég kalapács. Tehát sokkal inkább tartalmi jellegű felügyelet kellene.” (szakmai szervezet)

EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

A konzultatív testületek munkájában már láthattuk, hogy a különböző oldalak általában nem tudnak konszenzusra jutni, sőt van, ahol nem is törekszenek erre (mert nincs rá idő, vagy mert túl nagyok az érdekellentétek). Ezek után nem meglepő, hogy a kapcsolatok területén is igen nagyok a szélsőségek. Általában megfigyelhető, hogy a hasonló a hasonlóval keres kapcsolatot, tehát a szakmai szervezetek a többi szakmai szervezettel, a munkaadó a többi munkaadóval stb. Ugyanakkor azt is megfigyelhetjük, hogy egy-egy csoporton belül mindig van egy, akivel a másik nem hajlandó kommunikálni. Az is jól megfigyelhető, hogy amikor az interjúalanyok a különböző csoportokról nyilatkoznak, akkor mindig akad egy, amelyikről negatív a véleményük, a legkevésbé a szakszervezeteket és a szülői szervezeteket kedvelik.

„A szakmai szervezetekkel relatíve jók a kapcsolataink, az érdekképviselőkkel azt kell mondanom, hogy kevésbé érdemi. ... A szakszervezetek igazán nem tűntek számunkra konstruktív közreműködőknek.” (szakmai szervezet)

„Az X szervezet. Az egy elég furcsa képződmény, de nem akarom bántani őket. Teljes erőnkre szükség volt, hogy besegítsük őket újra az OÉT-be, ahonnan már 10 éve ki akarják utálni őket... Kettős ilyenkor a tudatunk, mert

kénytelenek voltunk mindig melléjük állni, mert kockáztattuk, hogy a láncreakció elindul először azzal, hogy nem kell mezőgazdaság, aztán azzal, hogy nem kell kiskereskedő.” (munkaadó)

„A szakszervezetekről még csak-csak vannak információk, a munkaadói szövetségekről kevés. Bocs, hogy ezt mondom, de a VOSZ is egy nagy one-man-show egyébként, azzal, hogy az X. nyilatkozik, vagy az X. Y. Megtudna még valakit jelölni a VOSZ-ból? Nehéz lenne, én még tudnék 1-2-t, de azok nem szerepelnek. Tehát erőteljesen társadalmasítani kellene ezeket a szervezeteket, hogy tényleg benne legyenek a vállalkozói integrációban.” (munkaadó)

„Az ágazatban több szakszervezet működik, csak annyira azért nem ismert, van a Pedagógusok Szakszervezete, van a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete, van a Közoktatási és Szakképzési Szakszervezet, a Magyar Zene- és Táncművészek Szakszervezete, kicsit speciális, mert ők csak a művészeti, zeneiskolákban vannak ott. Ezek a jelentősebb szakszervezetek, amelyek még a közvélemény számára is ismertek. Ezekkel a szakszervezetekkel van egy együttműködési megállapodásunk, ami nem igazán él. A Pedagógusok Szakszervezete elsősorban tárgyalásokra és megállapodásokra törekszik. A Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete egy másfajta filozófiát vall, sokkal inkább veszi igénybe azokat a nyomásgyakorló eszközöket, ami a tüntetés, a sztrájk, tehát látványosabb eszközök.” (szakszervezet)

„Négy szervezet között van egy szorosabb együttműködés, KÉSZ néven ez egy csoportosulás, amely közösen szokta az érdekeit megjelölni. Ez az IPOSZ, a KISOSZ, az ÁFEOSZ és a Magyar Iparszövetség. Ezek rotációsan félévente cserélik az elnökséget, és ugyan nem tömörültek közös szervezetbe, de mondjuk, a gazdasági minisztérium felé sokszor együttesen jelenítik meg a kicsikkel kapcsolatos igényeiket. A VOSZ-szal közeli és jó kapcsolatunk van, de nekem a STRATOSZ-szal is.” (munkaadó)

Az Agrárkamara minden esetben egyeztet a Kereskedelmi és Iparkamarával, ha kamarákat érintő kérdés kerül valamelyik tanács elé, igyekeznek egységes álláspontot képviselni, ugyanakkor gyakran előfordul, hogy leszavazzák őket. Az is jellemző, hogy a munkaadók szorosabb kapcsolatot tartanak a kamarákkal, mint a többi szervezet, bár itt is akadnak kivételek.

„Van együttműködés a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarával, a regionális oktatási képzőintézményekkel. Konkrétan az oktatás témájában rendszeresen tartunk oktatási fórumokat a felnőttképzésről, szakképzésről mind a hét régióban, sőt még lejjebb menve, megyei szinten is.” (munkaadó)

„Nincs jó véleményünk a kamaráról. Természetesen kamarai kapcsolat is volt. Minden, ami a '90-es évek elejétől, sőt szerintem a vezetőségi tagok közül talán 2 is volt kamarai tag, sőt kamarai tisztséget is betöltött. Egyszerűen nem éreztették azt, hogy valóban a vállalkozók érdekeit képviselik és ezért szakadt meg a kapcsolat.” (szakmai szervezet)

A CIVILEKRŐL

A megkérdezett szervezetek egyetértenek abban, hogy szükség van a civil szférára, mint az állam társadalmi kontrolljára, ugyanakkor úgy vélik, hogy jelenleg nem működik megfelelően ez a szféra. Több problémát is megfogalmaznak interjúalanyaink, amelyek összefüggenek egymással, bár nehéz lenne eldönteni az ok okozati viszonyokat az egyes jellemzők között.

– A civilek gyengék, rosszul szervezettek, és kevés a befolyásuk.

„Én azt látom, hogy a rendszerváltás után volt egy felfutó időszak, amikor mindenki hitt-el-lekesezve jött. Utána különböző ütemben, egyre többen belefásultak. Nem tepertek tovább itt 50 E Ft-ért, meg ennyi adminisztráció 100 ezerért? Minek? Szóval egészen más ma a szervezetek aktivitása, mint 15 évvel ezelőtt. Lehet, hogy akkor papíron kevesebb szervezet volt, de hogy nagyobb szervezeti élet volt, az biztos. Én örülnék annak, hogyha itt megpezdülne az élet, nagyon fontosnak tartanám, kívánom hogy így legyen. De az elmúlt időszak trendje alapján még nem látom ezt.” (szakmai szervezet)

„Nem tudom, de nagyon remélem, hogy nőni fog az az igény, hogy a kormánydöntések egy társadalmi konszenzuson alapuljanak.” (szakmai szervezet)

– Nincsenek megfelelő szakemberek a civilek között, nincs ehhez kapcsolódó képzés.

„Tudomásom szerint (de nem biztos) mint szakma, egyedül a Vállalkozási Főiskolán oktatták. És az összes többi helyen legfeljebb specializáció szakirány,

érintőlegesen. Abszolúte benne volt a képzésben, de nem volt egy önálló kompakt valami. Ezzel, hogy ez az új közösségi civil szervezet megvan, ezzel ilyen értelemben lépett egyet. Azért még messze van attól, hogy olyan diplomával lehessen kijönni, hogy nonprofit szakértő.” (civil képző)

– Az állam, kormányzat nem ad elegendő támogatást a civil szférának. A magántőke sem jelenik meg a támogatásában.

„A nagyobb fele közömbös, ami azért baj, mert ahogy lenni szokott, a saját problémáival el van foglalta és nem látja ezt a lehetőséget, hogy egy összefogás ezen segítene. Csapódik ide-oda, nincs is információ a civil szervezetekről. Miért lenne? A probléma az, hogy Magyarországon az adópolitikával és a kormányzati politikával igazán komoly támogatást nem kaptak a civil szervezetek..., akiknek van pénzük, azért a magyar társadalomnak 10-15%-a európai színvonalon él, ők nem áldoznak, nem látok bennük minimális elkötelezettséget sem. Egyelőre ez a civil társadalom nem önfenntartó, és nincsenek benne erőik.” (szakmai szervezet)

– A civil szféra nem független a politikától.

„Abban nagyon bízom, hogy a civil szféra erősödik, én bízom benne, remélem is, hogy akkor a szakmaiság is erősödik vele, de a politika ezt már észrevette, és igyekezzenek valahogy a civil szférát, annak erősödését a maguk javára fordítani. Tehát így aztán a civil szféra nem éppen civil szféra. Nem pártatlan, csapódik valamelyikhez – és ez nem jó. Ha így fog erősödni, akkor semmi értelme nincsen. De én még bizakodó vagyok.” (iskolaferentartó)

„Tehát annyira leképeződik a politikai szintér az ilyen típusú civil támogatásokra. Nálunk nem alakult még ki az, hogy a támogató és a támogatott között olyan legyen a viszony, hogy ez nem alattvalói viszony, hanem itt partnerek vannak. Van közös cél, de még az sem feltétlenül kell, de semmiképpen ne legyen ez egy függelmi viszony.” (civil képző)

A társadalom nagyobb része érdektelen, nem hisz az összefogásban, a civilek erejében. Különösen a fiataloknál figyelhető meg nagyfokú individualizáció.

„Ahogy az emberek egyre inkább individualizálódnak, és ezt már az óvodától tanítják mindenkinek, egyre nagyobb tömegek, egyre később döbbennek rá

arra, hogy nem igaz, hogy egyedül mindent meg tudnak oldani, hogy össze kéne fogni, vagy társulni kéne, ezt láttam a szakszervezetnél is. Tehát a tagságunk zöme középkorú vagy idősebb. A fiatalokat semmi nem érdekli, mindenki meg van győződve egy darabig arról, hogy ő mindent meg tud oldani. Aztán majd a 32. pofon után talán elkezd gondolkodni. Ez sajnos világjelenség, nemcsak nálunk van így.” (szakszervezet)

„Úgy az általános morál, társadalmi összetartás, és szabálykövetés, vagy egyáltalán bárminek a tisztelete azt hiszem, hogy most Magyarországon eléggé alacsony szinten leledzik.” (diákszervezet)

A pesszimista, cinikus vélemények ellenére, a legtöbben bizakodnak a jövőt illetően, és úgy gondolják, hogy később a civil szféra megerősödik majd és nagyobb szerepet vállal.

„Azt gondolom, egy normálisan működő társadalomban a civil szervezeteknek, és benne a szakszervezeteknek is a fontossága fel kell, hogy erősödjön. A társadalmi béke, a munkabéke miatt a szakszervezetek nagyon sok mindent mintegy villámhárító le tudnak vezetni, és ha egy társadalom normálisan működik, ha belegondolunk, a hatalomnak és a szakszervezetnek a céljai nem annyira ellentétesek. Mit akar a szakszervezet? Legyen biztonságos munkahely, jól keressen a kolléga, jó hangulatban menjen be dolgozni, mert az egy munkaminőség-növelő tényező. De ugyanezt akarja az állam is.” (szakszervezet)

ÖSSZEGZÉS

Az esettanulmányban képet adtunk a döntés és döntés-előkészítés hazai helyzetéről, az oktatásirányításban betöltött szerepéről. Bepillantást adtunk a hazai civil szféra, szakmai és érdek-képviselői szervezetek állapotáról, inhomogén voltáról, bizonytalan működéséről, finanszírozási gondjairól.

A megkérdezett szervezetek képviselői rávilágítottak a konszenzusképzés, konzultatív tanácsok ellentmondásos szerepére. Sokan túl soknak és a szakképzés esetében túl sok szereplősnek tartják a konzultatív tanácsokat, de elemzésünk arra is rámutat, hogy ez egy öngerjesztő folyamat. Hiszen mindenkinek az a célja, hogy részt vehessen, elmondhassa a véleményét minden tanácsban, bizottságban, és ennek érdekében nyomást gyakorol a kormányzatra. Míg az Országos Érdekegyeztető Tanácsban a tagok számát megpróbálták a reprezentációs törvény nyomán lefaragni, vagy legalábbis kordában tartani, addig ez

a közoktatási és a szakképzési tanácsok (NSZFT) esetében aligha lehetséges, mivel annyira különböző szervezeti típusokról van szó, amire nem lehet egységes szabályokat ráhúzni, és egyes szereplők gyenge érdekérvényesítési képességük vagy kis tagságuk révén kiesnének a konzultációból. A közoktatásban több kisebb (diák-, szülői, kisebbségi) tanács jött létre, míg a szakképzésben, az NSZFT egyszerűen összevonta a korábbi tagozottabb struktúrát úgy, hogy közben új szereplőket is bevont a konzultációba.

A párbeszéd diszfunkcióit jeleníti meg, hogy a kormányzat az üléseken bemutatott minisztériumi anyagokra nem ad megfelelő felkészülési időt a tagok számára, vagy még ennél is irracionálisabb, hogy már elfogadott kormányzati anyagok kerülnek véleményezésre. A látszatpárbeszédre utal az a tény is, hogy gyakran csak igen alacsony beosztású köztisztviselők jelennek meg a kormányzat képviselőiben, és a társadalmi partnerek véleményére nem érkezik kormányzati reakció.

Ám nemcsak a kormányzat oldalán folyik látszattevékenység, a társadalmi szervezetek passzivitását mutatja, hogy az üléseken javarészt csak a kormányzat részéről terjesztnek be anyagokat, témákat, az is előfordul, hogy a tanácsokba delegált tagok nem rendelkeznek megfelelő szakmai felkészültséggel, illetve nem járnak el az ülésekre, helyetteseket küldenek.

Az itt bemutatott számos diszfunkció ellenére a megkérdozett szervezetek összességében fontosnak ítélik meg a társadalmi párbeszéd kialakult intézményeit. Az állam, ahogyan általában a modern demokráciákban a kényszer kizárására, a konszenzus és a közmegegyezés érvényesítését biztosító politika intézményesülésére törekszik. (Gombár, 1980). Kommunikatív hatalomként jelenik meg, amely nem hoz önálló döntéseket, ezek a közmegegyezésre törekvő viták során jönnek létre (Habermas, 1992), ahol az állampolgárok társadalmi szervezetei artikulálhatják véleményüket. Habermas szerint a sikeres nézetegyeztetés a résztvevők egyetértéséhez vezet (Habermas, 1994). Habermas azonban azt feltételezi, hogy ez az egyetértés csak racionális alapon nyugvó feltételek mellett jöhet létre, és az egyetértés közös meggyőződésén nyugszik. Ezek a feltételek azonban nem tisztán teljesülnek a vizsgált konzultációs testületekben, a kommunikáció helyett inkább nyílt vagy burkolt stratégiai cselekvés valósul meg, melyben az egyes szereplők nem a megegyezésre, hanem a saját sikerükre törekszenek.

Archer elméleti sémáira visszautalva, a magyar oktatási rendszer a decentralizált séma-hoz hasonló. Ugyanakkor Archer strukturális megközelítése szinte kizárólag csak a szervezeti érdekek megjelenítésével, befolyásával számol, elfeledve a szervezeten kívüli vagy belüli egyéni cselekvéseket, érdekeket.

FEHÉRVÁRI ANIKÓ

CIVIL SZERVEZETEK AZ OKTATÁSBAN A DÉL-DUNÁNTÚL RÉGIÓBAN

A tanulmány a Dél-Dunántúl régió civil, szakmai és érdekvédelmi szervezeteinek bemutatására tesz kísérletet egy kvalitatív kutatás eredményei alapján. Az interjúk módszerén alapuló vizsgálat célja az volt, hogy felderítsük a régióban működő civil szférát, elemezzük tevékenységüket, aktivitásukat, befolyásukat a regionális, megyei, helyi oktatásirányításban. Interjúalanyaink felkutatására több módszert választottunk. Megnéztük a bírósági bejegyzések nyilvános adatbázisát, ahol nemcsak tevékenységi terület szerint vannak nyilvántartva a szervezetek, hanem azt is jegyzik, hogy működő szervezetről van-e szó. Az önkormányzatok honlapjain is tájékozódunk, ahol regisztrálják (támogatják) e szervezeteket. Megkerestük a konzultatív testületek koordinálásáért felelős szervezeteket is, akik rendelkezésünkre bocsátották az oda delegált tagok listáját. Ez utóbbi bizonyult a legmegbízhatóbbnak, míg a bírósági adatbázis a legkevésbé.

SZERVEZETI JELLEMZŐK

A helyi szintű szerveződések Kaposvárott igyekeztünk felderíteni. A városban a közoktatás területén összesen 28 civil szakmai érdek-képviselői szervezet működik (ebből 3 országos, 3 régiós, 5 megyei). A bejegyzett szervezetek számához képest elenyésző a valóban működő. Ezek többsége is csak egy-egy szűkebb szakterületen mozog és földrajzilag is korlátozott, általában helyi szintű a hatókörük. Nincs kiterjedt kapcsolatrendszerük, a helyi vagy regionális oktatásirányításra pedig semmilyen hatásuk sincs. A működő szervezetek nagy része olyan iskolai alapítvány, amely az 1%-os adótámogatás és egyéb szülői adományok (pl. népszerű az alapítványi bálók szervezése) fogadására születtek. Ezek az alapítványok természetesen fontosak az iskola élete szempontjából, hiszen az intézmények ebből tudnak felújítani, beruházni, fejleszteni (pl. asztalokat vásárolni) vagy a gyerekeket támogatni (pl. szabadidős foglalkozások szervezése, nyelvvizsgadíjak befizetése, könyvvásárlás). Az alapítványok az

iskola honlapján is közzéteszik éves jelentéseiket, ebből látható, hogy az intézmények nem nagy összegekből gazdálkodhatnak, néhány százezer forinttól egy-két millió forintig terjed az alapítványokba befolyó pénz.

A regionális konzultatív tanácsok (amelyek csak a szakképzésben működnek) tagjai jellemzően országos szervezetek helyi, megyei szervezetei. A szakmai érdekvédelmi szervezeteknél folytatott interjúk azt is megmutatták, hogy a régióban igen kevés a szakember, mintaválasztásunk első szempontja a szakképzés területén az RFKB tagjai voltak. Az interjúk azonban azt bizonyították, hogy egy-egy szereplő két, háromféle pozíciót is betölt. Nemcsak ennek a bizottságnak a munkájában vesz részt, hanem más megyei, régiós testület munkájában is, és mellette esetleg iskolaigazgató vagy TISZK tanácsadó testületi tag stb.

A szervezetek anyagi háttere, vagyoni helyzete nagyon különböző, melyet természetesen az is befolyásol, hogy helyi vagy nagyobb hatókörű szervezetről van-e szó. Akadnak alapítványok, szülői szervezetek, amelyek nem rendelkeznek még irodával sem, alapvetően két-három fő folyamatos önkéntes tevékenységén múlnak. Sok szervezet munkájának sikeressége attól függ, hogy hány embert tudnak még mozgósítani ideiglenesen egy-egy ügy kapcsán. Találkoztunk olyan alapítvánnyal, amely az indulásnál 8-10 önkéntes munkásból állt, jelenleg 80-100 főt képesek mozgósítani egy-egy nagyobb rendezvény kapcsán (pl. sportnap). Többségüknek nincs költségvetésük, az önkormányzat vagy magántámogatások útján fedezi a szükséges infrastruktúrát, irodát, fénymásolót stb. Amelyik szervezetnél tagdíj van, ott is jelképes mértékű, 500-tól 1000 Ft-ig terjed.

Vannak olyanok is, amelyek jobb körülmények között működnek, pl. az önkormányzatok által létrehozott alapítványok esetében az iroda, a tárgyi felszereltség adott, mivel valamelyik önkormányzat ezt ingyen biztosítja az alapítvány számára.

Ahogy általában is igaz a civil szervezetekre, jellemzően az oktatás területén működő szervezetek finanszírozása is nagyon kiszámíthatatlan. Van, ahol tagdíj sincs, sem állami támogatást nem kapnak. Adományokból, az 1%-os támogatásból, pályázatokból tartják fenn a szervezetet. Az elmúlt években igencsak beszűkültek a pályázati források, gyakran egy-egy pályázat forráshiány miatt nem valósul meg.

„Ha az utóbbi két évet nézzük, szinte nem is volt pályázati támogatás. Forráshiány miatt, nem azért mert nem tudtunk pályázni. Ez eléggé rosszul jött ki, hogy pályázol, nyersz, és jön a válasz: forráshiány miatt elutasítva. Tehát nagyon jó, amit csinálsz, támogatnánk is, de nincs pénzünk, ezért kapsz 3 M Ft helyett 400 ezret. Ami működésre sem elég.” (oktatási alapítvány)

Ez a finanszírozási bizonytalanság azzal jár, hogy nem tudnak hosszú távra tervezni, nincsenek átmeneti időszakok egy-egy feladat között, mert a szervezeteknek mindig átmeneti időszakot kell megélniük. Nem tudnak jól felkészült szakembereket hosszútávra megfizetni, így a jobbak hamar eltűnnek, nagy a fluktuáció. Ez a kontraszelekció inkább az átlagos vagy átlag alatti képességekkel rendelkező munkavállalók megtartásának kedvez. A civil szervezetek nagyban építenek az önkéntes munkára, ugyanakkor önkéntes munkásként nem várható el a folyamatos, hosszú távú munkavégzés.

„Van egy jó kezdeményezés, de lejár a projekt időszaka, akkor lehet, hogy egyszerűen elfogy a pénz, és nem lehet tovább csinálni. Ez olyan mintha az ember elkezdene egy jó házat felépíteni, aztán felépül félig-háromnegyedig, aztán lehúzza a rolót. Nincs kiszámíthatóság, hosszú távra tervezés.” (oktatási alapítvány)

Az egyik megkérdezett SNI-szervezet egy kis szobát bérel irodaként, melyet a tagdíjbefizetésekből fedez. A megyei és a helyi önkormányzat is nyújt némi támogatást a szervezet számára. Ez azonban igen minimális összeg és az évek alatt egyre kevesebb lett, az elmúlt évben összesen 40 ezer Ft támogatásban részesültek. Pályázatokon is részt szoktak venni, de az ezekből kapott támogatási is igen elenyésző (pl. 15 ezer Ft). Az országos ernyőszervezet központjától kapnak még támogatást a szolgáltatások finanszírozására. Különböző szolgáltatásokat biztosítanak, de ezeket már nem fedezi a tagdíj, önkéntesség alapján történik. Ilyen pl. hogy havi rendszerességgel tartanak különböző tájékoztató előadásokat, klubot, szakkört, tanácsadást.

„Számítógépes szakkörünk az iskolában működik, mert ott van számítógépes terem, és ott nagyban tudnak foglalkozni vele, aztán itt kéthetenként szombaton kézműves szakkör van, gyöngyöt fűznek, üveget festenek dekupázs technikával, üveget ragasztanak” (SNI-szervezet)

A szakmai érdek-képviselői szervezeteket és a szakszervezeteket jobb anyagi körülmények jellemzik. A nagyobb múltú szervezetek vagyonnal is rendelkeznek, nem okoz problémát az időszakos pénzhiány, hiszen vannak tartalékaik. A vagyon azonban gondokkal is jár, több olyan szervezettel is találkoztunk, ahol az ingatlanvagyon inkább eladták és befektették, mivel nem tudták fenntartani. A szervezetek országos hatókörűek és ez anyagilag is biztonságot jelent. Az országos szervezet ernyőként működik, vagyis a helyi, megyei szervezetek önállóak. Azonban ezek a szervezetek sem túl nagyok, három-négy fővel dolgoznak. A különbség abban van, hogy míg a többi civil szervezet esetében a munkatársak általában önkéntesek, addig itt fizetett alkalmazottak. Persze ezekben a szervezetekben a tagság is nagyobb. Míg

a munkaadói szakmai érdekvédelmi szervezeteknél vállalkozók és cégek alkotják a tagságot, addig a szakszervezeteknél magánszemélyek. Így ezeknél a szervezeteknél a tagsággal való kapcsolattartás formális útjai is jobban kiépültek. Rendszeres bizottságok, elnökségi ülések, közgyűlések segítik a munkát. Emellett elektronikus és nyomtatott hírleveleken keresztül tájékoztatják a tagokat.

„Korábbi időszakban volt egy nagyon erőteljes rivalizálás – nem a mi részünkről, és jellemzően a kisebb szakszervezetek próbálnak a nagyobbakkal rivalizálni, elhódítani tagokat.” (szakszervezet)

A tagság csökkenését vagy a tagságért folyó versenyt nemcsak szakszervezetek, hanem munkaadói szervezetek is problémaként említették. Emiatt a szervezetek megpróbálnak olyan szolgáltatásokat nyújtani (pl. szakmai, jogszabályi tájékoztatók, jogi védelem, oktatás), amelyek vonzóvá teszik a szervezetet. Ezek a tagság számára ingyenesek, mások számára viszont fizetősek. A szolgáltatások egyben bevételi források is.

A szakmai érdekvédelmi szervezetek esetében is az állandó apparátust nagyobb önkéntes kör segíti (10-20 fő), akik főként a bizottsági háttérmunkákban nyújtanak támogatást.

A szakképzésben érdekelt szakmai érdek-képviselői szervezetek és szakszervezetek bevételi forrásai nagyobbak, mint az alapítványoké, egyesületeké, a tagdíjak mellett állami támogatást kapnak (az OÉT tagjai támogatásban részesülnek), ingatlanok bérbeadásából és egyéb nonprofit tevékenységből is származnak bevételei.

„Havonta programokat szervezünk, és ilyen osztályülések vannak, szakmai programok, általános rendezvények, hogyha adójogszabályi változások vannak, vagy bármely jogszabályváltozás akkor összehívjuk a tagsági kört és akkor a megyei előadóval ezeket a jogszabályokat ismertetjük/megvitatjuk.” (megyei kamara)

A megkeresett szervezetek közül a kamarák finanszírozása a legbiztosabb. A tagdíjak mellett nagyarányú pályázati források is rendelkezésükre állnak. Az eseti finanszírozás helyett jelenleg egy 2013-ig tartó ÚMFT-programból kapnak hosszú távú támogatást. Ebből fedezik pl. a tanácsadói hálózat működtetését. A stabil költségvetés arra is lehetőséget ad, hogy ha szükséges, akkor külső szakértőket is igénybe vegyenek, és háttér tanulmányokkal támogatásuk meg döntés-előkészítő munkájukat.

SZERVEZETI CÉLOK

A megkérdozett közoktatásban működő szervezetek általában olyan feladatok végrehajtása miatt jönnek létre, amelyeket az állam vagy az önkormányzat nem, vagy hiányosan lát el. Ilyen pl. egyes hátrányos helyzetű (pl. sérült, intézetben nevelt) tanulói, szülői, intézményi (pl. kisiskolák) csoportok érdekvédelme, valamint kulturális, szabadidős programok szervezése helyi közösségek számára.

Találkoztunk olyan szülői szervezettel, amely jogvédelmet kínál elsősorban a szegregációval szemben. Nem pusztán etnikai szegregációról van itt szó, hanem bármilyen megkülönböztetés, elkülönítés, konfliktus előfordulásáról. A szervezet azért jött létre, mert több olyan eset is előfordult a településen, amikor a szülő konfliktusba került az iskolával, a pedagógussal és a vita lezárásaként inkább az iskolaváltást választja, mint annak rendezését, felvállalását. Az alapítvány úgy érzekelte, hogy ilyen esetekben a szülő egyedül marad az igazgatóval, a tantestülettel szemben, nincs kihez fordulnia, ezért inkább kihátrál a konfliktusból. Döntését az is indokolja, hogy nem akar „rosszat a gyerekének”, úgy gondolja, hogy egy konfliktus felvállalása később visszaüthet gyermeke iskoláztatására.

„Saját tapasztalatból, mint szülő én úgy tapasztaltam, hogy már mindenki mindenkét véd, és sok ilyen szervezet van. Csak a gyerekeket nem védik. Teljesen saját tapasztalat volt, pl. a gyermekeimmel szemben azt is láttam, hogy a gyerekeket hogyan szegregálják az iskolában, most már nem is etnikai alapon, hanem azt vettem észre, hogy a szülőknek a munkahelye a meghatározó. Én így láttam. Bizonyos iskolában, ahova a gyerekeim járnak. Ennek volt olyan jó 4 éves előzménye, mire ez kiforrt magát és úgy látom, hogy szükséges egy ilyen, mert nincs hova forduljanak a szülők. Ha ilyen problémájuk van. Hogyha valami probléma van az iskolában, akkor a szülők inkább elviszik a gyereket az iskolából. Tehát nem a forrást próbálják megoldani. Hanem automatikusan megfutamodnak.” (szülői szervezet)

Ez a helyzet más, mint amikor egy-egy iskolabezárás, iskola-összevonás kapcsán spontán összeszerveződnek a szülők. Ez egy ideiglenes érdekszövetség, amely addig létezik, amíg a válsághelyzet létezik. Ebben az esetben a szülők felvállalják a konfliktust, de azt is látnunk kell, hogy a szülői összefogás nem közvetlenül az iskolával, a pedagógusokkal, hanem az iskolafenntartóval szemben alakul ki, melyet általában az iskola pedagógusai maguk is támogatnak.

A szülők érdekvédelme mellett a megkérdozett alapítvány célja, hogy megismertesse a gyermekekkel a jogait, és általában jogi ismereteket nyújtson. Ezt úgy kívánják megvalósítani, hogy önkéntesek beszélgetéseket, osztályfőnöki órákat tartanak felső tagozatos gyerekeknek. A szülői szervezet nem tagja semmilyen konzultatív testületnek. Nincs közelebbi ismerete a közoktatás, szakképzés rendszeréről és nincs átfogó elképzelése sem arról, csak egy célért jött létre, nem is kíván ennél többet.

Az érdekvédelem egy másik példája egy SNI-szervezet, amely egy országos szervezet megyei szervezete. Az országos szervezet ernyőszervezet, vagyis a hozzátartozó megyei szervezet önállóan működik már húsz éve. Az alapítvány vezetője nyugdíjas pedagógus. Tagjaik magánszemélyek (tanárok és családok) illetve intézmények is lehetnek.

Az SNI-szervezet célja a sérült emberek érdekképviselése. A jogszabály szerint minden otthonban élő sérült ember számára biztosítani kell érdekképviselését. A szervezet alapvetően ezt a képviseletet látja el. A megyében létezik egy fogyatékosügyi kerekasztal, melynek munkájában ez a szervezet is részt vesz. Ez a fórum évi rendszerességgel ülészik. A szervezet tehát az oktatás egy specifikus területén részt vesz az oktatásirányítás döntéshozó munkájában.

Hitvallásuk szerint, a szervezet számára fontos, hogy az egyes programokat integrált módon valósítsák meg, vagyis sérültek és nem sérültek együtt vesznek részt a rendezvényeken.

„Jönnek a fogyatékosok is, hozzák a barátnőket. Tehát nemcsak a sérültek vannak itt, hanem integráltan a normál többségi populációból való hasonló korúak (általában inkább lányok). Aztán működik jégkorcsolya szakkörünk, egy olyan kolléganő vezet, aki elvégezte a korcsolya oktatóit, papírja van róla.”
(SNI-szervezet)

„Van egy felnőtt klubunk, melyben tényleg 30-40-45 éves felnőtt, közepesúlyos értelmi fogyatékosok jártak, ők havonta 2 alkalommal jönnek, egy-egy délután. Azt a kolléganőm csinálja, kávét főznek, szendvicset csinálnak, van ezért mikrónk is, egy kis ez, egy kis az, beszélgetnek, zenét hallgatnak, közben mindig kitalálunk nekik kis primitív rejtvényeket, mint a fülesből, ami gyerekeknek való, hogy húzd össze, kösd össze a vonalakat, a cicának a farkát, stb. ilyen játékokat. Ezt élvezik. Karácsony, húsvét előtt egy kicsit ajándékokat csinálnak. Ki mennyire tudja.” (SNI-szervezet)

Az SNI-szervezetek képviselője, motorja általában gyógypedagógus tanár. Egy másik megkérdezett SNI-szervezet vezetője egyben egy ilyen típusú intézmény igazgatója. (Míg az előbb említett szervezet inkább magánszemélyekből áll, addig ez utóbbi tagjai intézmények.) Az egyesület célja az országos érdekképviselet. Emellett országos szakmai, sport és kulturális rendezvényeket szerveznek.

Az együtt vagy a külön oktatás megosztja a szakma képviselőit. Korábban az SNI gyerekeket elkülönítve oktatták szerte a világon, az elmúlt évtizedben azonban szemléletváltás történt, ma már a szakértők többsége az integrációt részesíti előnyben. Ez a felfogás csökkenti majd a speciális intézményekben tanuló gyerekek számát, ami azonban Magyarországon még egyáltalán nem érzékelhető. A többségi iskolák nem tudják biztosítani azokat a tárgyi feltételeket, amelyeket a speciális iskolák igen.

„Nem minden fogadó intézmény biztosítja az általa befogadott, sajátos nevelési igényű gyerekek pl. azt a rehab jellegű foglalkozást, akár egy adott szakemberrel, különösen, ha nem egy olyan településen van, mint a főváros, nekünk itt ugye, egy nagy hálózatunk van. A többségi iskolákba kijárnak az utazó pedagógusok. Egy kistelepülésen lehet, hogy ott ül egy akármilyen sajátos nevelési igényű gyermek, lehet, hogy csak havonta egyszer jut ki hozzá egy speciális felkészültségű szakember, pont az ő fejlesztésére. De az is lehet hogy nem.” (SNI-egyesület)

Az SNI-egyesület vezetője, aki szerint azonban nem mindenki alkalmas az integrációra, sokkal több ellenérvet fogalmazott meg, mint érvet. Nemcsak az iskola tárgyi és személyi feltételeinek hiánya az akadály a integrációnak, hanem az iskola, a pedagógusok szemléletváltására is szükség lenne. Emellett a szülőket is meg kellene győzniük arról, hogy gyermeke számára jobb az integrált oktatás, mint a szegregált.

„Mindenképpen kell egy nyitottság meg egy olyan háttér, akár pedagógus, akár gyerekek, szülők részéről – a szülő fontos. Hiába próbál meg egy gyermeket esetleg arra nevelni egy közoktatási környezet, hogy legyen fogadókész egy valamiben más gyermek elfogadására, hogyha otthon mást hall.” (SNI-egyesület)

Egy másik közoktatási tevékenységet folytató alapítvány helyi szervezetként működik több mint egy évtizede. Célja a családok támogatása a gyereknevelésben, közösségépítő munka, a börtönben fogvatartottak támogatása. Jellemzően egy baráti kör hozta létre az alapítványt, hat alapító taggal. Alkalmilag csatlakoznak hozzájuk önkéntesek, 60-100 főt is tudnak mozgósítani.

„Úgy hoztuk létre a barátainkkal, olyan célok megvalósítására, mely célok számunkra fontos értékek, amit teszünk, próbálunk, falunapokat szervezni, előadásokat, színdarabokat, zenei koncerteket, különféle tanfolyamokat szervezünk.” (oktatási alapítvány)

A kulturális és szabadidős programok mellett az alapítvány tanfolyamokat szervez ingyenesen börtönökben, hogy ott a fogvatartottak kapcsolatait, konfliktusait kezelje.

„Van egy ilyen ún. helyreállító igazságszolgáltatási tanfolyam, ez egy akkreditált tanfolyam. Na, ez pl. olyan, hogy az alapítvány dolgozta ki ezt a programot, vannak, akik bejárnak a börtönökbe, és a fogvatartottak-sértettek között próbálnak valamiféle békéltetést helyreállítást elérni. Erre van egy szolgáltatás, amit önkéntesek végeznek, nem valamiféle díjazásért, hanem önkéntesen.” (oktatási alapítvány)

A fogvatartottak célcsoportja mellett a fiatalok is egy külön célcsoportot képeznek. Prevenciós céllal szerveznek számukra szabadidős, kulturális foglalkozásokat. Hogy ezt a tevékenységet rendszeresen tudják végezni, az alapítvány adományokból vásárolt egy ingatlant, ott tartják programjaikat. Ez a „nyitott közösségi ház” helyet biztosít a fiataloknak bármikor, elősegítve a társas kapcsolatok szerveződését, illetve a különböző devianciák (alkohol, drogfogyasztás, bűnözés) megelőzését.

„Szeretnénk fiatalokkal, tinédzserekkel foglalkozni, de nem feltétlenül a képzés terén. Leginkább programokkal, valami kulturális helyet szeretnénk létrehozni, egy olyan szórakozó központot, vagy minek nevezzük, ahol normális körülmények között tudnák a fiatalok az idejüket eltölteni, ahol lehetne sok szabadidős tevékenység, hasznos tevékenység – mint régen volt egy könyvtár, klub, ahol lehet csocsózni, biliárdozni, de alkohol ne legyen, cigizni ne lehessen, drogról meg ne is beszéljünk. Ahova a szülők nyugodtan elengedhetnék a gyerekeiket, ahol egyszerűen csak tudja azt, hogy jó helyen van a gyerek, hasznosan tölti az idejét, nem rossz helyre keveredett.” (oktatási alapítvány)

A régióban olyan alapítvánnyal is találkoztunk, melyet önkormányzatok hoztak létre azért, hogy megmentse a kistelepüléseik iskoláit. A drasztikus gyereklétszám csökkenés és a finanszírozás ellehetetlenülése miatt választották ezt az utat az önkormányzatok. A térségben több mint 100 helyen szűnt meg az elmúlt években az általános iskolai képzés a felső tagozaton. A kistelepülések azért fogtak össze, hogy az alsó tagozatos képzést meg tudják tartani falujukban, a felső tagozatot pedig körzetesítették. Az iskoláért azért is küzdenek, hogy életben tartsák

falujukat, úgy vélik, ha nincs már iskola sem, akkor ez a település halálát is jelenti. Az alapítvány emellett szabadidős és sportrendezvények szervezését, illetve kisebb felújításokat (pl. osztálytermek berendezését) és beruházásokat (pl. számítógép vásárlása) biztosít.

„Ott, ahol az általános iskola teljesen megszűnik, ott szép lassan kezd kihalni a falu. Mert a fiatalok, ha máshol járnak iskolába, akkor nagy valószínűséggel máshol fognak munkalehetőséget találni, máshova fognak nőszülni stb., tehát a kistelepülésről kivonul a lakosság. És azt tapasztaljuk, hogy egyre jobban előregszik, vagy azt is mondhatom, hogy vannak települések, ahol már csak hátrányos helyzetű családok élnek.” (iskolafenntartó alapítvány)

Az önkormányzatok által létrehozott alapítványok között akadnak olyanok is, amelyek nemcsak fenntartási, hanem modernizációs, fejlesztési célokat valósítanak meg.

EGYÜTTMŰKÖDÉSEK, NYILVÁNOSSÁG

Ahogy már említettük, a megkeresett civil szervezetek többsége helyi, legfeljebb megyei hatókörű. Legtöbbjük célja az országos terjeszkedés. Keresik a kapcsolatot más megyékkel, városokkal, általában azonos céllal működő szervezetekkel kívánnak együttműködni. A kapcsolatok kialakítása nem korlátozódik országhatáron belülre, sokan szeretnének belépni a nemzetközi térbe is. Külföldi partnereket keresnek, elsősorban Európán belül. Céljuk a jó gyakorlatok megismerése, tapasztalatcsere.

Az azonos célcsoporttal foglalkozó szervezetekkel való együttműködés mellett a legtöbb esetben az önkormányzatokkal is kapcsolatot tartanak. Vannak akik, a helyi önkormányzattal közös rendezvényeket is szerveznek. Akadnak olyanok is, amelyek szorosabb együttműködésre törekcszenek az oktatásirányítás szereplőivel, azért, hogy érdekeiket érvényesíthessék. Tipikusan ilyenek az SNI-szervezetek, amelyek fontosnak tartják, hogy a közoktatásban és a szakképzésben is figyelembe vegyék az SNI-s diákok szempontjait. Ezek a szervezetek jó kapcsolatokat ápolnak a sérült emberekkel foglalkozó szociális intézményhálózattal, a munkaügyi központtal, amely segítséget nyújt a sérült emberek elhelyezésében, és a gyermekjóléti szolgálatokkal is.

A helyi, megyei szervezetek nagyon fontosnak tartják a nyilvánosságot, hiszen céljuk a helyi emberek segítése, éppen ezért a tájékoztatás kettős célú, egyrészt, hogy még több önkéntest, segítőt találjanak, másrészt, azok is jelentkezzenek, tudjanak róluk, akik rászorulnak a segítségre. Erre a helyi média a legalkalmasabb, rendszeresen tudósítanak róluk

a TV-k és újságok is, és gyakran szórólapokat osztanak egy-egy konkrét esemény megszervezésekor. A megkérdezett szervezetek úgy vélik, hogy a média partner a civilek népszerűsítésében, mindig megfelelő színteret biztosítanak a megjelenésre, minden rendezvényről, programról, megmozdulásról tudósítanak.

A nyilvánosság biztosításának másik módja a saját honlap működtetése. Sajnos, ezt nem minden szervezet tudja biztosítani, fenntartani, karbantartani. Csak a nagyobb, országos ernyővel rendelkező szervezetek képesek valóban aktív és interaktív honlapot működtetni. A kisebb egyesületek vagy nincsenek fenn a hálón, vagy csak passzív honlapot üzemeltetnek, vagyis csak az alapinformációk olvashatók rajta, nincs naprakész frissítés. Ugyanakkor az elektronikus kapcsolattartás minden szervezet számára fontos, nemcsak azért, mert azonnali elérést biztosít, hanem azért is, mert olcsó.

VÉLEMÉNYEK A KÖZOKTATÁSRÓL, SZAKKÉPZÉSRŐL

A megkérdezett szervezetek többsége csak arról a területről alkotott véleményt, amelyiken mozog. A civilek a helyi iskolákról, a szegregációról vagy éppen a sérült emberek oktatásáról. Az RFKB tagjai, a szakmai érdekvédelmi szervezetek, szakszervezetek viszont főként a szakképzésről.

Gyakori vélemény a szakképzés szereplőitől a felsőoktatás pellengérré állítása, a szakképzés problémáinak felsőoktatásra való rátolása. E meggyőződések szerint a felsőoktatás kiterjesztése a szakképzés elhalását jelenti, emellett a felsőoktatásban zajló oktatás színvonalát sem tartják megfelelőnek.

„Leskalpolja a szakképzést a felsőoktatás. Sőt most már a felsőoktatás a felsőfokú szakképzés kapcsán a szakképzésbe is oly szinten nyúl bele, és azt gondolom, nem olyan színvonalon oktatnak, ahogy kellene, erre nincsenek meg hozzá a szakembereik, se a feltételeik – és nem minden képzésben, de nagyon sok képzésben ez van. Szerintem ilyen diplomagyár lett a felsőoktatásunk.” (iskolafenntartók szövetsége)

Az is gyakori, hogy a '70-es éveket idézik fel ezek a szakemberek, úgy vélik, hogy akkor még volt presztízse a szakmunkásképzésnek és sokkal többen jártak ebbe a képzési formába.

„Összességében azt lehet mondani, hogy egyre gyöngébb alapképzettséggel, kompetenciákkal bíró gyerekek mennek a szakképzésbe. És egyre kisebb létszámmal.” (iskolafenntartók szövetsége)

Akadnak, akik úgy gondolják, hogy az érettségit adó képzés visszaszorítása és a szakiskolai beiskolázás növelése oldhatná meg a szakképzés problémáit, és ez ismét magas presztízsűvé tehetné a képzést. Mások inkább úgy vélekednek, hogy a felsőoktatásba való belépés szigorítása lehet a megoldás. Vagyis az, hogy csak emelt szintű érettségivel léphessen be a diák a felsőoktatásba. A szakképzést pedig az érettségivel rendelkező fiatalok beiskolázásának növelésével kívánják erősíteni.

„Az emelt szintű érettségit meg kellett volna hagyni. Nem volt semmi indoka, hogy az emelt szintű érettségi nélkül bejuthassanak a gyerekek, és kettes érettségivel is főiskolát végezhessenek... Azokból a gyerekekből lehetett volna az az igazán jó kvalifikált szakember, érettségi után, amikor már sokkal több alapismerettel, sokkal több tapasztalattal bír, azok a nagyon kvalifikált jó szakemberek lehettek volna, akiket vár a társadalom, nemcsak a gazdaság. Mi is azt várjuk, hogy ott egy értelmes ember jöjjön ki, megbízható legyen, tudja megcsinálni azt a feladatot.” (iskolafenntartók szövetsége)

A szakképzésben tevékenykedőket a hároméves szakiskolai képzés visszaállítása megosztja. Vannak, akik szerint nem lehet a három éves képzést általánossá tenni, csak nagyon szűken, csak néhány szakma oktatásánál lehet bevezetni. Fontosabb lenne a 9–10. osztályos képzés átalakítása oly módon, hogy a legfontosabb kompetenciák fejlesztését célozza meg. Ez azonban nemcsak pusztán a tanterv átalakítását jelenti, hanem a személyi feltételekét is. Olyan tanárok kellene, akik képesek olyan diákokat oktatni, akik már számtalan iskolai kudarcot éltek át és elvesztették tanulási motivációjukat.

„Nem tantárgyszerűen ismételni azt, amit általános iskolában tanultak a gyerekek, mert hiszen azért lettek ennyire rossz tanulók, mert ezt nem szívesen csinálták. És az a gyerek, akinek nincs sikerélménye, egy idő után már nem szívesen jár be az iskolába sem. Olyan foglalkozásokat és olyan pedagógusokat kellene a 9–10. osztályba bevinni, hogy segítse a gyerekek tanítását, akik képesek a gyakorlathoz kötve az ismeretek olyan átadására, olyan nevelési feladatokat közben odatenni, ami nem a hagyományos, órarend szerinti képzés lenne, hanem igazi fejlesztés.” (iskolafenntartók szövetsége)

A hároméves szakképzés mellett érvelők a gyakorlati képzési idő növekedése mellett a gazdasági szféra szerepének növekedését is üdvözlrik, vagyis azt, hogy a szakmai gyakorlat külső gyakorlóhelyeken valósuljon meg. Azonban maguk a munkaadói szervezetek is tisztában vannak azzal, hogy ehhez nem adottak a feltételek, vagyis nincs elegendő számú vállalkozás, amelyik bekapcsolódhatna a képzésbe. Olyan véleményt is megfogalmaztak, amely nem

tartja jónak azt az elképzelést, hogy a vállalkozók, a külső gyakorlati helyek technikai felszereltségét az állam finanszírozza pályázati pénzekből.

„A vállalkozók nagy része egyrészt tárgyi feltételekkel nem rendelkezik, másrészt személyi feltételekkel nem rendelkezik ahhoz, hogy komoly szakmai képzést végezzen.” (munkaadói szakmai érdekvédelmi szervezet)

Habár sokszor hangzik el, hogy a jó szakmunkásra szükség van, szakmunkáshiány van, a valóság mégis azt mutatja, hogy a végzett fiatal nagy nehézségek árán tud csak elhelyezkedni, és jövedelme sem haladja meg a minimálbért. Ilyen feltételek mellett viszont nehéz vonzóvá tenni a képzést, nehéz elérni (hacsak jogszabályi úton nem!), hogy minél többen válasszák a szakképzést.

„A mindenkit minimálbérért foglalkoztatók és a zsebbe csúsztatott pénzeket – ezzel degradálom a szakképzést, tehát nincs igazán különbség, hogy én autószerelő vagyok, vagy kőműves. Nincs különbség, mert mindenkit minimálbérért akarnak foglalkoztatni. Tehát hogy ez az egész társadalmi rendszer valahogy nem azt ösztönzi, hogy jó szakember legyek, és kimenjek dolgozni. Mert a cél az, hogy minimálbéreseket foglalkoztassunk. De a legnagyobb probléma meg az, hogy ezek a gyerekek, akik végeznek, legalább 50-60%-a alapvetően rögtön munkanélküliként kezdi az életét.” (iskolafenntartók szövetsége)

Az elmúlt években a szakképzés intézményrendszerében nagymértékű változás történt. A Térségi Integrált Szakképző Központok létrehozásával az iskolák veszítettek önállóságukból, és a korábbi szétaprózott intézményrendszer kevesebb mint 100 intézménybe tömörült. A változás egyik indoka a hatékonyabb kapacitáskihasználtság. A megkérdezett interjúalanyaink pozitívan értékelték ezt az átalakítást, mivel a vizsgált térségben koncentráltan jöttek létre technikailag korszerű tanműhelyek.

Az átalakulás a képzési profil tisztítását is szorgalmazta. A párhuzamos képzések megszüntetése azonban nem egyszerű kérdés, egyrészt azért, mert az iskolák (ragaszkodva jelenlegi tárgyi és személyi feltételeikhez) ellenérdekeltek ebben, másrészt pedig ki dönti el, hogy mi is számít párhuzamos képzésnek. Mekkora távolságra kell lennie két iskolának ahhoz, hogy ugyanaz a képzési profil párhuzamos képzésnek számítson.

„Például Bonyhádon ne legyen ugyanolyan képzés, mint Szekszárdon. Tehát 20 km-re ne legyen képzés. Tamásiban már előfordulhat, mert az már 50 km.” (iskolafenntartók szövetsége)

Ráadásul e döntés meghozatalánál azt is figyelembe kellene venni a döntéshozóknak, hogy a szakiskolások esetében egy olyan társadalmi csoportról van szó, amelyik igen alacsony gazdasági tőkével rendelkezik, vagyis éppen olyan csoporttól várjuk el, hogy nagyobb anyagi erőfeszítést tegyen (az iskolába való bejárás költsége), amelyik nem képes erre. A középis-kolásokat vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a gimnazistákhoz és a szakközépiskolásokhoz képest a szakiskolások jóval többen bejárók, jóval kevesebben kollégisták. Tehát a képzési profilok átalakítása a támogató intézményrendszer átalakításával is együtt kell, hogy járjon.

A vélemények abban is megegyeznek a TISZK-ekkel kapcsolatban, hogy ez a legtöbb esetben csak formális átalakulás volt. Az intézmények a törvényi kényszer miatt hoztak létre társulásokat, valójában azonban semmi nem történt. Ugyanúgy folyik a képzés tovább, mint korábban, semmiféle együttműködés nincs az iskolák között.

„Vannak itt országos TISZK-ek, amelyekben azt sem tudja szerintem az egyik település, hogy hol van a másik település. Nemhogy azt, hogy mit tanítanak ott.” (iskolafenntartók szövetsége)

„Mind a három megyében ezek a TISZK-ek összefogták a szakképző intézmények nagy részét, hatalmas mamutintézmények. Most már azt mondom, hogy óriási pénzt fektetünk bele, egyik pillanatról a másikra, nem látom értelmét.” (szakszervezet)

A TISZK-kel szemben más kritikák is megfogalmazódtak. A különböző helyi önkormányzatok egy-egy társuláson belül konfliktusba kerülhetnek egymással, nem érdekük egy másik település képzéseinek finanszírozása.

„Mert pl. egy somogyi TISZK esetén Siófokon van egy iskola, ahol az önkormányzat úgy ítélte meg, hogy ott vendéglátást oktat, mert stb. – viszont a TISZK-ben pedig Kaposváron vagy épp Fonyódon összevonják ezt a vendéglátós képzést, oda helyezik. Ettől függetlenül ebben a konglomerációban a Siófoki önkormányzat ugyanúgy támogatja ezt a TISZK-et, mint hogyha az ő érdeke volna. Szóval ez előbb utóbb... Azt mondja, hogy miért fizessenek ebbe, amikor nem azt a képzést csinálják Siófokon, mint amit én akarok. Tehát ezen sok vita volt.” (munkaadói szakmai érdekvédelmi szervezet)

Interjúalanyaink szerint a Regionális Fejlesztési Bizottságokra szükség van (persze ez nem meglepő, hiszen a megkérdezett személyek RFKB-tagok). Az RFKB tagjai azok a szervezetek, amelyek az OÉT tagjai is (lásd erről a Tanácsok című alfejezetet). Az OÉT-et pedig

azok a szervezetek alkotják, amelyek megfelelő reprezentációval rendelkeznek. Vagyis, akik OÉT-tagok, azok RFKB-tagok is egyben, éppen ezért nagyon fontos a szervezetek számára, hogy bekerülhessenek az érdekegyeztető tanácsba. Regionális szinten azt is megfigyeltük, hogy azok a szervezetek, amelyek nem kerülhettek be az RFKB-ba, paktumot kötöttek a bennlévőkkel, hogy képviseljék érdekeiket.

„Már lett kistérségi paktum, városi paktum, megyei paktum, regionális is, és azért mert a Munkaügyi Tanácsba a munkaadókat képviselem, akkor ezek az összes paktumba meghívják.” (munkaadói szakmai érdek-képviselői szervezet)

„Egy-egy régióba tartozó három megye az megmondja, hogy kit szeretne delegálni akár a munkaügyi tanácsba, akár a szakképzési bizottságba, és a három megye egyessége alapján eldöntik, hogy ki.” (munkaadói szervezet)

Az országos szervezetek regionális, megyei szervezetei az országos érdekegyeztetésben is részt vesznek, oly módon, hogy az országos iroda begyűjti a többiek véleményét. A megyei szervezetek gyakran szakértők segítségét is igénybe veszik a vélemény kialakításában.

„Amikor ezeknek a jogszabályoknak a tervezetét leküldik, nyilván azokat a szakértőket nekünk meg kell keresni, akik ebben járatosabbak, mint mi, íróasztal mellől. Akkor meghívjuk ezt a kis társaságot egy beszélgetésre és eldöntjük, hogy mi az amit kérünk módosítani, vagy szeretnénk, hogy módosítsák. Így továbbítjuk a MOSZ-nak, ők pedig nyilván a minisztériumhoz, vagy a kormányhoz, attól függően hogy milyen jogszabályról van szó. Kormányrendelet, vagy miniszeri rendelet. Erre mondom én, hogy ez is egy fontos dolog. Különösen, ha a véleményeket figyelembe veszik.” (munkaadói szakmai érdekvédelmi szervezet)

Sajnos azonban gyakori probléma a társadalmi egyeztetés során, hogy a kormányzat túl rövid határidő alatt kívánja lebonyolítani a vitát, melynek törvényszerű következménye, hogy a társadalmi partnerek nem tudnak érdemi állásfoglalást készíteni, pusztán formális kontrollt gyakorolnak.

„Nagyon sokan mondták, hogy ideküldenének egy 20 oldalas törvénytervezetet, és azt mondják, hogy holnapra véleményezzük. Én sem értek mindenhez, nekem is olyan szakembert kell megkeresnem, aki a témában otthon van. Meg a szakmai rész után a jogi rész is vissza van, amikor össze kell fésülni a gondolatokat – na, ez a gyengesége. Hogy időnként nagyon rövid az idő, és a társadalmi kontroll kevés.” (megyei kamara)

Mivel a regionális tanácsokba egy-egy szervezet csak egy tagot delegál, ezért a régióon belül nem minden megye képviselője kaphat helyet. Interjúalanyaink szerint a különböző regionális tanácsok összetételében (munkaügyi, képzési, fejlesztési) igyekeznek figyelembe venni, hogy a megyék hasonló súllyal szerepeljenek, vagyis, ha pl. a munkaügyi tanácsba egy szervezet Tolna megyei képviselője érkezik, akkor a fejlesztési tanácsba egy másik megyéből várnak képviselőt. Ugyanakkor egy bizottság munkájáról a többi megye szervezetei is értesülnek.

„Egy hallgatólágos megállapodást kötöttünk, a szomszéd megyékkel, Baranyával és Somogygal, arról szól ez a hallgatólágos megállapodás, hogy abba a bizottságba, amelyikbe éppen adott kollégánk vesz részt, az a másik kettőt tájékoztatja az ott folyó tevékenységről, és arról, hogy mi az ami feladatunk, elvárás lenne felénk, ill. mik azok az előnyök, amit nekünk feltétlenül ki kell használni, ezekben a bizottságokban elhangzottak már.” (munkaadói szakmai érdekvédelmi szervezet)

Az RFKB feladata többek között a decentralizált szakképzési alap szétosztása, beiskolázási tervek készítése, hiányszakmák meghatározása. Interjúalanyaink szerint a bizottság átlátja a régió szakképzését és munkaerő-piaci igényét, és ennek megfelelően osztja el a pénzeket és tervezi meg a munkaerő-szükségletet.

A bizottság összetételét azonban már sokan kritizálják. A vélemények szerint túlságosan nagymértékű a gazdaság részvétele, kevesen vannak az iskolák, iskolafenntartók képviselői. A szakszervezetek jelenlétét is fölöslegesnek tartják.

„Tehát sok esetben nem tudtak hozzá szólni, mert nem tudták, fogalmuk nem volt arról, hogy mi zajlik körülöttük. Tehát fogalmuk nem volt arról, hogy az iskolákban mi van, talán még az adott cégnél, az adott helyen, amely céget képviselte ott tudta, de összességében hogy mi zajlik körülöttünk azt nem.” (iskolafenntartók szövetsége)

A szakszervezeti oldal viszont úgy érvel, hogy az RFKB által elosztott pénz, sőt az RFKB működési költsége is munkavállalói befizetésekből is történik, tehát a szakszervezeteknek joguk van részt venni a bizottság munkájában. Gyakran az a vád is éri őket, hogy nem értenek az oktatáshoz, nincsenek felkészült szakembereik a delegált tagok között. A szakszervezetek erre is rácsáfoltak, mivel a megkérdezettek végzettségük szerint oktatási szakemberek.

„Az RFKB-k az ún. Munkaerő-piaci Alapból működnek, a Munkaerő-piaci Alap pedig a munkavállalói hozzájárulásból adódik össze. Tehát a munkáltatók is

befizetnek ehhez, de befizetnek a munkavállalók is. Tehát le is vonják, és a jogosultságunkat úgy szereztük meg, hogy a mi pénzünk is jócskán benne van. (Szakmai érdekvédő szervezet)

Vannak, akik a bizottsági tagok szakmai hozzáértését kérdőjelezik meg. Úgy vélik, hogy a delegált tagok nem megfelelő felkészültséggel rendelkeznek.

„Mindenkinek van véleménye, vagy egyszerűen van egy olyan szomorú tapasztalatom is, hogy van, aki nem tudja, miért ül ott.” (munkaadói szervezet)

Akadnak olyan vélemények is, amelyek szerint a szervezet hatókörével is baj van. Vagyis nem regionális, hanem megyei szinten kellene működnie, a hiányszakmák meghatározása és a pénzelosztás is könnyebb és igazságosabb lenne megyei szinten.

Vannak hitetlenkedők is, akik nem tartják megbízhatónak a hiányszakmák megállapítását, mivel úgy vélik, hogy a munkaerő-piaci igények nehezen megjósolhatók. Ráadásul egy gazdasági válság teljesen átírja a korábbi koncepciókat, jóslatokat.

„Nincs egy olyan a gazdaságba egy olyan fejlődés, hogy én meg tudjam mondani, hogy idetelepül egy gyár, és neki műszerészekre van szüksége két év múlva, akkor nehéz beiskoláztatni egy gyereket erre a dologra..., valamelyik telefonos cég 7000 embert foglalkoztat. Abban a pillanatban, ahogy nincs megrendelés, háromezret elküld azonnal.” (munkaadói szakmai érdekvédő szervezet)

A munkaerő-tervezési metódus egyszerűségét jól tükrözi a következő interjúrészlet, amely szerint tavasszal megkérdezik a munkaadókat arról, hogy hogyan iskolázzanak be ősszel.

„Mindig így szokott történni, hogy tavasszal indul el a felmérés, iskoláktól kezdve közintézményekig, vállalkozók vannak megszólítva. És augusztus elején van egy szakmai összegzés, hogy a környezet milyen szakmákat kíván – hol van hiányszakma, hol van túltermelés, és akkor az RFKB-k hatásköre, hogy a régióban meghatározza, hogy miben indíthatnak.” (szakszervezet)

Más RFKB-tagok kritikusabban véleményezik ezeket a felméréseket és a rájuk alapozott beiskolázási terveket.

„A vállalkozó (sajnos az elmúlt időszak tapasztalatai alapján is) max. egy évre tud gondolkodni, vagy még annyira sem. Én részt vettem ezekben a felmé-

résekben, látom, hogy sokaknak fogalmuk sincs arról, hogy mi lesz jövőre.”
(munkaadói szakmai érdek-képviselői szervezet)

„Mindenki úgy ítélte meg, hogy ez egy pénzszerzési lehetőség, aztán a legkevésbé sem ezt nagy régiós gondolkodást láttuk (láttatták).” (szakszervezet)

Az RFKB javaslatait persze nem kötelező betartani, de annak felülbírálata súlyos következményekkel járhat, hiszen a képzőhely nem kaphat szakképzési támogatást. Az RFKB-tag interjúalanyaink szerint erre is van példa, ilyenkor a képzőhely inkább a keresletet veszi figyelembe. Tipikusan ilyenek a lányos szakmák, közöttük is a fodrász a leggyakoribb példa.

„Mert több olyan hely, meg képzőközpont van, akik beálltak népszerű sikerszakmákra, amire van kereslet, és neki az nagyobb biztonságot ad. Meg a működését, bevételét az garantálja, hogy ő továbbviszi azt a képzést, amire esetleg az RFKB azt mondja, hogy ebből túlképzés van. Például a fodrász szakmára minden szinten már régóta azt mondják, hogy nem szabad többet képezni, túl sok van belőle, nem tudnak elhelyezkedni. Nincs már rá kereslet. Ennek ellenére, különösen a lányos szülők, a mai napig is jó szakmának tartják. És vannak képzőintézetek, amelyek azt mondják, hogy ha megfizeted, és idejössz, a gyerekedet ideküldöd, akkor továbbra is képezlek. Annak ellenére is, ha mindenki azt mondja, hogy ne képezsek több fodrászt. Legfeljebb lemondok x millió Ft eszközfejlesztésről, ez sokkal többet jelent a diákoknak, a létszám által a működését bevételként is meg tudom ezt a pénzt szerezni. És nekem ez fontosabb.” (szakszervezet)

Úgy tűnik azonban, hogy az RFKB-tagokat még senki sem szembesítette azzal a ténnyel, hogy az általuk meghatározott támogatandó szakmák köre szinte kizárólag csak fiús szakma.¹

Az interjúkból az is kiderül, hogy az RFKB-k külső szakértőket is alkalmaznak arra, hogy döntéseiket jobban megalapozhassák, előkészítsék. Célzott tanulmányokat készítettek.

„Ehhez képest semmi szégyellnivalója ennek a testületnek nincs, szakértőkkel dolgoztunk, és úgy látom, hogy megpróbáltuk pillanatnyilag a legjobb döntést meghozni. Komoly pénzek kerültek az intézményekbe, amit az önkormányzatok mint fenntartók már régen nem tudják megadni, azt a pályázatokkal lehetett

¹ Hiányszakmák a Dél-Dunántúli régióban 2009-ban: hegesztő, gépi forgácsoló, kőműves, ápoló, gazda.

segíteni. Meg a TISZK-ek létrejöttével komoly beruházások, EU-s pénzek is kerültek az intézményeinkbe.” (szakszervezet)

Az egyik interjúalany szerint azonban az RFKB döntései mindig konszenzussal születnek és nincsenek konfliktusok a tagok között, mert egy az érdekük és a politikai csatározások nem jelennek meg a bizottsági munkában.

„– És nincs nézeteltérés?

– Nincs, mert abban értünk egyet, hogy más az országos politika és más ez. Itt nekünk munkahelyek kellene, bérek kellene, meg nyugalom kell, meg szociális biztonság.” (szakszervezet)

Az elmúlt években a kamara egyre nagyobb szerepet kapott a szakképzés területén. Szerepvállalásukkal kapcsolatban megoszlanak a vélemények. Akadnak olyan munkaadók, amelyek pártolják a minél nagyobb hatalmukat, míg mások nem. Kétségeik között a legfontosabb, hogy nincs kellő információjuk, szakértelmük a szakképzés irányításához.

Általában az érdekvédelemmel kapcsolatban elégedettek megkérdezett interjúalanyaink, bár ne felejtjük el, hogy ők azok, akik részt vesznek a különböző konzultatív testületek munkájában.

„Jól kialakult érdekegyeztetési rendszer van Magyarországon, ismerve az európai rendszert is mondhatom, azzal összehasonlítva is jónak tartom.” (munkaadói szakmai érdekvédelmi szervezet)

Van azonban olyan szervezet is, amely szerint ugyan kiépült az érdekegyeztetés intézményrendszere, de maguk a szervezetek nem képesek hatékonyan működtetni, mert nem elég erősek hozzá, nincs kellő súlyuk, befolyásuk. A létező érdekegyeztető rendszerrel párhuzamosan működik egy kevésbé jól látható érdekérvényesítő rendszer, ahol nem a szervezetek, sokkal inkább egyének, cégek tartják nyomás alatt az éppen aktuális kormányt, befolyásuk sokkal nagyobb, mint egy szervezeté. Vagyis egyéni kapcsolatrendszereken keresztül vihetők át a döntések.

„A szakmai érdekképviselők meg szakszervezetek is, nem elég erősek, hogy nyomást gyakoroljanak a kormányzatra, hogy az érdekeik talán jobban érvényesüljenek. Egy külföldi kivonul az országból. Ilyen értelemben lehet csak nyomást gyakorolni a kormányzatra. Ezért mondom, hogy az érdekképviselők szerepe valahogy... Nem tudom. Konzultatív jellegű lehet, nyilván azért, hogy

ismerje meg a szakmát, a kormányzat meg a döntéseknél, de igazából nagy befolyást szerintem a gazdaságra csak úgy, hogy bizonyos szereplőkön keresztül, de egyéni vonalon gyakorol. Tehát nem mint a gazdaság, de mint Kis János kapcsolatrendszere alapján tudja befolyásolni a kormányzati döntést.”
(munkaadói szakmai érdekvédelmi szervezet)

Az esettanulmány alapkérdése az volt, hogy vajon a vizsgált régióban található civil, szakmai érdekvédelmi szervezetek vállalnak-e szerepet az oktatásirányításban, gyakorolnak-e valamilyen társadalmi kontrollt a regionális, helyi irányítás fölött. Azt tapasztaltuk, hogy a szakképzés területén az RFKB-k révén döntéshozói munka működik. Ezen kívül azonban nem találkoztunk sem olyan fórummal, sem olyan szervezettel, amelyik tevékeny részt vállalt volna a döntéshozói, döntés-előkészítő munkában. Megyei szinten a sajátos nevelési igényű tanulók érdekképviseleti fórumai működnek, amelybe a civil és a szakmai szervezeteket is meghívják. Helyi szinten azonban nem találkoztunk olyan fórumokkal, amelyek a társadalmi egyeztetés szerepét látták volna el.

BOCSI VERONIKA

REGIONÁLIS ÉS HELYI SZINTŰ ÉRDEKEGYEZTETÉS AZ ÉSZAK-ALFÖLDÖN

A régióban működő, a közoktatáshoz, szakképzéshez kapcsolható civil szakmai és érdekvédelmi szervezetek, alapítványok és közalapítványok skálája igen széles. A megkérdezett szervezetekhez a helyi önkormányzatok által nyilvántartott civil kapcsolatok és a konzultatív testületekbe delegált szervezetek listája alapján jutottunk. A bevezetőben leírt eszközön túl az iskolához kapcsolódó alapítványokat webes felületeken keresztül értük el. A régióban mind a három megyében, illetve megyeszékhelyeket összefogva is működik a Pedagógus Szakszervezete, de emellett a PDSZ lefedettsége is jelentős.¹ S bár a működésükben – csekély jogosítványaik ellenére is – tudnak felmutatni eredményeket, általánosságban a vélemények sokkal inkább szórtak a pedagógus szakszervezetek működéséről:

„Itt a főiskolán is nagyon kevesen szakszervezeti tagok. Mert nem tudják kivívni még az egyszerű dolgokat sem. Mondok egyet, kávéterem. Hiába hozza a határozatot a szakszervezet, hogy ezt ilyen szintre emeljék, meg meglegyen, meg üdülési csekk... Ha a főiskolának van 300 milliós adóssága. Akkor azt mondja a gazdasági igazgató, hogy uraim, előbb ezt kellene leküzdenünk. Mert ezek a dolgok formálisak. Szoktam is mondani, hogy ha valaki jó tanár, akkor nem vállal szakszervezeti megbízatást. Mert akkor ott próbálja a dolgait érvényesíteni. Ha valaki egy középszintű tanár volt, és úgy gondolta, hogy sikere már nem lesz az oktatásban, akkor elment... régen a pártvonalba, párttitkár lett belőle. Most szakszervezeti titkár vagy dolgozó lesz belőle.” (kuratóriumi elnök)

¹ A két szakszervezet – az egyik interjúalany szerint – különbözik a létrejöttének körülményeiben, a vezetők vélt vagy valós politikai orientációjában, a szervezett akciók-események jellegében és a reakciók vérmérsékletében is.

A törvény előírása szerint a közoktatási intézményekben diákönkormányzatok és szülői szervezetek, munkaközösségek működnek. Képviselőiknek, vezetőiknek bizonyos esetekben az aláírása is szükséges az intézmény számára (pl. pályázatok kapcsán), de a házirend véleményezése is fontos feladat – erre minden évben a tanév elején kerül sor.² Az általános iskolákban a diákönkormányzatok leginkább a felső tagozaton működnek, de tevékenységük elkülönül a középiskolák diákönkormányzataitól. Bár a képviselőket demokratikusan kell(ene) választani, a megkérdezettek beszámolnak arról, hogy más iskolákban akár tanári kijelöléssel is működhet a rendszer, és pusztán arra szorítkozik a működése, hogy a szükséges aláírások meglegyenek az iskola számára. Ezen szervezetek egyik alapvető feladata a diákok érdekképviselése, működésében azonban ez kevésbé hangsúlyos – a felmerülő tanár-diák problémák leginkább az épület falai között, sokszor a segítő tanár közvetítésével oldódnak meg.³ A szülői munkaközösségek tevékenységi köre nagyban korlátozódik a szülőknek az intézmény számára nyújtott segítségére, de érdek-képviselési munkákat ezen szervezetek is felvállalnak (pl. étkeztetéssel kapcsolatos problémák esetén). A diákönkormányzatok lényeges feladata még – és tevékenységüknek gyakran ez a legdominánsabb része – a szabadidő-szervezés, a diszkók, ünnepi programok megszervezése. A megyei szervezet a fiatalok önkéntes munkájának (pl. a nyíregyházi kórházban) koordinálásában is szerepet vállal.

Az alapítványok és egyesületek egy másik jelentős csoportja a közoktatási intézményekhez kapcsolódik – Nyíregyházán például van olyan gimnázium, amelyhez négy alapítvány is tartozik (nyelvi képzések megsegítésére, tehetségek támogatására). Az óvodai hárólatról is elmondható, hogy minden intézményhez tartozik egy alapítvány, amely – többek között – a finanszírozási problémákat próbálja orvosolni:

„E nélkül nem tudná biztosítani a színvonalát az óvoda. Van nevünk. Nyilván a fenntartó megpróbálja biztosítani a működtetését. De az alapítvánnyal tudunk olyan színvonalat hozni, amit most. Mindent az alapítványból finanszírozunk, és így tudunk a saját kistérségünkben is versenyképesek lenni más óvodákkal szemben.” (óvodavezető)

A régióban jelen vannak még a fogyatékkal élő vagy tanulási nehézségekkel küzdő gyermekekkel foglalkozó szervezetek, a művészetoktatással kapcsolatos egyesületek, alapítványok⁴, kulturális, a gyermekek érdekvédelméhez, szociális helyzetének javításához vagy képességfejlesztéséhez kapcsolódó szervezetek. Külön csoportba sorolhatók a főiskola

² A házirend legvitatottabb pontjai az öltözködés, a smink, a dolgozatok javítási határideje, valamint a mobiltelefon használata.

³ Ugyanakkor mind az egyik általános iskola segítő tanára, mind pedig a megyei diákönkormányzat vezetője beszámolt olyan esetről, hogy a konfliktus túllépte az intézmények határait.

⁴ Ez utóbbi kategóriában olyan országos egyesülettel találkozhatunk, amelynek a székhelye Nyíregyházán található.

berkein belül az egyes tanszékekhez kapcsolódó alapítványok, és sajátos helyzetet foglal el a palettán a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Köznevelési Közalapítvány, amelyet a város, valamint a megye alapított 1995-ben.

„Azzal a céllal jöttünk létre, hogy a kötelezően elfogadott megyei feladatellátás és intézményfejlesztési tervek megvalósítását anyagi eszközökkel támogatassák. A közalapítványok létrehozásának célja az volt, hogy az országos pályázati források mellett egy olyan finanszírozási lehetőséget alakítsanak ki, ahol a szubszidiaritás elve érvényesül; hogy kiegészítő forrásokhoz juttassa az önkormányzatokat térségi és megyei feladatok ellátásához; hogy a köznevelés-fejlesztési terveket megvalósítsa... Pályázatokat írunk ki (pl. a köznevelés modernizációja, minőségbiztosítás, pedagógiai szakszolgálatok térségivé szélesítése, hátránykompenzáció). Konferenciát szervezünk a fejlesztési tervek, a tervben meghatározott szakmai feladatok megvitatására. Felkérésre közreműködünk az országos közalapítványok pályázati eljárásaiban. A közalapítványok foglalkoznak a szakképzés fejlesztésével is.” (a közalapítvány titkára)

A civil szervezetek egy része a szakképzés és a foglalkoztatás területén vállal feladatokat, ám munkájuk leginkább a sikeresen megpályázott projektekre irányul, így ezen tevékenységek sok szervezet életében csupán átmeneti jelenségeként voltak megfoghatók (pl. a KID-programban való részvétel). A civil szervezeteknek több esetben saját maguk fenntartása miatt kellett profilt váltaniuk, és belevágni felnőttoktatási projektekbe, vagy éppen abbahagyni azokat. Érdekes tény, hogy a mintánkba bekerült regionális civil szerveződések működési terepe a legtöbb esetben nem terjedt túl Debrecenen vagy Hajdú-Bihar megyén. Ezek a szervezetek igen jó kapcsolatot ápolnak a munkaügyi központokkal, a regionális képző központtal, és gyakran valósítanak meg tranzitfoglalkoztatásra irányuló projekteket is, aminek része a felnőttképzés/szakképzés.

Mintánkban képviselteti még magát öt fővel az Észak-Alföld régió területén működő RFKB. A tagok kiválasztása – ahogyan már a bevezetőben említésre került – véletlenszerűen történt. A bizottság egyik fő célja, hogy a szakképzés struktúráját a három megye munkaerő-piaci igényeihez igazítsa, valamint kizárólagos jogköre van decentralizált pénzeszközök – pályázatok útján történő – elosztása felett. A szakképzés irányzásainak meghatározásakor a szakmákat három kategóriába sorolják, és meghatározzák a TISZK-ek számára a képzésben részt vevők számát. Jogosítványaik azonban nem terjednek ki a felnőttképzés területére – ahol pedig a munkaerőpiacon kevésbé piacképes, de rentábilis képzések továbbra

is zavartalanul folynak.⁵ Az RFKB-k összetétele minden régióban hasonló: többek között a munkavállalók képviselői, a munkaadói tanács képviselői, a munkavállalók érdek-képviselői szervei, valamint a regionális munkaügyi tanács képviselői alkotják.

A mintába kerülő szervezetek tárgyi és személyi feltételeiben jelentős eltérések tapasztalhatók. Az intézményekhez kapcsolódó alapítványok, egyesületek a legtöbb esetben semmilyen infrastruktúrával nem rendelkeznek (a „működés” terepei ezekben az esetekben az osztálytermek, tanszékek), alkalmazottjuk nincsen, egyéb, a működéshez szükséges eszközöket (nyomtató, papír, fénymásoló stb.) pedig az iskolák, főiskolák – a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei diákönkormányzat esetében pedig a debreceni Központ Egyesület biztosítja. Gyakori jelenség, hogy ezek a szervezetek működésük fenntartásához nagyban építenek a belső, díjazás nélküli munkavégzésre, de akár a kívülről jövő önkéntes segítségre is. A megyei önkormányzathoz kapcsolódó szervezetek esetében a bérelt ingatlan megoldott. Nehézségek azonban még a stabil bérleményi viszonyban álló szervezeteknél is előfordulhatnak:

„Az alapítvány Nyíregyházán a Sóstó mellett, a ... utcában működik, itt a táborhoz és rendezvényekhez szükséges épületek mellett iroda is megtalálható, viszont a téli időszakban a városban, a Korányi Frigyes utcában lévő irodánkban tartózkodunk. Ezeket sajnos béreljük, lényeges kedvezménnyel, 50 évre... Kiváló felszereltséggel rendelkezünk, (de egy) olyan épületre (lenne szükségünk), ahol télen is tudnánk gyerekeket fogadni, mert télen működünk, de csak interneten, illetve postai úton. Rengeteg a postaköltség. Itt sajnos a fűtés nem megoldott, illetve a házak nem jól fűthetőek, árammal csak, ami nem finanszírozható. A városban lévő iroda pedig csak iroda.” (kuratóriumi elnök)

Az RFKB regionális szervezete szintén nem rendelkezik bérlménnyel vagy saját ingatlannal, főállású alkalmazottja pedig az oktatási hivatalon belül van. A Pedagógusok Szakszervezete a tagdíjából tartja fenn magát, a megyei szervezetek pedig két-három fős alkalmazotti körrel rendelkeznek.

Azon szervezetek, amelyek élénk és sikeres pályázatírói tevékenységet végeznek, gyakran rendelkeznek jól felszerelt infrastruktúrával, hiszen az egyes projektekbe bele lehet építeni egy új számítógép, vagy akár egy új ingatlan bérlési jogát is. Az egyik mintába került regionális civil szervezet például három bérelt ingatlannal, számítógépteremmel és saját gépkocsival is rendelkezik. A foglalkoztatottak létszáma a pályázatokhoz igazodik (hiszen a bérek is beépítettek), és lehetőség van külső szakértők megfizetésére is. A sikertelenebb

⁵ A szakképzésben újonnan bevezetésre kerülő tanulmányi ösztöndíj rendszerét a megkérdezettek mind pozitív, a kereslet-kínálat egyensúlyát elősegítő intézkedésnek tartják.

pályázati periódusok a civil szervezetek életében egyfajta „alvó állapotot” eredményezhetnek – ehhez azonban az is kell, hogy a szervezet által ellátott feladat ne állandó jellegű legyen: hasonló periódust nehéz elképzelni pl. egy sajátos nevelési igényű gyermekekkel foglalkozó egyesület esetében.

„Ha nincs pályázat, akkor a szervezet hibernálja magát, alvó állapotban van, amíg újra nem nyer pályázatot. Volt már erre példa. De a kiadásaink a pályázat-hoz kötődnek. Ha nincs pályázat, nincs kiadás, nincs irodahelyiség. De nem is baj, egy civil szervezetnek nem is kell feltétlenül.” (alapítványi elnök)

A finanszírozás – révén, hogy gyökeresen eltérő jogi hátterű társulásokról van szó – más és más csatornákon történik. Az RFKB-k működését az állam, az önkormányzati fenntartású közhasznú szervezeteket pedig az önkormányzatok biztosítják. A regionális civil szervezetek leginkább pályázati forrásokból gazdálkodnak, de megjelenik a bevételeik között a szolgáltatások eladása is (pl. képzéseket tartanak), de jellemző módon ezen szolgáltatások vásárlói is civil szervezetek, amelyek pályázatokból tartják fenn magukat. A közoktatáshoz kapcsolódó alapítványok, egyesületek szintén pályázati pénzekből (az NCA-t a legtöbb helyen megemlíti)⁶, tagdíjakból⁷, egy százalékokból⁸, kamatbevételekből, ritkább esetekben önkormányzati támogatásokból, adományokból állnak össze. Bizonyos szervezetek ügyesen használják ki a szponzorációban rejlő lehetőségeket,⁹ és országos ismeretségű cégeket is megnyernek munkájukhoz, mások azonban elzárkóznak ettől a bevételi forrástól. Legspeciálisabb helyzetben talán a diákönkormányzatok vannak, amelyek saját forrásaik előteremtéséhez a legváltozatosabb eszközöket használják fel, mivel lehetőségeik rendkívül korlátozottak: belépők a diszkókra, rendezvényeken a fogyasztásért beszedett összegek, papírgyűjtés, de találhatunk egészen sajátos forrásokat is: *„leengedtük a gyerekeket fagyit árulni a gyermeknapon, ők bizonyos összeget felajánlottak a diákönkormányzatnak”* (segítő tanár a diákönkormányzat mellett).

6 Sok esetben okoz gondot, hogy az önfenntartó szervezeteknél a pályázattal járó feladatokat senki nem tudja felvállalni idő- és energia hiányában.

7 Az interjú készítője az egyik helyszínen beleszállt az egyesületi ülésre, ahol a következőket jegyezte le: „A gyűlést az elnök nyitotta meg, a titkár átvette a szót és sajnálatát fejezte ki, hogy a tagok a tagdíjak befizetésével el vannak maradva, pontosabban egyáltalán nem fizetik, ebben az évben még senki sem fizetett be tagsági díjat. Ez már az egyesület alapvető működését akadályozza, veszélyezteti. Amennyiben így marad, úgy az működésképtelenné válik. A titkár bemutatja a bevételi forrásait és a kiadási oldalt. Fölvázolja a bevétel szerzésének lehetőségét, a tagsági díj beszedése mellett a pályázatokat jelöli meg. Azonban ez idáig, az Egyesület fennállása óta csupán egyszer pályáztak és nyertek is... Kiadásait képezik a telefonköltségek, a fénymásolatok és egyéb költségek. Jelenleg a szervezet összesen 0 Ft-tal rendelkezik.”

8 Az általunk megkeresett óvodai alapítvány esetében ez az összeg évente 900 000 Ft-ot tesz ki, ami városi szinten kiemelkedőnek tekinthető.

9 „Most ebben az évben azon kezdtünk el dolgozni, hogy szponzorokkal indultunk. Én a pályázatokban nem bízom. A pályázatosdi csalóka. A pályázatokban sokszor stikák vannak, a döntőbizottságban lejátszott meccsek vannak. Olyan dolgokra adnak ki pénzeket, ami nem az a színvonal... Egy szponzorál viszont oda megyek, és azt mondom, hogy én ezt tudom adni. Ők cserébe adnak valami mást. Ez így korrekt. Pályázatban ilyen nincs. Az egyik pályázatnál azt kaptuk vissza, hogy nagyon szimpatikus a program, de mivel fiatalok csinálják, nem támogathatják. A nyertes munkájának minősége közelében nem volt a miénknek.” (egyesületi elnök)

Az egyesületek, szervezetek nagyobb része úgy véli, finanszírozási gondjai kihatnak működésük színvonalára is – szolgáltatásaikat ugyanis így magasabb szinten, több munkatárssal és jobb környezetben tudnák nyújtani. Az elmúlt évek megszorításait az állami/önkormányzati fenntartású szervezetek is megérzik, a RFKB például a szétszandó pályázati pénzek mértékének ingadozásában, a közalapítvány meg a költségvetés befagyasztásában vagy megkurtításában. A kisebb alapítványok számára, amelyek sem jelentős pályázati forrással nem rendelkeznek, sem pedig kiterjedt támogatói körrel, már a „vegetálás” is komoly gondot okozhat:

„De a nonprofit jelleg az ott jelentkezett, hogy a könyvelői költséget is alig tudtuk kifizetni. Ezért szüntettük meg (az alapítványt), mert most már ott tartunk. A számlavezetési díj, meg a könyvelő az több, mint amit az egy százalékokból be tudunk szedni.” (kuratóriumi elnök)

„Tagdíjunk van, amely havonta 500 Ft-ot jelent, de ezzel is problémánk van. Lehet számlára is fizetni, de ezzel senki sem élt még, általában nekem vagy az elnöknek adják oda a pénzt a tagok. Pályázatírással az alelnök, aki egyben a könyvelője is az egyesületnek, foglalkozik. Tavaly pályáztunk fenntartási költségre, sajnos azonban a 100 ezer Ft jelentős része a könyvelési költségre ment el. Az önkormányzattól egyszer kaptunk, amit ajándékozásra fordítottunk karácsonykor.” (kuratóriumi elnök)

A problémás anyagi helyzetért a szervezetek a saját maguk felelősségét is látják – az interjúalanyok megemlítik, hogy kevés PR-munkát végeznek, nincs megfelelő ember a pályázatok megírására stb. A tevékenységi terület azonban sokszor behatárolja pl. a megszerezhető szponzor körét¹⁰ vagy az adakozási kedvet,¹¹ míg a szervezet kapcsolatai, amelyek egyrészt a külvilág felé, másrészt az önkormányzathoz vagy más felső szervekhez vezetnek, a megszerezhető összegek nagyságára nyomják rá a bélyegüket. A finanszírozási gondok megoldását egyesek a törvényi keretek átalakításában látják – a civil szervezetek esetén pl. a közfeladatok ellátásánál állami normatíva juttatása volna kedvezőbb, mások pedig a pályázati lehetőségek és források lehetséges bővítését tekintik kívánatosnak.

¹⁰ Azok a szponzorok, amelyek regionális szinten a leginkább „elérhetőek”, nem mindig megfelelőek pl. egy ifjúsági egyesületnek, hiszen energiatálhoz, alkoholhoz vagy más élvezeti cikkekhez kapcsolhatók.

¹¹ A hátrányos helyzetű pályakezdő munkanélküliekkel foglalkozó egyik regionális szervezet említette meg, hogy adományokat sokkal könnyebb pl. a fogyasztókkal élők számára gyűjteni.

A SZERVEZETEK MŰKÖDÉSE

Eltérő profiljukból adódóan a szakmai és érdekvédelmi szervezetek működési területe rendkívül széles skálán mozog. Olyan közös vonásokon kívül, mint például az érdekképviselő vagy bizonyos szolgáltatások, információk nyújtása, az egyes társulások sajátos tevékenységi körökkel írhatók le.

A Pedagógusok Szakszervezete például az érdekvédelmi munka mellett az ingyenes jogsegély lehetőségét is a tagok rendelkezésére bocsátja, de tanácsot adnak nyugdíjazással kapcsolatos kérdéskörökben, és támogatják a krízishelyzetbe került szakszervezeti tagokat is (temetkezési segély, halál esetén a család támogatása stb.). Munkájukat leginkább a jogosítványaik szükségessége korlátozza – az általuk birtokolt véleményezési jogkör nem minden esetben biztosítja pl. az önkormányzatokkal szemben a sikeres érdekképviselői lehetőséget. S bár mindez gátolja a lehetőségeiket, úgy érzik, ennek ellenére több ügyet is sikerre vittek az elmúlt években (pl. béremelés országos szinten), más esetekben pedig a vitás kérdések – a PSZ közreműködésével és bátorításával – a bíróság elé kerültek.

„Nagyon sokszor vannak olyan munkáltatók, akik diktatórikus módszerekkel dolgoznak. Például egy igazgató képes volt azt mondani, hogy az étkezési hozzájárulás, ami 12 000 Ft volt... aláírták a pedagógusokkal és csak 2.000 Ft-ot adott nekik. Mi mondtunk, hogy ez törvénytelen, de nem merték felvállalni magukat, mert hol fognak dolgozni. Csak panaszkodnak, amikor ők aláírták ezt az átvételi elismervényt. Az igazgató pedig ebből akarta felújítani az irodáját. Azóta szerencsére ebből per van.” (területi vezető PSZ)

A működésük hatékonyságát a megkérdezett szakszervezeti vezetők szerint a jogosítványok bővítésével, a tagság bővítésével lehetne elérni, de garancia lenne az is, ha a PSZ állásfoglalását a különböző ügyekben nem alkalmanként, hanem rendszeresen – mind megyei, városi, valamint országos szinten is – kikérnék.

Tanulmányunkban az RFKB-k kapcsán már leírtuk, hogy ezen szervezeteknek két fő működési területe van: egyrészt bizonyos decentralizált pályázati alapok szétosztása, másrészt pedig TISZK-ek szakképzési keretszámainak meghatározása. Mindezen jogosítványokkal felvértezve a bizottságok a régió oktatáspolitikájának alapvető fontosságú alkotóelemei, amelyek a munkaerő-piaci igényekhez igyekeznek illeszteni a szakképzés struktúráját. Mindezen túl rendszeresen foglalkoztatnak külső szakértőket is – ezekre támaszkodva dolgozták ki pl. a régió szakképzés-fejlesztési stratégiáját.¹² Munkájukat ugyanakkor nem csak

¹² A dokumentumot az egyik interjúalany a rendelkezésünkre bocsátotta.

a működési területük korlátjai nehezítik (pl. a felnőttképzés kiesik ebből a körből), hanem pl. a TISZK-ek megvalósításának körülményei, valamint a jellegzetességeik is.¹³ Tevékenységüket ugyanakkor hasznosnak tekintik, hiszen a régió munkaerő-piaci feszültségeit jelentősen tudja csökkenteni a szervezet működése – bár a kormányváltás miatt az interjúk időpontjában nem lehetett még tudni, hogy mi lesz az RFKB-k sorsa. Működésük megítélése külső szemmel azonban már nem mindig arat osztatlan sikert, vagy kap kellő nyilvánosságot: az egyik esetben megemlítették, hogy nyugati kollégák értetlenül álltak azelőtt a tény előtt, hogy Magyarországon megszabják az iskoláknak a szakképzés keretszámait, az egyik legmagasabban képzett interjúalany pedig arról panaszkodott, hogy nincsen olyan szervezet, amely kísérletet tenne arra, hogy a szakképzést összehangolja a munkaerő-piaci kereslettel.

A diákönkormányzatok és szülői szervezetek szorosan kapcsolódnak az egyes intézményekhez, működésüket törvény szabályozza. Munkájuk nagyobb részét a különböző iskolai programok lebonyolítása, a szülők esetében pedig az ehhez való hozzájárulás teszi ki. Jogkörük a legtöbb esetben véleményezési, bár az interjúalanyok hangsúlyozták, hogy az igazgató személyén és hozzáállásán rendkívül sok múlik abban a tekintetben, hogy milyen a pozíciója ezeknek a szervezeteknek az adott iskolában. A diákok jogainak szélesedése ugyanis – és ezt még a pedagógusok elmondása alapján is kijelenthetjük – visszaszolgáltatásra talált a tanárok részéről. Különösen problematikus a helyzet, hogyha mindezt beleillesztjük a tanári szerep és presztízs több évtizedes átalakulásának folyamatába. A diákjogokat éppen ezért nehéz a pedagógusokkal elfogadtatni, különösen, ha több évtizede tanítanak, és pályaszocializációjuk még az előző rendszerre esett.

„Két évvel ezelőtt voltam a városi diák-önkormányzati csoportnak a szaknácsadója, és akkor vagy két-három alkalommal összehívtam a diák-önkormányzati vezetőket. Mert eddig az volt a szokás, hogy ha volt is valamilyen megbeszélés, akkor az volt a szokás, hogy a segítő tanárt odahívták, a gyerekek meg nem jöttek el. Úgy gondoltam, hogy ezen változtatni kell.” (segítő tanár a diákönkormányzat mellett)

13 „A TISZK-ekről az a személyes véleményem, hogy a gondolat jó, de a kivitelezés egy baromság. Az alapgondolat az, hogy központilag létrehoznai olyan térségi integrált szakképző központokat, amelyekre egyébként lehet azt mondani, hogy a létező legkorszerűbb oktatásai feltételeket tudják biztosítani. ... Ez nagyon jó gondolat, és Nyugat-Európában ez tökéletesen működik. Nálunk tulajdonképpen az önkormányzatok meg a fenntartók döntésének megfelelően, volt, ahol 12, meg volt ahol 48 iskolát összetömörítettek, és azt mondták, hogy ezt TISZK-nek fogjuk hívni, és ez 30 km-es körzetben a TISZK, az iskolák ugyanúgy megvannak. Majd uniós támogatásból egyik vagy a másik telephelyen létre akarunk hozni egy olyan szakképző központot, ahol elvileg nagyon modern oktatás folyhat. ... Ez egy baromság egyébként. Mert ez nem az. Csorbitották bizonyos fokig az iskolák önállóságát, teljesen magyaros megoldásként, és nem hozták létre azt a korszerű tanmühelyi hátteret. Másrészt az sem tud működni, hogy Kisvárdáról egy korszerű eszközért be fog egy gyerek Nyíregyházára jární. Lehet, hogy jó gondolat, de akkor sem kellett volna, hogy Nyíregyházán kettőt, vagy Szabolcsban hármat létrehozní, hanem lehet, hogy tizenkettőt kellett volna létrehozní, mert ezek olyan nagy szervek. ... (Ha az RFKB meghozza a döntését,) utána a TISZK-ekre meg rá van az bízva, hogy azt mondjuk Nyíregyházán vagy Kisvárdán fogja elindítani (a képzést), de nehezen tud ez a része működni. Volt a szakképzési pályázat, szakképzési pályázatból a TISZK-ek döntő többsége nem tudott formailag megfelelő szakképzési pályázatot beindítani. Ez mindig úgy van, hogy ha sok okos ember leül. Sok okos dolog nem jön ki belőle.” (RFKB-tag)

Ugyanakkor bizonyos kezdeményezések – még ha kompromisszumos megoldásként valósulnak is meg, vagy esetleg megvalósulásuk jelenleg is vita tárgyát képezi – ebből az irányból érkezve is fogannak meg az intézmények életében. Ilyen például az egyik általános iskola beléptető rendszerének kidolgozása, amely a diákok kezdeményezésére épült ki egy, külsős gyermekkel és rokonaikkal kapcsolatos konfliktus után, vagy egy név nélkül használható panaszláda elhelyezése, amely ellen kezdetben a pedagógusok tiltakoztak.¹⁴ Ezen szervezetek azonban számottevő hatást sem a helyi oktatáspolitikára, de még az intézményi oktatáspolitikára sem gyakorolnak, révén kapcsolataik (de még inkább tényleges tevékenységük) a legtöbb esetben nem vezet túl az intézmény falain, érdekérvényesítő feladatuk pedig leginkább a tanítás-tanulás folyamataira és az iskolában folyó mindennapi életre vonatkoznak. Hatékonyabb működésüknek a megkérdezettek szerint nem a jogszabályi környezet a legnagyobb akadály.¹⁵

„Azt gondolom, hogy papírforma szerint az a jogosítvány, amit megadnak a gyerekeknek, az elég. Itt most általános iskolára gondolok, mert ettől többel nem is tudna már élni, mert ahhoz sokkal több tapasztalat, rálátás kellene. Nem a jogokkal van a baj, mert van véleményezési jog, döntési jog – ezzel elvi síkon tudunk élni. Amire meg kell tanítanunk a gyerekeket, és ez mindenhol probléma, az az, hogy ezt milyen formában teheti meg. Ez még nálunk is probléma, pedig azt kell mondanom, hogy a gyerekeink intelligensek, és a véleményüket igyekeznek megfelelő formába öntve elmondani.” (segítő tanár a diákönkormányzat mellett)

A diákönkormányzatok működésével kapcsolatban a másik nagyobb problémát az adja, hogy erőteljes különbség mutatkozik az általános iskola, valamint a középiskola szintjén – ez természetszerűen a diákok életkorából is adódik. Mindez megnehezíti azonban a diákönkormányzatok közötti kommunikációt, valamint a közös rendezvényeken (ha tartanak ilyeneket) az általános iskolások háttérbe szorulását eredményezi. S bár a kutatás során jól működő diákönkormányzatokat kerestünk fel, problémaként jelenik meg az is, hogy bizonyos intézményekben mindez csak formálisan, és egyáltalán nem demokratikus keretek között funkcionál.

A régió mindhárom megyéjében működik a diákönkormányzatokat összefogó megyei szervezet, amelynek működését jelentősen megnehezíti, hogy a tagok a középiskolai oktatás mellett önkéntes formában végzik tevékenységüket, valamint hogy a szervezetnek gyakorlatilag nincsen költségvetése (munkájukat, pályázatírási tevékenységüket egy debre-

¹⁴ Később ebben az ügyben kompromisszumos javaslat született.

¹⁵ Bár a megkérdezettek egyes esetekben a véleményezési jogkör helyett a döntési jogkör bevezetését is javasolják.

cení egyesület segíti). A szabolcsi szervezet kb. hatvan diákönkormányzatot tömörít,¹⁶ igény szerint képzéseket szervez, önkéntes munkát koordinál, és programjait is a szélesebb közönségnek szánja. Érdek-képviselési munkát ritkán végez, bár volt rá példa, hogy ha a ki-robbant konfliktust az adott iskolán belül nem sikerült elsimítani, a megyei szervezet jogi tanácsot adott és segítséget nyújtott. A megyei szervezet működését leginkább a finanszírozással járó gondok nehezítik:

„A jogi háttér az tiszta. Az már más kérdés, hogy ki tartja be a jogi hátteret. És ami még fontos lehet, az a pénzügyi segítség, mert egy diákönkormányzat nem működik nulla forintból. Utazni kell, nyomtatni kell, ügyet intézni, és ez mind pénz.” (interjúalany a megyei diákönkormányzat képviselőjében)

A tehetséggondozó, hátrányos helyzetű vagy fogyatékkal élő fiatalokat támogató alapítványok, egyesületek tevékenységi köre eltérő: a mintába azonban több tehetséggondozással, képességfejlesztéssel foglalkozó szervezet is bekerült, de közös összekötő kapcsot jelent az érdekvédelem is – ennek ügyét pl. az egyik alapítvány az iskolákkal szemben is felvállalja.¹⁷ Nagyon gyakoriak a különböző szabadidős programokkal egybekötött fejlesztések is (pl. táborozások, játékos csapatversenyek, múzeumlátogatások), de a szervezetek profiljában megjelennek a képzés és az oktatás különböző formái is (pl. tehetséggondozó speciálkollégium a főiskolán, művészeti iskolák működtetése, szakképzés). A szervezetek nagyobb részének komoly ráhatása nincsen sem a helyi, sem pedig a regionális oktatáspolitikára, működésüket azonban nem ítélik meg negatívan, hiszen ezeknek az alapítványoknak a működtetése mögött sok esetben személyes érintettség vagy nagyon komoly elhivatottság van – a siker fő kritériuma ezért számukra nem abban fogható meg, hogy képesek-e oktatáspolitikai tényezővé válni. Ugyanakkor előfordul az is, hogy egy egyesület bekapcsolódjon az országos vagy regionális oktatásfejlesztés folyamatába – jellemző módon erre a példát a mintánkba került, országos hatáskörű, de nyíregyházi székhelyű szervezet adja:

„A szervezetünk... a minisztériumban bejegyzett szervezet, ezáltal a minisztériummal folyamatosan együttműködve dolgozunk, ez azt jelenti, hogy ha oktatáspolitikai döntés-előkészítés van, akkor megkapjuk a tárgyalni való anyagot, véleményezzük, kiadjuk a tagságunknak, kikérjük a véleményüket, illetve országos, szakmai fejlesztésekben is részt veszünk. Tavaly a középiskolák szabályzatait a mi szervezetünk készítette el, ez egy segédanyag, az iskolai

¹⁶ Viszont volt olyan segítő tanár, akinek erről a szervezetről – az interjú készítéséig – nem volt tudomása.

¹⁷ „Az alapszabályban a feladatok részletesen benne vannak, de a legfontosabb a tanácsadás, melyhez rendelkezünk egy tapasztalt gyógypedagógussal, aki segíti munkánkat. A tanácsadás mellett, ha kell, kiállunk a szülőkért, azokkal az iskolákkal szemben, amelyek nem hajlandók tudomásul venni, hogy a tanulási zavarokban szenvedő tanulókat fejleszteni, segíteni kellene, felismerni problémájukat és megfelelő helyre irányítani, nem pedig bántani, megbuktatni stb.” (egyesületi elnök)

szabályzatokhoz, ez megkönnyíti a pedagógusok munkáját. Tavaly fejeztük be az alapfokú művészetoktatás tantervi programjának a módosítását. Tehát gyakorlatilag az országos fejlesztésekben is részt veszünk. Most folyik éppen az országos egyeztetés, a honlapon közzétesszük, és ezen keresztül a véleményeket beépítjük. Nem régen kaptuk az osztályfőnöki pótlékkal kapcsolatos állásfoglalás-kérést. Oktatáspolitikai kérdésekben kikérjük a véleményünket.” (szakmai szervezet alelnöke)¹⁸

Speciális feladatai vannak a megyei közoktatási közalapítványnak, amely pályázatok kiírásával és elbírálásával, konferenciák szervezésével vagy a szakképzés fejlesztésével foglalkozik.¹⁹ A regionális civil szervezetek fő profilja nem az oktatási kérdésekre fókuszál, szakképzéssel, felnőttképzéssel leginkább akkor foglalkoznak, ha az általuk megnyert pályázat tartalmaz ilyen elemeket.

A szükséges változtatás kapcsán az interjúalanyok kiemelték a fenntarthatóság szükségességét (különösen ott, ahol a bevételi források többnyire kiszámíthatatlanok), az önkormányzatokhoz fűződő kapcsolat újragondolását (mind a kapcsolattartás módját, mind a véleményezési jogkör bővítését illetően), de sok esetben a törvényi keretek megváltoztatását is szükségesnek tartják a sikeresebb működés vagy a célcsoport érdekeinek védelmében (pl. egyesületi törvény, autisták, tanulási zavarral küzdők iskolai nevelésére vonatkozó törvények, művészetoktatás finanszírozására vonatkozó törvények és a normatívák).

A SZERVEZETEK RÉSZVÉTELE AZ ÉRDEKEGYEZTETÉSBEN

A szakmai szervezetek működésének fontos jellegzetessége, hogy milyen annak beágyazottsága regionális, valamint országos szervezetekbe, és ezekben a fórumokban milyen munkát végez. Némely szervezet működésének alapvető sajátossága mindez – különösen az országos lefedettségű, sejtés szervezetekre igaz mindez (például PSZ), mások azonban teljesen elszigetelten működnek, vagy pusztán a részvétel lehetőségéért is meg kell dolgozniuk. Az RFKB helyzete ebből a szempontból speciális, hiszen bizonyos olvasatból egy konzultatív testületként fogható fel.

¹⁸ A szervezetről ugyanakkor tudni kell, hogy „helyileg” nem korlátozódik Nyíregyházára: az elnök az országnak egy más régiójában él, az alapítás helyszíne sem a szabolcsi megyeszékhely, valamint a szervezett programok helyszínei is inkább Budapestre korlátozódnak.

¹⁹ „Azzal a céllal jöttünk létre, hogy a kötelezően elfogadott megyei feladatellátás és intézményfejlesztési tervek megvalósítását anyagi eszközökkel támogassák. A közalapítványok létrehozásának célja az volt, hogy az országos pályázati források mellett egy olyan finanszírozási lehetőséget alakítsanak ki, ahol a szubszidiaritás elve érvényesül; hogy kiegészítő forrásokhoz juttassa az önkormányzatokat térségi és megyei feladatok ellátásához; hogy a közoktatás-fejlesztési terveket megvalósítsa.” (a közalapítvány egyik tisztségviselője)

A diákönkormányzatok vizsgálatának esetében a mintánkba került szervezeteket cél-szerű két részre bontani, hiszen az egyes iskolák diákönkormányzatai teljesen más kapcsolatszerkezettel és fórumokra, tanácsokra irányuló részvételi szokásokkal rendelkeznek, mint a megyei szervezetek vagy az azokat segítő debreceni egyesület. Az iskolai szervezetek működése magasabb fokú elszigeteltséggel jár, ugyanakkor ennek az oka nem csak az egyes diákönkormányzatokban keresendő – az interjúalanyok úgy érzik, ez a megyei intézmények hozzáállásával is magyarázható:

„Új vezető került a pedagógiai intézet élére, új vezetőséget választott, és sajnálattal kell mondani, hogy sem a diákönkormányzatnak, sem az osztályfőnököknek nincsen szaktanácsadója. Van a táncnak, van a drámának, és van a népdaléneklésnek, meg minden tantárgynak, de sem az osztályfőnököknek, sem a diákönkormányzatnak nincs egy összefogó embere. Mert ebből rögtön az is következik, hogy sem megbeszélésünk nincs, se nem találkozunk. Mindenki csinálja a dolgát, és ismerjük egymást, egyénileg vagy a szakunkból adódóan. Ha találkozunk, akkor megbeszéljük, hogy te honnan szerzel pénzt, hogy csinálod, mint csinálod.” (segítő tanár a diákönkormányzat mellett)

Ugyanakkor különbséget kell tenni az általános iskolák, valamint a középiskolák diákönkormányzatainak megyei vagy városi szervezetei között, hiszen ez utóbbi – az interjúalanyok elmondása szerint – inkább működőképesnek bizonyul: látványosabb, hatékonyabb, rendszeresen diákelnököket választanak, valamint közös programok szervezésére is sor kerül. A megyei szervezet is erősebben fogja össze a szervezeteket – a szabolcsi elnök szerint kb. hatvan diákönkormányzattal tartják a kapcsolatot, de más országos érdekérvényesítő szervezetekhez is fűzik őket szálak. A mintába került szervezetek közül a diákönkormányzatok voltak az egyedüliek, akik nemzetközi kapcsolatot is fel tudtak mutatni.

Országos szinten működik az Országos Diákparlament is,²⁰ ezt ez év őszére hívták össze, az előkészületi munkálatok már tavasszal megkezdődtek, a kistérségek által delegált képviselők kiválasztása az interjúk felvétele idejére – az Észak-Alföld régióban is – lezajlott. A diákparlament összehívásában fontos szerepe van az Országos Diákjogi Tanácsnak²¹ – eb-

20 A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény az oktatási miniszter közoktatás-fejlesztéssel kapcsolatos feladatai között szabályozza a diákparlamentet: 95. § (6) Az oktatási miniszter – az Országos Diákjogi Tanács közreműködésével – háromévenként összehívja az iskolai, kollégiumi diákönkormányzatok – amelyik nevelési-oktatási intézményben diákönkormányzat nem működik, az iskolai, kollégiumi tanulók közösségei legalább húszszázalékos tanulói részvétellel megtartott tanulói közgyűlésen megválasztott – küldötteiből álló diákparlamentet. A diákparlament a diákok közoktatással kapcsolatos országos tájékoztató fóruma, amely az Országos Diákjogi Tanács előterjesztésében áttekinti a tanulói jogok érvényesülését, és ajánlást fogadhat el, melyben megfogalmazza véleményét, javaslatát.

21 98. § (2) Az oktatási miniszter tanulói jogokkal összefüggő döntéseinek előkészítésében Országos Diákjogi Tanács működik közre. Az Országos Diákjogi Tanács véleményt nyilváníthat, javaslatot tehet, állást foglalhat a tanulói jogokat érintő bármilyen kérdésben. Az Országos Diákjogi Tanács kilenc tagból áll, amelynek három tagját az oktatási miniszter, három tagját a hat-tizenéves, három tagját pedig a tizenöt-tizenéves tanulók képviselőletét ellátó országos diákszervezetek delegálják. E bekezdés alkalmazásában

ben a szervezetben mind az általános iskolák, mind pedig a középfokú oktatási intézmények képviseltetik magukat. Az ODT elnöke a kutatás egyik interjúalánya. Ezekkel a szervezetekkel a legnagyobb probléma ugyanakkor a rendelkezésre bocsátott jogkör mennyisége – zömmel ugyanis véleményezési jogkörrel beszélhetünk a diákparlament esetében:

„A diákokat érintő kérdésben, jogszabályokban, törvény-javaslatokban konzultatív joga van. Van döntési jogkör szakmai kérdésekben, de törvényekben-jogszabályokban inkább csak véleményalkotás jogkör van. A tanév rendjétől kezdve a tankönyv vásárlásáig... mi véleményt alkotunk. Ezt a törvényjavaslat mellé berakják.” (ODT-elnök)

A felvett interjúk alapján úgy tűnik, hogy a középfokú intézmények képviselői pozitívabban értékelik a diákönkormányzatok országos és helyi működését és jogosítványait, míg az általános iskolák szervezetei sem megyei, sem pedig intézményi szinten nem tudják megtalálni a számukra ideális, vagy a lehetőségeikhez mérten megfelelő pozíciót, valamint az egyes intézmények közötti, valamint az országos fórumokhoz kapcsolódó kommunikáció is kívánni valót hagy maga után.

„Vannak olyan dolgok, amiben kikérik a véleményünket, meghallgatják a diákönkormányzatot, de utána nem számít semmit..., pl. a félévi nevelőtestületi értekezlettel kapcsolatban a beszámoló. Ha arra teszünk javaslatot, nem mindig köszön vissza. Ezen szeretnénk változtatni.” (segítő tanár a diákönkormányzat mellett)

„Választottunk képviselőket a városi vagy megyei diákparlamentbe (a korábbi években). Mi akkor felkészültünk, hogy mit tartanak jónak a gyerekek, milyen ötleteik vannak. De már nem tudom, hogy ez városi vagy megyei szintű volt-e, de a középiskolásokkal együtt volt, ott szólalhattak fel. Egyrészt fel sem nagyon akartak szólalni, meg nagyon elment az egész beszélgetés középiskolai irányba. De ennek a fejleményeiről... És azóta olyan nagy változás azóta nem történt, illetve egyetlen egy dolog, amit érzekeltünk. Ott volt szó arról, hogy továbbképzésekre valamilyen pályázatot írjanak már ki. Ez most megvalósult, ebben az évben már írtak ki pályázatot.” (segítő tanár a diákönkormányzat mellett)

A Pedagógusok Szakszervezetének érdekvédelmi tevékenysége – az interjúk alapján – szervezett képet mutat.²² Országos szinten a központi iroda koordinálja a megyei és városi szervezeteket, valamint havonta tartanak üléseket a területi vezetők részvételével. A PSZ-nek a többi szakszervezettel is jó kapcsolata van, hiszen külön személy feladata Budapesten a más érdekképviselletekkel való kommunikáció. Az egyik interjúalany ugyanakkor úgy fogalmazott, hogy a véleményüket nem kéri ki rendszeresen (sem országos, sem pedig megyei szinten). Megyei és városi szinten meg kell említeni az önkormányzattal való együttműködést: a hajdúsági megyeszékhelyen működik a Debrecen Város Érdekegyeztető Fóruma, ahol a nagyobb szakszervezetek képviseltetik magukat a munkavállalókat és a munkaadókat érintő ügyekben: pl. az intézmény-összevonások kapcsán.²³ Országos szinten komolyabb sikerként említették meg a 13. havi bér keresetkiegészítéssé való „átalakulását” – az interjúalany elmondása alapján a szakszervezetek fellépésének hatására sikerült, ha megváltozott keretek formájában is, de valamennyi juttatást megtartani a közalkalmazottak számára. Területi szinten is találkozhatunk pozitív végkicsengésű érdekvédelmi fellépéssel:

„Legutóbb, 2009-ben három kollégiumot szüntettek meg Debrecenben, de nagy létszámleépítésre nem került sor, mert átvették a kollegákat. Megszűnt az a három, de a tanulók létszáma megmaradt, és el lettek helyezve... több gyerek, több feladat, így a kollegákat át tudták helyezni. Sikerült megmenteni a kollegák állását. Áthelyezések, nyugdíjazás, ilyenkor mindig, ha átszervezésre kerül a sor, azt nézzük, hogy kiket lehet, akár prémiumévre, akár előre hozott nyugdíjba (venni), és akik még megmaradnak, melyik intézménybe lehetne át-helyezni.” (területi vezető PSZ)

A PSZ részt vesz tehát a megyeszékhelyek, városok közalkalmazottainak érdekvédelmében, de delegál képviselőt regionális szinten az észak-alföldi RFKB-ba, valamint országos szinten több érdekegyeztető fórumba. A szervezet az állásfoglalások előtt – különösen, ha intézményi szintű döntésekről van szó – az alapszervezeti felépítésnek, valamint a jó területi lefedettségnek köszönhetően az „első kézből” származó információkat is felhasználja az álláspontok kialakításakor. Az önkormányzat hosszabb távú koncepcióját a különböző, oktatásra is vonatkozó fejlesztési tervek áttanulmányozása során próbálják megismerni. Leggyakrabban az iskola- és kollégium-összevonások, a pótlékok és juttatások (pl. osztályfőnöki pótlék), vala-

22 A PSZ-nek Szabolcsban 700-800 fő a taglétszáma, Hajdú-Biharban mindez majd' 2000 főre tehető. Bizonyos intézményekben, ahol megfelelő létszámú szakszervezeti tag dolgozik, alapszervezetet hoznak létre az óvodáktól kezdve az általános iskolákon át a gimnáziumokig. „Minden alapszervezetünkben van egy titkár, velük találkozunk mindig a titkári tanácsulésen, amikor az összes intézményből az alapszervezeti titkárok eljönnek. Ez annyi fő, ahány intézmény tartozik hozzánk. Ezen kívül van a városi bizottság, ahol különböző intézmény-típusoknak vannak választott tagjai, mi 15-en vagyunk jelenleg. A nagyobb a titkári tanácsulás, ahol minden alapszervezet részt vesz.” (területi vezető, PSZ)

23 A Hajdú-Bihar megyei területi vezető a szervezeti hatékonyságot pozitívabban értékelte.

mint a 13. havi bér kapcsán kerül sor tárgyalásokra. Ugyanakkor a szakszervezetek pozícióját több interjúalany véleménye alapján is mindenképpen bővíteni kellene – pl. vétőjoggal kellene felruházni őket,²⁴ valamint az országos szintet szabályozó törvényi kereteket is át kellene alakítani. Mások szerint a törvényi szabályozással komoly problémák nincsenek, ugyanakkor a meglévő előírásokat következetesen be kellene tartani, az OÉT-et rendszeresen összehívni,²⁵ valamint a különböző „kiskapukat” kellene kiküszöbölni.

„Különféle anyagokat az érdekeltek nem kapnak meg időben, vagy egy törvényhozási mechanizmusban az érdekeltek százoldalas anyagokat kapnak, amikor másnap reggel tárgyalja a gyűlés, vagy még aznap. Ezek mindennapos példák, ami az érdekképviseltek hatáskörébe tartozik, egy »saláta törvénybe« beleraknak olyan dolgokat, amik egyáltalán nem voltak az érdekképviseltekkel egyeztetve. Az utazási kedvezményt egy ilyen saláta törvénybe rakták be, hogy elvették. Vagy a káféteria-rendszerrel kapcsolatban is voltak ilyen utólagos, meg nem kellően átbeszélt témák.” (RFKB tag)

A mintába került interjúalanyok véleménye alapján elmondhatjuk, hogy a szakszervezetek működésének, tevékenységének megítélése meglehetősen vegyes képet mutat. A kétségek irányulnak arra, hogy tulajdonképpen kiket is képviselnek ezek a szervezetek,²⁶ kik azok, akik a pedagógusok közül komoly szakszervezeti munkába kezdenek, valamint felmerültek a szakszervezetek pártpolitikai kötődései is.

A speciális karakterű alapítványok, egyesületek országos és regionális betagozódottsága eltérő képet mutat. Van példa arra, hogy a szervezet egyetlen tanácsnak, konzultatív testületnek sem tagja, mások pedig egyetlen – de annál lényegesebb – formális, érdekvéonyesítéshez is kötődő kapcsolatot soroltak fel (pl. Magyar Óvodapedagógiai Szövetség, Budapesti Autista Központ). A különböző civil szervezetek számos ernyőszervezettel, tanáccsal állnak kapcsolatban, ugyanakkor ez több esetben a – maguk vagy mások által megnyert – pályázatok profiljából is adódik.

24 „Nincs, sajnos (vétőjogunk). Régen volt ilyen. Régen közigazgatási hivatal volt, most már államigazgatási hivatal van, tőle elvették a vétőjogot... pár évvel ezelőtt.” (területi vezető, PSZ)

25 Másik álláspont az OÉT-tel kapcsolatban: „Tavaly megszületett egy törvény, aminek most megkezdődött a végrehajtása, az OÉT tagjai megfelelő reprezentációval képviseltetik magukat a munkavállalók és munkaadók között. Ezzel együtt az OÉT-nek nagyon kevés a jogosítványa, hogy érdemben bármibe is beleszóljon. Egyik szempontból az állam természetesen tudomásul veszi, hogy vannak érdekképviseltek, kellene érdekképviseltek, bizonyos szinten elfogadja és támogatja őket, másik szempontból irtó kevés a jogosítványa van az érdekképviselteknek. Tulajdonképpen a minimálbér megállapításán kívül – az is úgy van, hogyha nem sikerül megállapodni, akkor majd a kormány meghatározza a minimálbért, ezen kívül érdemben semmi, csak annyi hogy az OÉT elé viszik az országos gazdaságot érintő törvényeknek a véleményezését, és ettől kezdve a parlament olyan törvényt alkot, amelyet akar.” (RFKB-tag)

26 „A szakszervezeteknél is vannak feszültségek abban a tekintetben, hogy olyan szervezetek vannak a hat föderációban, melynek támogatottsága a mögöttük lévő szervezett dolgozóknak számosságát illetően kérdéses. Ezeknek a legitimációját megkérdőjelezi... a kormány megjegyzéseket tesz.” (RFKB tag)

Lényegesen befolyásolja a tanácsokban való részvételt a régió perifériális helyzete is – a nyújtott szolgáltatások ugyanis nem minden esetben fedezik a kapcsolat fenntartásának költségeit. A delegált tagok kiválasztása is igazodhat ehhez: gyakran a fiatalabb, mobil alkalmazottak, képviselők vállalják a gyakori budapesti ingázást, de olyan szervezet is került a mintába, akiknek a nem Észak-Alföldön élő tagja vállalta az utazások döntő többségét. Más esetekben a tanácsokban folyó munka milyensége hagy maga után kívánnivalót.

„Általában én (utazok). Én vagyok az alapítványnál a legmobilabb, most pl. Budapesten volt egy egész napos gyűlés. Általában akkor megyünk el, ha olyan a téma, amivel éppen ott foglalkoznak, ami minket érint, érdekel. Sok szakmai szervezet van, először a Zeneművészeti Iskolák Országos Szervezetének voltunk a tagjai, de elmentünk 2-3 országos értekezletre, és azt tapasztaltuk, hogy a művészeti iskolákat a sárga földig lehúzták, inkább a zeneiskolákat támogatták, de az ilyen jellegűeket, mint mi vagyunk, nem támogatták, ezért átmentünk a másik szervezetbe. Ebben az egyesületben kapunk meghívót, kész napirendi pontokkal, mi eldönthetjük, hogy az minket érdekel, vagy sem. Megéri-e azért Budapestre utazni... Általában meghívnak pl. a minisztériumból embereket, akik elmondják, hogy a költségvetésből miért kapunk megint kevesebbet. Sokszor meggondolandó egyáltalán odautazni is.” (alapítvány alelnöke)

„Ezt nagyon durva látni, a mozgalom pedagógiai szakosztálynak a megbeszélésén voltam. Nem megbántani akarok senkit, de mindenki a 60 körül volt... Mi hárman voltunk, akik 30 alattiak. Én elvittem két fiatal. Beszéltek arról, hogy a mai fiatalok mennyire deviánsak, mennyire nem aktívak, és amikor a bácsi felszólalt, hogy ő 1946-ban, mikor DÖK-elnök volt, mennyire más volt a dolog. Az egyik fiatalot kiküldtem, mert röhögő görcsöt kapott.” (egyesületi elnök)

„Nem tudom, de én azt látom, hogy az elmúlt nyolc évben szükség-telenebbnél szükségtebb szervezeteket hoztak létre. Nem tudnak mit kezdeni az Educatio-val, az Oktatóskutató és Fejlesztő Intézettel, a Nemzeti Szakképzési Intézettel stb., olyan szervezeteket hoznak létre, melyek átfedésben vannak... (A tanácsok munkája) elsekélyesedett. Én azt gondolom, hogy ide kamara kellene. Majd azon belül lehet szakosítani ezeket a dolgokat. De az, hogy létrehozunk egy egyesületet, és egyesületi formában működtetjük, és majd aki befizet, befizet, kapunk rá állami támogatást, vagy sem, ha közelebb ülünk a tűzhöz, akkor kapunk, ha nem abban a színben vagyok, akkor lehet, hogy nem, meg pénzszerzésre használjuk fel ezeket a szervezeteket. Ez is egy ilyen pénzszivattyú szerepét tölti be valakik számára. Érdekvédelmet és szakmaiságot én nem látok ezekben.” (intézeti elnök)

Nagyobb részt a tanácsok működésében, a döntéshozatalban a régióból érkező szervezetek nem képviselnek meghatározó szerepet, még ha jelenlétüket a kapott információk, a hallott előadások miatt messzemenően pozitívan is értékeli. A döntéshozatal folyamatával, a napirendi pontok kiválasztásával kapcsolatban nem rendelkeznek bővebb információkkal, ugyanakkor a közös állásfoglalások kialakításában lehetőségeik szerint részt vesznek, az előre megkapott anyagok alapján pedig közös álláspontok kialakítására is sor kerül az egyesületen belül.

Az egyesületek bizonyos körében azonban inkább ezeknek a tanácsoknak a hiánya okoz gondot – és itt nem arról van szó, hogy különböző jogosítványokkal szeretnének rendelkezni, az oktatásirányítást befolyásolni, vagy erősebb érdekérvényesítést gyakorolni, hanem pusztán információáramlásról, szakmai kapcsolatokról, gyakorlati tapasztalatok átadásáról. Egy esetleges országos fórum megszervezése azonban az Észak-Alföld régióból komoly kihívás lenne, de megnehezíti mindezt a hasonló profilú intézmények, alapítványok széthúzása is.²⁷

A SZAKMAI SZERVEZTEK ÉS A NYILVÁNOSSÁG

A szakmai szervezetek életében a nyilvánosság komoly szerepet kap – különösen azon szervezeteknél, ahol a bevételek nagyobb részét ennek a csatornának a felhasználásával biztosítják. A finanszírozás forrásainak ismertetésekor láthattuk, hogy az intézményekhez kapcsolódó alapítványok leginkább a magasabb szintű működéshez szükséges bevételek előteremtésén dolgoznak, így esetükben mindez kardinális kérdést képez. Ennek a nyilvánosságnak a tárgya azonban kevésbé érinti az oktatás területét, sokkal inkább korlátozódik az egy százalékok felajánlására, és a megszerzett összegek felhasználásra. A jól megszervezett nyilvánosság tehát kihat a szervezetek bevételeire, ezáltal annak stabilitására is.

A médiaszereplések legnagyobb hányada a szabadidős programok közvetítéséhez, valamint az ezekhez kapcsolódó marketingtevékenységéhez illeszkedik: a Szabolcs megyei diákönkormányzat rendezvényéről még az egyik országos kereskedelmi csatorna is tudósított – igaz, ezt az érintettek annak tulajdonítják, hogy éppen kampánycsend idején zajlott a program, és a rendelkezésre álló hírek szűkös mennyisége miatt eshetett rájuk a választás. A helyi televíziók tudósítanak pl. a diákönkormányzatok által szervezett farsangokról vagy karácsonyi, gyermeknap programokról is.

27 „Már javasoltam, hogy csináljunk egy módszertani, vagy valamilyen munkaközösséget, hogy a pedagógusokat összefogjuk, de ez sem fog most menni. Az iskolák harcban vannak a gyerekekért, ezért az iskolák még inkább szétmennek, nem kapcsolódnak be. Pedig jó volna együtt átgondolni az autista gyermekek problémáit, hiszen a módszertani kérdéseket így lehetne megbeszélni.” (alapítványi elnök)

A rendszeres médiamegjelenés a szervezetek nagyobb részét jellemzi, és leginkább a helyi újságokban és a városi tévékben valósul meg – pl. Kelet-Magyarország, Debrecen Tévé stb. A kapcsolatok fenntartása sok esetben informális szálak segítségével történik, a szervezeteknek „bejáratott” ismerőseik vannak a helyi médiában. A nyilvánosság előtt való megjelenés azonban sok esetben így is problematikus, hiszen a televíziók, újságok sok szervezeti program, beszámoló közül válogathatnak. A kereskedelmi – és nem regionális – média tematikájába pedig nem nagyon illik bele a hasonló profilú tevékenység.

„Ez fontos lenne, de erről is van tapasztalatom. Tehát vannak olyan médiumok, neveket nem mondanék, ahova hiába küldi el az ember a meghívóját, nem jelennek meg. Vannak persze másmilyenek is, de azt gondolom, hogy – és ebben is, remélem, változás lesz – legyen lehetősége az embernek, hogy ha tudósítani akar a saját programjáról.” (kuratóriumi elnök)

„Volt olyan rádió, amelyik azt mondta, hogy mennyi pénz jár neki? Onnantól kezdve ott nem tárgyaltunk... Ehhez a médiában is kell egy erős szemléletváltás. Nekem volt olyan kollegám, aki egyszerre volt újságíró és fiatal polgár. Volt egy vitánk, hogy a média mire való. Nem arra, hogy önkéntesség..., hanem, hogy mi a celeb, és van-e botrány.” (egyesületi elnök)

Természetesen arra is akad példa, hogy oktatással kapcsolatos kérdésekben nyilatkoznak az egyesületek képviselői, vagy az általuk szervezett fórumokról tudósítanak a helyi médiumok. Bizonyos pályázatok esetében a kifizetés feltétele a sajtónyilvánosság: ez a szerződéskötéskor számosítva van, a megjelenéseket pedig dokumentálni kell. Ezen hirdetések leginkább a projektek ismertségét szolgálják, hatásfokuk azonban több esetben megkérdőjelezhető.²⁸

A szervezetek számára kihívás, hogy a célcsoportjuknak megfelelő hirdetési, megjelenési módot válasszanak. A weblapok pl. nem működnek abban az esetben, hogyha azok, akiknek a tudósítás szól, nem használnak internetet. A megkérdezett egyesületek tehát a legtöbb esetben többéves kísérletező munkával alakítják ki a hatékony marketing-tevékenységüket (mely újságokban érdemes megjelenni, milyen formában és milyen tartalommal).²⁹

28 Személyes ismeretségi körömben történt meg az az eset, amikor egy projekt disszeminációjának részeként három médiamegjelenést kellett felmutatni, az érintett szervezetnek azonban mindössze egy napja volt erre. Pénzért helyezték el a projekt rövid leírását az apróhirdetések között, ami a megyei újságban a gyász hírek alá került.

29 „Én azt veszem észre, hogy valaki akkor boldogul, ha a saját kereteit megtalálja. Azt mondja, hogy a média nem ad hírt, hát csináljak egy újságot, ahol hírt adok. Csinálom én magamnak. Szerintem ez a jövő. Saját ifjúsági médiahálózatot csinálni. Ahol a fiatalokhoz még közelebb lehet jutni. Az én célcsoportom vajmi keveset nézi a DTV közvetítéseit. Nem nézik. Az RTL klubon is belekerülhetek a híradóba, de azt sem nagyon nézik. A Fókusz tematikájába meg nem férünk bele.” (egyesületi elnök)

A szervezetek más esetekben konkrétan az oktatással kapcsolatos diskurzus megjelenítésére, illetve érdekvédelmi célokra használják a nyilvánosságot. Relatív jobb helyzetben van ebből a szempontból a Pedagógusok Szakszervezete, hiszen jól működő kapcsolati háló köti össze őket más szakszervezetekkel, valamint a tagsága is – más szervezetekhez képest – jelentősnek mondható. Hajdú-Biharban 2009 októberében szerveztek tiltakozó gyűlést a Kossuth utcai Pódium teremben, mikor nyilvánosságra kerültek a következő évi költségvetési irányszámok – a gyűlésen polgármesterek, alpolgármesterek, szülők, szülői munkaközösségek és más szakszervezetek is részt vettek. A szakszervezetek médianyilvánossága leginkább a tiltakozások kapcsán említhető meg, bár a sztrájk eszközt a PSZ igyekszik elkerülni.³⁰ A nyilvánosság előtti megjelenés határfokát a megkérdezettek kielégítőnek tartják, bár – elmondásuk szerint – még volna javítani való a médiaszereplésekben. Országos ügyekben természetesen összehangoltan lépnek fel, és akkor a megjelenés terepei sem a regionális vagy helyi médiumok, hanem az országos csatornák és újságok. A PSZ nyilvánosságra igényt tartó tevékenysége túlmutat az oktatás szféráján, és ennek a fő oka a más érdekvédelmi szervezetekkel való kapcsolata.

„A pedagógusok szakszervezete a szakszervezetek együttműködési fórumának tagja, akik nyilván leginkább a közalkalmazottak és köztisztviselők köréből kerülnek ki. A rendőrség, a tűzoltóság, a könyvtári dolgozók, ezekkel vagyunk. A szakszervezetek együttműködési fórumának hívják őket (SZEF). Ahol hasonlóak a követeléseink, ott együtt szoktunk föllépni. A SZEF azt mondja, hogy jó, csináljuk közösen, és a parlament előtt mindenki elmondja a saját szakszervezetéhez tartozó érdekeket.” (területi vezető)

Az RFKB-k munkájának egyik neuralkikus pontja a nyilvánosság kérdése, ugyanis a bizottság működésének jellemzői, területei, sőt, egyáltalán a ténye sem minden esetben ismert a szervezet hatókörén kívül. A szakképzés irányainak a munkaerőpiaccal történő összehangolása komoly jelentőséggel bír a régió életében, ugyanakkor, hogy az RFKB hatásosabban működjön, a tudatosabb szakmaválasztást célzó programokkal a bizottságnak a szülői és az iskolai szintet is meg kellene céloznia.

„...mi nagyon sokat szerepelünk előadásokon, konferenciákon, TV-ben, rádióban, újságban, ahol csak lehet. Az elnök asszonnyal meg szoktuk osztani ezeket a feladatokat, hogy ki hová megy. Az a véleményem, hogy olyankor nagyobb sajtó visszhangot kapunk, ha pénzek elosztásáról van szó, de amikor általános jellegű témákról beszélünk, akkor csak utólag figyelnek fel rá, hogy itt

30 Az oktatás területén azonban mindez csak korlátozott mértékben alkalmazható, hiszen a gyermekek felügyeletéről ilyen esetekben is gondoskodni kell.

történt valami. Mi a lehető legtöbb csatornát kihasználjuk arra, hogy tájékoztatást adjunk honlapokon keresztül. Amit most próbálunk változtatni, hogy ilyen szóróanyagokat készítünk az RFKB munkájáról, amit a fiatalok, illetve a szülők körében is tudunk majd terjeszteni, és ezzel felhívni a figyelmet, mert szerintem nekik kellene minél jobban tájékozódni erről, illetve nagyon fontos lenne, hogy a gyakorlati képzőhelyekről is tájékoztatást adjunk a tanulóknak. Most a kamara honlapján szeretnénk egy rendszert kidolgozni, hogy a tanuló, ha a kamara honlapjára feljelentkezik, akkor láthassa, hogy mondjuk ácsállványozó szakmában melyik vállalkozóhoz mehet ki szakmai gyakorlatra. Én azt gondolom, hogy a tanulók és a szülők körében kellene még előrelépést elérni, és ott több tájékoztatást adni, nyilván ehhez azért idő és rengeteg energia kell, hogy mindent bejárjunk, és miután régiós szervezet, így azért elég nehéz Nyíregyházáig végigkutatni a területeket.” (RFKB tag)

A RFKB-k költségvetésében van elkülönített keret, amelyet a bizottság működésének a nyilvánosságára lehet felhasználni. Ennek egy részét arra fordítják, hogy a decentralizált források kiosztásakor a helyi tévékben, újságokban a pályázati lehetőségeket elérhetővé tegyék. Fontosak a nyilvánosság szempontjából a kamara által szervezett fórumok, konzultációk is, amelyek évente 4-5 alkalmat jelentenek. Ezek az RFKB-k is képviseltetik magukat – az ülések anyagai pedig nyilvánosak.

Összességében azt mondhatjuk, hogy leginkább az országos lefedettségű szervezeteknek van esélye arra, hogy fajsúlyos médiamegjelenést tudjanak felmutatni. Fontos probléma az is, hogy a helyi tévék, újságok és rádiók által biztosított lehetőségek nem mindig a célzott közönséghez jutnak el (vagy más esetekben azon túlra nem jutnak el, ugyanis ez is probléma lehet – pl. egy rendezvényt valószínűleg leginkább a résztvevők néznek meg a helyi televízióban). A megjelenések anyagi vonzata kihívás elé állítja a bizonytalan finanszírozású szervezeteket, más esetekben a tagoknak, alkalmazottaknak nincs már kapacitása ezeknek a tevékenységeknek az elvégzésére. Ez különösen azoknak az egyesületeknek, alapítványoknak okoz komoly gondot, amelyeknek bevételi forrásai kapcsolódnak a nyilvánosság szférájához. Az itt felvázolt nehézségek ellenére természetesen működnek megfelelő közszereplésekkel bíró szervezetek, de ezekben az esetekben minden esetben komoly, több éves munka áll a megfelelő és célzott megjelenések mögött, valamint a tagok szervezet marketing-tevékenységét is kitüntetett figyelemmel kísérik.

Összegzőképpen leszögezhetjük, hogy az Észak-Alföld régióban a közoktatással és a szakmai érdekképviselésekkel kapcsolatos szervezetek, valamint a civil szféra kellő mértékben van jelen – ugyanakkor túlnyomórészt a megyeszékhelyek adnak otthont a jól működő

egyesületeknek, alapítványoknak és diákönkormányzatoknak, a kisebb települések szervezeti élete jóval visszafogottabbnak tekinthető. A régiónak a fővárostól való relatíve nagyobb távolsága rányomja a bélyegét az országos érdekegyeztető munkában, tanácsokban való részvételre, valamint az oktatáspolitikai országos alakításának mértékére is. Ugyanakkor erős pozícióval rendelkező, sőt országos hatókörű alapítványokkal, egyesületekkel is találkozunk, ezekben az esetekben azonban a kapcsolathálók jóval túlnyúlnak a régió határain, és jelentős mértékben összpontosulnak Budapestre.

Helyi szinten is találhatunk arra példát, hogy egy szervezetnek sikerül bekapcsolódnia az oktatásirányítás és az érdekvédelem folyamatába: ennek fontos csatornáit az önkormányzatok érdekegyeztető fórumai, bár ennek hatékonyságáról a megkérdezetteknek megoszlik a véleménye. Az egész országot területileg lefedő, helyi egységekkel bíró érdekvédelmi szervezetek országos, szakmai jellegű munkája kedvezőbb képet mutat, ugyanakkor a törvényi szabályozás által biztosított jogosítványok, valamint a törvényi keretek betartása ezek munkáját is megnehezíti. Konklúzióként tanulmányunkat azzal zárhatjuk, hogy a szakmai szervezetek működését országos szinten is megnehezítő alapproblémákra (finanszírozási gondok, törvényi szabályozás nehézségei stb.) a régióban speciális gondok rakódnak (partikuláris helyzet és az ebből adódó kommunikációs nehézségek, országosan relatíve gyengébb pozíciók, régió rossz gazdasági mutatói stb.), amelyek jelentősen nagyobb kihívás elé állítják a különböző szervezetek vezetőit, alkalmazottait és önkénteseit.

KÁLLAI GABRIELLA

TÁRSADALMI EGYÜTTMŰKÖDÉS AZ OKTATÁS TERÜLETÉN A KÖZÉP-MAGYARORSZÁG RÉGIÓBAN

Jelen tanulmányban az oktatás, oktatáspolitikai alsóbb szintjein napjainkra kialakult társadalmi együttműködési formákat, és az abban részt vevő civil szerveződéseket szeretnénk bemutatni a Közép-Magyarország régióban. A térségben részletesebben tanulmányoztuk a Közép-magyarországi Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottság (RFKB) működését, a Fővárosi Önkormányzat által működtetett Fővárosi Oktatási Tanács és Fővárosi Oktatási Érdekegyeztető Tanács (FOT-FOÉT) egyeztető fórumait. E tanácsok delegált tagjai közül választottunk véletlenszerű mintát. Emellett helyi szintű folyamatok vizsgálatához Budapest X. kerületének önkormányzata által nyilvántartott civil szervezetek listájából indultunk ki, és választottunk interjúalanyokat.

ISKOLAI SZINT: AZ ALAPOK

Az iskolák belső világában, mint számos példa mutatja, többféle civil szervezeti forma jelent meg a rendszerváltozás után. Az iskolák nagy része rendelkezik saját alapítvánnyal vagy egyesülettel, amelynek fő (és sokszor egyetlen) bevétele tanulók hozzátartozóinak személyi jövedelemadójának 1%-a, de más forrásokból származó pénzek is kerülhetnek ide (pl. iskolai papírgyűjtés bevételei, pályázaton nyert támogatások). A bevétel nagysága függhet az iskola nagyságától (sok kicsi sokra megy alapon az 1%-okból), a szülők társadalmi helyzetétől, valamint (és elsősorban) az iskola vezetésének agilitásától. A pénz felhasználásról alapítványok esetén kuratórium, egyesületek esetén az elnökség dönt, arról, hogy kik kerülhetnek e tés-tületekbe (szülők, diákok képviselői), az alapítványok alapító okirata, egyesületek szervezeti és működési szabályzata rendelkezik. Rendszerint az iskola felújítására, modernizálására, valamint sport- és szabadidős programokra fordítják a bevételeket.

Az iskolák saját szervezeti és működési szabályzata írja le, hogy milyen fórumokat fogad el az iskola tárgyalópartnerként. Ilyen lehet a szülői munkaközösség, az iskolaszék, valamint a diákönkormányzat – azonban alapvetően az iskola vezetésének szemléletén múlik, hogy ezeket a szervezeteket csupán formailag tartja fontosnak, vagy ténylegesen igényt tart a véleményükre, bevonja őket a döntéshozatalba.

Fontos szerep hárul az iskola vezetésére abban is, mennyire bátorítja ezeket a kezdeményezéseket, mennyire tartja fontosnak, hogy ezeken a fórumokon keresztül a tanulók megismerjék, megtanulják az érdekképviselőt, érdekérvényesítés alapelveit, mint ahogy arra sincs általános recept, hogy a diákok mennyi időskoruktól vonhatók be a döntéshozatalba. Ez a vizsgált területben is változó képet mutat, az egyik diákönkormányzatot támogató pedagógus így vall erről:

„Az jellemző, hogy 1–3. osztályosok (csak) részt vesznek általában a programokon, beilleszkedni az iskola életébe nagyon nehéz. Másodikban már vannak gyerekek, akik bele szeretnének mindenbe szólni, azokat meg is hallgatjuk. Az iskolában már úgy működik, hogy szavaznak a gyerekek, hogy most melyik programot szeretnék pl. háromból. A demokráciára nevelés első osztálytól indul, mindenhol megvan, ott is vannak felelősök, ott is tudnak ezért-azért-amazért felelősöket keresni, viráglocsolásra, hetesnek. Komoly feladata van, rövid ideig tartó, de mégis tudja, hogy mi az, amit meg kell tennie, ami a kötelessége, mi az, amihez segítséget kérhet, pl. nincs kréta. Igazából harmadik második félévétől igénylik is a gyerekek azt, hogy minél jobban bekapcsolódjanak, tudják képviselni az osztályukat, és ezt nagyon szeretik az alsósok... A diákönkormányzatnak nagyon sok mindenben van véleményezési joga, pl. házirend megalkotása, igazgató megválasztása, év végi DÖK-nap lebonyolítása. Vannak olyan szintek, ahol lehet kérni a gyerekek véleményét. Tudnak véleményt mondani, meg kell őket tanítani rá, hogy milyen formában.” (diákönkormányzatot segítő pedagógus)

Fontos hangsúlyozni, hogy itt egy tanulási folyamatról van szó, a tanulók nem egyforma ütemben értik meg a diák-önkormányzatiság lényegét és súlyát, nem egyszerre érik meg bennük a részvétel iránti igény:

„Nyolcadikos koromig a diákönkormányzatot felesleges dolognak tartottam. Az általános iskolában igazából nevelődnek a diákok, elkezdik hozzászoktatni őket, hogy beleszólhatsz, és a csúcsa a diák-önkormányzati játéknak az egyetemeken van. Ott már tényleg kőkeményen bele lehet szólni szinte mindenbe,

a döntések kőkeményen rajtuk is múlnak, a fiatalok egyre jobban átérzik azt, hogy egymásért is felelősek vagyunk, ha együtt teszünk, akkor jobb lesz – általános iskolában, úgy gondoltam, nem működik ez a dolog. Én középiskolában kerültem kapcsolatba a DÖK-kel. Leginkább úgy, hogy a diák önkormányzati ülésre engem küldtek el, hogy én legyek a szóvivője az osztálynak. Tudták rólam, hogy jól tudok beszélni, el tudom mondani, amit ők akarnak, össze bírom szedni, elég jóban vagyok mindenkivel. A diákönkormányzatban támadt egy olyan ötlet, hogy a rádiózáshoz megvan minden feltétel, egy csapatot kellene összeszedni. Akkor elkezdtük a rádiót építgetni négyen-öten, szép lassan kialakult és teljesen függetlenné vált a diákönkormányzattól.” (diák)

Iskolai szinten az együttműködés elsősorban az iskolavezetés és a pedagógusok kezében van, rajtuk múlik, mennyire tartják szükségesnek más partnerek tényleges bevonását a döntések meghozatalába.

KERÜLETI SZINT: SZAKSZERVEZETEK, KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK, DIÁKTANÁCS, EGYESÜLETEK

A helyi önkormányzatok és a civil szervezetek kapcsolata az interjúk tanúsága szerint rendkívül bonyolult, nem ritkán ellentmondásos: helyenként rövidebb-hosszabb távú együttműködések alakulnak ki, más esetben konfliktusok és harcok zajlanak, és az sem számít ritkaságnak, hogy az önkormányzatok vezetése tudomást sem vesz a harmadik szektor létéről. Holott a szektor egyik fő erőssége, hogy viszonylag gyorsan és innovatívan tud reagálni problémás társadalmi helyzetekre, a helyi fejlődést gyorsítani tudja.

Hazai és nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy térségi, települési szinten a civil szféra megszervezését, megerősödését nagymértékben segíti, ha létezik valamifajta külső motiváció. Ezt általában a helyi önkormányzatok adják, a működés alapja a bizalmi viszonyon alapuló együttműködés, a partneri kapcsolat kialakítása és ápolása (Osváth 2005, 21.). A kooperációhoz nélkülözhetetlenül fontos, hogy az önkormányzat felismerje az együttműködés fontosságát és szükségességét, tudatosan törekedjen az együttműködésre, és a kapcsolatok létrehozásához, folyamatos életben tartásához alkalmazzon külön szakembert, elterjedt nevén civil referenst. A vizsgált kerület esetében elmondható, hogy egy elkötelezett munkatárs dolgozik ilyen referensként, feladata, hogy kapcsolatot tartson a civil szervezetekkel, egyensse az együttműködések. Az önkormányzat a civil szervezetek számára átalakított egy épületet (Civilek Háza), ahol kisebb irodák és nagyobb termek adnak otthont az összejöveteleknek. Itt kaptak helyet a kisebbségi önkormányzatok is, némi térítési díj (rezsiköltség) ellenében.

A terepmunka előkészítésekor a kerületi oktatási bizottságtól mindössze két szervezet elérhetőségéhez jutottunk hozzá, ezeket jelölték meg társadalmi partnerként. Ezek a szervezetek a helyi szinten működő szakszervezetek voltak, mivel a törvényi szabályozás a fenntartó részére kötelező egyeztetést ír elő a reprezentatív szakszervezetekkel: az országosan működő szakszervezetek közül egy képviseli az önkormányzattal szemben a pedagógusok és oktatási-nevelési intézményekben dolgozók érdekeit. Ezen érdekek elsősorban anyagi jellegűek, és a munkavállalók érdekeit védik: a ruhapénz, az étkezési hozzájárulás, a közlekedési támogatás stb. képezik az alkuk tárgyát, a tárgyalások jelenősége akkor igazán erőteljes, amikor iskola-összevonásokról, intézménybezárásokról, dolgozók elbocsátásáról van szó. Interjúalanyunk beszámolója szerint az önkormányzat kisebb döntéseknél engedékenyebb, míg a nagyobb döntések meghozatalát nem engedi befolyásolni, ugyanakkor a végrehajtásban beleszólást enged a szakszervezetnek, figyelembe veszi ajánlásait.

A szakszervezeti képviselet megkeresését követően hólabda módszerrel kerestük meg azokat a szervezeteket, csoportokat, melyek oktatási szempontból fontosak lehetnek, jelentőséggel bírnak, a terepmunka ezen szakaszában a szakszervezet információi alapján indultunk el, de sok értékes segítséget kaptunk néhány általános iskolától és a civil szervezetektől.

Társadalmi partnerek között található a kisebbségi önkormányzatok, közülük is kettő kiemelkedően fontos a vizsgált terepen: a német kisebbség és a cigány kisebbség képviselete. Ez a két kisebbség a legnagyobb létszámú a vizsgált kerületben. Számukra alapfeladat, kiemelkedően fontos tevékenység az oktatási intézményekkel, azaz az óvodákkal és iskolákkal való jó partneri kapcsolat kialakítása, mert így viszonylag könnyen el tudják érni az adott kisebbségekhez tartozó családokat, helyben tudnak programot szervezni, amelyek alkalmazkodnak a közösségek igényeihez, és biztosítják a gyermekek kisebbségi identitásának kialakítását. Az önkormányzat oktatási, sport- és ifjúsági bizottságának ülései, az azokra való meghívás lehetőséget ad a kisebbségi önkormányzatok és az oktatási-nevelési intézmények számára a kapcsolat kiépítésére és az együttműködés kereteinek megteremtésére. Mindkét kisebbségi önkormányzat vezetője tudott olyan iskolát megjelölni, amelynek vezetése nyitott partnernek bizonyult. Az összefogás eredményeként az egyik általános iskola profilja is átalakult: néhány éve indították az első német nyelvtagozatos osztályt, mellyel a kerületben élő német kisebbségi közösséget igyekeztek megcélózni, a tanulókat így (is) a kerületben tartani (az egyik szomszédos kerület már régóta működtet német nemzetiségi programot, melyet a kisebbségi önkormányzat vezetője szerint sokan keresnek meg ebből a kerületből is), nem utolsósorban pedig folyamatos tanulói utánpótlást biztosítani. A kisebbségi önkormányzat segíti az iskolát a nyelvoktatáshoz szükséges eszközök beszerzésével, és az óvodákban a kisebbségi önkormányzat által szervezett német nyelvoktatáson részt vevő gyermekeket tereli

az iskola felé. Ugyanez az általános iskola etnikailag meglehetősen vegyes összetételének köszönhetően nyitottnak mutatkozott a cigány nyelv, cigány hagyományok ápolására, lehetőség van cigány nyelv tanulására is, a tanulók rendszeresen részt vesznek a cigány kisebbségi önkormányzat kulturális rendezvényein (szavalóverseny, mesemondó verseny stb.).

Nem formális szervezetek és egyesületek

A kutatás során fellelt társadalmi szervezetek két fontos tevékenységgel foglalkoznak, amelyek segítik és kiegészítik az oktatási intézmények munkáját. Ezek egyike az állampolgárrá nevelés segítése, a másik téma a leszakadó rétegek gyermekeinek társadalmi integrációja. Az alábbiakban e tematika alapján mutatom be a szervezeteket.

Állampolgárrá nevelés

A terepmunka során sikerült felkutatni néhány olyan szervezetet, amelyek tevékenysége a tanulók tudatos állampolgárrá nevelésére irányul. Ilyen a kerületben működő Diáktanács, amelyet az önkormányzat kezdeményezésére hoztak létre egy másik kerületben már működő diáktanács mintájára. A Diáktanács ugyan nem öltött egyesületi formát, de magába gyűjti az általános és középiskolák diákságának képviselőit (iskolánként 2-2 fő képviselheti magát, de nem minden iskola él ezzel a lehetőséggel), mellettük a diákönkormányzatok munkáját segítő pedagógusokat, és a kéthetenként megrendezésre kerülő rendezvényeiken tematikusan készítik fel a tanulókat az osztálytermi, illetve iskolai szintű érdekképviseletre. Az itt folyó munkában nem minden iskola képviselteti magát, a részvétel nem kötelező. A foglalkozásokat különböző általános iskolákból érkező pedagógusok vezetik, igény esetén hívnak szakértő előadókat. Az utóbbi esztendő egyik fontos eredménye volt, hogy az iskolák új házirendjének megalkotásánál a diákok elképzeléseit és véleményét is figyelembe vették és beépítették, a diákképviselőket az önkormányzat különböző bizottságai is bevonták a közös munkába.

„Az ifjúsági referens tulajdonképpen kitalálta, hogy milyen jó lenne, és én ezzel nagyon egyetértettem. Ilyesmire a gyerekeknek szükségük lenne, és ilyesmi nagyon nincsen. Nem volt előtte hagyománya. Úgy vettem észre, hogy azok a gyerekek, akik innen kikerültek egyetemre-főiskolára, azok ezt tudták hasznosítani. Itt megtanultak egész biztosan beszélni. Megtanulták, hogy az érdekeiket hogyan tudják képviselni, tudja azt, hogy milyen szervezetek vannak, mi az, ameddig elmeget a követelésben, kérésben, óhajban, sóhajban, bármiben.

Milyen segítséget lehet kérni, milyen feladatok vannak egy-egy program megszervezésénél, kitől lehet, kitől kell konkrét segítséget kérni, kinek kell csak bejelenteni, ezeket próbáljuk meg a gyerekekkel közösen gyakorolni, megcsinálni. Ezt az iskolában is csinálják, és kerületi szinten is csinálják. Ez kihat.” (Diáktanácsot segítő pedagógus)

„Ez a gyerekek által vezetett csoport, és nekik a munkájukat segítjük. És van ennek egy felnőtt része, amikor szükségük van tanárookra. Ez a kettő nagyon sokszor egybemosódik, mert a gyerekekkel jönnek a kollégák. Egy-egy ilyen foglalkozáson a kolléga is kérdezhet, a gyerek is kérdezhet, tapasztalatot gyűjtenek. De ez tulajdonképpen két szinten mozog. Az iskolákban a DÖK-segítő tanároknak pénzbeni, minimális juttatás van, pluszszabadidő, az összes olyan programot, amit szervezünk, mindig csak szabadidőben lehet csinálni. Elég nehéz és komoly feladat. Már idáig eljutottunk, hogy elfogadnak bennünket, tudják, hogy létezőnk, és azért jogosítványokat is adnak.” (Diáktanácsot segítő pedagógus).

Hasonló céllal jött létre, mégis némileg más utakon jár egy középiskolában működő egyesület. Ők nem a diák-önkormányzatiságra, annak erősítésére koncentrálnak, hanem tágabb tevékenységi körben mozognak: a kerületi szintű elismerést helytörténeti, helyi közügyekkel foglalkozó versenyekkel és a környezetvédelemmel kapcsolatos programjaikkal (hulladékgyűjtés, területtisztítás, újrahasznosítás) vívták ki maguknak. Tevékenységüket jól mutatják be az alábbi idézetek:

„2002-ben egy óriási környezetvédelmi rendezvényt szerveztünk, környezetvédelmi napot. Az egyesület egyik nagyon fontos küldetése az, hogy a fiatalokat a környezettudatosság felé irányítsa. Másik fontos célunk, hogy a fiatalok állampolgári ismereteit bővítsük, segítsük őket tájékozódni a közéleti kérdésekben. Ezért 2004 óta minden évben szervezünk egy versenyt Polgár a helyi demokráciában címmel. Ez egy helyi közéleti, helytörténeti verseny, amikor a kerület múltjával, közéleti kérdéseivel, a különböző kerületi intézményekkel foglalkoznak az általános iskolás tanulók. Ezt általános iskolás, 7–8. osztályos tanulónak szervezzük. Különböző, változatos feladattípusokkal, pl. érvelés, nyílt vita, levél, beadvány írása a polgármesternek egy bizonyos ügyben, vagy bemutatni Kőbánya valamelyik nevezetességét kívülrőlők számára, úgy, hogy előtte keresgélhetnek különböző információkat. Ezek a feladattípusok olyan készségeket, kompetenciákat kívánnak előhívni, amelyek a mindennapi tanításban nem feltétlenül kerülnek napirendre. A vitakészség, nyilvános beszéd,

az, hogy olyan témákban is tudjon érvelni, amelyek nem biztos, hogy most annyira érdeklik, de abban reménykedünk mindig, hogy akik ide jelentkeznek, azok jobban érdeklődnek Kőbánya múltjával, közéletével kapcsolatban. A tárgyi ismeretek növelésére is súlyt fektetünk, van teszt, amely Kőbányával kapcsolatos tényeket, adatokat kér számon.” (egyesületi vezető)

Az eleinte informális csoportként működő egyesületet az iskola vezetője hozta létre, tevékenysége napjainkig összefonódik az iskola életével, kiegészíti, színesebbé teszi azt:

„Úgy látom, az iskolának nagyon jó pluszlehetőség. Vannak olyan pályázatok, olyan programok, amelyeket az iskola nem tud megvalósítani, pályázni, viszont egy civil szervezet sokkal eredményesebb lehet. Volt olyan, hogy csak az egyesület pályázhatott, ilyenkor nagyon jó volt, hogy el tudtunk indulni. Ugyan nem nyert, de reménysugarat adott...” (egyesületi vezető)

„Azok a fiatalok, akik csatlakoznak hozzánk, az osztályukban is hangadók, szervezők lesznek. Tudjuk irányítani ezt a dolgot, így nagyon sok embert elérünk.” (egyesületi vezető)

Nem utolsó szempont, hogy a személyi átfedés miatt az iskola kerül reflektorfénybe akkor is, ha az egyesület tevékenykedik, ami fontos jelzés, tájékozódási pont lehet az iskolaválasztás előtt álló fiatalok és szüleik, vagy az önkormányzati hivatal felé is:

„Az iskola munkájához pluszt ad az egyesület. Sok esetben az iskola jövőjét is egyengetheti. Ha egy szervezet nagyon jó programokat ad, szervez, és annak a feje az iskola igazgatója, akkor nem azt nézik, hogy az a személy annak a szervezetnek a vezetője, hanem az a személy az, aki szervezte azt a programot – így az iskola felé orientálódnak a fiatalok. Nagyon sok tanuló ismeri így meg az iskolát, igazából beiskolázási gondunk nincs.” (egyesületi vezető)

A társadalmi integráció segítése

A civil kezdeményezések harmadik körének tevékenysége direkt módon a hátrányos helyzetű csoportok, közösségek megsegítését tűzte ki célul, kifejezetten a tanulási nehézségekkel küszködő, hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű diákok segítésére irányul. Ezen szervezetek száma azonban a kerületben meglehetősen csekély. Ilyen a kerületben működő, egyesületi fenntartású tanoda, amely európai uniós támogatással kezdte meg működését je-

lenlegi helyszínén 2010-ben, azt megelőzően több évig meglehetősen mostoha körülmények között dolgoztak a területben. Jelenleg a rendelkezésükre álló helyiségben – elmondásuk szerint – 40-50 fiatal tanulmányait tudják segíteni napi szintű, egyéni vagy kis csoportos formában szervezett korrepetálással, tehetséggondozással, valamint szabadidős programok szervezésével (táncház, színházlátogatás, filmvetítés stb.). Hatókörüket tekintve több iskolából fogadnak jellemzően általános iskolás, felső tagozatos gyermekeket, akik többségükben romák (bár a tanoda vezetése elhatárolódik az etnikai alapon történő szegregálástól, célkitűzésük minden érdeklődő gyermek fogadása). Fontos jellemzőjük, hogy zömmel egy jól behatárolható lakóövezetből érkeznek, a földrajzi közelség praktikusán a gyermekek, családok számára fontos tényező, a tanoda számára nincs jelentősége. A tanodát működtető egyesület a hivatalos bejegyzés szerint országos szinten tevékenykedik, tevékenysége jelenleg csupán a vizsgált területre terjed ki. Nem csupán a gyermekek kerületiek, hanem az őket segítő pedagógusok is a terület egyik általános iskolájából érkeznek.

Más egyesületek inkább a szabadidős programokra helyezik a hangsúlyt, felzárkóztatással, korrepetálással nem foglalkoznak: főként a sport kerül előtérbe (pl. sakkoktatáson keresztül). Ezekben az esetekben a társadalmi hozadék jelentősége szélesebb körű lehet, mint a foglalkozásokon részt vevő gyermekek száma: a különféle iskolákban megforduló oktatók, foglalkozásvezetők az elitiskolák és a szegregáltak mondható iskolák gyermekeit egyaránt tanítják (utóbbi esetében a foglalkozások díját az iskolai diáksportkör egyesület fizeti ki az önkormányzat pénzéből), nem ritkán ők maguk cáfolják tapasztalataik segítségével az elitiskolák pedagógusainak a gyermekekről kialakított negatív képét.

Ezen együttműködések felül szerettük volna feltérképezni a szülők és tanulók érdekeivel foglalkozó szervezeteket is. A szülők érdekeinek megjelenésével mindössze iskolai szinten találkoztunk: az osztályok és az iskola szintjén működő szülői munkaközösségekben és az iskolaszékeknél, és esetlegesen, ad hoc jellegű a szülői fórumokon. Közöttük sem kerületi szintű, sem iskolák közötti együttműködésre nem volt ez idáig példa, még az iskolaösszevonásokkal kapcsolatban sem sikerült közös együttműködést kialakítaniuk.

A vizsgált egyesületek, szerveződések többsége az ezredforduló környékén jött létre, kb. tízesztendő múltira tekintenek vissza. Jellegzetességük, hogy viszonylag kis helyi szervezetek, maximálisan 20-30 fő közötti taglétszámmal működnek, a tagok aktívan vesznek részt az egyesület életében: rendezvényeket szerveznek, programokat, pályázatokat írnak és bonyolítanak le ellenszolgáltatás nélkül. Tagdíjat jellemzően nem szednek – az egyesületi vezetők úgy látják, a tagok egyesületnél végzett önkéntes munkája a tagdíj maga, nincs és nem is lehet erkölcsi alapjuk ezen felül pénzt is kérni tőlük. A tagság fixnek mondható, bővítésre nem törekcszenek, csak a ténylegesen aktív emberek lehetnek tagok (az egyik egye-

sületnél taggá válni az addigi munka alapján lehet, mondhatni, meghívásos alapon történik a tagfelvétel).

Bevételeiket általában pályázati forrásokból szerzik, leginkább az önkormányzat különböző bizottságai által kiírt pénzekért versengenek, melyek nagyságrendje igen hullámzó lehet: 150 000–1 000 000 Ft között mozoghat. Egyik interjúalanyunk becslése szerint az éves működéshez 400 000 Ft-ra van szükségük. Mindez nagyon szerény működést tesz lehetővé: főállású munkatársat nem foglalkoztatnak, az egyesületek és diákfórumok tekintetében nagyfokú az önkéntes munkavégzés igénybevétele. A munka zömét, pl. az önkormányzattal és más szervezetekkel való kapcsolattartást, kapcsolatépítést, rendezvényszervezést főként az egyesületvezetők (esetleg titkárok), illetve néhány aktív önkéntes végzi. Ez alól kivétel, ha sikerül állami vagy EU-s támogatást szerezni – ebben az esetben a munkavégzés nem csupán egy-egy esemény, akció, rendezvény szervezésére vagy lebonyolítására irányuló feladat, hanem rendszeres elfoglaltság, amit mellékállásban tudnak végezni az érintettek (pl. a tanoda esetén, ahol a vezető főállású, a többi munkatárs mellékállású). A fentebb leírtak alól kivétel a szakszervezet, itt fontos tényező a fizető tagság megléte. A szakszervezet az egyedüli, amely igen nagy múltra tekint vissza, már a rendszerváltás előtt létezett, bevételei pedig a tagdíjakból kerülnek ki. A tagság fontos és szükséges, nem csupán a bevétel szempontjából, hanem a reprezentativitás miatt is: csak megfelelő taglétszámú szakszervezettel tárgyal az önkormányzat. Kerületi szinten nincs azonban függetlenített titkár, így az érdekvédő tevékenységet ő is szabadideje terhére végzi. Pályázati pénzekből a szakszervezet nem részesül, nem végez pályázati munkát. Mivel nem bejegyzett szervezet, nem pályázhat a Diáktanács sem, számukra az önkormányzat állapítja meg a működésük támogatására szánt összeget.

A szervezetek anyagi infrastruktúrája igen változatos képet mutat: a tanoda rendelkezik saját, modern technikával felszerelt irodával, a többi szervezet azonban elsősorban a benne dolgozók munkahelyének vagy otthonának infrastruktúráját használja. Jellemzően nem rendelkeznek azonban saját honlappal, így csak meglehetősen szűk körben ismerik őket.

A szervezetekre jellemző, hogy a létező problémákra olyan alternatív és innovatív válaszokat, megoldási módokat, szolgáltatásokat keresnek és nyújtanak (ezek egy része már működő külföldi vagy hazai programok adaptációja), amelyek képesek befolyásolni a helyi társadalompolitika alakulását, különös tekintettel a felnövekvő nemzedékek civil kurázsijának megteremtésére.

A kutatás ugyan nem irányult a különböző fenntartású intézmények közötti kooperációra, de a terepmunka során egyértelműnek tűnik, hogy szükséges lenne mélyebben elemezni azokat a folyamatokat, melyek a tanulókat alapítványi vagy egyházi iskolák felé terelik.

Azért különösen fontos ez, mert a vizsgált területben az alapítványi és magániskolák a két végpontról visznek el gyermekeket: működik egy alapítványi fenntartású, elit képzésre szakosodott magániskola, ugyanakkor a hátrányos helyzetű, halmozottan hátrányos helyzetű és speciális nevelésű gyermekek egy részét szintén nem önkormányzati vagy fővárosi fenntartású intézményben oktatják.

Interjúalanyaink egyhangúlag jónak ítélték meg a kerületi önkormányzattal való együttműködést, nem tartották fontosnak a szorosabb közös munkát, a több jogosítványt, nagyobb beleszólási lehetőségeket, azaz a civil kontroll erősítését. Az együttműködés alapjának többben azt a tényt említették meg, hogy az önkormányzat vezetői pedagógus végzettséggel bírtak, néhány évet eltöltöttek pedagógus pályán, vagy továbbra is szoros kapcsolatban maradtak az oktatásügygel: országgyűlési képviselőként a parlament Oktatási Bizottságának tagjaként friss, naprakész információkkal segítették az önkormányzati munkát.

Az együttműködés kulcsa, mint már jeleztük, hogy létezik az önkormányzatnál olyan személy (referens), akinek szívügye, hogy a civil szférát felkarolja, a társadalmi partnerséget segítse. A vizsgált területben az adatfelvétel időpontjában, 2010-ben nyitottságot és elhatározást láthatunk a civil szervezetek erősítésére, együttműködés kiépítésére. Véleményünk szerint ennek és az anyagi források hiányának köszönhető, hogy a területben működő korábbi civil kezdeményezések nem voltak hosszú életűek. Ugyanakkor felvetődik a kérdés: a jelenlegiek mennyire lennének életképesek önkormányzati, esetleg állami vagy európai uniós anyagi támogatás nélkül, és a pénzjuttatás fejében mennyire szolgálják ki a (helyi) hatalom igényeit. A kis helyi kezdeményezések ma még nem jutottak el odáig, hogy egymással is együttműködjenek, összefogásukkal valódi civil kontrollt gyakoroljanak, azaz éljenek a tárgyalás, véleményezés, ajánlás, együtt döntés eszközeivel, állásfoglalásaiknak jelentőséget tulajdonítsanak a döntéshozók. Arra sem találunk példát, hogy közös projektek jönnének létre az önkormányzat és civil szervezet összefogásával (bár az adatfelvétel időpontjában egy civil szervezet vezetett ilyet). A kapcsolat inkább egyirányú: az önkormányzat anyagi támogatást biztosít.

FŐVÁROSI SZINT: OKTATÁSI TANÁCS

Budapest igen sajátos helyzetben van az oktatás területén: tekinthetjük iskolavárosnak (ahogyan a Fővárosi Önkormányzat aposztrofálta magát¹), mivel itt koncentráltan található nevelési-oktatási intézményeket óvodától, általános iskolán, középiskolán, szakképzés intézményein át a felsőoktatási intézményekig.

¹ Budapest Főváros Ifjúsági Koncepciója, 2008.

Ugyanakkor fontos látni, hogy a fővárosban kétszintű önkormányzati rendszer működik, a főváros és a kerületi önkormányzatok az önkormányzati törvény értelmében egyenrangúak, a köztük lévő együttműködés azonban nem szabályozott, az elmúlt húsz esztendőben gyakran alakultak ki konfliktusok, érdekellentétek, a bizalom hiánya miatt a fővárosban területi megosztottság alakult ki. Ez a megosztottság, átláthatatlanság hatással lehetett a főváros és az agglomeráció, valamint a főváros és Pest megye rendezetlen kapcsolatára, amely azt is eredményezte, hogy Pest megye többször megpróbált leválni a Közép-Magyarország régióról.

A megosztottság, szétszabdaltság az oktatás területén is megmutatkozik. A főváros területén működő intézmények egy része, elsősorban az óvodák, általános iskolák kerületi fenntartásban vannak, míg a középfokú oktatási intézmények nagy része a fővároshoz tartozik.

A fővárosban működik néhány olyan speciális gyógypedagógiai intézmény, amely országos hatáskörben iskolázza be tanulóit. Ezek az intézmények a látássérültek, gyengénlátók, hallássérültek és mozgássérültek iskolái, ezen felül különböző fokon értelmi fogyatékos gyerekeknek, magatartászavarral küszködőknek, valamint beszéd fogyatékos gyerekeknek nyújtanak ellátást regionális illetve fővárosi beiskolázási körzetben. A nehezen kezelhető, autista, integráltan nem kezelhető, organikus okra visszavezethető és súlyos állapotú gyermekek ellátására a Fővárosi Önkormányzat külön közszolgálati megállapodást kötött civil szervezetekkel, 2007-ben 23 ilyen intézményben 1008 főt láttak el. Az előző években 26 nonprofit szervezettel voltak szerződésben és kb. 200 fővel több gyermeket tudtak ellátni, azonban finanszírozási nehézségek miatt csökkentették a szerződések számát, jelentős problémát okozva ezzel főként az autista gyermekek, tanulók családjainak.

A fővárosi fenntartású intézmények száma évről évre ingadozást mutat, elsősorban a középfokú oktatási intézmények esetén. Ennek oka, hogy a kerületi önkormányzatok időről időre szívesen megszabadulnak azoktól az iskoláktól, amelyet a főváros, az agglomeráció, esetleg távolabbi megyék lakossága is használ (esetenként főként nem az adott kerületben lakó diákok járnak oda), a működtetés költségei viszont jelentős részben a kerületi önkormányzatokat terhelik. Ezen iskolák egy része a belső kerületekben található, ahol a lakosság nagyarányú előregedése is indokolja a fenntartásról való lemondást.

A rendszerváltás után nem sokkal, 1992-ben jelent meg az igény, a Fővárosi Önkormányzat a törvényi előírásoknak megfelelően létrehozott egy érdekvédő tanácsot a három reprezentatív szakszervezetből, ennek neve: Fővárosi Oktatási Érdekegyeztető Tanács (FOÉT). A testület összehívása nem volt előzmény nélküli, mivel a szocialista rendszerben léteztek szakszervezetek külön az oktatás területén is. A rendszerváltás időszaka annyiban árnyalta a képet, hogy néhány nagyobb szakszervezet több kisebbre szakadt (ez érintette az

oktatás területén működő szakszervezeteket is), elindult a szakszervezetek közötti verseny a tagságért. A törvény kötelező egyeztetéseket ír elő a pedagógusok és oktatási-nevelési intézetekben dolgozók védelmére, érdekeik képviseletére, különös tekintettel az elbocsátásokra és a személyi juttatásokra a reprezentatív szakszervezetekkel. Mivel a szakszervezetek országos hatáskörűek, a fővárosi képviselők egy országos rendszer részei. A fővárosnál érdekképviseletet ellátó szakszervezeti vezetők rendszerint közép fokú oktatási intézményben tanítanak, így élő kapcsolatuk van akár a szakképzéssel, akár a középiskolai képzéssel (közülük egy fő volt, aki már nyugdíj mellett látta el az érdekképviseleti munkát). A három szakszervezet közül kettő csak pedagógus érdekeket képvisel, egy pedig a dolgozók érdekei mellett a diákok érdekeit is védi (ez esetben diákok is tagjai a szakszervezetnek).

Ezen túlmenően a rendszerváltást követően hamar felmerült az igény arra is, hogy az önkormányzat oktatási és ifjúsági ügyekkel foglalkozó, döntés-előkészítő bizottságainak munkáját civil szervezetek részvételével működtetett tanácsadó testülettel egészítsék ki. Az új tanács 1992-ben jött létre és napjainkig működik (2010 nyár),² neve: Fővárosi Oktatási Tanács (FOT). Előzménynek tekinthetjük azokat a munkaközösségeket, amelyeket az egykori Fővárosi Tanács művelődésügyi főosztályának szakfelügyelőként dolgozó pedagógusai szerveztek. Kutatásunkban szerettük volna megszólaltatni azokat az önkormányzati képviselőket, akik hivatalból foglalkoztak a társadalmi szervezetek koordinálásával, azonban nem sikerült felvenni velük a kapcsolatot, ezért a FOT és FOÉT tevékenységét a 2010 tavaszán tagként megjelölt interjúalanyaink információi alapján mutatjuk be.

A FOT-ban elsősorban szakmai szervezeteket láttak szívesen, velük szerettek volna együttműködni, így saját fenntartású intézményeikhez fordultak segítségért. Kezdeményezésüket tekinthetjük szövetségi jellegű együttműködésnek,³ ezek jellemzői közül a legfontosabb, hogy a partnereket a szakmaiság kapcsolja össze. A tagok egy téma, a főváros esetén az oktatási és ifjúsági ügyek köré csoportosulva tevékenykednek, zárt csoportot alkotva. Ezek a testületek zártak, végtelen számú taggal nem bővíthetők, hiszen a belépés feltétele valamilyen, az oktatás valamely szegmensével kapcsolatos speciális kompetencia. Az interjúk tanúsága szerint eleinte nem volt teljesen egyértelmű, hogy kik képviselhetik magukat az újonnan felálló testületben, kiket szeretne elérni általuk a Fővárosi Önkormányzat, illetve egyes vélekedések szerint a főváros szeretett volna a kerületek közti együttműködés színterévé válni, ezért meghívott a tanácsba pl. kerületek fenntartása alá tartozó intézménytípusok képviseletével foglalkozó szervezeteket is (pl. nevelési tanácsadók), valamint magániskolák képviselőit,⁴ azonban az együttműködés nem alakult ki köztük.

2 2010. őszén az önkormányzati választások után szünetel.

3 Osváth László: A civil szervezetek térségi együttműködései Magyarországon. Országos Civil Érdekképviseletért Egyesület, 2005. 13. o.

4 Ezt az információt nem sikerült megerősíteni.

A rendszerváltást közvetlenül megelőzően, 1989-ben hatályba lépett az egyesülési jogról szóló törvény (az alapítvány jogintézménye már 1987-től szerepel a Polgári Törvénykönyvben), és ezzel a joggal élve számtalan szervezet látott napvilágot. Szép számmal akadtak köztük szakmai érdekek mentén létrejövő országos egyesületek, így az oktatás területén is találkozhatunk velük.

Fővárosi tekintetben ekkor alakult a kollégiumokat magába tömörítő országos szervezet, vagy a fővárosi iskolák igazgatóinak szövetsége (jellemzően a középiskolák vezetőit tömöríti). Működött a győgyepedagógiai intézmények igazgatóinak munkaközössége, ez azonban a mai napig ebben a munkaformában működik, nem váltottak át egyesületi formára, mivel meglátásuk szerint nagyobb költsége lenne egy egyesület fenntartásának, mint amennyit a kapcsolattartás igényel. Iskoláik infrastruktúráját használják a kapcsolattartáshoz, e-mailen gyorsan tudnak üzeneteket juttatni egymáshoz:

„Gondoltunk rá, el is kezdtük csinálni (az egyesületet – K. G). Aztán rájöttünk, hogy meg kell nézni, mit akarunk csinálni. Az a célunk, hogy a fenntartó önkormányzattal kapcsolatban legyünk, és egymással. Ehhez nem szükséges egyesületté alakulni. A fenntartó a munkaközösséget elfogadja, nem látjuk értelmét, hogy egy bizonyos keretek közé beszorított formában működjünk. Sokkal lazább, mint egy egyesület, nincsenek olyan kötelezettségeink, nem kell befizetni tagdíjat, a fenntartó számára természetes, hogy ha levelet küldünk, az az intézményi költségvetésbe belefér, tiszteletdíjakat nem fizetünk, abszolút pénz nélkül tudunk működni, és ez óriási dolog. A cél eléréséhez nem szükséges, hogy egyesület legyünk.” (FOT-képviselő)

Ezen szervezetek jellegzetessége, hogy a tagság itt nem egyénekből, hanem intézményekből áll, belső felépítésük pedig szakmai tagolódást mutat: az igazgatók szövetségében pl. egymás mellé rendelt csoportokként jelennek meg a gimnáziumok vezetői, a középiskolák pedig szakmacsoportonként tömörülnek, a fogyatékos tanulókat oktató-nevelő iskolák esetén fogyatékoságtípus és iskolafok szerint is alakulhatnak ki munkacsoportok. Problémás ügyek esetén elegendő a megfelelő szakmacsoport, munkacsoport vezetőjével, esetenként, pl. amikor nehéz közös álláspont kialakítása, magával a szakmacsoporttal, munkacsoporttal egyeztetni. A viszonylag kis taglétszám lehetővé teszi az intenzív és folyamatos információcserét, a tagok aktív részvételét a vélemények elkészítésében saját szakértelmük és érdekeltségük is biztosítja.

A felsorolt szervezeteken túl önállóan képviselteti magát a Pedagógiai Intézet, de a főváros által működtetett tanulási képességeket vizsgáló bizottságokat nem képviselik ezen a fórumon.

Interjúalanyaink elbeszélései szerint a rendszerváltás idején létrehozott Tanács kezdetben megpróbálkozott az önkormányzati és civil szektor közti együttműködés megteremtésével az oktatási rendszer teljes szélességében.

„A nyilvánosság sokkal magasabb fokú lett (a rendszerváltás után –K. G.). A rendszerváltás hevéletében ez együtt járt, nagy egyetértés volt, azóta már megfordult a dolog, egyre többmindent szabályoznak úgy, hogy ne legyen nyilvános túlzottan, még a megvitatás lehetősége se merüljön fel.” (középfokú oktatási intézmények képviselője)

„A fővárosnak volt egy olyan dokumentuma, ami egy világváros oktatáspolitikája a 90-es években. A főváros nagyságrendekkel és korszakokkal megelőzte az országot – még nem volt kötelező az intézményfejlesztési terv ekkor. Azért is, mert kellett, és mert volt hozzá szellemi potenciál. Az volt az utolsó dokumentum, ami azt tételezte, hogy igen, mi vagyunk nemcsak egy nagyváros, hanem az országnak is fővárosa, kiemelt fontosságú koncentráció az oktatásügynek, kultúrának, közigazgatásnak, mi több, nemzetközileg is akarunk valamit mutatni. Azóta szerényebb a hangszerelés.” (középfokú oktatási intézmények képviselője)

A ma már hőkornak számító időszaknak számos más pozitív eredménye, sikere is volt a résztvevő szervezetek számára, azonban néhány vélekedés azt is megmutatja, hogy a rendszerváltás óta eltelt két évtized során egyre kevésbé vált fontossá a civil szervezetekkel való egyeztetés, sőt időnként kifejezetten terheessé is vált az önkormányzat számára.

„Siker: hogy egyáltalán van kollégiumi koncepció Budapesten. Vannak nagy iskolavárosok, amelyek sokkal több vidéki gyereket fogadnak, pl. Eger, Debrecen, Szolnok, de önálló kollégiumi koncepciója Budapestnek született először, amikor még semmi nem írta elő a közoktatási intézkedési terveket, ezeket a műfajokat. 1994-ben született, nagyon nagy győzelem volt, ma már egy rendszerváltási emlék. Akkor a Fővárosi Közgyűlésben olyan viszonyok voltak, hogy egy civil szervezet képviselőjét kérték meg, hogy mondja el az előterjesztést. Ma már elképzelhetetlen. És egyhangú elfogadással fogadták el. Az akkori fővárosi vezetés rájött arra, hogy a régi kapcsolatrendszert fel kell törni ahhoz, hogy hatékony legyen, mert 4 év alatt az intézményi férőhelyek fele megszűnt. Azóta is létezik ilyen koncepció, öröm az örömben, hogy azok már gyenge minőségűek, ott már a főváros felvette a kiskirályi stílust.” (középfokú oktatási intézmények képviselője)

A '90-es évek közepén újabb partnert vont be az önkormányzat a tanács munkájába: egy, a szülők érdekeit képviselő érdekvédelmi szervezetet. Az egyesület tényleges szülői tagsággal nem rendelkezik, azaz egyszerű szülőként nem lehet tagként belépni. Tagsága néhány más szülői érdekek képviseletét ellátó egyesület, hálózat típusú működést mutat. 1995-ben alakult, előzménye volt az 1992-94 között működő Szülői Kamara, melynek működési nehézségei megmutatták, hogy a kormányzat, az Oktatási Minisztérium és a különféle önkormányzatok részéről létezik egyfajta igény az egyeztetésre, de a szülők szervezetlensége miatt nem akadt megfelelő tárgyalópartner. Ezt az igényt használták ki a '90-es évek elején alakult különféle szülői szervezetek, és a belőlük alakuló új egyesület. Szerettünk volna többet megtudni róluk, de sem honlapjukról, sem képviselőjüktől nem lehetett megfelelő információkat szerezni az egyesület működéséről, az érdek-képviseleti munka tartalmáról. Azonban tény, hogy a vezető országos szinten is szülői érdekképviseletet lát el, azaz részt vesz a minisztériumok mellett működő tanácsok, bizottságok munkájában. Életképességét többek közt valószínűleg annak köszönheti, hogy Magyarországon még nem alakult ki a szülők valódi érdekképviselete, melynek okairól érdemes lenne külön feltárást készíteni.

A diákok érdekeit eleinte ifjúságsegítő pedagógusok, pszichológusok képviselték, majd 2002-ben megalakult a Fővárosi Önkormányzat bábáskodásával és erőteljes anyagi támogatásával a Fővárosi Diáktanács, amely diákokból áll, és a diákok saját érdekeit jeleníti meg.

A Fővárosi Önkormányzattal együttműködő szervezetek közül több is országos hálózattal fejt ki tevékenységét, komoly civil és szakmai sikernek tekinthető, hogy különböző országos szintű érdekegyeztető fórumokon vesznek részt, így naprakész információkkal rendelkeznek az oktatás területén tervezett változásokról. Ezek a szervezetek értelemszerűen nem csupán a fővárosi fenntartású intézmények dolgozóinak, tanulóinak érdekeit képviselik, hanem sokkal szélesebb rétegeket. Ez különösen igaz a szülők és diákok képviseletére, ezeken a területeken nehezen lehetne megvalósítani az érdekek szétválasztását. A különböző szintű együttműködések hozadéka volt, hogy az információk szabadon áramolhatnak a minisztériumok és a Fővárosi Önkormányzat között.

A Fővárosi Oktatási Tanács a Fővárosi Önkormányzat Oktatási és Ifjúsági Ügyosztályának tanácsadó testületeként működik, a bizottsági ülések előtt hívják össze rendszeres időközönként, éves szinten 14-16 alkalommal, erről az önkormányzatnál kijelölt titkár gondoskodik, ő juttatja el a szükséges dokumentumokat is az érintettekhez. Helyi érdekesség, hogy a két tanácsot (a FOT-ot és FOÉT-ot) együtt kezelik, azaz együtt üléseznek, de abban az esetben, amikor azok a konkrét munkavállalói kérdések kerülnek napirendre, amelyben a szakszervezetek látnak el feladatokat, különválnak, és csak a szakszervezetek alakítják ki álláspontjukat, érdekvédő fórumként működve.

„Az érdekessége az ennek a fórumnak, hogy tulajdonképpen két körből áll. Az egyik az oktatási tanács, az oktatási és ifjúsági bizottsághoz kapcsolódik, a másik pedig az érdekegyeztető, ami a szakszervezetek képviselete. Mindig együtt ülésezünk, és ebben az a jó, hogy a szakszervezeti és a szakmai érdekképviselet sokszor találkozik. A szavazásnál azonos joggal bírunk, mindenki minden dologban szavazhat.” (szakszervezeti képviselő)

Megtárgyalják a bizottság elé kerülő javaslatokat, az ügyosztályok illetékes referensei válaszolnak a feltett kérdésekre. Véleményezési jogkörrel felruházott testületről van szó, támogatják vagy nem támogatják az eléjük kerülő javaslatokat, döntésüket a bizottságok elé terjesztik. A bizottságok elvileg figyelembe veszik a FOT véleményét, de hozhatnak ellentétes döntést is. A javaslat innen a közgyűlés elé kerül, a végső döntésre ott kerül sor.

„Amit a FOT-FOÉT megszavazott, az elnöke már úgy mondta, a megfelelő napirendi pontnál, hogy ezt a FOT-FOÉT támogatta, és akkor már általában nem is volt vita az adott témáról. Pörgőssé tette a bizottsági ülést, a képviselők már nem igazán próbálták megvétozni, amit a több szakmai szervezet által elfogadtak.” (középfokú oktatási intézmények képviselője)

„Én úgy tudom, hogy ha FOT-FOÉT-on nem megy át egy javaslat, akkor nem kerül a bizottság elé. Erre még nem volt példa. Olyan volt, negatív példa, hogy 13 órakor kezdődött a FOT-FOÉT, és 14 órakor a bizottság, így a kérdésekre nem volt elég idő. Sokan voltunk, és mire feltettük a kérdéseket és elkezdtek rá reagálni, már menniük kellett.” (középfokú oktatási intézmények képviselője)

„A hivatalos javaslatokhoz egyszerű többség kell. Ha kéri az ember, a különvéleményét szerepeltetik a bizottság ülésén. Mi az OB⁵-n is véleményezési joggal bírunk. Van egy kis időnk, hogy átvigyük az OIB⁶-ra. Szerencsére ilyen kettős bátyamechanizmusunk van.” (szakszervezeti képviselő)

„Véleményezési jogunk van, a törvény nem ad más lehetőséget. Olyan előfordulhat, hogy ha valamit nem kellően egyeztettek le, akkor a közigazgatási hivatalhoz vagy jegyzőhöz fordulunk, de nagyon kevés ilyen eset volt. Az iskola-összevonással kapcsolatos kezdeményezés: akkor a PSZ közigazgatási hivatalhoz fordult, de a végeredményt mindannyian tudjuk, hogy miért nem

5 Oktatási Bizottság.

6 Oktatási és Ifjúsági Bizottság.

jártunk sikerrel. Papíron, számadatokkal kimutatták, hogy csökken a tanulólétszám, és nem tudják fenntartani az intézményt. Utólag beigazolódott, hogy nekik van igazuk. De hogy azért-e, mert a demográfiai hullám olyan, amilyen, vagy azért, mert a vidéki emberek nem érik el a fővárosi iskolákat különböző szociális problémák miatt, a fővárosi intézményekre negatív hatással van.” (szakszervezeti képviselő)

Interjúpartnereink csaknem húszesztendő munkájukra visszatekintve rendkívül fontosnak és országos szinten egyedülálló kezdeményezésnek tartják, hogy a Fővárosi Önkormányzat bevonta a civil szférát a döntési folyamatokba, a munka során kizárólag szakmai és civil szempontokat tudtak érvényesíteni, a pártpolitikai törekvéseket távol tudták tartani.

Néhány interjúidézet plasztikusan fejezi ki, mit gondolnak a résztvevő szervezetek a FOT-FOÉT-nál végzett munka hasznosságáról és fontosságáról, valamint a civil szféra szerepéről:

„Ez kutya-macska barátság, mert sokszor a fenébe kívánják a civileket, de hosszabb távon nagyon sok olyan tudást hordott be a civil szféra, ami más-képp nem született volna meg. Nyitottabb szemlélet – konzultálunk az érintettekkel – kár, hogy erről beszélnünk kell, de nem nagyon lépett előbbre az ország...” (középfokú oktatási intézmények képviselője)

„Ebben a civil hang megjelenés nem céheknek a beleszólása, hanem a lakosság képviselete. Az oktatásügy olyan, hogy a lakosság ellátásáról szól egy nagyon erős önkormányzati szereplővel, amelyik hajlamos öncélúvá válni és saját célokat képviselni, olyankor is, amikor az már sérti az alkotmányos elveket, követelményeket. És itt a lakosság nem megszervezhető az esetek többségében. A szülők mentek tüntetni, olyan nagy hatással nem járt, de ha a döntéshozatali folyamatban benne vannak a civil, lakossági szempontok, akkor már az elején lehet, hogy intelligensebb döntés születik. Ezt hisszük.” (középfokú oktatási intézmények képviselője)

„A szakmák egymástól is tanulnak – ez is nagyon fontos ebben a civil együttműködésben. Kialakulnak olyan kapcsolatok, bizalmak, amik ott a FOÉT-on működnek, meg egyébként is működnek. Messze túlmutat azon, hogy néhány ember megjelenik kéthetenként, négyhetenként, és ott vitatkozik, amit aztán vagy figyelembe vesznek, vagy nem.” (középfokú oktatási intézmények képviselője)

„A legtöbb ember, aki ebben tartósan részt vesz, megérti, hogy többféle szempont irányít egy demokráciát. Mindenki a saját pozícióját nagyobbban és fontosabbnak látja, de legtöbbünk eljut oda, hogy már tudja, hogy van egy aránytévesztésünk.” (középfokú oktatási intézmények képviselője)

„Amikor nem esett jól, akkor tiltakoztunk, megmozdultunk, de attól még a párbeszéd folyamatos és működik. Ez példaértékű ebben a formában.” (középfokú oktatási intézmények képviselője)

„A jegyzőkönyvek arról tanúskodnak, hogy a szakszervezeti oldal nem fogadta el, de attól még a közgyűlés elfogadta. Kifelé azt tudjuk mondani, hogy mi nem fogadtuk el. Lehetne azt is mondani, hogy na és akkor ebben mi volt a harc? A harc az volt, hogy kimondtuk azt, hogy nem. Ha háborúzunk, akkor sem lesz több pénz, de az elmondhatókat elmondtuk.” (szakszervezeti képviselő)

„Ajánlásokat fogalmazunk meg, javaslatokat teszünk, aztán vagy figyelembe veszik, vagy nem. De ebben nem mindig a konkrét végeredmény a legfontosabb, hanem az, hogy létezik egy mechanizmus, amin keresztül be lehet vinni a nyers politikai szempontok mellett mást is. A felvilágosultabb politikai szereplők rengeteget tanultak ebből, mert ez egy ingyen tanulási folyamat. Az OB többsége kitűnő pedagógus, szociológus, bár vannak negatív kivételek.” (szakszervezeti képviselő)

„Elvileg ennél sokkal hatékonyabb lehetne az érdekegyeztetés azok szerint, ahogy a FOÉT működik, ha összefognának kint is, de az érdekek megoszlanak. Itt könnyű, mert itt előterjesztések vannak, és csak pici simítások vannak, de a pedagógus érdek, a fenntartói érdek, az irányítói érdek és a szülői érdek, tanulói érdek annyira ellentétes jelenleg Magyarországon, ami létrehozta azt az áldatlan helyzetet, ami az iskolákban van.” (szakszervezeti képviselő)

A RÉGIÓ SZINTJE

A Közép-Magyarország régióban, bár rengeteg oktatással foglalkozó szervezet működik a térségben, elsősorban a szakképzés területén találkozhatunk együttműködési kezdeményezésekkel, a közoktatás területén inkább erőtlenné próbálkozásokat láthatunk. A közoktatás területéről mindössze annyit sikerült megtudnunk, hogy az adatfelvétel időpontjában volt

alakulóban egy tanács/bizottság, amelyről azonban többszöri megkeresésre sem lehetett bővebb információhoz jutni.

Így a vizsgálat tárgyául csupán a Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottság (RFKB) szolgált. A bizottságot az Oktatási Hivatal hívta életre, a delegáltak három évig látják el feladatukat a bizottságban.

A kezdetekről és az RFKB szükségességéről egyik interjúalanyunk a következőképp nyilatkozott:

„A kezdeményezés a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarából indult, mi már nagyon régóta mondjuk, hogy nekünk könnyű, csak kimegyünk Nürnbergbe vagy Luzern-be, vagy nem is kell odáig menni, csak Bécsbe, hogy hogyan csinálják az osztrákok meg a németek. Az a lényeg, minden forma tekintetében a végső szó a gazdaság szereplőitől és a gazdaság igényei szerint alakuljon, a végső döntést ne motiválják ezek a teljesen érthető, egzisztenciális rész-érdekek... A tényhelyzet lesújtó. Magyarországon a mi felméréseink alapján a szakképzésben végző gyerekek 30%-a helyezkedik el a szakmájában. 70% nem. Ez azért lesújtó elsősorban, mert a vállalkozók mindig úgy gondolják, hogy a nemzeti jövedelem elsődleges megtermelését ők látják el, a mi adóforintjainkból építkeznek azok a struktúrák, az igazgatási struktúra is, itt a szakképzési hozzájárulás nevesített hozzájárulás is pluszban megjelenik – a mi adóforintjainkból építkeznek ez a struktúra, amelynek 70%-a kárba vész. Tehát ennek a megreformálása az a tényhelyzetből is szükségszerű diktátum, ezt meg kell tenni.” (társelnök)

Az elnököt az Oktatási Hivatal adja, a társelnöki feladatokat aktuálisan pedig a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara budapesti szervezetének elnöke látja el (ez a területi gazdasági kamarák képviselőinek jogosítványa, a régióban a fővárosi és a Pest megyei elnök ciklusonként váltja egymást belső megállapodásuk alapján). Ezenkívül húsz szervezet delegál tagokat, a bizottságban megtalálhatjuk Budapest Főváros Önkormányzatának, a Pest Megyei Közgyűlés képviselőit mint szakképzést folytató intézmények fenntartóinak képviselőit, és egy szavazat erejéig képviseltetik magukat az alapítványi és magánkézben lévő iskolák. Képviselteti magát a regionális munkaügyi tanács és munkaügyi központ, illetve az oktatásért és munkaügyért felelős minisztériumnak/államtitkárságnak a delegáltjai. A tagok között találjuk a különféle érdek-képviselői szervek képviselőit (szakszervezeti tömörülés, érdekvédelmi szövetségek a munkavállalók, munkáltatók és vállalkozók képviselőiben), valamint szakmai szervezeteket (kamarák, ipartestületek stb.), a törvényi meghatározás értelmében

azok a szervezetek képviseltetik magukat, amelyek az OÉT-ben is képvisellel rendelkeznek. Ágazati bontásban tekintve azonban szembetűnő, hogy az agrárszektor mindössze két szervezet képviseli a régióban.

Az RFKB munkáját segítik a tanácskozási jogú delegáltak, akik a Közbeszerzések Tanácsát, valamint a különféle minisztériumokat/államtitkárságokat képviselik.

Feladatuk a 2007. évi CII. törvény értelmében a régiós szintű döntések meghozatala, véleményezése és javaslattevés. Ezen belül is elsősorban a regionális szintű szakmaszerkezet meghatározása, munkaerő-piaci igények közvetítése az iskolarendszer felé, valamint a decentralizált pénzforrások feletti döntések meghozatala legfőbb feladatuk. Döntéseket a következő esetekben hozhatnak: szakképzési és fejlesztési célok meghatározása, fejlesztési támogatások felosztása, a szakképzés regionális szükségleteinek meghatározása, beiskolázási keretszámok kialakítása, TISZK-ek képzési profiljának meghatározása. Ezzel kapcsolatban döntés-előkészítő, javaslattevő funkciókat is ellátnak, munkájukat különféle felmérések készítésével segítik (munkáltatók, község, pályakezdő fiatalok stb. témakörökben), elkészítik a régió hiányszakmáinak listáját. Évente hat-hét alkalommal üléseznek, a bizottság munkáját az Oktatási Hivatal segíti szervezéssel, koordinációval.

„A feladat az a törvény által biztosított jogkör, gyakorlatilag vannak olyan feladatok, amelyek minden évben megismétlődnek. Mert a beiskolázási irányokat és arányokat minden évben meg kell határozni. Nagyon fontos, hogy ne legyenek ellentétesek a döntéseink a múltbéli döntéseinkkel, hanem egymásra épülő döntések legyenek. Mert agyon lehet ütni, ha azt mondjuk, hogy most elindul egy ilyen képzés, de ezt nem fogjuk hosszú távon preferálni. A pályázati pénzekről való döntés meg mindig úgy jelentkezik, hogy jön egy leírás formájában, megjelenik egy költségvetési döntés, hogy a 2010-es költségvetés az ilyen és ilyen decentralizált fejlesztési forrásoknak a finanszírozására ekkora keretet biztosít. Ez le lesz bontva, az oktatási miniszter lebontja, és megmondja, hogy jelen pillanatban, ha jól tudom, 650 M Ft-ról dönthet az RFKB. Ez természetesen tartalmazza a döntések határidejét is. Tehát a kérdésre visszatérve: amikor ülésezünk, annak megvan az éves napirendből származó tartalma, azoknak a döntéseknek megvan a határideje, és azoknak a döntéseknek az előkészítése az nem egyik hétről a másikra történik, hanem most már a két-éves működés alapján, a kétéves információs bázison működik. Ami még nem elhanyagolható, hogy ennek az RFKB-nak olyan tagjai is vannak, mint pl. munkaügyi központ, akik folyamatosan a saját adatbázisukat a rendelkezésünkre bocsátják. Nagyon jelentős szereplői a fenntartók, a megyei önkormányzat és

a fővárosi önkormányzatnak az az oktatási vezetője, aki főállásban folyamatosan, tizenvalahány éve szembesül ennek a szakképzésnek a problematikájával. Tagja a bizottságnak a Pénzügyminisztérium és az Oktatási Minisztérium, de a Pénzügyminisztérium tanácskozási joggal, ezt majd nézze meg, de az Oktatási Minisztérium rendes tagja a bizottságnak. Tehát amikor azt kérdezi, hogy mi hogyan döntünk – először is nem lehet csak a szerencsepatkóra bízni. Ennek a bizottságnak a szürkeállománya eleve alkalmas arra, hogy ezeket a döntéseket meghozza. Tehát olyan emberek vannak, akik a gyakorlati életben járkálnak, elsősorban kiemelném a Munkaügyi Központ visszajelzéseit, mert azok a legfrissebb információk. Hogy a múlt hónapban milyen szakmák képviselői jöttek be és lettek munkanélküliek. És folyamatosan nézzük, hogy úgy van-e, ahogy ezek jelentkeznek. Akkor nyilvánvaló, hogy pont ebben a szakmában a további képzéseknek az erőltetése az eleve megkérdőjelezhető, hogy most piacra képezünk-e.” (társelnök)

Az RFKB munkájában részt vevő szervezetek infrastrukturálisan viszonylag jól ellátottak: általánosan elmondható, hogy rendelkeznek saját irodával (ez az esetek többségében bérlemény, egy részük berendezése elavult, nem túl korszerű), néhány főállású és mellékállású munkatárssal, telefonvonallal, faxszal, számítógéppel, internetkapcsolattal. A vezetők többnyire főállásban dolgoznak szervezetüknél, és a munkájukat kisebb-nagyobb adminisztrációs stáb is segíti. Bevételeik nagyságrendje igen eltérő, legjellemzőbb, hogy tagdíjakból tartják fenn magukat azok a szervezetek, amelyek ezt megtehetik, amit kiegészíthet a központi, országos szervezettől kapott működési támogatás (melyet pl. az iroda rezsijére tudnak fordítani) vagy bértámogatás. A taglétszám igen változó lehet: míg régebben – az 1970-es, 80-as években – pl. az Ipartestület egyik kerületi intézményének tagsága több mint 3000 fős volt, addig ma alig 100 tagot számlálnak. A létszámcsökkenés egyik oka, hogy a tagság már nem kötelező, másik oka pedig, hogy az iparosok egy generációja kiöregedett, a fiatalabbak pedig csak akkor keresik fel a szervezetet, ha valamilyen gondjuk van vállalkozásukkal kapcsolatosan.

„De kötelező volt régen, utána megszűnt a kötelező ipartestületi tagság, bejött a kamara – az volt kötelező. Aztán azt is megszüntették, most már semmi nem kötelező. Ennek pedig rengeteg árnyoldala van. Pl. a panaszügyek. Hogyha telefonál ide valaki, hogy rossz volt a televíziója, kihívtak szerelőt, de rosszul csinálta meg, ugyanaz a hibája van, óriási összeget kért el, és ha megkérdezi az ember, hogy hívják – akkor fogalma sincs, vagy pedig mondja a nevét, de nem tagunk. Tehát semmit nem lehet csinálni. Ha tag, akkor tudunk lépni, mert vannak szakmai bizottságok, iparosokból állók, ott meg lehet a szakmai értekezleten beszélni, ha meghívja az ember mindkét felet és egyezsége lehet

jutni. De ma nem. Nem tag, semmi közünk hozzá. Úgyhogy ez egyáltalán nem jó, hogy nincs semmilyen kötelezettség, nyilvántartási kötelezettség sem. Ami régen volt, és nagyon bevált. De a demokráciában az sincs.” (bizottsági tag)

A kamarák tagságának létszáma is jelentősen csökkent, amióta már nem kötelező a kamarai tagság, ugyanakkor néhány fontos feladat átvándorolt hozzájuk, ilyen a mestervizsgáztatás jogosítványa.

A rendelkezésükre álló infrastruktúrának aktív használói is a bizottsági munkában:

„Ami jellemző egy ilyen munkára, hogy most már azok, akik szakértői, vagy szakmailag kapcsolódnak a képzéshez, azok már mind fel vannak csatlakozva, e-mailen, mindenki megkapja az információkat. Gyakorlatilag az érintettek köre az nem mondhatja azt, hogy jaj, nem tudok róla, jaj, nem értek utol. Tehát ez teljesen rendben van.” (társelnök)

A bizottság tagjai között több olyan taggal is találkoztunk, akik egy nagyobb tömörülést, ernyőszervezetet (szakszervezetet vagy szakmai szervezetet) képviseltek, és egy kisebb szervezet vagy tagszervezet vezetőiként lesznek delegáltak. Hogy hogyan válnak delegálttá? Erre különféle esetek vannak: néhány nagy szervezetnél megpályáztatják a bizottsági posztot, máshol felkéréssel élnek. A delegáló szervezetek próbálnak arra törekedni, hogy olyan embereket küldjenek, akiknek valamilyen kapcsolódásuk van az oktatáshoz, de sok esetben elegendő, ha a delegált valamilyen szintű pedagógiai végzettséggel rendelkezik. Esetükben azzal a figyelemre méltó jelenséggel találkoztunk, hogy nem teljesen egyértelmű, milyen érdekek mentén szükséges gondolkodniuk: miközben egy nagyobb szervezet, ernyőszervezet képviseletében szavaznak, ehhez a delegáló szervezettől kevés információt, segítséget kapnak, rendszerint tevékenységük mögött nem áll egy jól kidolgozott koncepció vagy csapatmunka, így jobb híján leginkább saját szervezetüket képviselik a delegáló szervezet helyett. A delegáló szervezet felé mindössze beszámolási kötelezettségük van, ami rendszerint azt jelenti, hogy éves szinten leírják az RFKB-ban folytatott tevékenységüket. Fontosnak tartott, vitás kérdésekben esetenként kikérik a delegáló szervezet hivatalos álláspontját, azonban ez jórészt a delegált személy elkötelezettségén múlik.

A bizottság működésének indokoltságáról, hatékonyságukról és fontosságukról pozitívan vélekedtek a tagok, törekedtek a különböző álláspontok megjelenítésére, a jó együttműködés kialakítására.

„Biztos vannak olyan dolgok ott is, amin lehet változtatni. De az elmúlt 9 év alatt nagyon jó tapasztalataim voltak, mert a bizottság tagjai változtak. Nem mindig

ugyanazok kerültek be, de mindig élénk vita volt, mindenki próbálta az álláspontját érvényesíteni. De amikor valamiben megállapodott a bizottság, akkor ahhoz tartotta magát, és nagyon kulturált, és szerencse volt, hogy az elmúlt 9 évben olyan emberek kerültek ide, akik értették a dolgukat. Ez nagyon fontos.” (bizottsági tag)

„Vagy a jó előkészítésnek tudható be a dolog, vagy annak hogy a személyi kiválasztások szakemberekre estek. És a szakemberek meg tudnak egyezni abban, hogy milyen céllal ültek le.” (társelnök)

Az RFKB jövőjéről azonban már eltérőek a vélemények. Míg magát a kezdeményezést minden megkérdezett pozitívan értékelte, a jövőre vonatkozóan markáns elképzelések bontakoztak ki. Ennek oka az érdekellentét – több szereplő úgy látja, hogy a kamarák szeretnék megszerezni a döntési jogokat maguknak. Ugyanakkor a társelnök a következőképpen vall erről:

„Én ma is azt mondom, hogy a várakozásainkat messze meghaladja az, hogy hogyan működött ez a bizottság. Nem tudok mást mondani, mint ha gazdasági növekedés lenne az országban, én akkor lennék sikeres. Tehát addig, amíg eleve egy sikertelen gazdasági országban próbálunk meg alrendszereket a helyére tenni, addig én nem tekintem magam sikeres szereplőjének a magyar gazdaságnak. (...) Én azt gondolom, amit már kifejtettem: hogy ez a struktúra nem biztos hogy a legjobb. De ahhoz hogy én jobb struktúrára tegyek javaslatot, ahhoz el kellene mélyedni ennek a szakirodalmában. Tehát azt mondanám, hogy egy fejlődési szakaszban volt/van az oktatáspolitikai vezetés, ez tagadhatatlan. Átadott a testületnek egy olyan jogosítványt, amit addig ő gyakorolt. Mint kamarai ember azt kell mondanom, hogy mi képesek vagyunk ennek a döntésnek a meghozatalára, magunk is. De ha rám bíznák, hogy ezt oldjam meg, ugyanezeket a szereplőket vonnám be. Tehát itt egy jogelméleti kérdésről van szó. Hogyha a gazdaság igényei szerint akarjuk a szakképzést irányítani, akkor valójában rá merjük-e bízni a gazdasági élet szereplőire, ezt hogy csinálják. Ez most nem a bátorság vagy gyávaság kérdése, hogy rá merjük bízni a kamarára, hanem szándék kérdése. Politikai szándék kérdése, hogy e tekintetben növelni kell-e a kamara szerepét vagy nem. Én azt gondolom, hogy nekem lenne nagyon rossz a működésemről a bizonyítvány, hogyha pontosan azt a szakmai csapatot, amit ma úgy hívnak, hogy RFKB, nem tudnám úgy vezetni, vagy olyan vezetési módszereket alkalmazni, hogy ne azok a döntések szülessenek meg, ami nekünk jó. Hiszen ez egy teljesen közös cél. Neki is jó, nekünk is jó.” (társelnök)

ÖSSZEFOGLALÁS

Az oktatás területén sem ritka, hogy a problémák megoldására belülről, azaz az oktatás, az iskola világából érkezik a válasz, főként pedagógusok kezdeményezésére. E kezdeményezések azonban általában túlmutatnak az intézmény falain, együttműködésre készítenek más szereplőket is. A kezdeményezések konkrét választ adnak egy-egy problémára, de lehetséges az is, hogy alternatív lehetőséget kínálnak egy már létező program mellé. Egy részük bekapcsolódik egy szélesebb körű, hálózat típusú együttműködésbe, míg mások megmaradnak iskolai, kerületi szinten, viszonylagosan elszigetelődve más szervezetektől, kevés kapcsolattal. Működik néhány olyan szerveződés, amely nem jegyezteti be magát, így nem kell adminisztratív terhekkel bajlódnia, azonban ennek ára, hogy elzárja magát a lehetséges pályázati forrásoktól, fejlődési lehetőségtől, bár úgy tűnik, sem egyiket, sem másikat nem tűzte ki céljául, csupán bizonyos csoport érdekeinek képviseletét.

Kerületi szinten az együttműködés lehetőségei meglehetősen csekélyek: az önkormányzat támogatja ugyan anyagilag a különféle szerveződések (nyári tábor, szabadidős lehetőségek stb.), a kerületi rendezvények, programok állandó résztvevője a civil szféra (pl. kerületi gyereknapi), de a helyi szintű oktatásirányítási kérdések megoldásába érdemben nem vonja be őket. Ennek oka lehet, hogy nincs olyan erős civil szerveződés, amely megfelelő tárgyaló-partner lehetne, másrészt az önkormányzat, mint fenntartó sem igényel erős civil kontrollt.

Fővárosi és regionális szinten erőteljesen jelennek meg a különféle szakmai szervezetek, szövetségek, és az egyeztetéseken többféle érdek-képviseleti, érdekvédelmi szervezet jelenik meg, azokat egészíti ki a diákok és szülők képviselete; regionális szinten kiszorulnak azonban a szülők és diákok képviseletét ellátó szervezetek. A szakmai érdek-képviseleti szervezetek erősebbek, jobb érdekérvényesítési képességgel rendelkeznek, ők azonban főként a szakmai megoldásokra fókuszálnak, valamint a munkavállalók érdekeit védik. Az oktatási rendszerben felhasználóként megjelenő szülők és tanulók érdekeinek képviselete azonban csak kis mértékben jelenik meg a döntések előkészítésében, ezeket a szereplőket sem a hivatalok, sem a tanácsok nem veszik elég komolyan. Általános vélekedés velük szemben, hogy nem elég felkészültek, nem értik, milyen kérdésekről tárgyalnak – s ezt ők maguk is vállalják. Míg a szakmai szervezetek jelentős történelmi múltra tekintenek vissza, és a szakmai szervezetek is gyorsan felismerték, hogy érdekeik érvényesítésének hatékony módja a civil szervezetté válás (ne felejtjük el, hogy e szervezeteket különféle intézményvezetők hozták létre), addig a diákszervezetek létrehozásához külső ösztönzők is szükségesek voltak. A valós szülői igényeket képviselő szervezetek létrejöttéhez pedig valóban alulról induló önszerveződési folyamatok lennének szükségesek, ezek azonban ma még csak néhány iskolában jelennek meg. E tekintetben is ösztönző lehetne az iskolák és iskolafenntartók igénye a folyamatos együttműködésre.

IRODALOM

- Archer, Margaret S. (1979): *Social Origins of Educational Systems*. SAGE Publications Ltd. 815 p.
- Ágh Attila (1994): Közpolitika. In: *Mi a politika? Bevezetés a politika világába*. Budapest, Századvég.
- Bajomi Iván (1996): *Az oktatásügyi érdekszervezetek szerepe az oktatásügyben*. Oktatáskutató Intézet, Kutatás Közben.
- Bajomi Iván (2006): *Konfliktusok és konszenzusképzés az oktatásban*. Felsőoktatási Kutatóintézet – Új Mandátum, Budapest.
- Balázs Éva (2000): *Oktatás és decentralizáció Közép-Európában*. Szerk.: Balázs Éva és Halász Gábor. Országos Közoktatási Intézet – OKKER Kiadó.
- Cloutier, Edouard (1985): Az állam és a tömegek között: közvélemény-kutatások és marketing tevékenység. A Nemzetközi Politológiai Társaság 1985-ös párizsi kongresszusán elhangzott előadás szövege. (Fordította Bajomi Iván)
- Fehérvári Anikó (1996): A gazdasági érdekszervezetek szerepe a képzésben. *Educatio*, Ősz, 519–524. o.
- Liskó Ilona – Fehérvári Anikó – Tót Éva (1995): *Iskolaszékek mérlegen*. Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest.
- Fukuyama, Francis (2007): *Bizalom*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Gombár Csaba (1980): A politikai antropológiáról. *Magyar Filozófiai Szemle*, 4. sz., valamint In: Egy állampolgár gondolatai. Kossuth, Budapest, 1984. 215–229. o.
- Habermas, Jürgen. (1992): Tényszerűség és érvényesség: Adalékok a jog és a demokratikus jogállam diszkurzus-elméletéhez.
- Habermas, Jürgen (1994): A cselekvésracionalitás aspektusai. In: *Válogatott tanulmányok*. Atlantisz, Budapest.
- Hankiss Elemér (1986): *Diagnózisok 2*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Halasi Endre (2010): *Új időszámítás*. HVG, 2010. április 27.

- Howard, Marc Morjé (2005): *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge, University Press.
- Jelentés a magyar közoktatásról 2000* (2000): Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- Jelentés a magyar közoktatásról 2006* (2006): Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- Key Data on Education in Europe 2005. Eurydice, European Commission, 2005.
- Key Data on Education in Europe 2009. Eurydice, European Commission, 2009.
- Körösényi András – Tóth Csaba – Török Gábor (2003): *A magyar politikai rendszer*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Levels of Autonomy and Responsibilities of Teachers in Europe* (Eurydice 2008).
- Lijphart, Arend (1977): *Democracy in Plural Societies*. A Comparative Exploration. New Haven, London.
- Nonprofit szervezetek Magyarországon 2006* (2008): KSH, Budapest.
- Osváth László (2005): *A civil szervezetek térségi együttműködései Magyarországon*. Országos Civil Érdekképviselőért Egyesület.
- Rainer János (1994): Magyarország a szovjet érdekszférában In: *Mi a politika? Bevezetés a politika világába*. Századvég, Budapest.
- S. Arapovics Mária (2007): *Felnőttképzési nonprofit szervezetek Magyarországon*. Budapest, Ráció Kiadó, 174 o.
- Simon Zoltán (2009): *Érdekérvényesítés a közpolitikai döntéshozatalban az Európai Unióban és Magyarországon*. L'Harmattan, Budapest.
- School Autonomy in Europe: Policies and Measures (Eurydice 2007).

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ÁFEOSZ	Általános Fogyasztási Szövetkezetek és Kereskedelmi Társaságok Országos Szövetsége
AME	Alapítványi és Magániskolák Egyesülete
ÉT	Érdekegyeztető Tanács
FAT	Felnőttképzési Akkreditáló Testület
FOÉT	Felsőoktatási Érdekegyeztető Tanács
FOT	Fővárosi Oktatási Tanács
FSZ	Felnőttképzők Szövetsége
FT	Felnőttképzési Tanács
FVM	Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium
IPOSZ	Ipszövetkezetek Országos Szövetsége
KISOSZ	Kisiparosok Országos Szövetsége
KÖÉT	Közoktatási Érdekegyeztető Tanács
KT	Közoktatás-politikai Tanács
MAB	Magyar Akkreditációs Bizottság
MGYOSZ	Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége
MKIK	Magyar Kereskedelmi és Iparkamara
MPA	Munkaerő-piaci Alap
MSZOSZ	Magyarországi Szülők Országos Egyesülete
NSZFI	Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
NSZFT	Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanács

OB	Oktatási Bizottság
OD	Országos Diákszlament
ODT	Országos Diákjogi Tanács
OÉT	Országos Érdekegyeztető Tanács
OH	Oktatási Hivatal
OIB	Oktatási és Ifjúsági Bizottság
OKB	Országos Kisebbségi Bizottság
OKÉV	Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont
OKISZ	Országos Kereskedelmi és Iparszövetség (Magyar Iparszövetség)
OKJ	Országos Képzési Jegyzék
OKNT	Országos Köznevelési Tanács
OKT	Országos Képzési Tanács
OSZÉT	Országos Szülői Érdek-képviselői Tanács
OSZT	Országos Szakképzési Tanács
PDSZ	Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete
PSZ	Pedagógus Szakszervezet
RFKB	Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottság
SNI	sajátos nevelési igényű (gyermek, tanuló)
SZEF	Szakszervezetek Együttműködési Fóruma
SZMM	Szociális és Munkaügyi Minisztérium
TISZK	Térségi Integrált Szakképző Központ
VOSZ	Vállalkozók Országos Szövetsége

FÜGGELÉK

INTERJÚTERV

ÉRDEK-KÉPVISELETI ÉS SZAKMAI SZERVEZETEK KÉPVISELŐJÉVEL

Legfontosabb kérdések: az interjúból derüljön ki, hogy mennyire legitim a szervezet, kiket képvisel, mennyire képviseli a tagságot és mennyire csak egy embert jelent a szervezet; milyen társadalmi beágyazottsága van a szervezetnek, milyen formális és informális kapcsolatrendszerrel rendelkeznek; milyen szerepet töltenek be az érdek-képviselési egyeztető fórumokon, tanácsokban, milyen szakmai álláspontot képviselnek; hogyan ítélik meg az érdekegyeztetés hatékonyságát; milyen erősségei és gyengeségei vannak az érdekegyeztetésnek.

Szervezeti felépítés

Mikor jött létre a szervezet? Mi jellemzi szervezeti felépítésüket, kiterjedtségüket, hány megyében, illetve hány településen vannak kirendeltségei, vannak-e területi különbségek a lefedettségben, ha igen, milyen okok miatt?

Hány tagja van a szervezetnek, kiket tömörít? Milyen szolgáltatásokat biztosítanak a tagságnak?

Mi jellemzi működési mechanizmusukat, országos-megyei (területi)-helyi szervezetek viszonya, döntési-irányítási mechanizmusok? Hogyan működik a szervezeten belüli koordinálás? Hogyan történik a külső és a belső tájékoztatás? Milyen a kapcsolat a tagság és a vezetés között? (mennyire szoros, mennyire értesül a tagság a szervezet döntéseiről, arról, hogy mit is képviselnek egy-egy kérdéskörben, egy szervezetet mennyire egy ember irányít, képvisel, mennyire képviseli a tagságot a szervezet)

Hányan dolgoznak a szervezetnek? (főállásúak, megbízással dolgozók száma, önkéntesek száma)

Az alkalmazottak milyen végzettséggel és korábbi munkatapasztalatokkal rendelkeznek?

Hogyan változott a tagság létszáma és a szervezet alkalmazottainak létszáma az elmúlt öt évben?

Szervezeti tevékenység

Milyen céllal jött létre? Milyen feladatai vannak? Létrehozása óta változott-e a szervezet tevékenységi köre? Ha igen, milyen változások történtek, mi volt a változás oka?

Felszereltség

Hol van helyileg a szervezet? Van-e irodájuk? (bérlik vagy saját, esetleg ingyen kapják?) Milyen felszereltséggel rendelkeznek (elavult, új, megfelelő). Mindenük megvan-e, ami a munkájukhoz szükséges? Ha nem, mire volna még szükségük, van-e esélyük arra, hogy ezeket beszerezzék?

Hogyan változott ellátottságuk az elmúlt öt évben?

Finanszírozás

Milyen bevételi forrásaik vannak (tagsági díj, állami támogatás, saját gazdálkodási bevétel, pályázat stb.)? Az egyes források mekkora hányadot képviselnek költségvetésükben? Milyen kiadásai vannak?

Hogyan változott a finanszírozásuk az elmúlt öt évben?

Finanszírozottságuk hogyan befolyásolja szakmai munkájukat? Pl. meg tudnak-e fizetni külső szakértőket egy-egy témával kapcsolatosan, meg tudnak-e fizetni elemző tanulmányokat, felméréseket, amely döntés-előkészítő munkájukat segítik, vagy szakmai álláspontjuk kialakítását segítik?

Közfeladatok ellátása

Végez-e ilyen tevékenységet a szervezet? Ha igen, milyen feladatokat lát el? Miért éppen ez a szervezet végzi ezeket a feladatokat? Milyen eredményeket tud felmutatni ezzel kapcsolatban?

Milyen személyi feltételei vannak e feladatok ellátásához? Megfelelő feltételekkel rendelkeznek ehhez? Szükség van-e változtatásra?

Milyen tárgyi feltételekkel rendelkeznek a feladatok ellátásához? Ez megfelelő-e, szükséges-e ezen változtatni?

Milyen finanszírozási feltételekkel rendelkeznek a feladatok ellátásához?

Tanácsok, konzultatív testületek

(ha több tanácsnak is tagja, akkor egyenként kell lekérdezni)

Milyen tanácsokba, fórumokba delegált a szervezet tagokat?

Hogyan kerültek a tanácsba, miért éppen ez a szervezet került bele?

Hány embert delegáltak eddig a tanácsba, milyen szempontok alapján, kik választották ki ezeket a képviselőket?

Van-e olyan szervezet, amely nem került be a tanácsba, de ott lenne a helye? Ha igen, miért? Van-e olyan, amelyik a tanács tagja, de nem kellene ott lennie? Milyen okok miatt?

Mi alapján dől el, hogy milyen kérdésekkel foglalkozik a tanács és melyekkel nem? Vannak-e olyan kérdések, amelyek fontosak lennének, de mégsem kerülnek a tanács elé? Ha igen, milyen kérdéskörökkel kapcsolatban nincs konzultáció, egyeztetés?

A tanácsokban képviselt álláspontjukat, véleményüket hogyan alakították ki, mi alapján? A szervezeten belül milyen gyakori az ezzel kapcsolatos kommunikáció? Egy-egy tanácsülés előtt találkoznak-e a szervezet tagjaival, megvitatják-e, hogy milyen álláspontot képviseljenek? Esetleg kérnek-e külső szakértői véleményt az álláspontjuk kialakításánál?

Hogyan ítélik meg a tanács eddigi munkáját, hogyan ítélik meg a tanács eddigi jogosítványait? Milyen módosításokra lenne szükség a hatékonyabb működés érdekében? Melyek voltak ez idáig számukra a legfontosabb napirendi pontjai, ügyei, és ezekben az ügyekben milyen álláspontot képviseltek? Milyen eredménnyel? Az eredmények, a kudarcok okai.

(a következőkben arra vagyunk kíváncsiak, hogy mennyire van információáramlás az egyes területek között – közoktatás-szakképzés-felsőoktatás) Mennyire van kapcsolata más tanácsokkal, testületekkel? Mennyire van rálátása más testületek munkájára? Hogyan ítéli meg a többi területen (ha a megkérdezett a szakképzésben tevékenykedik, akkor a kérdés a közoktatásra és a felsőoktatásra vonatkozik) folyó érdekegyeztető, konzultációs tevékenységet? Mennyire ismeri azokat?

A szervezet érdekegyeztető munkájáról, a tanácsok munkájáról milyen tájékoztatást nyújtanak a közélet számára? Milyen médiában, hol, milyen gyakorisággal jelennek meg? Ha nem jelennek meg sehol, mi ennek az oka?

Oktatással kapcsolatos elképzeléseik

Milyen szerepet tölt be a szervezet egészen belül az oktatás, szakképzés? Rendelkeznek-e saját átfogó oktatási, szakképzési koncepcióval, ha igen, melyek a fő alapelvei? Hogyan ítélik meg a kormány oktatási, szakképzési koncepcióját? Hogyan ítélik meg az oktatással kapcsolatos legfontosabb törvényeket, a közoktatási, szakképzési törvényt, a kamarai törvényt? Hogyan ítélik meg a jelenlegi OKJ-t? Mi a véleménye arról, hogy ismét bevezetésre került a 3 éves szakképzés? Hogyan ítéli meg a szakképzés finanszírozását, a Munkaerő-piaci Alap szabályozását? Milyen erősségei, gyengeségei vannak a törvényeknek?

Hogyan ítélik meg a kormány és az érdek-képviselői, szakmai szervezetek, a gazdasági szervezetek kapcsolatát? Mennyire elégedettek eddigi jogosítványaikkal, milyen módosításokat javasolnak a fenti törvényekben, milyen okok miatt?

Nyilvánosság

A szervezet, a tevékenységük megjelenik-e a nyilvánosság számára? Ha igen, milyen orgánumban, milyen módon tájékoztatják az embereket munkájukról? *(nemcsak a tagságról van itt szó, hanem mindenkiről)* Az elmúlt időszakban milyen konkrét dologban, milyen módon tájékoztatták az embereket? (rádió, tv, újság, internet, rendezvények stb.)

Ha nem jelennek meg a nyilvánosság előtt, miért nem? Mennyire tartják fontosnak a tájékoztatást?

A szervezet kapcsolatrendszere, beágyazottsága, együttműködések

(az együttműködéseknel kíváncsiak vagyunk a szervezet összes kapcsolatára: munkaadó szervezetekkel, munkavállalói szervezetekkel, más szervezettel, állami szervezettel, iskolákkal, képző intézményekkel, önkormányzatokkal)

Milyen a viszonyuk a többi szervezettel, kötöttek-e együttműködési megállapodást más szervezettel, ha igen, milyen területeken? Mennyire formálisak ezek a megállapodások, milyen tartalommal vannak kitöltve? Mennyire váltak be az ezzel kapcsolatos várakozásaik?

Milyen ügyekben, milyen rendszerességgel találkoznak más szervezetekkel? Mennyire tartják fontosnak az együttműködést?

Hogyan ítéli meg saját szervezetének pozícióját? (a többi szervezethez képest, más irányú kapcsolataiban: kormányzat, önkormányzat) A szervezet meghatározó tagjai rendelkeznek-e formális, informális kapcsolatokkal más szervezetek vezetőivel, kormányzati, önkormányzati szereplőkkel?

Általában az érdek-képviselési és szakmai szervezetekről

Mi a véleménye e szervezetek szerepéről Magyarországon? Merre kellene fejlődni (ha egyáltalán kellene), milyen területeken van szerepe ezeknek a szervezeteknek? Milyen erősségei és gyengeségei vannak ma az érdek-képviselési és szakmai szervezeteknek?

Ön szerint milyen a viszonya ma ezeknek a szervezeteknek és az államnak, illetve milyen a viszonya ezeknek a szervezeteknek és a társadalomnak? Milyen változásokra lenne szükség?

Mi a véleménye a szervezetek finanszírozásáról? Milyen változásokra volna szükség?

Az interjúalanyról

Hány éves? Milyen iskolai végzettséggel, korábbi munkatapasztalatokkal rendelkezik?

Mióta tölti be ezt a pozíciót? Milyen tervei vannak a jövőre vonatkozóan?